Nezapomenutelná vlast

Sudetenland

Hans Mirtes
Alfred Oberwandling

gm guidemedia

Alfred Oberwandling
Hans Mirtes

Nezapomenutelná vlast
Sudetenland

Historie • Kultura • Hospodářství • Právo • Vyhnání (1945/46)

PŮVODNÍ VYDAVATELÉ
KOLEKTIV SUDETONĚMECKÝCH UČITELŮ A VYCHOVATELŮ
PEDAGOGICKÁ PRACOVNÍ SKUPINA PRO STŘEDNÍ A VÝCHODNÍ EVROPU
VE SPOLUPRÁCI
S VLASTENECKÝM KRUHEM STŘÍBRO-PLZEŇ, DINKELSBÜHL
SUDETONĚMECKÝM KRAJANSKÝM SDRUŽENÍM HORNÍ RAKOUSY
A SUDETENPOST LINZ

Kolektiv autorů

Nezapomenutelná vlast Sudetenland

Podle německého originálu Unvergessene Heimat Sudetenland vydalo nakladatelství guidemedia etc v Brně roku 2013 ve spolupráci s

Heimatkreis Mies-Pilsen e. V., Dinkelsbühl
Arbeitsgemeinschaft Sudetendeutscher Lehrer und Erzieher e. V., Frontenhausen
Sudetendeutsche Landsmannschaft Oberösterreich
Sudetendeutscher Presseverein & Sudetenpost Linz
Copyright © 2013 Paul Raab Fonds, Linz

Redakční zpracování originálu
DDr. Alfred Oberwandling
OStD i. R. Ernst Korn
StD i. R. Dr. Hans Mirtes

České vydání
Překlad Pavel Kamas
Odborná a redakční spolupráce Lukáš Beer
Grafická úprava obálky Lukáš Novák
Sazba Miroslav Zeman

guidemedia etc s.r.o.
www.guidemedia.cz

ISBN 978-80-905310-3-1

Obsah

5 Předmluva
E. Korn

11 Politická příslušnost prostoru Čech, Moravy a Slezska
H. Raschhofer

17 Německé sídelní oblasti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v době předhusitské
E. Schwarz

21 Národnostní složení některých měst v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v době předhusitské
E. Schwarz

24 Původ občanů Prahy v předhusitské době
E. Schwarz

26 Německé královské vlivy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
E. Bachmann

29 Rozšíření německého městského práva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
W. Weizsäcker

33 Obyvatelstvo Čech, Moravy a Slezska
A. Hammerschmidt

43 Hornictví a přírodní bohatství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
A. Hammerschmidt

48 Průmysl v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
A. Hammerschmidt

56 Německé instituce vědy a kultury v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
K. Oberdorffer

62 Sudetská otázka v 19. a 20. století
H. Raschhofer

67 Deficity demokracie v první československé republice
A. Oberwandling

75 Mnichovská dohoda – nejznámnější smlouva, kterou téměř nikdo nezná
A. Schickel

82 Plán vyhnání
A. Oberwandling

88 Zneprávnění Benešovými dekrety
P. Ludwig

93 Platné mezinárodní právo v době vyhnání
A. Oberwandling

97 Ztráty na počtech obyvatel a majetku
H. Mirtes

100 Seznam požadavků dle právního posudku experta na mezinárodní právo Felixe Ermacory
F. Ermarcora

106 Konec československé myšlenky
A. Oberwandling

111 Výzva ke zrušení Dekretů před vstupem do EU
A. Oberwandling

114 Právní posudek Benešových dekretů
D. Blumenwitz

116 Sudetoněmecká rada v Mnichově k sudetské otázce: Vyhnáním sudetoněmecká otázka neskončila

118 Chronologický přehled událostí v Sudetech

122 Seznam Literatury / Dokumentace

123 Seznam autorů

Předmluva

Přední historici, ústavní právníci a vědci zde z různých úhlů pohledu představují „neznámý střed Evropy“, aby jej právě učinili trochu známějším. Vykreslují zde obsáhlý obraz onoho „kontinentu kontinentů“ (Goethe), na kterém na sebe vždy narážely historické události, resp. se utvářel vývoj, který se po Evropě dále rozrůstal. Rozprostírá se zde velký horizont historie, národa – především osudu 800 let zde žijících Němců – a o pochybné politice občanských práv, vlastnictví, jazyka, vzdělání, sociálních jistot atd. Názorně bude vylíčen význam prostoru, jeho měnící se politická příslušnost vedle úlohy nacionálně-státní ideje s často pro sudetské Němce osudovými pokusy vytvořit nové formy pořádku, které však místo „rovnoprávných národnostních kmenů“ vytvořily velké „menšiny“, nad kterými se rozpínala svévole jednoho „státního národa“.

Vypovídající je znázornění sídelních území v uvedeném prostoru v době předhusitské, národnostního složení některých měst, původ a převažující povolání Němců jakožto nositelů kultury, především obyvatel Prahy.

Podrobně je znázorňováno obyvatelstvo oněch oblastí, které v roce 1930 patřily k hustě obydleným oblastem Evropy, za což vděčily především svému průmyslu a těžbě hnědého uhlí, zatímco spíše zemědělské okrajové regiony byly obydleny řídčeji. Vývoj obyvatelstva lze nadto dovodit ze začleňování českých vesnic z okolí měst a ze státem prováděné čechizace mnoha oblastí života.

Na zvláštních mapách je dále názorně ilustrováno rozšiřování německého městského práva, např. práva magdeburského, hlubčického nebo práva jihoněmeckého. Obdobně to platí pro význam německého práva horního, upravujícího získávání různých přírodních bohatství.

Málo známé však je, že přibližně 76% rakousko-uherského průmyslu mělo svůj domov v Sudetech. Díky vlivu vulkanizace si pak zvláštní důležitost získala těžba kaolinu, určeného k výrobě porcelánu. Vysoce rozvinutý zde byl také ocelářský, strojní, automobilový, klenotnický a elektroprůmysl, stejně jako průmysl sklářský. Dále je třeba zmínit chemická a keramická výrobní místa.

V textu jsou taktéž akcentována německá vědecká a kulturní zařízení v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jejich vliv na celoněmeckého, ba i evropského ducha. Pojednání se rozprostírá od vlivu dvora Karla IV. na německý vývoj jazyka, zahrnuje jak geniálního uměleckého stavitele Petera Parlera*, tak Dientzenhofery, vyjmenovává Mendelovy genetické objevy, vynálezy Ressela nebo Porscheho. Hospodářské, kulturní a průmyslové výkony dávají tušit, že předpokladem pro ně bylo solidní školství. Nikoli bezdůvodně vznikla právě v Praze první univerzita severně od Alp

* počeštěně Petr Parléř – pozn. vyd.

Vorwort

Namhafte Historiker, Staatsrechtler und Wissenschaftler stellen hier aus vielerlei Blickrichtungen „Europas unbekannte Mitte“ vor, um sie eben „bekannter“ zu machen. Sie zeichnen ein umfassendes Bild jenes „Kontinents im Kontinente“ (Goethe), in welchem immer wieder historische Ereignisse angestoßen bzw. Entwicklungen vorgeprägt wurden und sich europaweit ausgewachsen haben. Es spannt sich ein weiter Bogen über Geschichte, Volkstum, vor allem über das Schicksal der um die 800 Jahre dort lebenden Deutschen und über eine oft fragwürdige Politik hinsichtlich Bürgerrechte, Eigentum, Sprache, Bildung, soziale Sicherheit u.a. Anschaulich aufgerollt wird die Bedeutung des *Raumes,* seine wechselnde politische Zugehörigkeit neben der Rolle der nationalstaatlichen Idee mit den oft genug für die Deutschen verhängnisvollen Versuchen, neue Ordnungsformen zu schaffen, die aber statt „gleich berechtigter Volksstämme“ nur große „Minderheiten“ hervorbrachten, über die sich die Willkür eines „Staatsvolkes“ wölbte.

Aufschlussreich erscheint die Darstellung der *Siedelgebiete* im genannten Raum in vorhussitischer Zeit, der nationalen Zusammensetzung einiger Städte, der Herkunft und vorherrschenden Berufe der Deutschen als Kulturträger, vor allem der Bürger von Prag.

Eingehend beleuchtet wird die *Bevölkerung* jener Landstriche, die 1930 zu den dichtestbesiedelten Gebieten Europas zählten, was vor allem ihrer Industrie und der Braunkohlengewinnung zu verdanken war, während die eher landwirtschaftlich geprägten Randlagen dünner bewohnt waren. Die Bevölkerungsentwicklung lässt sich zudem an den Eingemeindungen tschechischer Dörfer aus dem Umland der Städte und die von Staats wegen betriebene Tschechisierung vieler Lebensbereiche ablesen.

An besonderem Kartenmaterial wird die Verbreitung des deutschen *Stadtrechts* z. B. nach Magdeburger, Leobschützer oder süddeutschem Recht erkennbar. Ähnliches gilt für die Bedeutung des deutschen *Bergrechts* zur Hebung mannigfacher Bodenschätze.

Es ist wohl wenig bekannt, dass ungefähr 76 % der k. u. k. *Industrie* in den Sudetenländern beheimatet waren. Dabei erreichte etwa der durch den Einfluss des Vulkanismus möglich gewordene Kaolinabbau für die Porzellanerzeugung besondere Wichtigkeit. Hoch entwickelt waren ja auch die Eisenwaren-, Maschinen-, Fahrzeug-, Elektro-, Glas- und Schmuckindustrie. Zu erwähnen wären ferner die chemischen und feinkeramischen Produktionsstätten.

In den Texten werden desgleichen die deutschen *Wissenschafts-* und *Kultureinrichtungen* in Böhmen und Mähren-Schlesien hervorgehoben, ihre Ausstrahlung auf die gesamtdeutsche, ja europäische Geisteswelt. Die Betrachtung erstreckt sich vom Einfluss der Hofkanzlei Karls IV. auf die deutsche Sprachentwicklung, schließt die genialen Baukünstler von Peter Parler bis zu den Dientzenhofers ein, nennt die genetischen Entdeckungen Mendels, die Erfindungen Ressels oder Porsches. Die wissenschaftlichen, kulturellen

(1348), první technická univerzita, hudební akademie a nadmíru rozmanité odborné školství ve všech částech země.

Pěstování umění, jak to zmiňuje příslušný autor, se na hodnotovém žebříčku nacházelo velmi vysoko, ať už jde o středověké sakrální stavby, orientace Čech podle katolického německého jihu, především podle rakouského baroka v 17. a 18. století, nebo veliké rozšíření barokní freskomalby.

Větší polovina této knihy se věnuje zvláštnímu okruhu otázek Sudetoněmců a dokazuje, jak byla vláda Habsburků od r. 1526 s to konsolidovat státní zřízení a neutralizovat národnostní rozpory. Texty přesvědčivě osvětlují posilování selského stavu a maloměšťanstva v 19. století a také, jak především romantismus uvolnil u Čechů nacionalistické síly a přispěl k jejich úsilí o získání předního mocenského postavení i na německých územích, což od roku 1848 zažehlo sudetoněmeckou otázku. Proto nedošlo v Čechách k vyrovnání jako r. 1905 na Moravě. Národnostní napětí mezi „státním národem“, jak se 7,5 milionu Čechů snažilo budit dojem, a „menšinami“ – mezi nimi 3,5 milionu Němců – se přiostřovalo. K tomuto vývoji přispělo také zabránění plebiscitu, stejně jako politický vliv Francie, která prosazovala rozdělení Rakouska konec konců ze strategických důvodů.

Čeští politici často označují svůj stát nestrojeně za *ostrov demokracie*. V takovéto euforii ostentativně přehlížejí její nedostatky. Od založení státu roku 1918 byly veškeré snahy koncentrovány na to, aby byl zaveden „státní národ“ a všechny ostatní okupované národnosti byly degradovány na status menšiny. V průběhu čechizace se vyrazilo do boje proti němčině, proti německým pracovním místům; německé hospodářství bylo zatíženo cizím vlivem skrze český kapitál; pozemková reforma se otočila proti německému majetku; stále více zemědělských podniků padlo v důsledku státního zásahu do českých rukou; velký počet německých školních tříd bylo zavřeno; finta s menšinovým školstvím upřednostnila zakládání nových, téměř výlučně českých škol skrze přesuny úřednických rodin do německých měst, zatímco němečtí úředníci byli propouštěni, neboť nebyli schopni se ze dne na den naučit česky. Obsah knihy dokazuje přednostní zaměstnávání legionářů, kteří se navrátili z plenění Sibiře ve službách státu. Starorakouský hospodářský prostor byl zničen, jeho průmyslový potenciál, který se nacházel právě v Sudetech, byl pomocí příslušného zákonodárství čechizován, až nakonec A. J. Toynbee kritizoval roku 1937 ČSR jako nedemokratický stát.

A tak rok 1938 přinesl vytouženou revizi bezpráví z roku 1918 díky Anglii, Francii a Itálii – nutné to opatření, jak jej tato kniha na základě mnoha zahraničních hlasů dovede obhájit. O *Mnichovské dohodě* se toho namluvilo hodně, ale sotva kdo zná spolehlivě skutečný a reálný obsah této smlouvy. Kniha zúčtovává s obvyklým překrucováním historie.

Autoři se staví proti běžným zjednodušujícím tezím jako „bez Hitlera žádné vyhnání“, kterým přizvukoval nejen bývalý spolkový kancléř Kohl. Nezasvěcenec se s údivem dozví o staletých čes-

und industriellen Leistungen lassen ein gediegenes Schulwesen als Voraussetzung vermuten. Nicht ohne Grund entstand gerade in Prag die erste Universität nördlich der Alpen (1348), die erste Technische Hochschule, die Musikakademie und ein überaus vielfältiges Fachschulwesen in allen Landesteilen.

Der Pflege der *Kunst,* so erwähnt der betreffende Autor, wurde ein hoher Stellenwert zugemessen, seien es der mittelalterliche Sakralbau, die Orientierung Böhmens nach dem katholischen deutschen Süden, vor allem dem österreichischen Barock im 17. und 18. Jahrhundert oder die große Verbreitung der barocken Freskenmalerei.

Die größere Hälfte des Werkes widmet sich dem *Fragenkreis der Sudetendeutschen* im Besonderen und beweist, wie die Herrschaft der Habsburger von 1526 an die staatliche Ordnung konsolidierte und nationale Gegensätze zu neutralisieren imstande war. Einsichtig erläutern die Texte das Erstarken der Bauernschaft und der Kleinbürger im 19. Jahrhundert, auch wie vor allem die Romantik bei den Tschechen nationale Kräfte freisetzte und deren Streben nach Vormachtstellung selbst in den deutschen Gebieten begünstigte, so ab 1848 die sudetendeutsche Frage brennend machte. Darum kam es in Böhmen nicht zu einem Ausgleich wie 1905 in Mähren. Die nationalen Spannungen zwischen den sich als „Staatsvolk“ dünkenden 7,5, Millionen Tschechen und den „Minderheiten“, darunter 3,5 Millionen Deutsche, verschärften sich. Dazu trug die Verweigerung von Plebisziten ebenso bei wie das politische Gewicht Frankreichs, das ja die Trennung von Österreich schließlich aus strategischen Gründen durchsetzte.

Tschechische Politiker bezeichneten des Öfteren unverblümt ihren Staat als eine *Insel der Demokratie*. Bei solcher Euphorie mögen sie geflissentlich deren Defizite übersehen haben. Man war wohl über allem seit der Staatsgründung 1918 darauf bedacht, sich als „Staatsvolk“ einzurichten und alle anderen okkupierten Nationalitäten auf einen Minderheitenstatus herabzustufen. Im Verlauf der Tschechisierung zog man gegen die deutsche Sprache zu Felde, gegen deutsche Arbeitsplätze, überfremdete die deutsche Wirtschaft durch tschechisches Kapital, wandte sich gegen deutschen Besitz durch die Bodenreform; immer mehr landwirtschaftliche Betriebe gelangten über staatliche Förderung in tschechische Hand; eine Vielzahl deutscher Schulklassen wurden geschlossen, die Finte mit den Minderheitenschulen bevorzugte nahezu ausschließlich tschechische Neugründungen durch Versetzung von Beamtenfamilien in deutsche Orte, während deutsche Beamte entlassen wurden, da sie nicht von heute auf morgen Tschechisch lernen konnten. Die Texte bestätigen die bevorzugte Beschäftigung von Legionären, die von der Plünderung Sibiriens zurückgekehrt waren, im Staatsdienst. Der altösterreichische Wirtschaftsraum war zerstört, sein Industriepotential, soweit es eben in den Sudetenländern lag, durch entsprechende Gesetzgebung tschechisiert, so dass A. J. Toynbee 1937 die ČSR als undemokratisch kritisieren konnte.

kých snahách o *„etnickou čistku“*. Dozví se o osudové roli Masaryka, o lživé argumentaci českých politiků a jejich povýšenosti od roku 1848: *„Pánem v Čechách (Bohemii, Böhmen) je Čech (Tscheche)“*, o zlovolném chování zůstupců církví, výrocích samozvaného prezidenta Beneše v Táboře* *„vyhoďte Němce z jejich bytů ...“*, podle čehož se také většina národa zachovala. Češi tedy po zhroucení Říše roku 1945 využili příhodnou chvíli, zvláště když jejich zástupci v tomto okamžiku spatřili jedinečnou šanci a označovali ji za vítaný historický okamžik. Nyní bylo možné realizovat všechna přání po čechizaci, přičemž se doufalo, že lze počítat s rozsáhlými „sympatiemi svobodných národů“. To se, navzdory šovinistickým představám vojenského experta a žurnalisty Hanuše Kuffnera, přiznat Němcům v říši jen „rezervaci“, nenaplnilo. Zdá se, že o tomto mají německá média a jejich političtí historikové sotva dostačující znalosti. Český stát se již dlouho cítil být jakousi předsunutou hlídkou východních slovanských národů s cílem zbavit politické Německo svéprávi. Zdařilo se pouze vyhnání Sudetoněmců jako *plánovaná genocida*.

Zneprávnění sudetských Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pomocí Benešových dekretů se ukazuje jako logický následek tohoto vývoje s konfiskací veškerého majetku, zabavením všech úspor v bankách; novoosídlením půdy Čechy a Slováky; nucenými pracemi Němců; rozpuštěním německé univerzity a prohlášením českých zločinů za jakýkoli přečin na Němcích za beztrestný.

Tohle všechno by bývalo bylo proti platnému mezinárodnímu právu. Státní pořádek by býval musel být zachován – kolektivní tresty pro celý jeden národ v něm obsaženy nebyly. České politiky ani jedna z těchto morálních hodnot nezajímala, disponovali přeci neomezenou mocí nad Němci. Žádné *právo* a žádný soudce z řad vítězných mocností proti tomu účinně neprotestoval. Křivda vyhnání trvá nepotrestána dodnes. Budiž připomenuto: V Norimberku byly přeci stíhány jen válečné zločiny Němců, ačkoli mezinárodní právo platí pro všechny bez rozdílu. Londýnská dohoda zakázala vraždění a týrání jako zločin proti lidskosti (ve skutečnosti lidstvu), stejně jako vyhlazování, deportaci, zotročování apod. V době, kdy se tato dohoda schvalovala, bylo vyhnání v ČSR již v plném proudu.

Kniha uvádí výčet sudetoněmeckých obětí stejně jako ztráty na majetku, jež 8. května 1945 činily 19,3 miliard dolarů, tedy více, než bylo v rámci Marshallova plánu poskytnuto celým čtrnácti evropským státům.

Československá idea se měla stát velkým podařeným dílem. Dřímala, jak dokazuje tato kniha, především v mocenských hříčkách českých politiků typu Masaryka a Beneše již v roce 1918 spolu s nehoráznými teritoriálními požadavky, což se mělo opa-

* Souhrnná parafráze Benešových výroků – nejedná se o autentický citát; pozn. vyd.

Da habe das Jahr 1938 die ersehnte Revision des Unrechts von 1918 durch England, Frankreich und Italien gebracht, eine notwendige Maßnahme, wie sie das vorliegende Werk auf Grund vieler ausländischer Stimmen rechtfertigen kann. Viel wurde über das *Münchner Abkommen* geredet, aber kaum jemand kenne die vertraglichen Realitäten zuverlässig. Das Buch räumt mit den geläufigen Geschichtsverdrehungen auf.

Die Autoren wenden sich gegen die gängigen vereinfachenden Thesen wie „Ohne Hitler keine Vertreibung“, denen nicht nur Altkanzler Kohl huldigte. Der Uneingeweihte erfährt mit Staunen von den jahrhundertealten tschechischen Bestrebungen nach *„ethnischer Säuberung“*. Man erfährt von der verhängnisvollen Rolle Masaryks, der verlogenen Argumentation tschechischer Politiker und deren Überheblichkeit seit 1848: „Herr in Böhmen ist der Tscheche“, dem üblen Verhalten von Kirchenvertretern, von den Aussagen des selbst ernannten Präsidenten Beneš in Tabor „Werft die Deutschen aus ihren Wohnungen …“, was ein Großteil seines Volkes auch befolgte. Die Tschechen nutzten also nach dem Zusammenbruch des Reiches 1945 die Gunst der Stunde, zumal ihre Volksvertreter darin eine einmalige Chance erblickten und sie als willkommenen historischen Augenblick apostrophiert hatten. Nun würden sich alle Tschechisierungswünsche erfüllen lassen, wobei man auf weitgehende „Sympathien der freien Völker“ zählen zu können hoffte. Dies, wenngleich sich die chauvinistische Vorstellung des Militärexperten und Journalisten Hanuš Kuffner, auch den Deutschen im Reich nur ein „Reservat“ zuzubilligen, nicht erfüllte. Davon scheinen deutsche Medien und deren Polithistoriker kaum hinlängliche Kenntnis zu haben. Der tschechische Staat hatte sich seit langem als Vorposten der östlichen slawischen Nationen gefühlt mit dem nie aus den Augen verlorenen Ziel, das politische Deutschland zu entmündigen. Es gelang wenigstens die Vertreibung der Sudetendeutschen als *geplanter Genozid.*

Die *Entrechtung der Sudetendeutschen* in Böhmen und Mähren-Schlesien durch die menschenverachtenden Beneš-Dekrete zeigt sich als eine logische Folge dieser Entwicklung mit der Konfiskation allen Vermögens, auch der Einziehung aller Sparkonten; der Neubesiedlung des Bodens durch Tschechen und Slowaken; der Zwangsarbeit für die Deutschen; der Auflösung der deutschen Universität und der Straffreistellung von tschechischen Verbrechern für jedwede Untat an Deutschen.

Gegen all dies hätte das *geltende Völkerrecht* gestanden. Die staatliche Ordnung hätte u. a. aufrechterhalten werden müssen; Kollektivstrafen für ein ganzes Volk waren darin nicht vorgesehen. Die tschechische Politik hat sich um keines der Gebote geschert, sie hatte ja völlige Verfügungsgewalt über die Deutschen, kein Recht und kein Sieger-Richter hatte sich offensichtlich wirkungsvoll dagegen verwahrt. Das Vertreibungsunrecht besteht ungesühnt bis heute. Man wird erinnert: In Nürnberg wurden ja nur die den Deutschen angelasteten Kriegsverbrechen geahndet, obwohl doch das Völkerrecht für alle gleichermaßen gilt. Das Londoner Abkommen verbot Mord und Misshandlung

kovat začátkem čtyřicátých let. Intermezzo z přelomu let 1938/39 se podařilo evidentně dobře zamaskovat. Slovensko bylo od roku 1939 již jednou samostatné, přesto se, jak známo, hovořilo o pokračující existenci ČSR z roku 1918, což německý ministr zahraničí Genscher nebyl s to formulovat lépe. Trapně působí i konec (ve skutečnosti třetího) československého státu z roku 1992, když se Slovensko opět oddělilo od jeho české části. Ostatně nikdo se nad tím nepozastavoval. Když však už Němci roku 1938 nehodlali nadále snášet český útisk, onálepkovalo se jejich rozloučení jako neloajalita, jako válečná záminka. Československá idea se konec konců odrovnala sama ve zkratkách ČSR – Č-SR – ČSR – ČSSR – ČSFR – ČR.

Seznam požadavků, vzešlý z německé strany, zpracovaný vědecky z pověření bavorské vlády jakožto patronky sudetských Němců, klade jako podmínku právo národa na sebeurčení s právem na domovinu, ochranu menšiny, rozřešení majetkových otázek, pročež generelní zřeknutí se všeho nemůže být ani spravedlivé, ani míru prospěšné. Naléhavým požadavkem je zrušení vyvlastňovacích dekretů. Seznam požadavků doporučuje objasnění těchto otázek právní cestou skrze Spolkovou republiku Německo jakožto zastřešující mocnost. Takový postup by Sudetoněmci mohli uvítat, zvláště když je její dosavadní politika vůči ČR nechala podle mínění mnohých ve štychu. Česká republika se naopak nemusí pouštět do žádných laskavostí, neboť skutečně závazné závěry ohledně požadavků nebyly učiněny ani spolkovoněmeckou ani sudetoněmeckou politikou.

K problematice zrušení Benešových dekretů jakožto podkladu pro vyhnání 3,2 milionů Němců existují právní posudky vědců a rezoluce – od Evropského parlamentu a Sněmovny reprezentantů USA; známa jsou kodaňská kritéria se svými zásadami pro lidská práva, dodržování společného práva Evropské unie – všichni ctí pevně to, co by Česká republika bývala musela dodržet, aby mohla být přijata do EU. ČR však několikrát posměšně odmítla s tím, že se na tyto zásady necítí být vázána, trvá na bezprávných dekretech jakožto základu své státní existence a i přesto se těší z toho, že může být přijata do „společenství hodnot“ Evropské unie. *K ukradenému vlastnické právo nezískáš* – praví staré moudro – a vraždu nelze promlčet i navzdory nadále platným českým zákonům o beztrestnosti některých trestných činů.

Nadále platí názor Sudetoněmecké rady, že sudetoněmecká otázka není vyřešena, ikdyž ji ve státě Čechů považují za na vždy vyřešenou. Jistě, všechny pokusy o narovnání od roku 1848 ztroskotaly. V Praze doufají, že by prohraná válka z roku 1945 mohla všechny problémy vyřešit; že mocnosti krádež a vyhnání legalizovaly. Avšak nikoli protokol z Postupimi nařídil onen zločin proti lidskosti, třebaže se za něj dodnes Češi a jejich reprezentanti snaží schovávat. Sudetoněmecká otázka stále netrpělivě čeká na své řešení.

E. Korn

Verbrechen gegen die Menschlichkeit (eigentlich Menschheit), ebenso Ausrottung, Deportation, Versklavung und Ähnliches. Zur Zeit des Beschlusses war in der ČSR die Vertreibung in vollem Gange.

Das Werk listet die *Opfer* der Sudetendeutschen auf, desgleichen die *Vermögensverluste,* welche am 8. Mai 1945 19,3 Milliarden $ betrugen, also mehr als der Marshallplan (ERP-Programm) an 14 europäische Staaten vergab.

Sie hätte ein großer Wurf werden sollen, die *tschechoslowakische Idee.* Sie schlummerte, wie das Buch nachweist, vor allem im Ränkespiel tschechischer Politiker vom Schlage Masaryks und Beneš, schon 1918 mit unverschämten territorialen Forderungen aufzutreten, was sich Anfang der 40er Jahre wiederholen sollte. Das Intermezzo von 1938 / 39 hat man offensichtlich gut verschleiert. Die Slowakei war ja seit 1939 schon einmal selbständig, dennoch sprach man bekanntlich von der Fortexistenz der ČSR von 1918, was auch der deutsche Außenminister Genscher nicht besser zu formulieren vermochte. Peinlich mutet da das Ende der (eigentlich 3.) ČSR von 1992 an, als die Slowakei sich erneut vom tschechischen Teilstaat löste. Übrigens hat sich niemand darüber aufgeregt. Als aber die Deutschen die tschechische Unterdrückung 1938 nicht mehr ertragen wollten, hat man deren Abschied als Illoyalität, als Kriegsgrund gebrandmarkt. Die ČS-Idee hat sich schließlich doch in den Kürzeln Č-SR – ČSR – Č-SR – ČSR – ČSSR – ČSFR – ČZ erledigt.

Der sich deutscherseits ergebende *Forderungskatalog,* wissenschaftlich im Auftrag der bayerischen Staatsregierung als Schirmherrin über die Sudetendeutschen erstellt, postuliert das Selbstbestimmungsrecht mit dem Recht auf Heimat, Minderheitenschutz, Regulierung der Vermögensfragen, weshalb ein genereller Verzicht auf alles und jedes weder gerecht noch friedensfördernd sein könne. Als dringliche Forderung gilt die Aufhebung der Enteignungsdekrete. Der Katalog empfiehlt eine Klärung dieser Fragen auf dem Vertragsweg durch die Bundesrepublik als Obhutsmacht. Dies würde von den Sudetendeutschen begrüßt werden können, zumal sie deren Politik gegenüber der ČZ nach Meinung vieler bisher im Stich gelassen hat. Die ČZ brauchte sich darum auch auf kein Entgegenkommen einzulassen, da ja wirklich bindende Beschlüsse zu den Forderungen weder von der bundesdeutschen noch der sudetendeutschen Politik dazu vorlägen.

Zur Abschaffung der Benešdekrete als Grundlage für die Vertreibung von 3,2 Millionen Deutschen gibt es *Rechtsgutachten* und *Resolutionen* von Wissenschaftlern, vom EU-Parlament und dem US-Repräsentantenhaus; man kennt die Kopenhagener Kriterien mit ihren Grundsätzen für Menschenrechte, die Einhaltung des Gemeinschaftsrechts u. a. Sie alle halten fest, was die ČZ hätte erfüllen müssen, um in die EU aufgenommen zu werden. Sie hat es jedoch mehrfach höhnend abgelehnt, sich daran gebunden zu fühlen, verharrt auf Unrechtsdekreten als Grundlage ihrer staatlichen Existenz und ist trotzdem freudig in die „Wertegemeinschaft“ der EU aufgenommen worden. An Gestohlenem – so eine alte Weisheit – kann

Český Krumlov, město a zámek u Vltavy

man aber kein Eigentumsrecht erwerben und Mord verjährt nicht, trotz des tschechischen „fortgeltenden“ Straffreiheitsgesetzes.

Es bestehe nach wie vor die Auffassung des *Sudetendeutschen Rates,* dass *die Sudetenfrage nicht erledigt* ist, auch wenn man sie im Staat der Tschechen als für alle Zeiten gelöst betrachtet. Freilich, alle Ausgleichsversuche seit 1848 sind gescheitert. Man hoffte in Prag, der verlorene Krieg von 1945 könnte alle Probleme lösen, die Großmächte würden die Beraubung und Vertreibung legalisieren. Aber nicht das Potsdamer Protokoll hat jenes Menschheitsverbrechen angeordnet, auch wenn sich die Tschechen und ihre Repräsentanten bis heute dahinter zu verstecken suchen. Die Sudetenfrage harrt noch immer ihrer Lösung.

E. Korn

České Budějovice – v popředí náměstí s podloubím a Samsonova kašna, v pozadí Černá věž a městský farní kostel

Stifterův památník v rodném místě básníka Horní Plané

Tachov, náměstí a farní kostel

Cheb, „Wastl“ (Kašna rytíře Rolanda) na horním náměstí

Nákupní ulice v Mariánských Lázních, která vede do lázeňské čtvrti

Kolonády v Mariánských Lázních

Politická příslušnost prostoru Čech, Moravy a Slezska

„Sudetoněmecká otázka“ je nové slovo pro starý problém. Ve zprávě lorda Runcimana, zprostředkovatele vyslaného do Československa v roce 1938, se nacházejí trefné formulace, podle kterých není otázka politických, sociálních a hospodářských vztahů mezi Němci a Slovany v onom „toho času Československo zvaném prostoru“ žádným novým, nýbrž spíše několik století starým problémem, kde se střídala období míru s dobou vysloveně bojovnou. Tato formulace zodpovídá po roce 1945 často slýchanou (a trošku naivní) otázku, jak se vlastně Sudetoněmci do Československa „dostali“. Československo vzniklo roku 1918; jeho zakladatelé požadovali zničení rakousko-uherské monarchie, neboť mnohonárodnostní státy prý nebyly hodny doby. Tedy nikoli Sudetoněmci „se dostali do Československa“; novum v tomto prostoru byl spíše tento stát, a to jak z hlediska území, složení obyvatelstva, tak jeho legitimující „národně-státní“ ideje. Dvacet let jeho existence je jen krátkou fází historie českého (böhmisch) prostoru a sousedícího Slovenska; Jak předtím, tak i potom neexistoval srovnatelný politický útvar. (Restaurování po roce 1945 dalo odstoupením Zakarpatské Ukrajiny vzniknout, co do své geografické podstaty, zcela jinému státu, a to především kvůli jeho přímému sousedství se Sovětským svazem.) Oproti racionálnímu založení státu, jež dělalo evidentní starosti už mírové konferenci z roku 1919, ztělesňují sudetští Němci nositele historického titulu půdního práva. Novinkou je jen jejich označení. Do roku 1918 se hovořilo vždy o „Deutsch-Böhmen“ (Němečtí Češi), resp. „Deutsch-Mährern“ (Němečtí Moravané) atd.. Označení „Sudetoněmci“ se prosadilo až po roce 1918. Československou ústavou byl odstraněn pojem „rovnoprávného národnostního kmene“, který tvořil od roku 1867 podstatu starorakouského národnostního práva. Objevil se pojem „národnostní menšiny“, který v sobě právně i fakticky nese postavení s menšími právy. Z toho vzniklá národnostní solidarita hůře postavených vedla k novém označení.

Dřívější formy pořádku těchto prostorů, které svoji životnost prokázaly několikasetletou existencí, ukazují jiný obraz. Ponechme stranou otázku, zda z někdejšího germánského osídlení před slovanskou kolonizací českých (böhmisch) zemí zůstaly v zemi zbytky nedotčené stěhováním národů. Sudetoněmci přicházeli do země, pozváni českými (böhmisch) králi a vybaveni korporačními právy, s jistotou převážně od 11. století jako nepochybný element kulturního pokroku. Předávali onen vyšší právní a hospodářský standard, který Němci díky svému spojení se středomořím oproti slovanskému sousedovi měli. Jejich práce v oblasti orby, stavby měst a hornictví, v rozvoji práva a kultury jsou pojmy, které se nemusí bát srovnání s kolonizační prací jiných národů. Je to jednak historicky podmíněný náskok německého národa a potom také jeho role nositele císařských rodů Západu (viz *Abendland*), a nakonec geografická poloha z částí kmenů se utvořivšího čes-

Die politische Zugehörigkeit des Raumes Böhmen und Mähren-Schlesien

„Sudetenfrage“ ist ein neues Wort für ein altes Problem. In dem Bericht des 1938 als Vermittler in die Tschechoslowakei entsandten Lord *Runciman* findet sich die treffende Formulierung, die Frage der politischen, sozialen und wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Deutschen und Slawen in jenem „derzeit Tschechoslowakei genannten Raum“ sei kein neues, vielmehr ein Jahrhunderte altes Problem, wo Zeiten vergleichsweisen Friedens mit ausgesprochenen Kampfzeiten wechselten. Diese Formulierung beantwortet auch die nach 1945 häufig gehörte (etwas naive) Frage, wie die Sudetendeutschen in die Tschechoslowakei „hineingekommen seien“. Die Tschechoslowakei ist 1918 entstanden; ihre Gründer forderten die Zerstörung der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, weil „Nationalitätenstaaten“ unzeitgemäß seien. Nicht die Sudetendeutschen sind also „in die Tschechoslowakei hineingekommen“; neu im Raum war vielmehr dieser Staat, sowohl nach Gebiet, Bevölkerungszusammensetzung als seiner legitimierenden „nationalstaatlichen“ Staatsidee. Die 20 Jahre seines Bestandes sind nur eine kurze Phase in der Geschichte des böhmischen Raumes und der benachbarten Slowakei; weder vorher noch nachher hat es einen ihm vergleichbaren politischen Körper gegeben. (Die Restauration nach 1945 schuf durch die Abtretung der Karpatho-Ukraine einen in seiner geographischen Grundlage, vor allem wegen der direkten Nachbarschaft zur Sowjetunion wesentlich veränderten Staat.) Einer rationalen Staatsgründung gegenüber, deren offensichtliche Schwächen bereits der Friedenskonferenz von 1919 Sorge machten, verkörpern die Sudetendeutschen den Träger eines historischen Bodenrechtstitels. Neu an ihnen ist nur ihre Bezeichnung. Bis 1918 sprach man von Deutsch-Böhmen, Deutsch-Mährern etc.; die Bezeichnung Sudetendeutsche setzte sich nach 1918 durch. Durch die tschechoslowakische Verfassung wurde der Begriff des „gleichberechtigten Volksstammes“ beseitigt, der seit 1867 die Grundlage des altösterreichischen Nationalitätenrechtes gebildet hatte. Es kam der Begriff der „nationalen Minderheit“ auf, die eine rechtlich und faktisch minderberechtigte Stellung einnahm. Die daraus entstehende nationale Solidarität der Schlechtergestellten führte zur neuen Bezeichnung.

Die früheren Ordnungformen dieser Räume, die ihre Haltbarkeit durch jahrhundertelangen Bestand erwiesen, zeigen ein anderes Bild. Es kann dabei die Frage auf sich beruhen, ob von der seinerzeitigen germanischen Besiedlung vor der slawischen Landnahme der böhmischen Länder Reste über die Völkerwanderung hinweg im Lande blieben. Die Sudetendeutschen kamen sicherlich weitaus überwiegend seit dem 11. Jahrhundert in das Land, von den böhmischen Königen gerufen und mit körperschaftlichen Rechten ausgestattet, als unzweifelhaftes Element kulturellen Fortschrittes. Sie vermittelten jenen höheren rechtlichen und wirtschaftlichen Standard, den die Deutschen, aus ihrer Verbindung mit der Mittel-

kého národa, které zakládají úzké právní propojení celkové masy českých zemí s německým státním charakterem. Mapy názorně vysvětlují toto spojení ve třech historických momentech. Vyjádřeny jsou v ustanoveních říšského státního práva, podle kterého patřily Čechy ke „Germánii“ jako autonomní vojvodství, později království, zatímco Morava byla od r. 1182 bezprostředním říšským markrabstvím a slezská knížectví císaře Rudolfa I. byla uznána jako říšsko-knížecká. Čeští (böhmisch) králové se často domohli postavení, jež se blížilo samostatnosti. To však na zmíněné závislosti z hlediska práva lenního nic neměnilo. Jejich významné říšskoprávní postavení se projevovalo především na jejich kurfiřtské hodnosti a zastávání arciúřadu. Dle tohoto středověkého řešení jsou země Čechy a Morava, a tím i český národ, pod národními vládci dle práva lenních zařazení do německého království, zatímco zemští Němci, kteří se usadili především v okrajových oblastech, žili v pozici uznané národnostní skupiny s korporačními právy.

Roku 1526 začíná druhé, od toho středověkého se lišící řešení historického významu. Habsburskému rodu se podařilo sjednotit své mocenské území z půdy sahající až k Jadranu s českými (böhmisch) zeměmi, které však nadále zůstávají částmi německého státu, od teď zvaného Svatá říše římská národa německého, ostatně tak, jako i Maďarsko se svým „partes adnexae“ spadalo do jedné mocenské oblasti.

Toto řešení se jen nakrátko přeruší porážkou německé císařské koruny za Franze II. v době napoleonské. Znovu obnoveno je však hned roku 1815 zřízením Německého svazu (Deutscher Bund). Čechy, Morava a Slezsko zůstávají v Německém svazu do r. 1866, kdy Rakousko při uzavření Pražského míru souhlasí s jeho rozpuštěním. Teprve tímto bylo ukončeno tisícileté spojení českých zemí s německo-středoevropským státním pořádkem, které však v poněkud slabší formě skrze partnerství mezi oběma císařstvími (Německá říše a rakousko-uherská monarchie) trvalo do roku 1918.

H. Raschhofer

meerwelt, gegenüber dem slawischen Nachbarn besaßen. Ihre in sieben Jahrhunderten erbrachten Leistungen in Rodung, Städtebau und Bergwesen, in Rechts- und Kulturentwicklung sind Titel, die den Vergleich mit kolonisatorischen Leistungen anderer Völker nicht zu scheuen brauchen. Es sind der historisch bedingte Vorsprung des deutschen Volkes, sodann seine Rolle als Träger des abendländischen Kaisertums, endlich die räumliche Lage des sich aus den Teilstämmen bildenden tschechischen Volkes, die die enge rechtliche Verknüpfung der böhmischen Ländermasse mit dem deutschen Staatswesen begründeten. Die Karten veranschaulichen diese Verbindung in drei historischen Momenten. Sie drücken sich in den Sätzen des Reichsstaatsrechts aus, wonach Böhmen zu „Germania“ gehört, als autonomes Herzogtum, später Königreich, während Mähren seit 1182 eine reichsunmittelbare Markgrafschaft war und die schlesischen Fürstentümer von Kaiser Rudolf I. als reichsfürstlich anerkannt wurden. Die böhmischen Könige errangen oft eine der Selbständigkeit nahekommende Stellung, das änderte nichts an der lehensrechtlichen Abhängigkeit. Ihr hervorragender reichsrechtlicher Rang zeigte sich vor allem an ihrer kurfürstlichen Würde und dem Erzschenkenamt. Nach dieser mittelalterlichen Lösung sind die Länder Böhmen und Mähren und damit das tschechische Volk unter nationalen Herrschern dem deutschen Königreich lehensrechtlich-autonom eingeordnet, während die Deutschen des Landes, die sich vor allem in den Randgebieten niederließen, in der Stellung einer anerkannten Volksgruppe mit körperschaftlichen Rechten lebten.

1526 beginnt eine zweite, von der mittelalterlichen unterschiedene Lösung von historischem Bestand. Dem Hause Habsburg gelingt es, seinen bis an die Adria reichenden Länderbesitz mit den böhmischen Ländern, die aber weiterhin die Glieder des nunmehr Römisch-Deutschen Reich genannten deutschen Staates bleiben, sowie Ungarn mit seinen „partes adnexae“ zu einem Herrschaftsraum zu vereinigen.

Diese Lösung wird nur in der Napoleonischen Periode nach der Niederlegung der Deutschen Kaiserkrone durch Franz II. kurz unterbrochen, durch die Errichtung des Deutschen Bundes 1815 aber wiederhergestellt. Böhmen, Mähren und Schlesien bleiben im Deutschen Bunde bis 1866, wo Österreich im Prager Frieden seiner Auflösung zustimmt. Damit erst war rechtlich die tausendjährige Verbindung der böhmischen Länder mit der deutsch-mitteleuropäischen Staatenordnung beendet, die aber in abgeschwächter Form durch das Bündnis zwischen den beiden Kaiserreichen, dem Deutschen Reich und der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, bis 1918 weiter bestand.

H. Raschhofer

Politická příslušnost prostoru Čechy, Morava a Slezsko

Politická příslušnost prostoru Čechy, Morava a Slezsko

Legenda

Čechy, Morava a Slezsko v době smrti Karla IV. (1378)
- Německá říše
- Lucemburské země

Die politische Zugehörigkeit des Raumes Böhmen und Mähren-Schlesien

Legende

Böhmen und Mähren-Schlesien beim Tode Karls IV. (1378)
- Deutsches Reich
- Luxemburgische Lande

Legenda

Čechy, Morava a Slezsko kolem r. 1547
Německá říše
Habsburské země Čechy, Morava a Slezsko

Legende

Böhmen und Mähren-Schlesien um 1547
Deutsches Reich
Habsburgische Lande Böhmen und Mähren-Schlesien

Legenda

Čechy, Morava a Slezsko před 1866
Německý spolek
Rakousko-Uherská monarchie

Legende

Böhmen und Mähren-Schlesien vor 1866
Deutscher Bund
Österreichisch-Ungarische Monarchie

Legenda

Čechy, Morava a Slezsko po r. 1918

Legende

Böhmen und Mähren-Schlesien nach 1918

Německé sídelní oblasti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v době předhusitské

Historické bádání se již dlouho snaží rozpoznat německé sídelní oblasti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku co do svého rozsahu, svých ostrovů a souvislostí před vypuknutím husitských válek. Tyto zapřičinily v obyvatelstvu značné oslabení německého elementu a na takřka jeden a půl století další rozšiřování Němců zastavily. Je takřka nemožné získat z údajů v listinách byť jen prostorový obraz. Ve 13. století byla německá kultivace země běžným jevem a listiny se o ní zmiňují jen výjimečně. Kromě toho se mnoho dokumetů ztratilo; v jiných je německé osídlení rozeznatelné jen pomocí vedlejších údajů. Proto je nutné povolat na pomoc jiné vědní obory.

Tuto pomoc poskytuje především jazykověda. Obraz prostorového šíření dialektů a názvů měst a obcí Čech, Moravy a Slezska poskytuje cennou výpověď o historii osídlování daného prostoru. Ukazuje na územní spojitost německých sídelních oblastí českých zemí se sousedícími německými oblastmi a je důkazem původu osídlovatelů jakož i celého průběhu procesu osídlování. V obraze názvů měst a obcí tak zřetelně vyčnívají německé orné půdní oblasti 13. století.

Listiny dokládají množství německých názvů měst a obcí ještě před dobou husitskou. Při zohlednění výskytu záměny hlásek, jež se často vyskytují při styku jazyků dvou národů, lze však přítomnost dalších německých místních názvů odhalit již od roku 1200, 1250, 1270 a 1300 nebo ještě silněji ve 14. století. Název jako třeba Žamberk pro Senftenberg ukazuje „ž“ pro německé „s“, které se přibližně do roku 1300 vyslovovalo jako „š“. Naopak se např. z českého názvu Benešov nad Ploučnicí stal Bensen. Další stavba těchto hláskových změn, vývoj jmen českého původu v němčině a německého původu zase v českých ústech, jejich sousedství, poloha v hostinných nebo nehostinných, rovinatých či hornatých krajinách a jiná pozorování dovolují sestavení oblastí, v nichž Němci působili ve 13. a 14. století sami, nebo ve střetávání se s národem českým.

Všude tam, kde se Němci usídlili v lesnatých krajích a jako první proměnili les v ornou půdu a louky, tak své nivy také pojmenovali. Některé z těchto jmen se zmiňují ve starých listinách a umožňují dovodit závěry. České názvy rolí[2] se objevují téměř jen u hlouběji ve vnitrozemí ležících krajů Čech a Moravy, které byly osídleny Čechy buď při jejich kolonizaci v 6. století nebo při kultivaci krajiny v následujících stoletích. Tam, kde se Němci při překračování oblastí lesních mýtin usazovali na této již předtím osídlené půdě, vplouvaly do německých úst české názvy míst a rolí. Počet neněmeckých názvů je velmi nízký tam, kde se Němci usadili již ve 13. nebo 14. století, a větší zase tam, kde se tak stalo teprve

[2] úrodná pole, nivy

Die deutschen Siedelgebiete in Böhmen und Mähren-Schlesien in vorhussitischer Zeit

Die Geschichtsforschung hat sich seit langem bemüht, das deutsche Siedelgebiet in Böhmen und Mähren-Schlesien in seinem Umfang, seinen Inseln und Zusammenhängen vor dem Ausbruch der Hussitenkriege zu erkennen. Diese bewirkten eine erhebliche Schwächung des deutschen Bevölkerungselementes, sie boten der weiteren Ausbreitung der Deutschen auf eineinhalb Jahrhunderte Halt. Es wollte nicht gelingen, aus den Angaben der Urkunden allein ein Raumbild zu gewinnen. Dem 13. Jahrhundert war der Landesausbau durch Deutsche ein gewohntes Bild und die Urkunden kommen nur ausnahmsweise darauf zu sprechen. Viele Urkunden sind außerdem verloren gegangen; in anderen ist die deutsche Besiedlung nur aus nebensächlichen Angaben zu erkennen. Deshalb ist es notwendig, andere Wissenschaften zu Hilfe zu holen.

Diese Hilfe leistet vor allem die Sprachwissenschaft. Das Bild der räumlichen Verbreitung der Mundarten und Ortsnamen Böhmens und Mähren-Schlesiens vermittelt wertvolle Aussagen über die Siedelgeschichte des Raumes. Es zeigt die räumliche Verbundenheit der deutschen Siedelgebiete der böhmischen Länder mit den benachbarten deutschen Gebieten und ist Zeugnis für die Herkunft der Siedler und den Siedlungsvorgang. So treten deutlich die deutschen Rodungslandschaften des 13. Jahrhunderts im Bild der Ortsnamen hervor.

Die Urkunden belegen eine Menge deutscher Ortsnamen schon vor der Hussitenzeit. Unter Berücksichtigung der Lautersatzerscheinungen, die beim Berühren der Sprachen zweier Völker eintreten, läßt sich jedoch das Vorhandensein weiterer deutscher Ortsnamen bereits vor 1200, 1250, 1270 und 1300 oder verstärkt im 14. Jahrhundert erschließen. Ein Ortsname wie *Žamberk* für *Senftenberg* zeigt *ž* für deutsches *s*, das bis etwa 1300 sch-artig ausgesprochen wurde. Umgekehrt wurde ein tschechischer Ortsname *Benešov* zu *Bensen.* Der weitere Ausbau dieser Lautwandlungen, die Entwicklung von Namen tschechischer Herkunft im Deutschen und deutscher in tschechischem Munde, ihre Nachbarschaft, die Lage im fruchtbaren oder unfruchtbaren, im ebenen oder gebirgigen Gelände und andere Beobachtungen erlauben eine Zusammenstellung der Gebiete, in denen Deutsche im 13. und 14. Jahrhundert allein oder in Auseinandersetzung mit dem tschechischen Volk gewirkt haben.

Überall, wo sich Deutsche im Waldlande angesiedelt und als erste den Wald in Acker- und Wiesenland verwandelt haben, haben sie ihre Fluren benannt. Manche dieser Namen werden in den Urkunden erwähnt und lassen nach ihrer Ableitung Schlüsse zu. Tschechische Flurnamen treten fast nur in den tiefer gelegenen Landschaften Innerböhmens und Innermährens auf, die von den Tschechen entweder bei ihrer Landnahme im 6. Jahrhundert oder beim Landesausbau der folgenden Jahrhunderte besiedelt worden

ve století 16., když bylo zlomeno husitské hnutí. Tehdy se Němci mohli opět svobodně rozvíjet až do poloviny 17. století a posunout se do některých dalších oblastí. Od roku 1750 se jazykové hranice měnily již jen velmi málo, odhlédneme-li od smrštění některých německých jazykových ostrovů.

Listinné a městské knihy, jakož i knihy hesel, dále urbáře a ostatní středověké prameny nabízí veliké množství křestních jmen a příjmení. Zvláště netištěné městské a účetní knihy rozšiřují celkový obraz šíření jazykového názvosloví. Kupříkladu jména osob v oblasti Frýdlantu byla ve 14. století stejně tak jednoznačně německá, jako v Turnově česká. Není žádných pochyb, že do roku 1945 bydleli ve Frýdlantu Němci a v Turnově Češi. Takto se dá určit národnostní složení i jiných krajů, především však měst. Zde lze i při skromnějším stavu zdrojů rozeznat převahu Němectva, nebo naopak přítomnost Češstva, také v později českých městech. Přidáme-li obraz německých venkovských a rolních forem stejně jako údaje o šíření německého nebo českého hovorového jazyka, vznikne obraz šíření německých sídelních oblastí před husitskými válkami.

Německé území z doby před husitskými válkami zahrnuje na západě a severu Čech, stejně jako na Šumavě jen určitou část pozdějšího německého národního území. Ve východních Čechách bylo naproti tomu takřka zcela dosaženo jazykové hranice z r. 1930, stejně jako na Hřebečsku nebo na severní Moravě kromě obce Šternberk. Jižní Morava, včetně jazykové oblasti Jindřichův Hradec, byla převážně německá, stejně jako jihlavský jazykový ostrov, jež skrze český nátlak od té doby postupně přicházel o půdu. Z jižní Moravy existovalo částečně těsné, částečně užší spojení až k brněnskému a vyškovskému jazykovému ostrovu a odtud dále tak, že tato spojnice téměř dosahovala spojení s někdejším rozsáhlým německým ostrovem kolem Olomouce. Velký počet později zmiznuvších jazykových ostrovů protknul západní a střední Moravu. Jeden veliký ostrov se nacházel kolem Uherského Hradiště, menší ostrovy u Holštejnu a Kroměříže, Pustiměřské Prusy byly spojeny s vyškovským ostrovem. Na severní Moravě se nacházely německé ostrovy kolem Litovle a Choliny. Celé východní Čechy byly protknuty malými ostrůvky s německou menšinou, nadto ještě více či méně německými městy. Kolem Kolína, Kutné Hory, Vysokého Mýta, Chrudimi a Holice ležely německé vesnice. Vyšší polohy hor (Krušné hory, Jizerské hory, Krkonoše, Orlické hory, Jeseníky a Šumava) byly ještě pokryty lesy. V prostřední části Šumavy se německé území ještě neuzavřelo a bylo předsazeno před lesní půdu. Němci tedy přešli vysoký les a usadili se v předhůří. Jazykově byly české hlavně vnitřní Čechy (Böhmen) a východní Morava. Zde se nacházel styčný bod českého národního ducha. Němečtí osadníci přišli jako obchodníci a řemeslníci, kteří zakládali města; jako horníci, kteří odkrývali přírodní bohatství; a jako sedláci, kteří do té doby bezlidnatou krajinu zúrodnili. Pokud se němečtí sedláci usadili již na obsazené půdě, byli povoláváni pány příslušných gruntů, kteří si přáli zavést pokro-

waren. Wo sich Deutsche beim Übergreifen vom Rodeland in den Wäldern auf diesem vorbesiedelten Boden niedergelassen haben, sind tschechische Orts- und Flurnamen in deutschen Mund gelangt. Die Zahl der undeutschen Flurnamen ist dort sehr gering, wo Deutsche bereits im 13. oder 14. Jahrhundert ansässig geworden sind, und größer, wo dies erst im 16. Jahrhundert geschehen ist, als die hussitische Bewegung gebrochen war. Damals konnten sich bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts die Deutschen wieder frei entfalten und in manche Gegenden vorschieben. Seit 1650 hat sich jedoch die Sprachgrenze nur noch wenig verändert, von kleinen Veränderungen und vom Einschrumpfen der Inseln abgesehen.

Die Urkunden-, Stadt- und Losungsbücher, Urbare und andere mittelalterliche Quellen bieten eine Unmenge von deutschen Ruf- und Familiennamen. Besonders die ungedruckten Stadt- und Rechnungsbücher erweitern das Bild der sprachlichen Namensverteilung. Das Bild der Personennamen etwa der Friedländer Gegend ist im 14. Jahrhundert ebenso eindeutig deutsch wie das der Turnauer tschechisch. Es ist kein Zweifel, daß dort wie bis 1945 Deutsche, hier Tschechen gewohnt haben. So läßt sich auch das Volkstum anderer Landschaften und besonders der Städte bestimmen. Hier kann man auch bei günstigem Quellenstand das Vorwiegen des Deutschtums oder daneben vorhandenes Tschechentum erkennen, auch in später tschechischen Städten. Nimmt man das Bild der deutschen Dorf- und Flurformen sowie die Angaben über Verbreitung deutscher oder tschechischer Volkssprache hinzu, so entsteht das Bild der Verbreitung der deutschen Siedelgebiete vor den Hussitenkriegen.

Das schon vor den Hussitenkriegen deutsche Gebiet umfaßt in West- und Nordböhmen sowie im Böhmerwalde nur einen Teil des späteren deutschen Volksgebietes. In Ostböhmen dagegen wurde die Sprachgrenze von 1930 fast erreicht, ebenso im Schönhengst und in Nordmähren außer um Sternberg. Südmähren einschließlich des Neuhauser Sprachgebietes war in der Hauptsache deutsch, ebenso die Iglauer Sprachinsel, die durch tschechischen Druck seitdem Boden eingebüßt hat. Von Südmähren gab es eine teils dichte, teils schüttere Verbindung bis zur Brünner und Wischauer Sprachinsel und darüber hinaus, so daß die Verbindung mit der einst umfangreicheren deutschen Insel um Olmütz beinahe erreicht worden wäre. Eine große Anzahl von später erloschenen Sprachinseln durchsetzte das westliche und mittlere Mähren. Eine große Insel lag um Ungarisch Hradisch, kleinere um Holstein und Kremsier, Deutsch Pruß hatte Verbindung mit der Wischauer Insel. In Nordmähren lagen deutsche Inseln um Littau und Köllein. Ganz Ostböhmen war von kleinen Inseln und Minderheitsdeutschtum durchsetzt, dazu von mehr oder minder deutschen Städten. Um Kolin, Kuttenberg, Hohenmauth, Chrudim und Holitz lagen deutsche Dörfer. Die höheren Lagen der Gebirge (Erzgebirge, Iser- und Riesengebirge, Adlergebirge, Gesenke und Böhmerwald) waren noch von Wald bedeckt. Im mittleren Böhmerwald war das deutsche Gebiet noch nicht geschlossen und dem Walde vorgelagert; die Deutschen ha-

čilé zemědělské metody, aby mohli vyžadovat vyšší pachtovné. Všechna města z vyjímkou Tábora byla založena Němci. Jestliže kolem roku 1200 byly Čechy zemí téměř beze měst, jen s několika málo trhy, nesvobodnými sedláky, panující šlechtou a slabým královstvím, vidíme již kolem roku 1350 zemi s mnoha kvetoucími městy, jež se spravovala sama a územním vládcům, světským i duchovním, jakož i království poskytovala nové příjmy. Sociální struktura se upevnila vznikem německé střední třídy. Nové formy samosprávy byly zavedeny Němci, čehož si i česká strana vážila, neboť německé městské a rolnické právo bylo zavedeno i v českojazyčných oblastech.

Druhá polovina 14. století přinesla obrat ve vývoji. Mor, který vypukl uprostřed 14. století, byl příčinou úpadku německého přistěhovalectví. K tomu ještě přibyla skutečnost, že na konci století se probudilo u českého obyvatelstva silné nacionální sebevědomí. Církevní reformní ideje a sociální hnutí působily v součinnosti a posilovaly mnoho protikladů, které posléze propukly v husitské války.

E. Schwarz

ben also den hohen Wald passiert und sich im Vorlande niedergelassen. Tschechisch war hauptsächlich das innere Böhmen und das östliche Mähren. Hier lag der Schwerpunkt des tschechischen Volkstums. Die deutschen Siedler kamen als Kaufleute und Handwerker, die Städte gründeten, als Bergleute, die die Bodenschätze erschlossen, und als Bauern, die bis dahin menschenloses Waldland rodeten. Soweit deutsche Bauern sich auf bereits besiedeltem Land niederließen, waren sie von den Grundherren gerufen, die die Einführung der fortgeschrittenen landwirtschaftlichen Methoden wünschten, um höheren Pachtzins zu erlangen. Alle Städte bis auf Tabor sind von Deutschen gegründet worden. War um 1200 Böhmen noch ein Land fast ohne Städte, nur mit wenigen Märkten, mit unfreien Bauern, herrschendem Adel und schwachem Königtum, so sehen wir um 1350 ein Land mit vielen blühenden Städten, die sich selbst verwalteten und den Grundherren, weltlichen und geistlichen, und dem Königtum neue Einnahmen brachten. Das Sozialgefüge wurde durch das Entstehen eines deutschen Mittelstandes gefestigt. Neue Formen der Selbstverwaltung wurden durch die Deutschen eingeführt und auch auf tschechischer Seite geschätzt, da das deutsche Stadt- und Bauernrecht auch in tschechischen Orten eingeführt wurde.

Die zweite Hälfte des 14. Jahrhunderts brachte einen Umschwung in der Entwicklung. Die in der Mitte des 14. Jahrhunderts ausgebrochene Pest hatte bereits den deutschen Zuzug zum Erlahmen gebracht. Hinzu kam, daß am Ende des Jahrhunderts bei der tschechischen Bevölkerung ein starkes nationales Selbstbewußtsein erwachte. Kirchliche Reformideen und soziale Bewegungen wirkten zusammen und verstärkten die vielen Gegensätze, die dann in den Hussitenkriegen offen zum Ausbruch kamen.

E. Schwarz

Císař Karel IV., pečeť z r. 1358

Stará pražská univerzitní pečeť. Karel IV. předává Svatému Václavovi klášterní dekret a žádá jej o ochranu.

Literatura: Podkladem je obsáhlý rukopis autora „Die volksgeschichtlichen Grundlagen des Sudetendeutschtums vor den Hussitenkriegen“, který byl vysázen na konci války, ale již nemohl vyjít. Srovnej metodicky Schwarz, E.: Die volksgeschichtlichen Grundlagen des Sudetendeutschtums. (Forschungen u. Fortschritte. Jg. 21, 1945. S. 39—41.) – Schwarz, E.: Die volksgeschichtlichen Grundlagen der Iglauer Volksinsel. Prag; 1942. (Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften in Prag, Phil.-Hist. Klasse. H. 3.)

Literatur: Zu Grunde liegt ein umfangreiches Manuskript des Verfassers „Die volksgeschichtlichen Grundlagen des Sudetendeutschtums vor den Hussitenkriegen“, das bei Kriegsende gesetzt war, aber nicht mehr erscheinen konnte. Vgl. zur Methode Schwarz, E.: Die volksgeschichtlichen Grundlagen des Sudetendeutschtums. (Forschungen u. Fortschritte. Jg. 21, 1945. S. 39—41.) – Schwarz, E.: Die volksgeschichtlichen Grundlagen der Iglauer Volksinsel. Prag; 1942. (Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften in Prag, Phil.-Hist. Klasse. H. 3.)

Německé sídelní oblasti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v době předhusitské

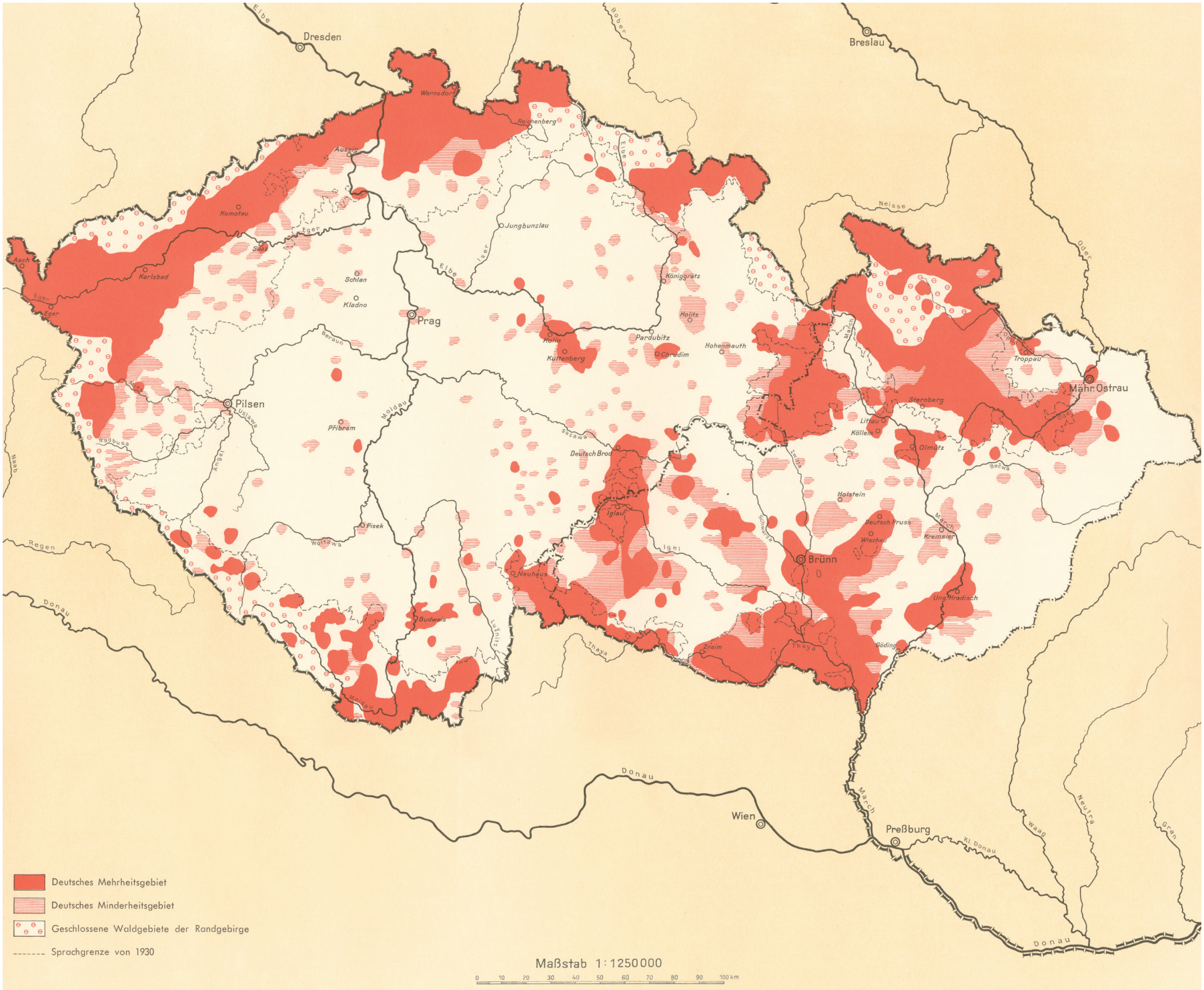

Legenda

Oblast s německou většinou
Oblast s německou menšinou
Uzavřené lesní oblastí okrajových hor
Jazykové hranice r. 1930

Legende

Deutsches Mehrheitsgebiet
Deutsches Minderheitsgebiet
Geschlossene Waldgebiete der Randgebirge
Sprachgrenze von 1930

Národnostní složení některých měst v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v době předhusitské

Jména osob, vyskytujících se v historických listinách, městských knihách, urbářích, registrech hesel a v jiných zdrojích, lze přiřadit buď německému nebo českému jazyku; určitá část zůstává samozřejmě neurčitelná, například třeba v případech latinsky psaných záznamů. Takového *Johannese sartora* nelze přiřadit ani k Němcům, ani k Čechům, pakliže není k dispozici žádná jiná indicie; avšak takový *Hensel snider* již může obecně platit za Němce, stejně jako *Jan Krejčí* za Čecha. Jazykové zařazení všech jmen jednoho města dovoluje členění obyvatel měst podle jejich národnostní příslušnosti. Okolnost, kdy podle jmen osob lze převážně německy osídlená města odlišit od měst osídlených převážně česky – to jsou rozdíly, které potvrzují i jiné zdroje –, nám dává jistotu, že díky nim je možné získat celkový obraz o starých národnostních poměrech.

Ve staré Praze, která od svého založení měla silnou německou většinu, měli Němci až do husitských válek převahu i v městské radě. Ve 14. století přibyl počet českých jmen a již roku 1410, tedy před vypuknutím nepokojů, si držela německá a česká jména téměř rovnováhu. Roku 1327 byli uváděni vedle lidových soudců také kramáři a občané jako celek – německá jména zde jednoznačně převažují; to stejné platí roku 1340 pro „nejstarší občany“. Složení občanských jmen let 1207–1306 ukazuje převahu německých jmen. Novoobčané, jež byli zaneseni do zvláštních listin, nepřišli jen z měst ve vnitrozemí nebo ciziny, nýbrž také z venkovského okolí,

Karolinum, gotický arkýř

Die nationale Zusammensetzung verschiedener Städte in Böhmen und Mähren-Schlesien in vorhussitischer Zeit

Die in Urkunden, Stadtbüchern, Urbaren, Losungsregistern und anderen Quellen auftretenden Personennamen lassen sich entweder der deutschen oder der tschechischen Sprache zuteilen; ein bestimmter Teil bleibt freilich unbestimmbar, wenn es sich z. B. um lateinische Schreibungen handelt. Ein *Johannes sartor* läßt sich weder den Deutschen noch den Tschechen zuordnen, wenn kein anderer Hinweis zur Verfügung steht; ein *Hensel snider* aber wird im allgemeinen als deutsch, ein *Jan krejči* als tschechisch gelten können. Die sprachliche Zuordnung des Personennamengutes einer Stadt gestattet die Gliederung der Stadtbevölkerung nach ihrer Volkstumszugehörigkeit. Der Umstand, daß die Personennamen überwiegend deutsche von überwiegend tschechischen Städten unterscheiden lassen – Unterschiede, die auch durch anderweitige Quellen bestätigt werden –, gibt uns die Gewähr, daß durch diese ein im Ganzen zuverlässiges Bild der alten Volkstumsverhältnisse gewonnen werden kann.

In der *Altstadt Prag,* die seit ihrer Gründung eine starke deutsche Mehrheit gehabt hat, hatten die Deutschen bis zur Hussitenzeit das Übergewicht im Rat. Im 14. Jahrhundert nahm die Zahl der tschechischen Namen zu und schon 1410, vor dem Ausbruch der Unruhen, hielten sich deutsche und tschechische Namen fast das Gleichgewicht. 1327 werden neben den Geschworenen auch die Krämer und die Gesamtheit der Bürger genannt, deutsche Namen herrschen unbedingt vor; das Gleiche gilt 1340 für die „ältesten Bürger“. Eine Zusammenstellung der Bürgernamen von 1207–1306 zeigt das Überwiegen der deutschen Namen. Die Neubürger, die in besonderen Listen eingetragen wurden, kamen nicht nur aus den Städten des In- und Auslandes, sondern auch aus der ländlichen Umgebung, die tschechisch war. Deshalb war die tschechische Zuwanderung nicht unbeträchtlich, wenn sie auch bis zum Ende des 14. Jahrhunderts den deutschen Anteil niemals erreichte.

Die *Kleinseite von Prag,* als deutsche Stadt begründet, zeigte im Rate in den ersten Jahrzehnten des 14. Jahrhunderts deutsche Mehrheit, seit der Regierungszeit Karls IV. überwogen die tschechischen Namen. Die Tschechisierung der Stadt ist bereits vor der Hussitenzeit eingetreten.

Ein auffallendes Schwanken ist beim Rat der *Neustadt Prag* zu beobachten. In dieser Gründung Karls IV. hatten zunächst die Deutschen die Mehrheit, wurden aber noch im selben Jahrzehnt von einer tschechischen Mehrheit abgelöst. 1361 und nochmals 1396 wogen deutsche Namen vor, die 1397 gänzlich fehlen. Noch 1411 hat aber die Stadt Johannes von Tepl, den Dichter des „Ackermanns aus Böhmen“, als Stadtnotar berufen.

Kolin hat zu den Städten mit ursprünglich deutscher Mehrheit gehört, die sich den tschechischen Utraquisten beim Ausbruch der Unruhen unterworfen hatten, um der Vernichtung zu entgehen. Das

které bylo české. Proto bylo české přistěhovalectví nikoli nevýznamné, přestože ani ke konci 14. století nedosáhlo německého podílu.

Pražská Malá Strana, založena jako německé město, vykazovala v radě v prvních desetiletích 14. století německou většinu; od dob vlády Karla IV. převažovala jména česká. Čechizace města se započala již před dobou Husitů.

Nápadné kolísání lze sledovat v radě Nového města pražského, jež založil Karel IV. Zde měli zpočátku většinu Němci, byli však ještě ve stejném desetiletí vystřídáni většinou českou. Roku 1361 a ještě v roce 1396 převažovala jména německá, která roku 1397 zcela chybí. Ještě v roce 1411 však město povolalo Johannese von Tepl (Jan ze Žatce či Jan z Teplé), básníka díla „Der Ackermann aus Böhmen“ (česky „Oráč z Čech“), jakožto městského notáře.

Kolín patřil k městům s původní většinou Němců, kteří se však poddali českým utrakvistům, jakmile vypukly nepokoje, aby předešli zničení. To se potvrzuje jazykovým poměrem jmen v radě; proti německé většině z roku 1409 zde stojí čistě český jmenný seznam z roku 1432. O dřívější německé většině nemůže být pochyb, jak ukazují seznamy z druhé poloviny 14. stol. a rozdělení jmen v různých povoláních, kde česká jména převažují jen u chudších povolání.

V Chrudimi dovoluje ručně psaná kniha hesel z let 1399–1402 důležitý vhled do jednoho malého města, jež musíme po husitských válkách považovat za české. Ještě v roce 1400 byla většina německá, což potvrzují jak přistěhovalci, tak vystěhovalci. Co se týče povolání, tak zde u relativně dobře postavených soukeníků převažovala německá jména, avšak také u kovářů, řezníků, sladovníků, kramářů, šenkýřů i lidí bez uvedeného povolání. U ševců se množila jména česká. Jako u všech měst Čech a Moravy, existovaly dva pekařské cechy, německý, který vyráběl lepší pekařské výrobky a skutečně vykazoval skoro jen německá jména, a český, takzvaný „koláčník“ (Golatscher), který pracoval pro chudší obyvatelstvo a kde zase převažovala jména česká.

V Hradci Králové se Němectvo, které mělo v radě převahu co do obyvatelstva ke konci 14. stol., stalo menšinou, zastoupeni však byli také i v chudších ceších, například u ševců. Zatímco ve Weberově ulici (Webergassse) bydleli Němci, převažovali Češi v Rybářské ulici (Fischergasse). Také u duchovenstva převažovala česká jména, která jako jediná byla dokonce zastoupena v dominikánském klášteře.

Ve městě Stříbro byla radní vláda až do husitských válek v německých rukou. U občanstva však Němci většinu netvořili. Rozkvět města se zakládal na hornictví. Mezi horníky, jež pocházeli ze západní části Krušných hor, převažovala německá jména, stejně jako u kovářů a kožešníků.

V Českých Budějovicích, jež založili v polovině 13. století Němci, se v některých letech nacházejí v městské radě jen německá jména. Obyvatelstvo „České ulice“ (Böhmische Gasse) bylo smíšené. Kniha listin a registr hesel dokládají německou většinu, počet českým jmen se však začal zvyšovat již před husitskými válkami. U povolání převažovala česká jména mezi sládky, sladovníky a cechovními hokynáři.

wird durch das sprachliche Namenverhältnis im Rat bestätigt; der deutschen Mehrheit von 1409 steht eine rein tschechische Liste von 1432 gegenüber. An der früheren deutschen Mehrheit kann kein Zweifel bestehen, wie Zusammenstellungen aus der 2. Hälfte des 14. Jahrhunderts und die Namenverteilung in den verschiedenen Berufen zeigen, wo nur bei den ärmeren Berufen tschechische Namen überwiegen.

In *Chrudim* gestattet das ungedruckte Losungsbuch von 1399–1402 einen wichtigen Einblick in eine Kleinstadt, die nach den Hussitenkriegen als tschechisch betrachtet werden muß. Noch um 1400 war die Mehrheit deutsch, wie durch die Zu- und Abwanderer bestätigt wird. Bei den Berufen überwogen bei den relativ gut gestellten Tuchmachern die deutschen Namen, aber auch bei den Schmieden, Fleischern, Mälzern, Krämern, Schenken und den Leuten ohne Berufsangabe. Bei den Schustern mehrten sich die tschechischen Namen. Wie in vielen Städten Böhmens und Mährens gab es zwei Bäckerzechen, eine deutsche, die bessere Backwaren herstellte und tatsächlich fast nur deutsche Namen aufwies, und eine tschechische, die „Golatscher“, die für die ärmere Bevölkerung arbeitete und bei der die tchechischen Namen vorherrschten.

In *Königgrätz* war das Deutschtum, das im Rate noch vorherrschte, in der Bürgerschaft zu Ende des 14. Jahrhunderts zur Minderheit geworden, aber auch in den ärmeren Zechen, z. B. bei den Schustern, vertreten. Während in der Webergasse Deutsche wohnten, überwogen die Tschechen in der Fischergasse. Auch bei der Geistlichkeit überwogen tschechische Namen, die im Dominikanerinnenkloster sogar allein vertreten waren.

In *Mies* lag bis zu den Hussitenkriegen die Ratsregierung in deutschen Händen. In der Bürgerschaft bildeten die Deutschen aber nicht die Mehrheit. Die Blüte der Stadt beruhte auf dem Bergbau. Unter den Bergleuten, die aus dem westlichen Erzgebirge stammten, überwogen die deutschen Namen, ebenso unter den Schmieden und Kürschnern.

In *Budweis,* einer deutschen Gründung der Mitte des 13. Jahrhunderts, finden sich im Rat in manchen Jahren nur deutsche Namen. Die Bewohnerschaft der „böhmischen Gasse“ war gemischt. Urkundenbuch und Losungsregister belegen die deutsche Mehrheit, doch nahm schon vor den Hussitenkriegen die Zahl der tschechischen Namen zu. Unter den Berufen überwogen die tschechischen Namen bei den Bräuern, Mälzern und Pfragnern (Kleinhändlern).

In *Deutsch Brod,* als Bergstadt eines adeligen Geschlechtes emporgekommen, konnten sich die Deutschen zunächst noch über die Hussitenkriege behaupten.

Iglau, die königliche Bergstadt, bleibt über die Hussitenzeit hinweg deutsch, trotzdem hier, betrachtet man die Herkunftsnamen, eine lebhafte Zuwanderung aus tschechischen Orten bestanden hat.

Brünn, die mährische Landeshauptstadt, bewahrte im 14. Jahrhundert ihr starkes Deutschtum in Rat und Bürgerschaft sowie in den verschiedenen Berufen. Nur bei den „Golatschern“ überwogen

V Německém (Havlíčkově) Brodě, vzestoupivším jako hornické město jednoho šlechtického rodu, se Němci ubránili nejprve během husitských válek.

Jihlava, královské hornické město, zůstalo i přes husitské války německé. Přesto i zde, sledujeme-li jména původu, probíhalo živé přistěhovalectví z českých míst.

Brno, moravské zemské hlavní město, si uchovalo ve 14. století silné zastoupení Němectva v radě a občanstvu jakož i v různých povoláních. Jenom u „koláčníků“ (Golatscher) převažovala jména česká, která i u koželuhů dosáhla skoro počtu těch německých. V polovině 14. století lze podíl Němců odhadnout na 90%.

Olomouc zůstala i přes husitské války německým městem. Jen u rybářů a služebnictva chybí německá jména, zatímco třeba u soukeníků jsou česká jména bez významu.

Také ve Znojmě si Němectvo stálo dobře. Jen u krejčích, koželuhů, šenkýřů a služebnictva lze zjistit dobrou stovku českých jmen.

V Uherském Hradišti existovala ve 14. století německá většina v radě a ještě po vypuknutí husitských válek převažovala německá jména. Zatímco ve století 15. se prosadil český národnostní element, jehož původní centrum leželo v „české ulici“.

E. Schwarz

die tschechischen Namen, die auch bei den Gerbern fast die Zahl der deutschen erreichten. In der Mitte des 14. Jahrhunderts kann man den Anteil der Deutschen auf 90 % schätzen.

Olmütz blieb über die Hussitenzeit hinweg eine deutsche Stadt. Nur bei den Fischern und Dienern fehlen die deutschen Namen, während bei den Tuchmachern die tschechischen Namen ohne Bedeutung sind.

Auch *Znaim* hat sich in seinem Deutschtum gut gehalten. Nur bei den Schneidern, Gerbern, Schenken und Dienern läßt sich ein ansehnlicher Hundertsatz tschechischer Namen feststellen.

In *Ungarisch Hradisch* bestand im 14. Jahrhundert deutsche Mehrheit im Rat und noch nach Ausbruch der Hussitenkriege überwogen die deutschen Namen. Während des 15. Jahrhunderts setzte sich das tschechische Volkstum durch, dessen ursprüngliches Zentrum in der „böhmischen Gasse“ lag.

E. Schwarz

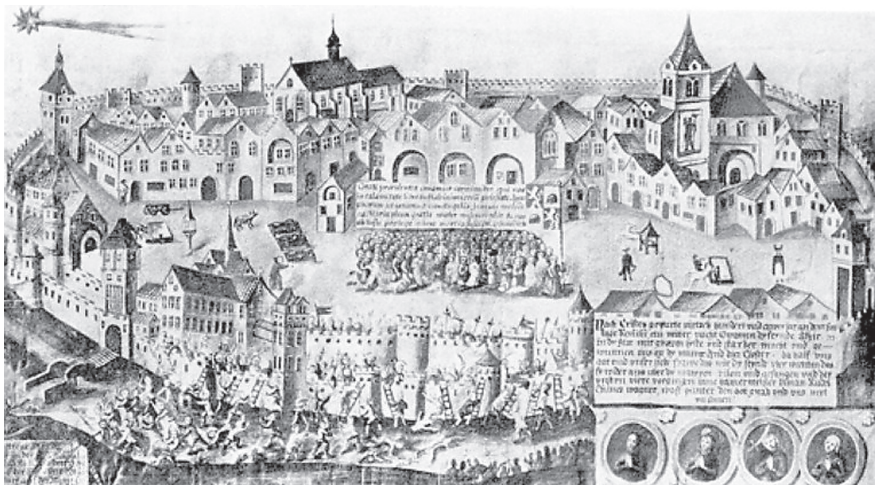

Ruční kresba fresky v jihlavském kostele U Minoritů
před nešťastným restaurováním

Friedrich Bernhard Werner: Praha, kolem r. 1750

Prameny: 1. městská kniha Jihlavy 1359–1377. – 1. jihlavská kniha hesel (obě v městském archivu města Jihlavy.) – Bischoff, F.: Über das älteste Olmützer Stadtbuch. (Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Bd. 85.) – Liber negotiorum civitatis Ungaricalis Radischensis (v zemském archivu Brno, týkající se Uherského Hradiště).
Literatura: Zatschek, H.: Zur Erforschung der Volkszugehörigkeit nach Stadtbüchern und Urbaren des Spätmittelalters. Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte, ročník 1, 1937. S. 249 ff – Zatschek, H.: Die Namensgebung der Brünner Bürger nach den Losungsbüchern 1343–1365. Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte, ročník 1, 1937, str. 256 a další – Schwarz, E.: Die Personennamengebung einer innerböhmischen Stadt um 1400. Zeitschrift für Namenforschung, ročník 19, 1943, str. 274–282 (ohledně Chrudimi).

Quellen: Siehe Literaturangaben zu Bl. 9, 10 u. 11, sowie: 1. Stadtbuch von Iglau 1359—1377. — 1. Losungsbuch von Iglau. (Beide im Stadtarchiv Iglau.) — Bischoff, F.: Uber das älteste Olmützer Stadtbuch. (Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Bd. 85.) — Liber negotiorum civitatis Ungaricalis Radischensis (im Landesarchiv Brünn, betrifft Ung. Hradisch).
Literatur: Zatschek, H.: Zur Erforschung der Volkszugehörigkeit nach Stadtbüchern und Urbaren des Spätmittelalters. Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte. Jg. 1, 1937. S. 249 ff. — Zatschek, H.: Die Namengebung der Brünner Bürger nach den Losungsbüchern 1343—1365. Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte. Jg. 1, 1937. S. 256 ff. — Schwarz, E.: Die Personennamengebung einer innerböhmischen Stadt um 1400. Zeitschrift für Namenforschung. Jg. 19, 1943. S. 274—282 (betrifft Chrudim).

Původ občanů Prahy v předhusitské době

Do Němci založených měst Čech, Moravy a Slezska se přirozeně od začátku živě vlévalo německé přistěhovalectví, nejprve z Německa, později z vnitrozemí. Listiny o tom tu a tam něco prozrazují, avšak přesnější zmapování přistěhovalectví by bylo sotva možné, kdyby se nenacházely indice v tom, jaká jména si občané předhusitské doby dávali. Jelikož byl stav ještě užívaných jmen oproti starší době velmi omezený, rozlišovalo se mezi všemi těmi Hermanny, Günthery, Johannesy, Nikolausy atd. skrze přízvizka nebo údaje o povolání, nebo přidání nějakého místa. Ve většině případů se tím myslí původ. Takový Hermannus de Egra bude tedy pocházet z Chebu a bude se skrze tento dodatek odlišovat od jiných Hermannů. Přirozeně je v jednotlivých případech možné, že tímto není uvedeno první domovské místo. Tehdejší občané byli stejně jako sedláci nebo horníci velmi stěhovaví. Lokátorský rod *Stange* je průkazný na Hřebečsku, v Olomouci a ve Východním Prusku. Roku 1289 jsou v Chebu jmenováni *Chunradus et Albertus fratres dicti* na Kornpuhelu. Rodina si říká podle Kornbühlu v Chebu, jak se tehdy jmenoval pozdější Roßmarkt (Koňský trh). Bratři se nakonec přísídlili do Prahy, kde 1310 potkali *Cunradus Cornpul*, jinak také zvaného *Chunradus de Egra*. Lidé, kteří si např. říkají *von Eger* nebo *Egerer* se objevují r. 1400 v Brně, Praze, Jihlavě, Moravské Třebové, kolem Netolic, Kutné Hory v Čiré, ale také v Chebu se objevuje roku 1360 jistý Nikel Egerer. Jelikož ve městě samém by toto jméno nemělo odlišovací účinky, bude se zde zřejmě jednat o rodinu pocházející z Chebu, která toto jméno dostala mimo město a s ním se posléze vrátila.

Často se v latinsky psaných dokumentech používá předložka před místním přízviskem *de*, což odpovídá německému *von*, ve starších dobách však ještě neomezené na šlechtu. Také občané a sedláci se takto pojmenovávali, což je ve Švýcarsku a Holandsku běžné dodnes. V pozdější době se hlavně v jižním Německu od předložky *von* upouští a zavádí se koncovka *-er*, což lze občas pozorovat u týchž osob. V Brně roku 1343 je třeba *Katharina de Egra* o dva roky později uvedena již jako *Egrerinna*, nejmenovala se tedy jen *von Eger*, nýbrž také *Egerer*. Ve středních a dolnoněmeckých oblastech se stalo běžným používat holé místní přízvizko, tedy bez předložky *von* nebo koncovky za jménem *-er*.

U jmen, která se vztahují k vesnicím v blízkosti příslušných měst, se bude v mnoha případech jednat o jména pachtovních gruntů, neboť obyvatelé středověku doslova milovali, když mohli své peníze investovat do hodnot svého okolí a tyto dále* pachtovat a tak dosáhnout pravidelného příjmu či renty.

Tato ne vždy zřetelně oddělitelná jména přirozeně nijak nevypovídají o etnickém původu, nýbrž svědčí o hospodářsko-podnikavé povaze svých nositelů.

* pronajímat; pozn. překl.

Die Herkunft der Bürger von Prag in vorhussitischer Zeit

In die von Deutschen begründeten Städte in Böhmen und Mähren-Schlesien hat sich naturgemäß von Anfang an eine lebhafte deutsche Zuwanderung ergossen, zunächst aus Deutschland, später aus dem Lande selbst. Die Urkunden verraten manchmal etwas davon, doch wäre es kaum möglich, diese Einwanderung genauer zu fassen, wenn sich nicht Hinweise in der Namengebung der Bürger der vorhussitischen Zeit fänden. Da der Bestand an noch verwendeten Rufnamen gegenüber der älteren Zeit sehr eingeschränkt war, unterschied man die vielen *Hermann, Günther, Johannes, Nikolaus* u. a. durch Beinamen oder Angabe des Berufes oder Beifügung eines Ortes. In den meisten Fällen wird damit die Herkunft gemeint sein. Ein *Hermannus de Egra* wird von Eger stammen und durch den Zusatz von anderen *Hermann* unterschieden worden sein. Es ist natürlich in einzelnen Fällen möglich, daß damit nicht der erste Heimatort angegeben ist. Die Bürger sind ebenso wie Bauern und Bergleute z. T. sehr beweglich gewesen. Das Lokatorengeschlecht der *Stange* ist im Schönhengst, in Olmütz und Ostpreußen nachweisbar. 1289 werden in Eger *Chunradus et Albertus fratres dicti* an dem Kornpuhel genannt. Die Familie nennt sich nach dem Kornbühl in Eger, wie damals der spätere Roßmarkt hieß. Die Brüder übersiedelten schließlich nach Prag, wo 1310 *Cunradus Cornpul* begegnet, der auch *Chunradus de Egra* genannt wird. Leute z.B., die sich von *Eger* oder *Egerer* nennen, erscheinen um 1400 in Brünn, Prag, Iglau, Mähr. Trübau, um Netolitz, Saar, Kuttenberg, in Lauterbach im Egerlande, aber auch in Eger taucht 1360 *Nikel Egerer* auf. Da in der Stadt selbst dieser Name nicht unterscheidend wirkte, wird es sich um eine aus Eger stammende Familie handeln, die diesen Namen außerhalb der Stadt bekommen hat und mit ihm zurückgekehrt ist.

Meist wird der hinzugefügte Ortsname in lateinisch geschriebenen Schriften mit *de* hinzugesetzt, das dem deutschen *von* entspricht, in alter Zeit aber noch nicht auf den Adel beschränkt war. Auch Bürger und Bauern werden so benannt, was in der Schweiz und Holland noch heute der Fall ist. In späterer Zeit wird hauptsächlich in Süddeutschland das *von* weggelassen und dafür die Ableitungssilbe *-er* angefügt, was bisweilen bei derselben Person zu beobachten ist. In Brünn wird 1343 *Katharina de Egra* zwei Jahre später *Egrerinna* genannt, sie hieß also nicht nur *von Eger,* sondern auch *Egerer*. Auf mittel- und niederdeutschem Boden wurde es üblich, den bloßen Ortsnamen (ohne *von* und ohne *-er*) zu setzen.

Bei den Namen, die sich auf Dörfer in der Nähe der betreffenden Stadt beziehen, wird es sich in vielen Fällen um Namen von Pachtgütern handeln, da es die Bürger im Mittelalter liebten, ihre Gelder in Gütern der Umgebung zu investieren und diese zu verpachten, um so eine regelmäßige Einnahme, eine Rente, zu erzielen. Diese

V případě Prahy to potřebnými zdroji doslova přetéká. Množství jmen nabízí pojednání od Tomka a Teigeho. Ten první sepisuje majitele domů, druhý autor jména nových občanů Starého Města z let 1324-1620, kteří byli zaneseni do zvláštní knihy. Z těchto zdrojů a tištěných listin jsou do mapy zanesena jména původu až do roku 1420, do vypuknutí husitských válek. Dle jmen a (pakliže byla k dispozici) příjmení byl učiněn pokus o národnostní zařazení, tak aby byli patrní němečtí, čeští a dle jména nerozeznatelní přistěhovalci.

Praha jako zemské hlavní město nabízela mnoho možností výdělku, proto bylo město velice přitažlivým místem i pro lidi mimo Čechy, zvláště když Staré Město patřilo k dřívějšímu založení města a stále ubytovávalo německé obchodníky z Říše. Obzvláště z Norimberku, Řezna, Vídně, ale také z krajů jako Míšeň, Würzburg, Kolín nad Rýnem, Cáchy, Salcburk, Eichstätt, Bamberg, Cham, Neisse ve Slezsku, Pirna, Drážďany, Breslau přicházeli lidé, kteří přirozeně nesli německá jména. V Čechách byla převážně německými jmény zastoupena města Cheb, Kadaň, Chomutov, Kutná hora, Vysoké mýto, Hradec Králové, Čáslav, na Moravě Brno a Znojmo. České přistěhovalce vedle německých nacházíme v Plzni, Bílé Vodě, Litoměřicích, Českých Budějovicích, Kravařích v Čechách, vůbec žádná německá jména pak nejsou třeba v Turnově. Vzniká dojem, jako by Praha přitahovala podnikavé lidi ze všech stran, jen Morava je zastoupena o něco slaběji, neboť Brno, Olomouc a Jihlava byly schopny přijímat další obyvatelstvo. Úzké spojení s Norimberkem a Chebem, který byl ještě do počátku 14. století svobodným říšským městem, je srozumitelné z právních vztahů, které se budou opírat o staré přistěhovalecké vztahy. Jelikož obchod žil, jsou to především obchodní města a místa ležící u obchodních cest, která zajišťovala příliv osadníků. Domovské oblasti obyvatel Prahy, jež se dají dovodit ze jmen původu, sahají od Rýna k Východnímu Prusku a k Dunaji a ukazují na význam hlavního města, přičemž je nutno připomenout, že jen zlomek občanů měl taková jména. Skutečné přistěhovalectví bylo tedy o mnoho bohatší. Téměř zcela převažuje přistěhovalectví německé; jen z několika vnitročeských měst přicházejí Češi. Němci se usadili především ve Starém Městě a na Malé Straně, zatímco Nové Město vykazovalo silnější český element.

E. Schwarz

Literatura: Tomek, W. W.: Základy starého místopisu Pražského. (Pojednání České královské společnosti věd, díl V., svazek 15, Praha 1866–1975) – Teige, J.: Seznamy měšťanů pražských (Almanach královského města Prahy 1901–1905).

nicht immer deutlich abtrennbaren Namen sagen natürlich nichts über die Herkunft aus, sondern zeugen von der wirtschaftlichen Unternehmungslust ihrer Träger.

Für *Prag* fließen die Quellen reichlich. Eine Menge von Namen bieten die Abhandlungen von *Tomek* und *Teige*. Jener stellt die Hausbesitzer zusammen, dieser die Namen der Altstädter Neubürger von 1324–1620, die in ein besonderes Buch eingetragen worden sind. Aus diesen Quellen und gedruckten Urkunden sind die Herkunftsnamen bis etwa 1420, bis zum Ausbruch der Hussitenkriege, auf der Karte eingetragen worden. Nach den Ruf- und, soweit vorhanden, auch den Familiennamen ist eine volkliche Zuordnung versucht worden, so daß deutsche, tschechische und nach den Namen unbestimmbare Zuwanderer ersichtlich sind.

Prag hat als Landeshauptstadt viele Verdienstmöglichkeiten geboten, darum war die Stadt ein großer Anziehungspunkt, auch für Leute außerhalb Böhmens, zumal die Altstadt zu den frühen Stadtgründungen zählt und immer deutsche Kaufleute aus dem Reich beherbergte. Besonders von Nürnberg, Regensburg, Wien, aber auch aus der Landschaft Meißen, Würzburg, Köln, Aachen, Salzburg, Eichstätt, Bamberg, Cham, Neisse in Schlesien, Pirna, Dresden, Breslau kam Zuzug, der natürlich durchaus deutsche Namen trägt. In Böhmen sind Eger, Kaaden, Komotau, Kuttenberg, Hohenmauth, Königgrätz, Časlau, in Mähren Brünn, Znaim mit deutschen oder überwiegend deutschen Namen oft vertreten. Tschechische Zuwanderer neben deutschen sind aus Pilsen, Weißwasser, Leitmeritz, Budweis, Graber, überhaupt keine deutschen sind aus Turnau zu finden. Man hat den Eindruck, daß Prag unternehmungslustige Leute von allen Seiten angezogen hat, nur Mähren ist etwas schwächer vertreten, weil hier Brünn, Olmütz und Iglau aufnahmsfähig waren. Die enge Verbindung mit Nürnberg und Eger, das noch bis in den Anfang des 14. Jahrhunderts eine freie Reichsstadt war, ist aus den Rechtsbeziehungen, die sich auf alte Einwanderungsbeziehungen stützen werden, verständlich. Da der Handel lebhaft war, sind es besonders die Handelsstädte und die an den Handelsstraßen liegenden Orte, die Zuzug liefern. Das Einzugsgebiet der durch Herkunftsnamen faßbaren Prager Bürger reicht vom Rhein bis Ostpreußen und zur Donau und zeigt die Bedeutung der Hauptstadt, wobei erinnert werden muß, daß nur ein Bruchteil der Bürger solche Namen führt, die wirkliche Zuwanderung also viel umfangreicher war. Fast durchaus wiegt deutsche Einwanderung vor; nur aus einigen innerböhmischen Städten wandern auch Tschechen ein. Die Deutschen haben sich vor allem in der Altstadt und der Kleinseite niedergelassen, während die Neustadt ein stärkeres tschechisches Element aufgewiesen hat.

E. Schwarz

Literatur: Tomek, W. W.: Základy starého místopisu Pražského (Grundlage der Altprager Stadtbeschreibung). (Abhandlungen der kgl. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Folge V, Bd. 15, Prag 1866–1875). – Teige, J.: Seznámy měštanů Pražských. Almanach královského města Prahy. 1901–1905.

Německé královské vlivy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Čechy patřily téměř jedno celé tisíciletí ke Svaté říši římské národa německého. Z Říše dostávali čeští vévodové královskou korunu. Politické začlenění do Říše následovalo obrácení ke křesťanství. Výsledkem tohoto vývoje bylo, že Čechy, Morava a Slezsko byly získány pro „západní kulturu“*. Od nynějška dále je také historie umění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od středoevropské a německé kultury neoddělitelná. Doby jejího rozkvětu byly zároveň epochy nejužšího politického spojení s Říší. Tak třeba za Přemysla Otakara II., jenž skrze četné německé osídlovatele založil českou městskou kulturu a který nakonec padl v boji o římskoněmeckou královskou korunu; potom za Karla IV. ve 14. století a naposledy ve věku baroka (17.–18. stol.). Čechy si svůj umělecký ráz v Říši nejen obhájily, mohly jej také plně rozvíjet. Byly epochy, jako třeba „karolínská renesance“, kdy Čechy na nějakou dobu vystoupily na špici celoněmeckého rozvoje umění, a zase jiné, jako třeba baroko, kdy se zdají být vedle velikého německého kulturního prostředí rovnocenné. Pokaždé byl podíl německých umělců na rozvoji českého (böhmisch) umění značný. Naopak bezprostřední byl pokles kulturní úrovně země vždy, když se Čechy od středoevropského kulturního prostoru a Říše odvrátily, jak ukazuje doba husitského řádění. Orientace kulturní krajiny Čech, Moravy a Slezska v rámci střední Evropy však do té míry podléhala jistému kolísání. Souvisí to s měnícími se kulturními vztahy v německých sousedních oblastech, na jejichž zvláštním vývoji se Čechy podílí, tedy rozhodně ne jen ty německé okrajové oblasti. Až do protireformace neovlivňovala žádná z německých sousedních oblastí českou kulturu jednostranně a výlučně sama za sebe. Ve 12. století to byla spíše bavorská kultura, ve třináctém a potom opět začátkem 16. století především kultura francká. Ale i z Rakouska a Saska obdržely Čechy impulzy, zatímco české umění ve 14. a 18. století ze své strany proniká směrem na Franky, Slezsko, Sasko stejně jako do Rakouska a Bavorska. Z celkového pohledu zaujímají Čechy, Morava a Slezsko až do protireformace kulturní mezipozici mezi hornoněmeckým a středoněmeckým uměním. Velmi čistě se odráží tento vztah ve středověkém sakrálním stavitelství. Odhlédneme-li od jednotlivých německých dvouchorálních staveb, existují v románské době jak jihoněmecké, tak také severoněmecké půdorysy a nakonec i smíšené formy obou. U románských venkovských kostelů se spojuje typus bezvěžového sálového kostela s oltářním výklenkem**, jež je rozšířený v jižním Německu a Rakousku, s dolnoněmeckou západní věží. Vedle toho se objevila jako zvláštní typus „česká rotunda“. Ve 13. století ovládají různé varianty německého přechodného stylu sakrální a světské stavitelství; saský a francký na severu a západě Čech; bavorsko-dunajský na jihu

* viz Abendland

** apsida – pozn. vyd.

Deutsche Kunsteinflüsse in Böhmen und Mähren-Schlesien

Böhmen gehörte fast durch ein Jahrtausend zum Hl. Römischen Reich deutscher Nation. Vom Reich hatten die Herzöge von Böhmen die Königskrone empfangen. Der politischen Eingliederung in das Reich folgte die Bekehrung zum Christentum. Das Ergebnis dieser Entwicklung war, daß Böhmen und Mähren-Schlesien für die abendländische Kultur gewonnen wurden. Fortan ist auch die Geschichte der Kunst in Böhmen und Mähren-Schlesien von der mitteleuropäischen und deutschen nicht mehr zu trennen. Ihre Blütezeiten waren zugleich auch Epochen der engsten politischen Verbindung mit dem Reich. So etwa unter Ottokar II., der durch zahlreiche deutsche Siedler die böhmische Stadtkultur begründete und der schließlich im Kampf um die deutsche Königskrone unterging; dann unter Karl IV. im 14. Jahrhundert und zuletzt im Zeitalter des Barock (17.–18. Jahrhundert). Böhmen hat seine künstlerische Eigenart im Reich behaupten und voll entfalten können. Es gibt Epochen, wie etwa die „karolinische“ Kunst, da Böhmen vorübergehend an die Spitze der gesamtdeutschen Kunstentwicklung tritt und andere, wie die des Barock, da es ebenbürtig neben den großen deutschen Kulturlandschaften erscheint. Jedesmal war der Anteil der deutschen Künstler an der Entfaltung der böhmischen Kunst erheblich. Umgekehrt sank unverzüglich das künstlerische Niveau des Landes, sobald sich Böhmen dem mitteleuropäischen Kulturkreis und dem Reich entfremdete, wie die Hussitenwirren zeigen. Die kunstlandschaftliche Orientierung Böhmens und Mähren-Schlesiens innerhalb Mitteleuropas war indessen gewissen Schwankungen unterworfen. Es hängt dies mit den wechselnden kulturellen Verhältnissen in den deutschen Nachbargebieten zusammen, an deren Sonderentwicklungen Böhmen, und zwar keineswegs nur mit den deutschen Randgebieten, teilnimmt. Bis zur Gegenreformation hat keines der deutschen Nachbargebiete die böhmische Kunst einseitig und ausschließlich beeinflußt. Im 12. Jahrhundert war es mehr die bayerische Kunst, im 13. und dann wieder am Anfang des 16. Jahrhunderts vor allem die fränkische. Aber auch aus Österreich und Sachsen hat Böhmen Impulse empfangen, während die böhmische Kunst im 14. und 18. Jahrhundert ihrerseits nach Franken, Schlesien, Sachsen sowie nach Österreich und Bayern zurückstrahlt. Im ganzen nehmen Böhmen und Mähren-Schlesien bis zur Gegenreformation eine kunstlandschaftliche Zwischenstellung zwischen der ober- und mitteldeutschen Kunst ein. Sehr rein spiegelt sich dieses Verhältnis im mittelalterlichen Sakralbau. Abgesehen von einzelnen deutschen doppelchörigen Anlagen, gibt es in der romanischen Zeit sowohl süddeutsche als auch norddeutsche Grundrisse und schließlich Mischformen von beiden. Bei den romanischen Dorfkirchen verbindet man den in Süddeutschland und Österreich verbreiteten Typus der turmlosen Saalkirche mit Apsis mit dem niederdeutschen Westturm. Daneben tritt als Sondertypus die „böhmische Rotunde“ auf. Im 13. Jahrhundert beherrschen die verschie-

Čech a Moravy. V gotice halový kostel téměř zcela vytlačil vysokocírkevní stavební typus baziliky z německého sakrálního stavitelství. Na tomto jedinečném vývoji měly Čechy, Morava a Slezsko významný podíl. České halové stavby 13. století představují spojení mezi těmi románskými z Bavorska a gotickými, resp. pozdně-gotickými z Rakouska. Stejně jako v Německu a Rakousku, bylo celkové množství v Česku a na Moravě postavených kostelů v patnáctém a začátkem šestnáctého století halovými kostely.

Od doby protireformace se začínají Čechy orientovat stále více jednostranně podle katolického jihu Říše, především směrem k Rakousku. Společně s alpskými zeměmi poté tvoří Čechy, Morava a Slezsko v 18. století ono velkolepé „rakouské baroko“, přičemž se samozřejmě v Čechách více prosazuje předromantický, formy pozbývající „spodní proud“ baroka (M. Braun, Santini-Aichel., N. Grund, hrabě Sporck), v Rakousku více klasicistní komponenty (Fischer v. Erlach, D. Gran, R. Donner). Původ, nebo alespoň jména většiny umělců baroka v Čechách, na Moravě a ve Slezskzu známe. Ti významní z nich jsou od 18. století v převážné většině německého původu. Pocházejí buďto přímo z Čech, z Moravy a ze Slezska nebo z jižního Německa, Slezska a Saska, především však z alpských zemí. Je tedy pochopitelné, že za těchto okolností bylo umělecké spojení s tehdy říšským hlavním městem Vídní obzvláště úzké a že vídeňsko-rakouské baroko tvořilo v mnoha ohledech základ toho českého.

E. Bachmann

Bysta Petera Parlera v triforiové galerii Chrámu Sv. Víta

denen Varianten des deutschen Übergangsstils den Sakral- und Profanbau; der sächsische und fränkische im Norden und Westen Böhmens; der bayerisch-donauländische im Süden Böhmens und Mährens. In der Gotik verdrängte die Hallenkirche den hochkirchlichen Bautypus der Basilika fast vollständig aus dem deutschen Sakralbau. An dieser einzigartigen Entwicklung haben Böhmen und Mähren-Schlesien wesentlichen Anteil. Der böhmische Hallenbau des 13. Jahrhunderts stellt die Verbindung zwischen dem romanischen Bayerns und dem hoch- und spätgotischen Österreichs her. Wie in Deutschland und Österreich, so war auch in Böhmen und Mähren die Masse aller im 15. und am Anfang des 16. Jahrhunderts bis zum Ausbruch der Reformation errichteten Kirchen Hallenkirchen.

Seit der Gegenreformation beginnt sich Böhmen immer einseitiger nach dem katholischen Süden des Reichs zu orientieren, vor allem nach Österreich. Zusammen mit den Alpenländern bilden Böhmen und Mähren-Schlesien dann im 18. Jahrhundert das großartige „österreichische Barock“ aus, wobei sich freilich in Böhmen mehr die vorromantisch-formauflösende Unterströmung des Barock durchsetzt (M. Braun, Santin-Aichel, N. Grund, Graf Sporck), in Österreich mehr die klassizistische Komponente (Fischer v. Erlach, D. Gran, R. Donner). Wir kennen von den meisten Künstlern des Barock in Böhmen und Mähren-Schlesien die Herkunft oder zumindest den Namen. Die führenden von ihnen sind seit dem 18. Jahrhundert in der weit überwiegenden Mehrzahl deutscher Herkunft. Sie stammen entweder aus Böhmen und Mähren-Schlesien selbst oder aus Süddeutschland, Schlesien und Sachsen, vor allem aber aus den Alpenländern. Man begreift, daß unter diesen Umständen die künstlerische Verflechtung mit der damaligen Reichshauptstadt Wien besonders eng war, und daß das wienerisch-österreichische Barock in mancher Hinsicht die Grundlage des böhmischen bildete.

E. Bachmann

Působiště v Čechách, na Moravě a ve Slezsku činných německých architektů, sochařů a freskomalířů baroka

Působiště v Čechách, na Moravě a ve Slezsku činných německých architektů, sochařů a freskomalířů baroka

Legenda

- Umělci rakouského baroka
- Umělci bavorsko-jihoněmeckého baroka
- Umělci českého baroka
- Slezsko-sasští barokní umělci
- Architekti
- Sochaři
- Freskomalíři
- Velikost ukazatelů odpovídá významu umělce
- Jazykové hranice z roku 1930

Die Wirkungsstätten der in Böhmen und Mähren-Schlesien tätigen deutschen Architekten, Bildhauer und Freskenmaler des Barock

Legende

- Künstler des österreichischen Barock
- Künstler des bayerisch-süddeutschen Barock
- Künstler des böhmischen Barock
- Schlesisch-sächsische Barockkünstler
- Architekten
- Bildhauer
- Freskomaler
- Die Größe der Zeichen entspricht der Bedeutung der Künstler
- Sprachgrenze von 1930

Rozšíření německého městského práva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Města v Sudetech jsou, z hlediska institucionálního, částí německé výstavby měst. Dle původu svých obyvatel byla převážně, a dle městkého práva výlučně, německá. Proto ukazuje naše mapa rozšiřování městského práva nejen v uzavřených německých sídelních oblastech, nýbrž po celém území. Při kartografickém znázornění bylo upuštěno od zabarvení ploch, protože v největší části naší oblasti na venkově platilo právo zemské; uzavřená oblast „městského práva“ může být naproti tomu akceptována jen u části severní Moravy a s ní hraničících východních Čech. Že různorodost městských práv musí mít souvislost s obyvateli města, je předpokladatelné a potvrzuje se také zkoumáním dialektů; jen co se týká tzv. vlámského práva existují o tomto značné pochybnosti.

Městské právo Čech, Moravy a Slezska je ovládáno velkým rozdělením na dva směry: saské (magdeburské) a jihoněmecké městské právo. Nejstarší města magdeburského práva jsou dle našich vědomostí Bruntál (r. 1213) a Uničov (r. 1233). V Čechách můžeme toto právo vysledovat až do doby založení města Litoměřic (kolem r. 1230), ačkoliv k výslovným zmínkám dochází teprve později. Roku 1282 dostává město (bohužel ztracené) sdělení práva z Magdeburku. V roce 1325 nařizuje Jan Lucemburský, aby se všechna města tak jako doposud při rozhodování ve sporných otázkách obrátila na Litoměřice. Samy Litoměřice získaly právo v Magdeburku ještě v době, kdy v důsledku husitského převratu bylo město v českých rukou. Teprve roku 1610 bylo nuceno vzdát se používání magdeburského práva ve prospěch práva pražského. Na Moravě pak Uničov z hlediska významu předčila původně mladší Olomouc. Olomouc se stala střediskem magdeburského práva na severu Moravy, nezískala jej však přímo z Magdeburku jako Litoměřice, nýbrž podřízením pod Breslau* . Olomouc totiž roku 1352 obdržela přidělení práva z Breslau a od markraběte Jana potvrzení s nařízením, že všechna města magdeburského práva mají své právo získavat v Olomouci. Magdeburské právo zůstalo na Moravě déle v platnosti než v Čechách, a sice přibližně do roku 1700, kdy v této době již muselo ustoupit v Čechách platnému „českému (böhmisch) městskému právu“.

Na severovýchodě našeho území se objevuje, do jisté míry jako modifikace saského práva, ještě městské právo vlámské a francké. Ukazují své zvláštnosti převážně na území vlastnického práva sňatkového, kdy vlámské právo používá dělení majetků manželů na polovic, naproti tomu právo francké na třetiny (třetinové právo). Jelikož však třetinové právo proniklo do celé řady jiných měst magdeburského práva, je zde jistá neurčitost, která jasné rozlišování mezi saským a franckým (Franky ovlivněným) právem komplikuje.

* dnes Wroclaw

Die Verbreitung der deutschen Stadtrechte in Böhmen und Mähren-Schlesien

Das Städtewesen der Sudetenländer ist, institutionell gesehen, ein Teil des deutschen; es war dem Ursprung seiner Bürger nach weit überwiegend und seinem Stadtrecht nach ausschließlich deutsch. Daher kommt es, daß unsere Karte das Stadtrecht nicht nur im geschlossenen deutschen Siedelgebiet, sondern über das ganze Gebiet verbreitet aufzeigt. Bei der kartographischen Darstellung wurde eine Flächenfärbung vermieden, weil in dem größeren Teil unseres Gebiets auf dem Lande das Landrecht weiter galt; eine geschlossene „Weichbildverfassung“ kann dagegen nur für einen Teil Nordmährens und des angrenzenden Ostböhmens angenommen werden. Daß die Verschiedenheit der Stadtrechte mit der Herkunft der Stadtbürger im Zusammenhang stehen muß, ist anzunehmen und wird durch die Mundartenforschung bestätigt; nur bei dem sogenannten flämischen Recht besteht diesbezüglich noch eine erhebliche Unsicherheit.

Das Stadtrecht von Böhmen und Mähren-Schlesien wird von der großen Zweiteilung in sächsisches (Magdeburger) und süddeutsches Stadtrecht beherrscht. Die ältesten Städte Magdeburger Rechts sind unserer Kenntnis nach Freudenthal (1213) und Mähr. Neustadt (1223). In Böhmen dürfte dieses Recht bis in die Zeit der Stadtentstehung von Leitmeritz (um 1230) zurückgehen, obzwar eine ausdrückliche Nennung erst später erfolgt. 1282 erhält die Stadt eine (leider verlorene) Rechtsmitteilung von Magdeburg. 1325 verfügt Johann von Luxemburg, daß sich alle Städte desselben Rechts wie bisher bei Entscheidung zweifelhafter Rechtsfragen an Leitmeritz wenden sollen. Leitmeritz selbst hat in Magdeburg Recht geholt, auch noch in der Zeit, als infolge des hussitischen Umsturzes seine Verwaltung in tschechischer Hand lag. Erst 1610 wurde es gezwungen, auf den Gebrauch des Magdeburger Rechts zugunsten des Prager Rechts zu verzichten. In Mähren wurde Mähr. Neustadt durch das jüngere Olmütz an Bedeutung überflügelt. Dieses wurde zum Mittelpunkt des Magdeburger Rechts in Nordmähren, aber nicht direkt von Magdeburg aus wie Leitmeritz, sondern in Unterstellung unter Breslau. Olmütz erhielt nämlich 1352 eine Rechtsmitteilung von Breslau und von Markgraf Johann die Bestätigung mit der Anordnung, daß alle Städte Magdeburger Rechts ihr Recht in Olmütz zu holen hätten. Das Magdeburger Recht blieb in Mähren länger in Geltung als in Böhmen, nämlich bis um 1700, zu welcher Zeit es den in Böhmen bereits geltenden „Böhmischen Stadtrechten“ (s. u.) weichen mußte.

Im Nordosten unseres Gebiets tauchen, gewissermaßen als Modifikationen des sächsischen Rechts, noch das flämische und das fränkische Stadtrecht auf. Sie zeigen Besonderheiten insbesondere auf dem Gebiet des ehelichen Güterrechts, indem das flämische Recht die Halbteilung, das fränkische dagegen die Drittelung des ehelichen Vermögens (Dritteilsrecht) anwendet. Da aber das Drittteilsrecht auch bei einer ganzen Anzahl anderer Städte des Magde-

Jasně se sice vyvyšuje zpočátku úctyhodně velké území hlubčického dvora, zatímco jsme u několika málo měst jako Těšín museli odhlédnout od značení hranic; Těšín obdržel své právo roku 1292 od slezského (Franky ovlivněného) Löwenbergu* . „Vlámské“ právo naproti tomu vládlo v Ratiboři, která byla učiněna vrchním dvorem tohoto práva vévodství Opolského a Ratibořského, a v Nise, která byla od roku 1290 vrchním dvorem vratislavského biskupství. Mezi oběma severními rameny hlubčického městsko-právního okruhu obhájila Opava svou bezprostřední podřízenost pod vrchní dvůr ve Vratislavi a rozrostla se pozvolna na náklady Hlubčice na vlastní malý vrchní dvůr saského práva.

Jihoněmecké městské právo mělo tři styčné body, dva v Čechách a jeden na Moravě. V Čechách si Cheb získal právo od norimberských „praotců“ a stal se sám hlavou malého říšského okruhu. Ze Starého města pražského se roku 1315 doslýcháme, že užívá norimberského práva „a prima sua fundatione“. Ve skutečnosti jsou ve staropražském právu prokazatelně slabé stopy už jen textové závislosti na Norimberku, ne tak v případě správní nebo odvolací instance do Norimberku. Roku 1387 ustanovil Václav IV, že „gui ad jus Nurembergense appellare voluerit, ad civitatem Pragensem, ubi talia jura redduntur, appellare debebit“. Jak podivuhodně byly nastaveny vztahy, ukazuje okolnost, že se v „Menším městě pražském“, ležícím na levé straně břehu Vltavy, užívalo právo magdeburské a odvolávalo se do Litoměřic. Na Moravě obdrželo Brno roku 1243 výsadu, jež se do značné míry zakládala na vídeňském Leopoldinu z roku 1221. Další vývoj města byl však nadále samostatný. Jihlava, která obdržela městské a horní právo roku 1249, si rovněž na tomto základě vyvinula vlastní, jihoněmecký charakter, vykazující městské právo. Na naší mapě nalézáme vyznačené hranice jejího městsko-právního vyššího dvora (Oberhof), zatímco dosah jejího vyššího dvora v záležitostech práva horního daleko přesahovalo. Jihlavské právo bylo ve svém důsledku ovlivněno Brnem** a samo působilo i dále na městské právo Starého města (v Praze; pozn. vyd.). Vídeňské právo, jehož vliv musel být zpočátku značný, nacházíme výslovně udělené pouze jednou – ve Znojmě; i zde ustoupilo spřízněnému právu brněnskému. Jihoněmecké právo tak ukazuje navzdory svému štěpení dalekosáhlou vnitřní jednotu, jež umožňuje barevné zobrazení na naší mapě. A to o to více, neboť na základě staropražského práva, jež bylo ovlivněno právem brněnsko-jihlavským, vyplynul městský zákoník, oblečený do romanistického hávu, totiž roku 1579 tištěný Koldínův zákoník pod názvem „Práva městská království českého“. V této formě získalo pozvolna výlučnou účinnost jihoněmecké právo (Čechy mylně vychvalované jako „domácí“, a proto upřednostňované před „cizím“ magdeburským), a to nejen ve vlastní oblasti působnosti (chebské, staropražské, jihlavské, br-

burger Rechts eindrang, so besteht hier eine gewisse Unbestimmtheit, die eine deutliche Scheidung zwischen sächsischem und fränkischem (fränkisch beeinflußtem) Recht schwierig macht. Klar hebt sich jedoch das anfangs ansehnlich große Gebiet des Leobschützer Oberhofs heraus, während wir bei den wenigen Städten, die in Teschen zu Haupte gingen, von einer Grenzziehung absehen mußten; Teschen hatte sein Recht vor 1292 von dem (fränkisch beeinflußten) schlesischen Löwenberg erhalten. „Flämisches“ Recht dagegen herrschte in Ratibor, das 1286 zum Oberhof dieses Rechts im Herzogtum Oppeln und Ratibor gemacht wurde, und in Neiße, das seit 1290 Oberhof des Breslauer Bistumslandes war. Zwischen den beiden nördlichen Armen des Leobschützer Stadtrechtskreises behauptete Troppau seine unmittelbare Unterstellung unter den Oberhof Breslau und wuchs sich allmählich auf Kosten von Leobschütz zu einem eigenen kleinen Oberhof des sächsischen Rechtes aus.

Das süddeutsche Stadtrecht hatte drei Angriffspunkte, zwei in Böhmen, einen in Mähren. In Böhmen holte Eger sein Recht von den Nürnberger „Altvätern“ und wurde selbst zum Haupt eines kleinen Rechtskreises. Von der Altstadt Prag heißt es 1315, daß sie „a prima sua fundatione“ Nürnberger Recht gebraucht. Tatsächlich sind im Altstadt-Prager Recht schwache Spuren selbst einer textlichen Abhängigkeit von Nürnberg nachweisbar, nicht dagegen ein Rechts- oder Oberhofzug nach Nürnberg. 1387 bestimmte Wenzel IV., daß „qui ad jus Nurembergense appellare voluerit, ad civitatem Pragensem, ubi talia jura redduntur, appellare debebit“. Wie merkwürdig die Verhältnisse gelagert waren, zeigt der Umstand, daß man in der am linken Moldauufer gelegenen „Kleineren Stadt Prag“ Magdeburger Recht gebrauchte und in Leitmeritz zu Haupte ging. In Mähren hat Brünn 1243 eine Handfeste bekommen, die weitgehend auf dem Wiener Leopoldinum von 1221 aufbaut. Die weitere Stadtrechtsentwicklung erfolgte aber selbständig. Iglau, das 1249 sein Stadt-und Bergrecht bekam, entwickelte ebenfalls auf dieser Grundlage ein eigenes, süddeutschen Charakter aufweisendes Stadtrecht. Auf unserer Karte finden wir die Grenzen seines stadtrechtlichen Oberhofs eingezeichnet, während die Reichweite seines Oberhofs in Bergrechtssachen weit darüber hinausging. Das Iglauer Recht hat in der Folge noch eine Beeinflussung durch Brünn (das Brünner Schöffenbuch) erfahren und selbst auf das Altstadt-Prager Recht weitergewirkt. Wiener Recht, dessen Einfluß anfangs erheblich gewesen sein muß, finden wir nur einmal (in Znaim) ausdrücklich verliehen; es wich auch dort dem verwandten Brünner Recht. So zeigt das süddeutsche Recht trotz seiner Aufspaltung eine weitgehende innere Einheit, die seine Darstellung auf unserer Karte in einer Farbe rechtfertigt. Dies umso mehr, als auf Grund des Altstadt-Prager Rechtes, das durch das Brünn-Iglauer beeinflußt war, ein in romanistisches Gewand gekleidetes Stadtgesetzbuch erfloß, die 1579 gedruckten „Böhmischen Stadtrechte“ des Paul Christian von Koldin. In dieser Form hat das süddeutsche Recht (das von den Tschechen fälschlich als „einheimisches“ gepriesen und deshalb gegenüber dem „fremden“ Magdeburger vorgezogen

---

* dnes Lwówek Śląski

** viz brněnská kniha Schöffenbuch, v češtině známá též jako „Kniha písaře Jana“; pozn. vyd.

něnské právo), nýbrž také v magdeburském právu s jeho vlámskými a franckými přívěšky. Tento proces skončil r. 1709 zavedením českých (böhmisch) městských práv také v panských městech Moravy. Česká (böhmisch) městská práva pak byla, ikdyž v některých ohledech pozměněná, v platnosti až do doby, než v platnost vstoupil rakouský Obecný občanský zákoník z roku 1811.

Je třeba ještě zdůraznit, že jednotlivá města velmi často vykazovala přechod z jednoho městského práva k druhému. Odhlédneme-li od jednotlivých případů, jež zde nejsou předmětem rozboru, lze nalézt zvláštní odklon měst hlubčického práva k sousedícím vyšším dvorům Olomouce a Opavy, dále odklon měst litoměřického práva k právu staropražskému. Tyto přechody, začínající v určité době, je třeba bezpodmínečně vidět, aby bylo možné správně zachytit poměry městských práv našeho prostoru v jeho změnách a dalším vývoji.

W. Weizsäcker

wurde) allmählich nicht nur im eigenen Geltungsgebiet (des Egerer, Altstadt-Prager, Iglauer und Brünner Rechts), sondern auch in dem des Magdeburger Rechts mit seinen flämischen und fränkischen Anhängseln ausschließliche Wirksamkeit erlangt. Dieser Prozeß endete 1709 mit der Einführung der Böhmischen Stadtrechte auch in den grundherrlichen Städten Mährens. Die Böhmischen Stadtrechte waren dann, wenn auch in mancher Hinsicht abgeändert, bis zum Inkrafttreten des österreichischen Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuchs von 1811 in Geltung.

Es muß nur noch hervorgehoben werden, daß die einzelnen Städte sehr häufig einen Übergang von einem Stadtrecht zum andern aufwiesen. Abgesehen von hier nicht zu behandelnden Einzelfällen finden wir besonders einen Abfall der Städte Leobschützer Rechts zu den benachbarten Oberhöfen Olmütz und Troppau, ferner den Abfall der Städte Leitmeritzer Rechts zum Altstadt-Prager Recht. Diese geraume Zeit in Anspruch nehmenden Übergänge müssen im Auge behalten werden, um die Stadtrechtsverhältnisse unseres Raumes in ihrer Veränderung und Weiterentwicklung richtig zu erfassen.

W. Weizsäcker

Pražské Hradčany s hradem a Katedrálou sv. Víta. V popředí Malá Strana

Šíření německého městského práva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

B = Brünn
BE = Beraun
BR = Breslau
BU = Budweis
BX = Brüx
Č = Časlau
D = Dresden
DH = Deutsch Hause
E = Eger
EL = Elbogen
F = Fulnek
FB = Freiberg (i. Mähr.)
fr, fl = fränkisch, flämisch
FR = Freudenthal
G = Gewitsch
GL = Glatz
H = Hohenmauth
HR = Ung. Hradisch
I = Iglau
JA = St. Joachimsthal
JA = Jamnitz
JB = Jungbunzlau
K = Krumau
KA = Kaaden
KAU = Kauřim
KO = Kolin
KÖ = Königgrätz
KOM = Komotau
L = Leobschütz
LE = Leitmeritz
LU = Ludnitz
LPZ = Leipzig
M = Magdeburg
MI = Mies
MÖ = Mönitz
N = Nürnberg
NE = Mähr. Neustadt
NI = Nimburg
NS = Neiße
O = Olmütz
OS = Mähr. Ostrau
P = Altstadt-Prag
PI = Pisek
PL = Pilsen
R = Ratibor
S = Saaz
SCH = Schlackenwerth
SCHW = Schweidnitz
SO = Soběslau
ST = Sternberg
T = Teschen
TA = Tachau
TR = Troppau
W = Wien
WU = Wunsiedel
Z = Znaim
ZI = Zittau

Obyvatelstvo Čech, Moravy a Slezska

Osud a historie těchto zemí byly rozhodujícím způsobem ovlivněny a určovány koexistencí dvou národů v tomto prostoru, Němců a Čechů. Sídelní oblasti spolu sousedily, nikterak neodděleny přirozenými závorami. Hornaté okrajové oblasti, jež byly z vnější strany celoněmeckého sídelního území objeveny usídlenými německými kmeny, byly až do roku 1945 uzavřeným německým sídelním územím – odhlédneme-li od malých částí severočeského hnědouhelného revíru. Hlouběji ležící oblasti vnitřních Čech a vnitřní Moravy, protknuté úrodnými údolními krajinami, byly obývány Čechy.

Počty v Čechách, na Moravě a ve Slezsku žijícího obyvatelstva byl podle sčítání lidu z r. 1930 odděleně podle národností takové:

	Čechy			Morava – Slezsko		
	Státní občané Československa dle národnosti			Státní občané Československa dle národnosti		
	celkem	v %	celkem	celkem	v %	celkem
Němci	2 270 943	32,38	55 147	799 995	22,85	23 735
Češi	4 683 220	66,76	18 704	2 581 628	73,73	21 435
Slováci	30 146	0,43		13 906	0,39	
Maďaři	7 603	0,11	611	2 860	0,08	353
Rusíni	7 162	0,10	9 607	4 012	0,12	1 876
Židé	12 735	0,18	2 962	17 267	0,49	4 129
Poláci	1 195	0,02	2 368	79 450	2,27	9 676
Ostatní	1 555	0,02	5 418	2 570	0,07	2 118
Celkem	7 014 559	100,00	94 817	3 501 688	100,0	63 322

Legenda

- Místa s magdeburským právem
- Místa s jihoněmeckým právem
- Místa s vlámským právem
- Místa s franckým a hlubčickým právem
- Sídlo vrchního dvora
- Hranice magdeburského práva v dobách jeho největšího rozšíření
- Hranice mezi litoměřickým a olomouckým právem
- Hranice jihoněmeckého práva
- Hranice mezi chebským, staropražským, jihlavským a brněnským právem
- Hranice hlubčického práva v dobách jeho největšího rozšíření
- Jazykové hranice z roku 1930

Vysvětlivka písmenek: Více skupin písmenek znamená, že dotyčné město měnilo své městské právo v pořadí po sobě jdoucích písmenkových skupin. Pro barevné rozlišení je vždy rozhodující barva první. U magdeburského práva (které jihoněmeckému právu pozvolna ustupovalo) to znamená, že barevné odlišení mapy ukazuje přibližně největší rozšíření magdeburského práva. Ustupování může být vysledováno pomocí prvních písemnných skupin. Městská práva severoněmecké a středoněmecké skupiny jsou vyznačena normálním písmem a ta jihoněmecké skupiny kurzívou.

Die Bevölkerung Böhmens und Mähren-Schlesiens

Schicksal und Geschichte dieser Länder wurden entscheidend beeinflußt und bestimmt durch das Nebeneinanderleben zweier Völker in diesem Raum, der Deutschen und der Tschechen. Die Siedelgebiete derselben grenzten, durch keinerlei natürliche Schranken getrennt, aneinander. Die gebirgigen Randgebiete, von außen vom gesamtdeutschen Siedelgebiet durch die anwohnenden deutschen Stämme erschlossen, waren bis zum Jahre 1945, abgesehen von kleinen Teilen im Nordwestböhmischen Braunkohlenrevier, geschlossenes deutsches Siedelgebiet. Die tiefer gelegenen, von fruchtbaren Tallandschaften durchzogenen Gebiete Innerböhmens und Innermährens wurden von den Tschechen bewohnt.

Die Zahl der in Böhmen und Mähren-Schlesien lebenden Bevölkerung betrug nach der Volkszählung von 1930 getrennt nach Nationalitäten:

	Böhmen			Mähren-Schlesien		
	tschechoslowakische Staatsangehörige		ausländische Staatsangehörige	tschechoslowakische Staatsangehörige		ausländische Staatsangehörige
	absolut	in %	absolut	absolut	in %	absolut
Deutsche	2 270 943	32,38	55 147	799 995	22,85	23 735
Tschechen	4 683 220	66,76	18 704	2 581 628	73,73	21 435
Slowaken	30 146	0,43		13 906	0,39	
Ungarn	7 603	0,11	611	2 860	0,08	353
Ruthenen	7 162	0,10	9 607	4 012	0,12	1 876
Juden	12 735	0,18	2 962	17 267	0,49	4 129
Polen	1 195	0,02	2 368	79 450	2,27	9 676
Sonstige	1 555	0,02	5 418	2 570	0,07	2 118
insgesamt	7 014 559	100,00	94 817	3 501 688	100,0	63 322

Legende

- Orte mit Magdeburger Recht
- Orte mit süddeutschem Recht
- Orte mit flämischem Recht
- Orte mit fränkischem und mit Leobschützer Recht
- Sitz eines Oberhofes
- Grenze des Magdeburger Rechts zur Zeit seiner größten Verbreitung
- Grenze zwischen Leitmeritzer und Olmützer Recht
- Grenze des süddeutschen Rechts
- Grenze zwischen Egerer, Altstadt-Prager, Iglauer und Brünner Recht
- Grenze des Leobschützer Rechts zur Zeit seiner größten Verbreitung
- Sprachgrenze von 1930

Erläuterung der Buchstaben: Mehrere Buchstabengruppen bedeuten, daß die betreffende Stadt ihr Stadtrecht in der Reihenfolge der aufeinanderfolgenden Buchstabengruppen gewechselt hat. Für die Farbgebung ist stets die erste entscheidend. Das bedeutet beim Magdeburger Recht, das gegenüber dem süddeutschen allmählich zurückwich, daß die Farbgebung der Karte ungefähr die größte Ausdehnung des Magdeburger Rechts anzeigt. Das Zurückweichen kann an der Hand der auf die ersten folgenden Buchstabengruppen verfolgt werden. Stadtrechte der nord- und mitteldeutschen Gruppe sind durch aufrechtstehende, solche der süddeutschen Gruppe durch kursive Buchstaben gekennzeichnet.

Počet v roce 1930 v Československu celkem žijících Němců byl se svými 3 318 445 lidmi (z toho 154 821 na Slovensku a 13 804 v Zakarpatské Ukrajině) větší než celkové obyvatelstvo Norska, Litvy, Lotyšska nebo Irska. Absolutní německou většinu mělo v Čechách 90 soudních okrsků z celkových 227, na Moravě a ve Slezsku pak 30 z celkových 106. A dále více jak 50 % obyvatel představovalo německé obyvatelstvo v 2 651 obcích z celkem 8 471 v Čechách, tedy v 33 % země, na Moravě a ve Slezsku pak 746 z celkových 3 325 obcí, což činí 22 %. Uzavřené německé sídelní území v Čechách, na Moravě a ve Slezsku zahrnovalo 26 000 km^2 a odpovídalo tak přibližně velikosti Belgie. Na západě Čech dosahovalo své největší šíře a táhlo se tu šířeji, tu úžeji kolem Tanvaldu a Náchoda do východních Čech, kolem Jindřichova Hradce do jižních Čech a lemujíc příhraniční vyvýšeniny až do Slezska a na jižní Moravu. Tato oblast byla, zvláště v Čechách, oddělena poměrově jasně vytvořenou jazykovou hranicí od sídelního území českého. Nastávající dodatečné rozkladné české přistěhovalectví, projevující se v posledních desetiletích v německých městech a především v ústecko-duchcovské hornické oblasti, zde dalo vytvořit malým českým menšinám.

Mimo uzavřený německý jazykový prostor žilo v Čechách ještě 6,3 % a na Moravě kolem 20 % Sudetoněmců (oproti 3,9 % čítající mešině Čechů žijících v Sudetech) v celkem osmnácti jazykových ostrovech či jako různě rozmístění Němci (Streudeutsche) nebo menšiny především ve městech. Největším jazykovým ostrovem, který byl od zbývajícího německého sídelního území oddělen tenkým, česky osídleným proužkem, bylo Hřebečsko. Zde žilo 103 742 Němců, a 125 obcí mělo absolutní německou většinu. V jihlavském jazykovém ostrově žilo v roce 1930 kolem 25 000 Němců. Z kdysi na Moravě mnohem silněji rozšířených jazykových ostrovů se zachovaly kromě již zmíněných pouze jazykové ostrovy Brno, Vyškov, Brodek u Konice, Olomouc, Opava a v Čechách budějovický jazykový ostrov. V hlavním městě Praze bydlelo roku 1930 celkem 41 701 Němců (5 %) při celkovém počtu 848 823 obyvatel. V těsně s jazykovou hranicí sousedící Plzni, jež byla pro německé západní Čechy v mnoha oblastech důležitá a jejíž proslulý pivovar a strojní průmysl byl spoluzaložen Němci, žilo roku 1930 toliko 6 % Němců. Na Moravě byl podíl Němců ve městech ještě větší. V Brně žilo roku 1930 celkem 52 165 (20 %) Němců, v Olomouci 15 017 (23 %) a v Moravské Ostravě 21 753 (17 %), v Novém Bohumíně bylo 36 %, v Těšíně 31 %, ve Fryštátu a Frýdku 19 % německého obyvatelstva .

Sudetští Němci nejsou jednotným národním kmenem jako třeba Bajuvaři nebo Dolnosasové. Co do původu jsou členěni velmi rozličně a podle svého původu patří vždy k sousedícímu německému kmeni. Hovoří stejným nářečím a vykazují stejné vlastnosti jako oni. Středo- a severobajuvarským kmenům náleží Němci jižní Moravy, jižních Čech, Šumavy a Chebska. Východofranckého a hornosaského původu jsou Němci severozápadních a severních Čech, Slezané, obyvatelé Sudet a předhůří Jizerských hor až

Die Zahl der 1930 in der Tschechoslowakei insgesamt lebenden Deutschen war mit 3 318 445 (davon 154 821 in der Slowakei und 13 804 in der Karpathoukraine) größer als die gesamte Bevölkerung Norwegens, Litauens, Lettlands oder des Irischen Freistaates. Eine absolute deutsche Mehrheit hatten in Böhmen 90 Gerichtsbezirke von insgesamt 227, in Mähren-Schlesien 30 von 106. In 2651 von insgesamt 8471 Gemeinden des Landes Böhmen, das sind in 33 % der Gemeinden, sowie in 746 von insgesamt 3325 Gemeinden des Landes Mähren-Schlesien, das sind 22 %, betrug der Anteil der deutschen Bevölkerung mehr als 50 %. Das geschlossene deutsche Siedelgebiet in Böhmen und Mähren-Schlesien umfaßte rund 26 000 km^2 und entsprach damit etwa der Größe Belgiens. Es erreichte in Westböhmen seine größte Breite und zog sich in bald breiterem, bald schmalerem, in Ostböhmen bei Tannwald und bei Nachod, in Südböhmen bei Neuhaus unterbrochenem Streifen den umgrenzenden Gebirgshöhen folgend bis nach Schlesien und Südmähren hin. Dieses Gebiet war, insbesondere in Böhmen, durch eine verhältnismäßig klar ausgebildete Sprachgrenze von dem tschechischen Siedelgebiet geschieden. Die in den letzten Jahrzehnten in die deutschen Städte und vor allem in das Brüx-Duxer Bergbaugebiet einsetzende tschechische Unterwanderung hatte hier kleine tschechische Minderheiten entstehen lassen.

Außerhalb des geschlossenen deutschen Sprachgebietes lebten in Böhmen noch 6,3 % und in Mähren rund 20 % der Sudetendeutschen (gegenüber 3,9 % der als Minderheiten im deutschen Siedelgebiet lebenden Tschechen) in 18 Sprachinseln oder als Streudeutsche und Minderheiten vor allem in den Städten. Die größte Sprachinsel war der nur durch einen schmalen tschechisch besiedelten Streifen vom übrigen deutschen Siedelgebiet abgetrennte Schönhengstgau; hier lebten 103 742 Deutsche und 125 Gemeinden hatten eine absolute deutsche Mehrheit. In der Iglauer Sprachinsel lebten 1930 rund 25 000 Deutsche. Von den in Mähren ehedem viel stärker verbreiteten Sprachinseln hatten sich außer den genannten nur mehr die Sprachinseln Brünn, Wischau, Deutsch Brodek, Olmütz, Troppau und in Böhmen die Budweiser Sprachinsel erhalten. In der Hauptstadt Prag wohnten 1930 41 701 Deutsche (5 %) bei einer Gesamtzahl von 848 823 Einwohnern. In der knapp an der Sprachgrenze liegenden, auch für das deutsche Westböhmen in vielen Beziehungen wichtigen Stadt Pilsen, deren berühmte Brauerei- und Maschinenindustrie von Deutschen mitbegründet worden war, lebten 1930 6 % Deutsche. In Mähren war der Anteil der Deutschen in den Städten noch größer. In Brünn lebten 1930 52 165 (20 %), in Olmütz 15 017 (23 %) und in Mähr. Ostrau 21753 (17 %) Deutsche, in Neuoderberg waren 36 %, in Teschen 31 %, in Freistadt und Friedek 19 % der Bevölkerung deutsch.

Die Sudetendeutschen sind kein einheitlicher Volksstamm wie etwa die Baiern oder die Niedersachsen. Sie sind stammesmäßig sehr mannigfaltig gegliedert und gehören ihrer Herkunft nach den benachbarten deutschen Stämmen an. Sie sprechen die gleichen

po severní Moravu a Slezsko. Tyto kmenově tak různorodé německé skupiny srůstaly pro svůj společný osud, pro svou mnohasetletou příslušnost k habsburské monarchii a neustále trvající střety se sousedním českým národem stále více v jednu jednotu. Tento proces srůstání byl navíc podporován připojením těchto oblastí proti vůli svého obyvatelstva k nově založenému Československu a bojem za právo sebeurčení. Teprve od tohoto okamžiku vzniká pro obyvatele těchto zemí, doposud se označujících za německé Čechy (Deutschböhmen), německé Moravany (Deutschmährer) a Slezany, společné označení „Sudetoněmci“.

Český národní element je jednotnější než ten německý. Na rozdíl od českých Čechů (böhmische Tschechen) – jejichž původní kmenové členění je rozeznatelné již jen z malých dialektových rozdílů – se moravští Češi (mährische Tschechen) dále člení na západní výšiny obývající Horáky, majetné Hanáky z Hané a chudé a kulturně zaostalé Valachy moravsko-slezských Beskyd. Na jihovýchodě Moravy žijí Slováci, kteří se od těch ze Slovenska liší tím, že v psané formě převzali spisovný český jazyk. V národnostně smíšeném území Moravské Ostravy a Těšínska a s jeho četným dvojjazyčným obyvatelstvem se roku 1930 přihlásilo na 79 000 osob k polské národnosti.

Země Čech, Moravy a Slezska patřily roku 1930 k nejhustěji obydleným oblastem Evropy. Se svojí hustotou obyvatelstva čítající 136, resp. 133 obyvatel na 1 km^2 byly tyto země za Belgií, Velkou Británií a Holandskem na 3., resp. 5. místě a jejich hustota odpovídala té v Německé říši s hodnotou 133 obyvatel na 1 km^2. Velká mnohočetnost přírodních dispozic a různorodost hospodářského využití jednotlivých krajů je vyjádřena v rozdílné hustotě jejich obyvatelstva.

Pokud odhlédneme od oblastí se silnou koncentrací obyvatelstva ve velkých městech a jejich bezprostředním okolí jako Praha, Brno, Plzeň nebo Olomouc, jsou nejhustěji obydlenými kraji průmyslové oblasti. V karvinském industriálním revíru Moravské Ostravy činila hustota obyvatel roku 1930 v okr. Moravská Ostrava 1391 obyvatel na km^2 a v kladensko-slánské průmyslové oblasti v okrese Kladno 1091 obyvatel na 1 km^2. Rovněž okresy německy osídlených uhelných a průmyslových oblastí severozápadních Čech od Ústí nad Labem až po Kadaň, jakož i sokolovsko-karlovarské pánve, vykazovaly hodnoty hustoty obydlení přes 200 až 500 obyvatel na km^2. Zvláštním znamením Sudet byla relativně vysoká hustota obyvatel německy osídlených, zemědělsky nepříznivých hornatých oblastí na severozápadě, severu a severovýchodě. Tyto oblasti se vyznačovaly silným továrním průmyslem a domácí prací, které musely poskytnout náhradu za skrovné zemědělské výnosy. Odhlédneme-li od hřebenatých oblastí Krkonoš, Kladské kotliny a Hrubého Jeseníku, činila hustota obyvatel ve všech okresech přes 80 obyvatel na km^2 a stoupala v některých oblastech, jako například v soudních okresech Aš, Vejprty, Rumburg a Warnsdorf na více než 300 obyvatel na km^2. V severočeské oblasti textilního průmyslu kolem Rumburgu a Warnsdorfu

Mundarten und sind von derselben Art wie diese. Den mittel- und nordbaierischen Stämmen gehören die Deutschen Südmährens und Südböhmens, des Böhmerwaldes und des Egerlandes. Ostfränkischen und obersächsischen Ursprungs sind die Deutschen in Nordwest- und Nordböhmen, Schlesier die Bewohner der Sudeten und ihres Vorlandes vom Isergebirge bis nach Nordmähren und Schlesien hinein. Diese stammesmäßig so vielfältigen deutschen Gruppen wuchsen durch ihr gemeinsames Schicksal, durch ihre vielhundertjährige Zugehörigkeit zur Habsburger Monarchie und die immerwährende Auseinandersetzung mit dem tschechischen Nachbarvolk immer mehr zu einer Einheit zusammen. Dieser Prozeß des Zusammenwachsens wurde durch die gegen den Willen seiner Bewohner erfolgte Angliederung dieser Gebiete an die neuerrichtete Tschechoslowakei und durch den Kampf um das Selbstbestimmungsrecht noch gefördert. Erst von diesem Zeitpunkt an entstand für die sich vordem als Deutschböhmen, Deutschmährer und Schlesier bezeichnenden Deutschen dieser Länder der gemeinsame Name „Sudetendeutsche“.

Das tschechische Volkstum ist einheitlicher als das deutsche. Im Gegensatz zu den böhmischen Tschechen – deren ursprüngliche Stammesgliederung nur mehr an kleinen Dialektunterschieden kenntlich ist – gliedern sich die mährischen Tschechen in die das westliche Hochland bewohnenden Horaken, die wohlhabenden Hannaken der Hanna und Marchniederung und die ärmlichen und kulturell rückständigeren Walachen der mährisch-schlesischen Beskiden. Im südöstlichen Mähren leben Slowaken, die im Gegensatz zu jenen der Slowakei die tschechische Schriftsprache angenommen haben. In dem völkischen Mischgebiet im Mähr. Ostrau-Teschener Raum mit seiner vielfach doppelsprachigen Bevölkerung bekannten sich 1930 rund 79 000 als Polen.

Die Länder Böhmen und Mähren-Schlesien gehörten 1930 zu den dichtest besiedelten Gebieten Europas. Mit einer Bevölkerungsdichte von 136 bzw. 133 Einwohnern je km^2 lagen diese Länder hinter Belgien, Großbritannien und Holland an 3. bzw. 5. Stelle und ihre Dichte entsprach der des deutschen Reiches mit 133 Einwohnern/km^2. Die große Mannigfaltigkeit in der natürlichen Ausstattung und die verschiedenartige Wirtschaftsnutzung und -intensität der einzelnen Landschaften kommt in der unterschiedlichen Bevölkerungsdichte derselben zum Ausdruck.

Die am dichtesten besiedelten Gebiete sind, abgesehen von den starken Bevölkerungsanhäufungen in den großen Städten und ihrer unmittelbaren Umgebung, wie in Prag, Brünn, Pilsen oder Olmütz, die Industriegebiete. Im Mährisch Ostrau-Karwiner Industrierevier betrug 1930 die Bevölkerungsdichte im Bezirk Mähr. Ostrau 1391 Einwohner/km^2 und im Kladno-Schlaner Industriegebiet im Bezirk Kladno 1091 Einwohner/km^2. Auch die Bezirke des deutschbesiedelten nordwestböhmischen Braunkohlen- und Industriegebietes von Aussig bis Kaaden und des Falkenauer-Karlsbader Beckens wiesen Dichtewerte von über 200 bis 500 Einwohner/km^2 auf. Ein Sondermerkmal der Sudetenländer

jakož i v oblasti Liberce byla síť městkých sídlišť a půmyslových vesniček tak úzká, že jednotlivá sídliště přecházela často plynule do sebe. Na širokých hřebenatých výšinách Krušných hor leží jakožto svědek kdysi kvetoucího důlního průmyslu velký počet starých hornických měst; Boží Dar je svou polohou v 1028 metrech nejvýše položeným městem střední Evropy.

Střední úroveň hustoty obyvatel od 80 do 150 obyv./km² vykazovaly převážně česky osídlené orné nížiny na Labi a dolním Chebsku, na Moravě pak na Hané a na řece Moravě. Silně zalesněné, vysoko posazené oblasti bez průmyslu v jižních a středních Čechách, jakož i západní Moravu vyplňující plochy původních hornin, měly navzdory poměrně silné porodnosti v důsledku trvalého vystěhovalectví jen nízkou hustotu obydlení o průměrných 60–80 obyv./km². Na jihozápadě vyčnívající Šumava byla osídlena ještě řídčeji; jen předsunuté krajiny plzeňské a budějovické pánve, stejně jako místa ležící blízko starých obchodních cest, lemujících se podél Šumavy, vykazovaly vyšší hustotu obydlení. Řídce byly osídleny také silně zalesněné oblasti kolem pískovcovitých skal u Dubé, Brdské vrchoviny, moravských Beskyd a Karpat.

Vyhnání Němců, provedené na základě politických událostí roku 1945, vylíčené šíření a složení obyvatelstva dalekosáhlým způsobem ovlivnilo. Na základě dohody z Postupimi bylo dle úředních českých zdrojů od roku 1945 ze země „odstraněno“ 3 038 000 Němců. Do těchto vyprázdněných prostor se současným znovuosídlením nastěhovali převážně z vnitřních Čech a ze zahraničí pocházející Češi, dále přistěhovalí Slováci (asi 200 000) a kolem 25 000 Cikánů. Jen asi 150 000 Němců, převážně odborných pracovníků, zůstalo v zemi. S ohledem na národní složení svých obyvatel nyní zcela přetvořené někdejší německé sídelní území nemohlo být navzdory značnému úsilí Čechů znovu zcela osídleno. Kdysi hustě obydlené oblasti jsou dnes téměř zcela vylidněné, četné osady v Krušných horách, na Šumavě a v Krkonoších se staly prakticky pustinami. Podle údajů československého úředního sčítání lidu z r. 1947 zchudlo obyvatelstvo zemí Čech, Moravy a Slezska oproti sčítání z r. 1930 o 1 912 025 osob, tzn. o 18 %. Pro srovnání budiž uvedeno, že obyvatelstvo těchto zemí v období od roku 1921 do 1930 narostlo o 7 %. Hustota obyvatelstva klesla v letech 1930–1947 v Čechách z 136 na 110 a na Moravě a ve Slezsku ze 133 na 117 obyv./km2.

Naproti tomuto silnému odlivu obyvatelstva zemí Čech, Moravy a Slezska stojí silný přírůstek obyvatelstva v sousedících zemích Bavorska, Saska a Rakouska, podmíněný přijímáním z vlasti vyhnaných Němců. V Bavorsku vzrostlo obyvatelstvo oproti roku 1933 o čtvrtinu. Dnešní česká státní hranice odděluje jako ostrá linie přelidněnou oblast na německé straně od extrémně řídce obydlené oblasti někdejšího německého sídelního území – z dnešní strany českého; na rozdíl od nedostatku místa a prostoru pro bydlení na německé straně hranic leží na druhé straně (v ČR) široké plochy kdysi dobře obdělávaných polí ladem a prázdné budovy jen z malé části znovuosídlených obcí chátrají. Navzdory všem snawar die relativ hohe Bevölkerungsdichte der deutschbesiedelten, landwirtschaftlich ungünstigen Gebirgsgegenden im Nordwesten, Norden und Nordosten. Diese Gebiete waren durch starke Fabrikindustrie und Heimarbeit gekennzeichnet, die für die kargen landwirtschaftlichen Erträge Ersatz bieten mussten. Abgesehen von den Kammgebieten des Riesengebirges, des Glatzer Gebirgskessels und des Altvatergebirges betrug die Bevölkerungsdichte in allen Bezirken über 80 Einwohner / km² und stieg in einigen, wie z. B. im Ascher, Weiperter, Rumburger und Warnsdorfer Gerichtsbezirk, bis auf über 300 Einwohner / km². Im nordböhmischen Textilindustriegebiet um Rumburg und Warnsdorf sowie im Reichenberger Gebiet war das Netz der städtischen Siedlungen und der Industriedörfer so eng, daß die einzelnen Siedlungen vielfach ineinander übergingen. Auf den breiten Kammhöhen des Erzgebirges liegt als Zeugen des einst blühenden Bergbaues eine große Zahl von alten Bergbau-Städten; Gottesgab ist mit einer Höhenlage von 1028 m die höchstgelegene Stadt Mitteleuropas. Eine mittlere Bevölkerungsdichte von 80–150 Einwohner / km² wiesen die vorwiegend tschechisch besiedelten Ackerbauniederungen an der Elbe und unteren Eger, in Mähren in der Hanna und an der March auf. Die stark bewaldeten, industriearmen Hochflächen des Süd- und Mittelböhmen sowie Westmähren erfüllenden Urgesteins-plateaus besaßen trotz des verhältnismäßig starken Geburtenzuwachses infolge der andauernden Abwanderung nur eine geringe Bevölkerungsdichte von durchschnittlich 60–80 Einwohnern / km². Der im Südwesten aufragende Böhmerwald war noch dünner besiedelt; nur die vorgelagerten Landschaften des Pilsener und Budweiser Beckens sowie die an dem alten, am Saum des Böhmerwaldes entlang ziehenden Verkehrswege gelegenen Orte wiesen eine höhere Bevölkerungsdichte auf. Dünn besiedelt waren auch die stark bewaldeten Gebiete des Daubaer Sandsteinplateaus, des Brdywaldes und der mährischen Beskiden und Karpaten.

Die auf Grund der politischen Ereignisse des Jahres 1945 erfolgte Vertreibung der Deutschen hat die geschilderte Verbreitung und Zusammensetzung der Bevölkerung weitgehend verändert. Auf Grund der Potsdamer Beschlüsse wurden nach amtlichen tschechischen Quellen seit 1945 3 038 000 Deutsche aus dem Lande „entfernt“. In diese leergewordenen Räume ging gleichzeitig eine Wiederbesiedlung durch vorwiegend aus Innerböhmen und aus dem Ausland stammenden Tschechen sowie durch Ansiedlung von über 200 000 Slowaken und rund 25 000 Zigeunern vor sich. Nur rund 150 000 Deutsche, vorwiegend Facharbeiter, blieben im Lande. Das hinsichtlich der volklichen Zusammensetzung seiner Bewohner völlig umgestaltete ehemalige deutsche Siedelgebiet konnte aber trotz der starken Bestrebungen der Tschechen nicht völlig wiederbesiedelt werden. Ehemals dicht besiedelte Gebiete sind heute fast menschenleer, zahlreiche Siedlungen im Erzgebirge, Böhmerwald und Riesengebirge sind praktisch Wüstungen geworden. Nach Angaben der amtlichen tschechoslowakischen Volkszählung von 1947 hat die Bevölkerung der Länder Böhmen

hám se Čechům jen částečně podařilo znovu kolonizovat zemi, vylidněnou násilným vysídlením Němců. Jak silné jsou ztráty obyvatelstva, ukazují mapy z let 1930 a 1947, zobrazené na listu 15 a vypracované na základě úředních československých sčítání lidu. Aby bylo možné přesněji srovnat rozdělení obyvatelstva roku 1930, byly počty obyvatel z roku 1947 přepočítány na správní rozdělení roku 1930.

Ve velmi nízké míře byly znovuosídleny západní Čechy, Šumava a kdysi německé oblasti jižních Čech, Šluknovský výběžek, Orlické hory a Slezsko. Počet obyvatel těchto oblastí nedosáhl v roce 1947 ani poloviny hodnot roku 1930. Největší odliv obyvatelstva, přes 70 %, vykazují soudní okresy Hora Svatého Šebestiána, Přísečnice, Hora sv. Kateřiny, Hartmanice a soudní okres Doupov. Avšak také v rámci těchto oblastí bylo znovuosídlení různé. Český příliv do měst byl mnohem silnější než do venkovských obcí, jež v horách ztratily více než 90 % svého obyvatelstva. Mnoho z nich nebylo osídleno vůbec. Avšak také města mají roku 1947 mnohem méně obyvatel než v roce 1930. Dokonce i zemědělsky úrodné, kdysi německé krajiny jako např. okresy Žatec nebo Litoměřice měly roku 1950 více jak o 35 % méně obyvatel než roku 1930.

Jak bylo již poznamenáno, probíhalo znovuosídlení někdejších německých oblastí především skrze Čechy pocházejících z vnitrozemských částí Čech a Moravy, přičemž přistěhovalectví z Čech bylo významně silnější. Tato skutečnost se také zřetelně ukazuje v silnějším úbytku obyvatelstva českých (tschechisch) okresů. Jenom menší počet soudních okresů mohl vykázat vůbec nějaký přírůstek. Zde kupříkladu Zlín, sídlo Baťových závodů, nabyl o 37 %. Přírůstek 10–20 % mají soudní okresy Praha-východ, Zbraslav a Napajedla, přírůstek 0–10 % pak vykazuje dalších 18 soudních okresů. U všech ostatních kolísá úbytek mezi 0 a 30 %.

Při posuzování struktury povolání a sociálních struktur u Němců a Čechů se ukazují rozdíly, které se zakládají na různorodých sídelních podmínkách. Někdejší německý sídelní prostor vykazoval, odhlédneme-li od menších oblastí Žatecké pánve nebo jižní Moravy, pro svůj hornatý charakter horší půdu a drsnější klima pro zemědělství méně výhodné podmínky. Zde se již brzy rozvinul místní průmysl, jenž díky živnostenským sklonům a podnikatelské horlivosti obyvatel dosáhl velkého rozkvětu. Češi, kteří sídlili v úrodných krajinách vnitřních Čech a Moravy, zůstali mnohem déle a mnohem silněji vázáni zemědělsky než Sudetoněmci. V roce 1930 měli Němci a Češi následující podíl na jednotlivých hospodářských odvětvích:

	Němci	Češi
Zemědělství, lesnictví, rybářství	23,03 %	27,33 %
Průmysl, živnosti	45,48 %	39,44 %
Obchod, finance, doprava	12,91 %	14,43 %
Veřejná služba	5,26 %	6,60 %
Domácí práce, ostatní	13,32 %	12,20 %

und Mähren-Schlesien gegenüber der Volkszählung des Jahres 1930 um 1 912 025 Personen, d. h. um 18 % abgenommen. Im Vergleich hierzu sei angeführt, daß die Bevölkerung dieser Länder im Zeitraum von 1921 bis 1930 um 7 % zugenommen hatte. Die Bevölkerungsdichte ist von 1930 bis 1947 in Böhmen von 136 auf 110, in Mähren-Schlesien von 133 auf 117 Einwohner / km² gesunken.

Diesem starken Bevölkerungsrückgang in den Ländern Böhmen und Mähren-Schlesien steht die durch die Aufnahme der Heimatvertriebenen bedingte starke Bevölkerungszunahme in den angrenzenden Ländern Bayern, Sachsen und Österreich gegenüber. In Bayern hat die Bevölkerung gegenüber 1933 um ein Viertel zugenommen. Die heutige tschechische Staatsgrenze trennt als scharfe Linie das übervölkerte Gebiet diesseits der Grenzen von dem äußerst dünn bevölkerten ehemaligen deutschen Siedelgebiet jenseits der Grenze; im Gegensatz zu Landmangel und Wohnungsnot diesseits der Grenzen liegen jenseits davon weite Flächen einst wohlbestellter Felder brach und die leerstehenden Gebäude der nur zu einem kleinen Teil wiederbesiedelten Gemeinden verfallen. Trotz aller Anstrengungen konnten die Tschechen das durch die gewaltsame Aussiedlung der Deutschen entvölkerte Land nur zum Teil wiederbesiedeln. Wie stark dieser Bevölkerungsverlust ist, zeigen die auf Grund der amtlichen tschechoslowakischen Volkszählungen von 1930 und von 1947 erstellten Karten auf Blatt 15. Um einen genauen Vergleich mit der Bevölkerungsverteilung des Jahres 1930 zu ermöglichen, wurden die Einwohnerzahlen von 1947 auf die Verwaltungseinteilung des Jahres 1930 umgerechnet.

In besonders geringem Maße wurden ganz Westböhmen, der Böhmerwald und die ehemals deutschen Gegenden Südböhmens, das Niederland, das Adlergebirge und Schlesien wiederbesiedelt. Die Einwohnerzahl dieser Gebiete erreicht im Jahre 1947 nicht einmal die Hälfte der des Jahres 1930. Den größten Bevölkerungsrückgang von über 70 % weisen die Gerichtsbezirke Sebastiansberg, Preßnitz, Katharinaberg im Erzgebirge, Hartmanitz im Böhmerwald und der Gerichtsbezirk Duppau auf. Doch auch innerhalb dieser Gebiete war die Wiederbesiedlung unterschiedlich. Der tschechische Zuzug in die Städte war viel stärker als in die ländlichen Gemeinden, die im Gebirge bis über 90 % ihrer Einwohnerschaft verloren haben. Viele sind überhaupt nicht mehr besiedelt worden. Doch auch die Städte haben 1947 viel weniger Einwohner als 1930. Selbst die landwirtschaftlich fruchtbaren Gegenden des ehemals deutschen Gebietes, wie z. B. die Kreise Saaz oder Leitmeritz, hatten 1950 über 35 % weniger Einwohner als 1930.

Wie schon bemerkt, ging die Wiederbesiedlung der ehemals deutschen Gebiete vor allem durch aus dem Innern Böhmens und Mährens stammende Tschechen vor sich, wobei die Zuwanderung aus Böhmen bedeutend stärker war. Diese Tatsache zeigt sich auch deutlich in der stärkeren Bevölkerungsabnahme der tsche-

Zemědělství nemělo v sudetoněmeckých krajích, jak ukazuje nízký podíl osob činných v tomto oboru, nikdy takový význam jako průmysl a živnostenské podnikání. Jen žateckému kraji, v částech Chebska a severních Čech, na Kravařsku a jižní Moravě mu lze přisoudit větší význam. Podíl obyvatelstva zabývajícího se zemědělstvím činil v 53 % všech německých soudních okresů méně než 30 % a jen 14 z celkem 120 soudních okresů, což je 11 %, činil tento podíl více než polovinu. Ve srovnání s tím byla ve čtvrtině všech českých soudních okresů více než polovina obyvatelstva činná v zemědělských povoláních. V německých částech Čech, Moravy a Slezska se tvořily široké oblasti, celé severozápadní, severní a severovýchodní Čechy, stejně jako části severní Moravy a Slezska, vysloveně industriální krajinou. Podíl lidí činných v průmyslu vystoupal v jednotlivých okresech, jako např. Aš, Kraslice, Nejdek, Šluknovský výběžek a Jablonec nad Nisou na více než 70 % všech výdělečně činných osob.

V českých oblastech se průmysl koncentroval v okolí výskytu uhelných ložisek, jako bylo Kladno a černouhelný revír Moravská Ostrava–Karviná, dále v plzeňské pánvi stejně jako ve velkých městech Praze, Brně a ve Zlíně.

Jak vysoký byl podíl zaměstnaných v jednotlivých průmyslových oborech u českého a německého obyvatelstva, ukazuje následující tabulka pro rok 1921:

Obory	Čechy		Morava		Slezsko	
	Němci v %	Češi v %	Němci v %	Češi v %	Němci v %	Češi v %
Hornictví a hutnictví	43	56	6	83	3	64
Ocelzpracující průmysl	34	64	20	77	28	48
Výroba strojů	28	70	20	76	33	49
Zprac. kamene a nerost. surovin	39	60	18	78	75	14
Sklářský průmysl	57	38	11	88	86	7
Chemický průmysl	47	50	19	74	28	43
Plyn, elektřina, voda	33	65	27	69	58	25
Dřevařský průmysl	38	61	20	78	55	31
Papírový průmysl	57	41	31	67	51	42
Polygrafie a umělecké živnosti	33	63	32	64	58	30
Textilní průmysl	54	44	41	57	77	18
Zpracování kůže	26	72	19	77	54	36
Krejčovský a módní průmysl	26	73	17	81	54	33
Potravinářský průmysl, lahůdkářství	28	71	22	75	53	35
Stavebnictví	35	64	17	81	33	56
Průmysl bez bližšího určení	47	50	24	73	40	37
Koeficient obyvatelstva	32,4	66,8	19,5	79,6	35,9	52,6

V Čechách vykazovali výdělečně činní Němci vysoký podíl především ve sklářském, papírovém, textilním a hornickém průmyslu. Na Moravě, kde činil podíl německého obyvatelstva těsných 20 %, působili Němci především v textilním, polygrafickém a uměleckém průmyslu, stejně jako v průmyslu papírenském. V uhelném revíru Moravské Ostravy pracoval jen menší procentuální podíl Němců;

chischen Bezirke. Nur eine geringe Zahl von Gerichtsbezirken hat überhaupt eine Zunahme zu verzeichnen, hiervon hat Zlín, der Sitz der Batawerke, um 37 % zugenommen. Eine Zunahme von 10–20 % haben die Gerichtsbezirke Prag-Ost, Zbraslaw und Napajedl, eine Zunahme von 0–10 % haben 18 Gerichtsbezirke aufzuweisen. Bei allen anderen schwankt die Abnahme zwischen 0 und 30 %.

Bei Betrachtung der Berufsstruktur und des Sozialaufbaus bei Deutschen und Tschechen zeigen sich Unterschiede, die auf den verschiedenen Siedlungsbedingungen beruhen. Das ehemalige deutsche Siedelgebiet wies, abgesehen von kleinen Gebieten im Saazer Becken oder in Südmähren, durch seine gebirgige Gestaltung, durch schlechtere Böden und rauheres Klima für die Landwirtschaft ungünstigere Bedingungen auf. Hier hatten sich schon frühzeitig bodenständige Industrien entwickelt, die durch die gewerbliche Eignung der Bevölkerung und ein rühriges Unternehmertum zu hoher Blüte gelangten. Die Tschechen, die in den fruchtbaren Landschaften Innerböhmens und Innermährens siedelten, waren viel länger und viel stärker agrarisch gebunden geblieben als die Sudetendeutschen. Im Jahre 1930 hatten Deutsche und Tschechen folgenden Anteil an den einzelnen Wirtschaftsabteilungen:

	Deutsche	Tschechen
Land- und Forstwirtschaft, Fischerei	23,03 %	27,33 %
Industrie und Gewerbe	45,48 %	39,44 %
Handel, Geldwesen, Verkehr	12,91 %	14,43 %
Öffentliche Dienste	5,26 %	6,60 %
Häusliche Dienste, sonstige	13,32 %	12,20 %

Die Landwirtschaft hat in den sudetendeutschen Gebieten, wie der geringere Anteil der in der Landwirtschaft Beschäftigten zeigt, niemals die Bedeutung gehabt wie die Industrie und das Gewerbe. Nur im Saazer Land, in Teilen des Egerlandes und Nordböhmens, im Kuhländchen und in Südmähren kam ihr eine größere Bedeutung zu. Der Anteil der landwirtschaftlichen Bevölkerung betrug in 53 % aller deutschen Gerichtsbezirke weniger als 30 % und nur in 14 von insgesamt 120 Gerichtsbezirken, das sind 11 %, betrug er mehr als die Hälfte. Im Vergleich hierzu waren noch in einem Viertel aller tschechischen Gerichtsbezirke mehr als die Hälfte der Bevölkerung landwirtschaftliche Berufsangehörige. In den deutschen Teilen Böhmens und Mähren-Schlesiens bildeten weite Gebiete, das gesamte nordwestliche, nördliche und nordöstliche Böhmen, sowie Teile von Nordmähren und Schlesien ausgesprochene Industrielandschaften. Der Anteil der in der Industrie Beschäftigten stieg hier in einzelnen Gebietsbezirken wie z. B. Asch, Graslitz, Neudek, im Niederland und Gablonz auf über 70 % aller Berufstätigen.

In den tschechischen Gebieten konzentrierten sich die Industrien insbesondere um die Kohlevorkommen wie um Kladno und im Mährisch-Ostrauer-Karwiner Steinkohlenrevier, im Pilsner Becken sowie in den großen Städten Prag, Brünn, Zlín u. a.

zde byli zaměstnáni převážně Poláci. Ve Slezsku vykazovala téměř všechna odvětví průmyslu vyšší podíl německých zaměstnanců, než by bývalo odpovídalo podílu obyvatel, Němců tak bylo ve sklářském průmyslu 86 % a v textilním 77 %.

Sudetoněmečtí dělníci byli ve velké míře vázáni ke své půdě. Ačkoli asi 1/5 všech německých soudních okresů vykazovala hustotu obyvatel přes 200 lidí/km², neexistovaly zde žádné takové masové shluky lidí jako ve strukturálně obdobných oblastech, například v Sasku. Zde provozovaná průmyslová odvětví jako sklářský, textilní, papírenský nebo dřevařský průmysl byla rozdělena do vícero částečně menších míst. Avšak i dělníci, zaměstnaní v typicky průmyslových, středně velkých městech, měli svá trvalá bydliště mimo tato města, z části ve velkých vzdálenostech na venkově, kde vlastnili menší pozemky. Vyjádřeno čísly to znamená, že v roce 1930 vyvíjelo zemědělskou činnost jen něco přes 40 % všech majitelů zemědělské půdy, a to jako vedlejší výdělek. V některých průmyslových odvětvích, jako například u textilního, sklářského nebo dřevozpracujícího průmyslu, byla velmi rozšířena práce z domu.

Tato rozmanitá struktura povolání se vyjadřovala také v rozličném rozdělení Čechů a Němců mezi města a venkov.

Kolem 50 % obyvatelstva venkova v Čechách, na Moravě a ve Slezsku žilo v obcích s počtem obyvatel menším než 2 000. Sudetští Němci vykazovali oproti Čechům větší podíl na obyvatelstvu malých a středních měst. V Čechách mělo zhruba 45 % všech obcí s 20 000–50 000 obyvateli a 78,6 % měst v kategorii 50 000 až 100 000 obyvatel absolutní německou většinu, třebaže podíl Němců na celkovém obyvatelstvu činil jen 32,4 %. Také na Moravě a ve Slezsku byl podíl německého obyvatelstva měst větší, než by to bývalo odpovídalo početnímu poměru podílu na celkovém obyvatelstvu. V sudetoněmecké oblasti neexistovalo roku 1930 žádné město s více jak 50 000 obyvateli. Po roce 1930 se počet obyvatel Liberce zvýšil na 69 195, Ústí na 67 063 a Karlových Varů na 53 311. Podstatně menší procentuální podíl Čechů žil v menších a středních městech, naproti tomu téměř 20 % ve velkoměstech nad 100 000 obyvatel. Roku 1930 žilo jen v Praze 800 000 Čechů a téměř půl milionu ve velkoměstech jako Brno, Moravská Ostrava a Plzeň. To znamená, že každý pátý Čech byl velkoměšťanem a každý devátý Pražanem. Ze Sudetoněmců žilo jenom asi 5 % v těchto velkoměstech.

Industrializace, rozmáhající se v posledních desetiletích 19. století v Čechách a na Moravě stejně jako v celé Evropě, s sebou přinesla naprostou přeměnu nejen hospodářského života, nýbrž také poměrů obyvatelstva. Nastávající odliv obyvatelstva z venkova do vznikajících průmyslových oblastí a do měst měl za následek silné přesuny obyvatel, kteří s sebou do těchto zemí přinesli také změny a rozšiřování zde žijícího národa. Proud přistěhovalectví z agrárních oblastí vnitřních Čech a Moravy, vykazujících přebytek obyvatelstva, který směřoval především do zámoří, se nyní stáčel do vzkvétajících industriálních center, jako byla severozá-

Wie hoch der Anteil der in den einzelnen Industriegruppen Beschäftigten bei der tschechischen und deutschen Bevölkerung war, zeigt folgende Tabelle für das Jahr 1921:

	Böhmen		Mähren		Schlesien	
	Deutsche %	Tschechen %	Deutsche %	Tschechen %	Deutsche %	Tschechen %
Bergbau und Hüttenwesen	43	56	6	83	3	64
Metallverarbeitung	34	64	20	77	28	48
Erzeugung von Maschinen	28	70	20	76	33	49
Steine und Erden	39	60	18	78	75	14
Glasindustrie	57	38	11	88	86	7
Chemische Industrie	47	50	19	74	28	43
Gas, Elektrizität und Wasser	33	65	27	69	58	25
Holzindustrie	38	61	20	78	55	31
Papierindustrie	57	41	31	67	51	42
Polygraphisches und Kunstgewerbe	33	63	32	64	58	30
Textilindustrie	54	44	41	57	77	18
Lederindustrie	26	72	19	77	54	36
Bekleidungsindustrie	26	73	17	81	54	33
Nahrungs- und Genußmittel	28	71	22	75	53	35
Baugewerbe	35	64	17	81	33	56
Industrie ohne nähere Bezeichnung	47	50	24	73	40	37
Bevölkerungskoeffizient	32,4	66,8	19,5	79,6	35,9	52,6

In Böhmen wiesen vor allem die Glas-, Papier-, Textilindustrie und der Bergbau einen hohen Anteil von deutschen Beschäftigten auf. In Mähren, wo der Bevölkerungsanteil der Deutschen knapp 20 % betrug, waren die Deutschen vor allem in der Textilindustrie, im polygraphischen und Kunstgewerbe sowie in der Papierindustrie beschäftigt. Im Mährisch-Ostrauer Kohlenrevier arbeitete nur ein geringer Prozentsatz von Deutschen; hier waren vor allem Polen beschäftigt. In Schlesien wiesen fast alle Industriegruppen einen höheren Anteil von deutschen Beschäftigten auf, als es dem Bevölkerungsanteil entsprochen hätte. So waren in der Glasindustrie 86 %, in der Textilindustrie 77 % der Arbeiterschaft Deutsche.

Der sudetendeutsche Arbeiter war in starkem Maße bodenverbunden. Obwohl rund ⅕ aller deutschen Gerichtsbezirke eine Bevölkerungsdichte von über 200 Menschen / km² aufwiesen, gab es hier noch keine solchen industriellen Massenzusammenballungen wie in strukturell ähnlichen Gebieten, z. B. in Sachsen. Die hier betriebenen Industriezweige, wie die Glas-, Textil-, Papier- oder Holzindustrie, verteilten sich auf zahlreiche, teils kleinere Orte. Aber auch die in den typischen industriellen Mittelstädten beschäftigten Arbeiter hatten ihre Wohnsitze vielfach außerhalb derselben, z. T. in großer Entfernung auf dem Lande, wo sie einen kleinen Grundbesitz ihr Eigen nannten. Dies zeigt sich ziffernmäßig darin, daß 1930 über 40 % aller landwirtschaftlichen Eigentümer die Landwirtschaft nur im Nebenerwerb ausübten. Bei einigen Industriezweigen, wie z. B. bei der Textilindustrie, der Glasindustrie oder der holzverarbeitenden Industrie, war die Heimarbeit stark verbreitet.

padní hnědouhelná oblast Kladenska, dále Plzeňsko a černouhelný revír Moravské Ostravy, dále pak do velkých měst, především Prahy, Brna, Vídně atd. Od roku 1918 započala česká infiltrace německých sídelních oblastí v zesílené míře, posílena o politická opatření. Přesunem českých státních a celních úředníků, četníků a vojáků společně s jejich rodinami do německých oblastí, zřízením četných českých a rušením německých škol a osídlováním v důsledku pozemkové reformy zabavené německé půdy Čechy bylo usilováno o to, aby se dříve čistě německé území nyní proměnilo v území míšené. Avšak navzdory všem těmto snahám docházelo k malým přesunům jen na jazykových hranicích. Pouze v severočeském průmyslovém revíru, jakožto největší české přistěhovalecké oblasti na německém sídelním území, vznikla česká menšina. V okresech Most, Duchcov, Bílina a Teplice-Šanov, ve kterých bylo r. 1884 po rozkvětu hnědouhelného hornictví jen 8,40 Čechů, bylo roku 1930 kolem 35 % obyvatel českého původu. Nicméně bez ohledu na toto území se silnější českou menšinou a bez ohledu na velká města, jež od roku 1918 vykazovala malé procento Čechů, si dokázalo německé sídelní území přesto udržet svůj německý charakter do roku 1945.

Silnějším proměnám byli vystaveni Němci v jazykových ostrovech a především Němci ve městech jako Praha a Brno. V jihlavském jazykovém ostrově, kde ještě roku 1859 bylo 49 obcí německých, bylo v roce 1930 převážně německých již jen 34 obcí. Ve městě České Budějovice, které bylo roku 1850 ještě z poloviny německé, klesl poměr Němců kvůli plánovitým postupům Čechů na 18 %. Hlavní město Čech Praha získalo skrze desítky let trvající přistěhovalectví a začleňování českých předměstí dalece převažující české obyvatelstvo. V roce 1858 žilo v Praze – nepočítáme-li později začleněná předměstí – vedle 50 000 Čechů kolem 70 000 Němců. Příliv do Prahy z německých okrajových oblastí nebyl před první světovou válkou nijak zvlášť velký; Sudetoněmci šli v zesílené míře do Vídně a jiných míst Rakouska.

Teprve po první světové válce opět zesílil, kvůli vyřazení Vídně, vliv Prahy jakožto kulturního centra. V roce 1921 tvořili Němci kolem 5 % v Praze nenarozených obyvatel, 1930 to bylo 10 % a 1937 14 %. Kdysi německé město Brno vykazovalo v důsledku přílivu ze sousedních okresů a po začlenění českých předměstí již jen 20 % Němců.

A. Hammerschmidt

Diese verschiedenartige Berufsstruktur fand ihren Ausdruck auch in der unterschiedlichen Verteilung von Tschechen und Deutschen auf Stadt und Land.

Rund 50 % der Bevölkerung der Länder Böhmen und Mähren-Schlesien lebten in Gemeinden mit einer Einwohnerzahl von weniger als 2000 Einwohnern. Die Sudetendeutschen wiesen gegenüber den Tschechen einen größeren Anteil von klein- und mittelstädtischer Bevölkerung auf. In Böhmen hatten rund 45 % aller Gemeinden mit 20 000–50 000 Einwohnern und 78,6 % der Städte in der Größenklasse von 50 000–100 000 Einwohnern eine absolute deutsche Mehrheit, obwohl der Anteil der Deutschen an der Gesamtbevölkerung nur 32,4 % betrug. Auch in Mähren-Schlesien war der Anteil der deutschen städtischen Bevölkerung größer, als es dem zahlenmäßigen Anteil an der Gesamtbevölkerung entsprochen hätte. Im sudetendeutschen Gebiet gab es 1930 keine Stadt mit mehr als 50 000 Einwohnern. Nach 1930 hatte sich die Einwohnerzahl von Reichenberg auf 69 195, von Aussig auf 67 063 und von Karlsbad auf 53 311 erhöht. Von den Tschechen lebte ein viel kleinerer Prozentsatz in den kleinen und mittleren Städten, dagegen fast 20 % in Großstädten von über 100 000 Einwohnern. 1930 lebten allein in Prag ca. 800 000 Tschechen und fast eine halbe Million in den Großstädten Brünn, Mähr. Ostrau und Pilsen. Das bedeutet, daß rund jeder 5. Tscheche Großstädter und jeder 9. Tscheche Prager war. Von den Sudetendeutschen lebten nur rund 5 % in diesen Großstädten.

Die in den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts in Böhmen und Mähren wie in ganz Mitteleuropa aufkommende Industrialisierung hatte eine völlige Umgestaltung nicht nur des Wirtschaftslebens, sondern auch der Bevölkerungsverhältnisse mit sich gebracht. Das nunmehr einsetzende Abwandern der Bevölkerung vom Land in die entstehenden Industriegebiete und in die Städte hatte starke Bevölkerungsverschiebungen zur Folge gehabt, die in diesen Ländern auch Veränderungen in der Verbreitung der hier lebenden Völker mit sich brachten. Der Wanderstrom aus den einen Bevölkerungsüberschuß aufweisenden agrarischen Gebieten Innerböhmens und Innermährens, der sich vorher vor allem nach Übersee gerichtet hatte, wandte sich nun in die aufblühenden Industriezentren, wie das nordwestböhmische Braunkohlengebiet, das Kladnoer, Pilsner und Mährisch-Ostrauer Steinkohlenrevier, sowie in die großen Städte, vor allem Prag, Brünn, Wien u. a. Seit 1918 setzte die tschechische Unterwanderung des deutschen Siedelgebietes in verstärktem Maße ein, nunmehr auch durch politische Maßnahmen verschärft. Durch die Versetzung von tschechischen Staatsbeamten, Zollgrenzbeamten, Gendarmerie und Militär mit ihren Familien in das deutsche Gebiet, Einrichtung zahlreicher tschechischer und Auflassung deutscher Schulen, Ansiedlung von Tschechen auf im Zuge der Bodenreform beschlagnahmten Boden des Grundbesitzes versuchte man, das früher rein deutsche Gebiet in ein Mischgebiet umzuwandeln. Doch trotz aller dieser Bestrebungen kam es nur an der Sprachgrenze zu kleinen Verschiebungen. Nur im nordböhmischen Industrierevier als dem einzigen größeren

Brno, Zelný trh s Parnasovou kašnou.

tschechischen Zuwanderungsgebiet im deutschen Siedelgebiet entstand eine tschechische Minderheit. In den Bezirken Brüx, Dux, Bilin und Teplitz-Schönau, in denen es 1884 nach dem Aufblühen des Braunkohlenbergbaues nur 8,4 % Tschechen gab, waren 1930 rund 35 % der Bevölkerung tschechisch. Doch abgesehen von diesem Gebiet mit einer stärkeren tschechischen Minderheit und abgesehen von den großen Städten, die infolge der Zuwanderung einer tschechischen Beamtenschaft seit 1918 einen geringen Prozentsatz von Tschechen aufwiesen, konnte sich das deutsche Siedelgebiet seinen rein deutschen Charakter bis 1945 erhalten.

Stärkeren Veränderungen waren das Sprachinseldeutschtum und vor allem das Deutschtum in den Städten wie Prag und Brünn ausgesetzt. In der Iglauer Sprachinsel, die 1850 noch 49 deutsche Gemeinden aufwies, waren 1930 nur noch 34 überwiegend deutsch. In der 1850 noch zur Hälfte deutschen Stadt Budweis sank durch planmäßiges Vorgehen der Tschechen der Anteil der Deutschen auf 18 %. Die Hauptstadt Böhmens, die Stadt Prag, erhielt durch die jahrzehntelange Zuwanderung und durch die Eingemeindung der tschechischen Vororte eine weit überwiegende tschechische Bevölkerung. Im Jahre 1858 lebten in Prag – die später eingemeindeten Vororte nicht eingerechnet – neben 50 000 Tschechen rund 70 000 Deutsche. Der Zuzug nach Prag aus den deutschen Randgebieten war vor dem ersten Weltkrieg nicht sehr groß gewesen; die Sudetendeutschen gingen in stärkerem Maße nach Wien und Österreich. Erst nach dem ersten Weltkrieg wurde durch die Ausschaltung Wiens der Einfluß von Prag als kulturelles Zentrum wieder stärker. 1921 waren von den nicht in Prag geborenen Einwohnern rund 5 % Deutsche, 1930 10 % und 1937 14 % Deutsche. Die einst deutsche Stadt Brünn wies infolge von Unterwanderung aus den benachbarten Bezirken und nach Eingemeindung von tschechischen Vororten nur mehr 20 % Deutsche auf.

A. Hammerschmidt

Německé sídelní oblasti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

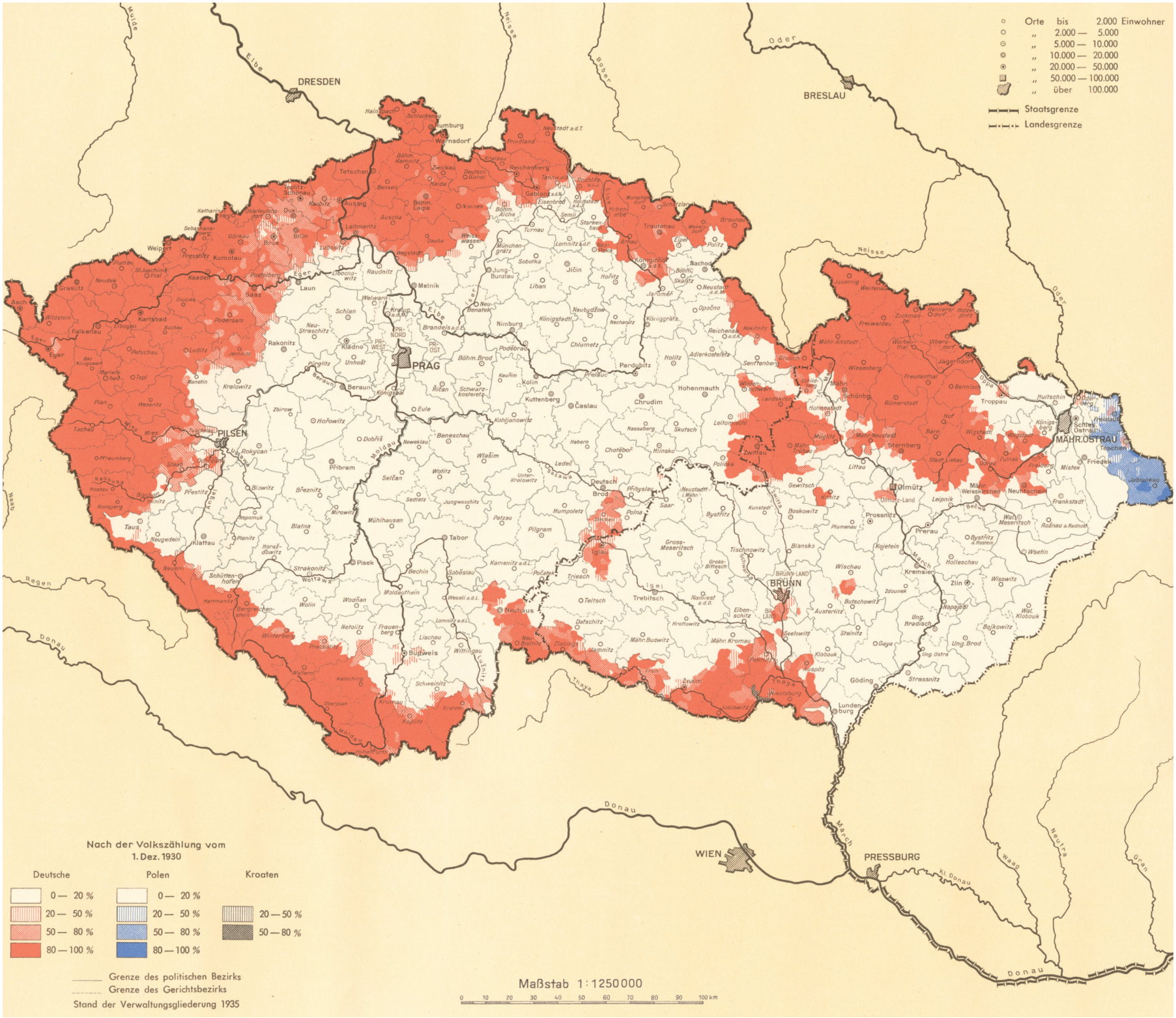

Hornictví a přírodní bohatství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Čechy, Morava a Slezsko vykazují díky své bohaté přírodní výbavě velkou různorodost přírodních bohatství. Disponují významným ložiskem černého uhlí a jedním z nejbohatších hnědouhelných revírů Evropy. Zásoby železné rudy, které na čas činily z Čech nejbohatší zemi Evropy, jsou dnes z větší části vyčerpány a nestačí potřebám zásobování vysoce rozvinutého průmyslu.

Těžba ušlechtilých a neušlechtilých kovů, která se napojovala na žíly krystalických nerostů, hrála roli již od dávných dob až do časů mimořádného rozkvětu středověku. Její velký význam byl nejen hospodářský, nýbrž také především populačně-sídelní. Zlato se těžilo na mnoha místech východního okraje Šumavy, v Sudetech a ve středních Čechách. Stříbro se dolovalo především v Kutné Hoře, Jihlavě, Příbrami a ve Stříbře, dále v Krušných horách a Slavkovském lese, olovo se získávalo hlavně u Příbrami. Těžba železné rudy nehrála žádnou zvláštní roli. Povolány českými králi a lákány bohatými nalezišti kovů, přicházely od 12. století velké zástupy německých horníků do země, především ze Saska a Durynska. Skrze důlní průmysl bylo dosaženo zpřístupnění okrajových horských oblastí, nebo jím bylo alespoň silně podpořeno. Na Šumavě, v Sudetech, Českomoravské vrchovině a především v Krušných horách, které zažily v 16. století druhý velký rozkvět, byla velká část měst založena jako města hornická a plošné osídlení podstatně zhoustlo. Veliký význam v procesu osídlování uvnitř zemí měla těžba zlata. Že i zde to byli Němci, kteří provozovali důlní činnost, prokazují dochovaná rodinná jména, stavba měst dle německého vzoru, užité městské a hornické právo a používaná těžební technika. A tak bylo Jílové u Prahy kolem roku 1336, jelikož provoz byl v rukou německých majitelů dolů, nejbohatším zlatým městem Evropy. Rovněž někdejší bohatá stříbrná města Kutná hora, Jihlava, Německý Brod (dnes Havlíčkův Brod, něm. Deutsch Brod) a Příbram – abychom jmenovali jen některá – za-

Bergbau und Bodenschätze in Böhmen und Mähren-Schlesien

Böhmen und Mähren-Schlesien weisen dank ihrer reichen natürlichen Ausstattung eine große Mannigfaltigkeit an Bodenschätzen auf. Sie verfügen über bedeutende Steinkohlenlager und über eines der reichsten Braunkohlenreviere Europas. Der Erzreichtum, der Böhmen zeitweise zum reichsten Lande Europas machte, ist heute zum größten Teil erschöpft und reicht nicht zur Versorgung der hochentwickelten Industrie aus.

Der Bergbau nach edlen und unedlen Erzen, der sich an die Gänge im kristallinischen Gestein knüpft, hat seit frühgeschichtlichen Zeiten bis zur Zeit seiner einmaligen Blüte im Hochmittelalter eine große Rolle gespielt. Er war nicht nur von großer wirtschaftlicher, sondern auch insbesondere von bevölkerungs- und siedlungsgeschichtlicher Bedeutung. Gold wurde am Ostrande des Böhmerwaldes, in den Sudeten und in Mittelböhmen an vielen Orten geschürft. Silber wurde vor allem bei Kuttenberg, Iglau, Přibram und Mies, im Erzgebirge und im Kaiserwald abgebaut. Ferner wurden Zinn im Erzgebirge und Kaiserwald, Blei hauptsächlich bei Přibram gewonnen. Der Eisenbergbau spielte keine besondere Rolle. Gerufen von den böhmischen Königen und angelockt von den reichen Erzfunden, kam seit dem 12. Jahrhundert ein großer Strom von deutschen Bergleuten ins Land, vornehmlich aus Sachsen und Thüringen. Durch den Bergbau wurde die Erschließung der Randgebirge bewirkt oder doch sehr stark gefördert. Im Böhmerwald, in den Sudeten, auf der Böhmisch-Mährischen Höhe und vor allem im Erzgebirge, das im 16. Jahrhundert eine zweite große Blüte erlebte, wurde ein großer Teil der Städte als Bergbaustädte gegründet und die flächenhafte Besiedlung wesentlich verdichtet. Groß war auch die Bedeutung des Goldbergbaus für den Besiedlungsgang im Innern der Länder. Daß es auch hier Deutsche waren, die den Bergbau betrieben, bezeugen die überlieferten Familiennamen, die Anlage der Städte nach deutschem Vorbilde, das benützte Stadt-

Německé sídelní oblasti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Legenda

Podle sčítání lidu z 1. prosince 1930

Němci	Poláci	Chorvati
0–20 %	0–20 %	
20–50 %	20–50 %	20–50 %
50–80 %	50–80 %	50–80 %
80–100 %	80–100 %	

Hranice politických okresů
Hranice soudních okresů
Místa do 2000 obyvatel
atd.
Místa nad 100 000 obyvatel
Státní hranice
Zemské hranice

Podle: Winkler, E.: Die Siedlungsgebiete der Deutschen in der Tschechoslowakei. (Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung. 2, 1938, kapitola 5)

Die deutschen Siedelgebiete in Böhmen und Mähren-Schlesien

Legende

Nach der Volkszählung vom 1. Dez. 1930

Deutsche	Polen	Kroaten
0–20 %	0–20 %	
20–50 %	20–50 %	20–50 %
50–80 %	50–80 %	50–80 %
80–100 %	80–100 %	

Grenze der politischen Bezirke
Grenze der Gerichtsbezirke
Orte bis 2000 Einwohner
usw.
Orte über 100 000 Einwohner
Staatsgrenze
Landesgrenze

Nach: Winkler, E.: Die Siedlungsgebiete der Deutschen in der Tschechoslowakei. (Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung. 2, 1938. Kt. 5)

ložili Němci a co do charakteru své výstavby vykazují zřetelný německý styl, ačkoli byla později po úpadku hornictví a v důsledku válek téměř úplně čechizována. Hornické právo, které bylo v roce 1249 uděleno městu Jihlava a které bylo díky svým významným zásobám stříbra jedním z nejbohatších hornických měst ve střední Evropě, položilo základ pro největší část hornických měst založených ve střední a východní Evropě Němci.

V současnosti je těžba rudy na úrovni jen malé části původního rozsahu, který měla v dobách svého rozkvětu. Ona mnohá naleziště zlata v Krkonoších až po Nízký Jeseník, stejně jako již zmíněné město Jílové u Prahy, patří již k minulosti a těžba zde byla již dávno ukončena. Zlato se ještě získávalo na kopci Roudný nad Blanicí a u obce Smolotely, stříbro společně s olovem u Příbrami, v sousední Březové hoře a na několika málo jiných malých nalezištích, avšak dnešní těžba stříbra je již pouze malého významu. Zinek a wolfram se těží ještě v Krušných horách. Těžba grafitu na Šumavě představuje základ pro tužkařský průmysl Českých Budějovic. Ostatní malá naleziště grafitu jsou nižší kvality. Železná ruda v množstvích, jež by byla vhodná pro těžbu, se dnes nachází už jen v české silurové pánvi u Nečic, Chrustenic, Hudlic, Zdic a Kyšic; avšak tyto zásoby pokrývají jen asi 25 % spotřeby československého státu. V důsledku poptávky po radiu, roustoucí v posledních desetiletích, zaznamenalo dolování uraninitu ve starém stříbrodůlním městě Jáchymov nové oživení.

Těžiště hornictví však spočívá v těžbě uhlí. Československo převzalo na 74 % celkových černouhelných a na 65 % hnědouhelných nalezišť rakousko-uherské monarchie. Bohaté zásoby černého uhlí mohou vysoce rozvinutý průmysl zásobovat v dostatečné míře a kromě toho také zajišťovat zisky z exportu. Těžba černého uhlí činila před I. světovou válkou 14,5 milionu tun, v roce 1929 dosáhla úrovně 16,7 mil. tun a konečně v roce 1937 po nějakých těch výkyvech 17 mil. tun. Velký význam má také ostravsko-karvinský černouhelný revír, odkud se získává kolem 75 % celkové těžby. Zdejší černé uhlí je znamenité kvality, vhodné ke koksování a tím mimořádně významné pro plynárenský a hutní průmysl. Ostravsko-karvinský revír dodává 95 procent své produkce hutního koksu a zajišťuje tak čtyři pětiny československého hutního průmyslu. V Čechách jsou to pak především revír Kladno-Slaný-Rakovník, který dodává 12,5 % celkové těžby, a revír plzeňský, jehož zásoby uhlí se staly základem pro významný těžký průmysl. Méně významnou roli mají v německém sídelním území ležící zásoby kolem Žacléře. Ložiska v Rosicích–Oslavanech jsou důležitá kvůli své blízkosti k velkému moravskému průmyslovému centru Brnu.

Zatímco černouhelné revíry, když odhlédneme od revírů Žacléř a částí revíru plzeňského, leží všechny v českojazyčném sídelním území, spadá 97 % všech hnědouhelných nalezišť do tehdy německy osídlených oblastí. Roční produkce před I. světovou válkou činila 23,3 mil. tun; v pozdějších dobách v důsledku potíží s odbytem tato výše těžby již nikdy více dosažena nebyla (r. 1936 16 mil. tun). Velká naleziště hnědého uhlí leží v třetihorních úbočích Cheb-

und Bergrecht und die angewandte Abbautechnik. So war Eule um 1336, da der Betrieb in den Händen deutscher Bergherren lag, die reichste Goldstadt Europas. Auch die ehemals reichen Silberstädte Kuttenberg, Iglau, Deutsch Brod und Přibram, um nur einige Städte zu nennen, gehen auf deutsche Gründung zurück und zeigen in ihrer Anlage noch deutlich deutsche Züge, wenn sie auch später nach Niedergang des Bergbaus und infolge von Kriegen zum Teil fast vollkommen tschechisiert wurden. Das Bergrecht, das 1249 der Stadt Iglau verliehen wurde, die auf Grund ihrer bedeutenden Silbervorkommen eine der reichsten Bergstädte in Mitteleuropa war, wurde grundlegend für den größten Teil der von Deutschen in Mittel- und Südosteuropa gegründeten Bergstädte.

In der Gegenwart hat der Erzbergbau nur mehr einen kleinen Teil jenes Umfanges, den er einst zur Zeit seiner Blüte hatte. Die vielen Golderzfunde im Riesengebirge bis ins Niedere Gesenke, ebenso die schon erwähnten von Eule, gehören der Vergangenheit an und der Bergbau wurde hier längst aufgegeben. Noch werden Gold am Roudny-Berg an der Blanitz und bei Smolotel, Silber zusammen mit Blei bei Přibram, im benachbarten Birkenberg und an wenigen anderen kleinen Fundstellen gewonnen, aber die heutige Silbergewinnung ist nur mehr von geringer Bedeutung. Zinn und Wolfram werden noch im Erzgebirge abgebaut. Die Graphitgewinnung im Böhmerwald bildet die Grundlage für die Bleistiftindustrie von Budweis. Die übrigen kleinen Graphitvorkommen sind nur von minderer Qualität. Eisenerz in abbauwürdigen Mengen gibt es heute nur mehr in der böhmischen Silurmulde bei Nutčitz, Chrustenitz, Hudlitz, Zditz und Kischitz; doch decken diese Vorkommen nur zu rund 25 % den Bedarf des tschechoslowakischen Staates. Infolge der in den letzten Jahrzehnten stark gestiegenen Nachfrage nach Radium erfuhr der Bergbau auf Uranpechblende in der alten Silberbergbaustadt St. Joachimsthal eine neue starke Belebung.

Das Hauptgewicht des Bergbaus liegt auf der Kohlengewinnung. Die Tschechoslowakei hat rund 74 % der gesamten Steinkohlen- und 65 % der gesamten Braunkohlenvorkommen der Österreichisch-Ungarischen Monarchie übernommen. Die reichen Steinkohlenvorkommen können die hochentwickelte Industrie in ausreichendem Maß versorgen und darüber hinaus noch Exportüberschüsse liefern. Die Förderung von Steinkohle betrug vor dem 1. Weltkrieg 14,5 Mill. t, erreichte im Jahre 1929 16,7 Mill. t und nach mancherlei Schwankungen im Jahre 1937 17 Mill. t. Überragend ist die Bedeutung des Ostrau-Karwiner Steinkohlenreviers, wo rund 75 % der gesamten Förderung gewonnen wird. Die Steinkohle ist hier von vorzüglicher Qualität, gut geeignet zur Verkokung und daher von besonderer Bedeutung für die Gas- und Hüttenindustrie. Das Ostrau-Karwiner Revier liefert 95 Prozent der Produktion von Hüttenkoks und birgt rund vier Fünftel der tschechoslowakischen Hüttenindustrie. In Böhmen sind es vor allem das Kladno-Schlan-Rakonitzer Revier, das 12,5 % der Gesamtförderung liefert, und das Revier von Pilsen, deren Kohlenvorkommen die Grundlage für eine bedeutende Schwerindustrie geworden sind. Eine geringere Rolle haben die

ské kotliny: na západě revíry Cheb a Sokolov–Loket –Karlovy vary a, oddělen Doupovskými horami, ve východní části nejvýznamnější revír Chomutov–Most–Duchcov–Teplice–Ústí n. L.. Ten se svou délkou 60 km sahá až k Labi. Již kolem roku 1550 lze prokázat těžbu hnědého uhlí v oblasti Chomutova; ta se dále roku 1613 rozšířila až po revír Most a v důsledku výstavby železniční sítě a polabské lodní dopravy došlo po r. 1870 k jejímu dalšímu velkému rozmachu. Obzvláště kvalitní hnědé uhlí pochází z teplického revíru. Toto uhlí má velkou výhřevnost, má nízkou popelnatost a je velice mnohostranně využitelné, jmenovitě pro výrobu pohonných hmot, jež byla provozována v továrně na hydrogenaci uhlí v Záluží a ve velké, Prahu zásobující elektrárně Ervěnice u Mostu. Těžba probíhala z převážné části jako těžba hlubinná, na jižním okraji pánve však také povrchově a byla velmi pozitivně ovlivněna svou polohou blízko splavné Labe jakož i největšího labského přístavu a překladiště Československa Ústí nad Labem. Zbývající naleziště hnědého uhlí jsou jen spíše nižšího významu. V českojazyčném sídelním území se nachází jen menší oblast výskytu hnědého uhlí, a to u města Hodonín v údolí řeky Moravy. Ropné vrty byly v nedávné době vyvrtány u Hodonína a Bohuslavic; u Hodonína byla zjištěna i naleziště zemního plynu.

Zmíněna budiž také ložiska kaolinu u Karlových Varů, jež se zušlechtila pod vlivem působení vulkanismu a která poskytují surovinu pro významný porcelánový průmysl. Méněhodnotná ložiska kaolinu se nacházejí na východ od Doupovských hor, v plzeňské pánvi a na Labi u Dolních Zálezel. Hrnčířská hlína se získává především v českém středohoří, v žatecké, sokolovské a chebské pánvi stejně jako na Hřebečsku. Ložiska spraše a hlíny, vyskytující se v nížinatých pánvích, poskytují surovinu rozšířenému cihlářskému průmyslu. Dobrá ložiska křemičitého písku a lesní bohatství na Šumavě, v Sudetech a severních Čechách tvořily původně základ proslulého českého (böhmisch) sklářského průmyslu. Známé jsou také české (böhmisch) granáty, které se vyskytují především v Českém středohoří. Čechy, Morava a Slezsko jsou také bohaté na různé pracovní a stavební kameny. Granit, rula, diorit, porfyr, vápenec, mramor, kvarcit a diabas jsou získávány v četných kamenolomech.

A. Hammerschmidt

im deutschen Siedelgebiet gelegenen Vorkommen von Schatzlar. Die Lager von Rossitz-Oslawan sind wegen ihrer Nähe zum großen mährischen Industriezentrum Brünn wichtig.

Während die Steinkohlenreviere, abgesehen von dem Schatzlarer Revier und Teilen des Pilsner Reviers, alle im tschechischen Siedelgebiet liegen, fallen 97 % aller Braunkohlenvorkommen in das ehemals deutsch besiedelte Gebiet. Die jährliche Produktion betrug vor dem 1. Weltkrieg 23,3 Mill. t; sie erreichte in der Zeit danach infolge von Absatzschwierigkeiten diese Förderungshöhe nicht mehr (1936 16 Mill. t). Die großen Braunkohlenvorkommen liegen in den tertiären Senken des Egergrabens: im Westen die Reviere von Eger und Falkenau-Elbogen-Karlsbad und, davon durch das Duppauer Gebirge getrennt, im östlichen Teil das bedeutendste Revier von Komotau-Brüx-Dux-Teplitz-Aussig. Dieses reicht mit einer Länge von 60 km bis an die Elbe heran. Schon um 1550 läßt sich der Braunkohlenbergbau um Komotau nachweisen; er dehnte sich 1613 auf das Brüxer Revier aus. Durch den Ausbau des Eisenbahnnetzes und der Elbeschiffahrt nahm er nach 1870 einen großen Aufschwung. Eine besonders gute Braunkohle liefert das Teplitzer Revier. Sie ist von großer Heizkraft, von geringem Aschegehalt und sehr vielseitig verwendbar, namentlich für die Erzeugung von Treibstoffen, wie sie z. B. im Hydrierwerk von Maltheuern und in dem großen, die Stadt Prag versorgenden Kraftwerk Seestadtl bei Brüx betrieben wird. Der Abbau erfolgt zum überwiegenden Teil im Tiefbau, am südlichen Beckenrand aber auch im Tagebau und wird sehr begünstigt durch die Lage nahe der schiffbaren Elbe und des größten Elbehafens und Umschlagplatzes der Tschechoslowakei, Aussig. Die übrigen Braunkohlenvorkommen sind nur von geringer Bedeutung. Im tschechischen Siedelgebiet findet sich ein kleineres Braunkohlevorkommen bei Göding im Marchtal. Erdöl wurde in jüngster Zeit bei Göding und Bohuslawitz erbohrt; bei Göding wurden auch Erdgasvorkommen festgestellt.

Erwähnt seien auch die unter Einwirkung des Vulkanismus veredelten Kaolinlagerstätten bei Karlsbad, welche den Rohstoff für die bedeutende Porzellanindustrie liefern. Geringerwertig sind die Kaolinlager östlich des Duppauer Gebirges, im Pilsener Becken und an der Elbe bei Salesel. Feuerfeste Tone werden besonders im Böhmischen Mittelgebirge, im Saazer, Falkenauer und Egerer Becken sowie im Schönhengstgau gewonnen. Die in den Beckenniederungen vorkommenden Löß- und Lehmlager liefern den Rohstoff für die weitverbreitete Ziegelindustrie. Die guten Quarzsandlager und der Holzreichtum im Böhmerwald, in den Sudeten und in Nordböhmen bildeten ursprünglich die Grundlage der berühmten böhmischen Glasindustrie. Bekannt sind auch die böhmischen Granaten, die vor allem im Böhmischen Mittelgebirge vorkommen. Reich sind Böhmen und Mähren-Schlesien auch an den verschiedensten Werk- und Bausteinen. Granite und Gneise, Diorit, Porphyr, Kalk, Marmor, Quarzit und Diabas u. a. werden in zahlreichen Steinbrüchen gewonnen.

A. Hammerschmidt

Hornictví a nerostné bohatství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

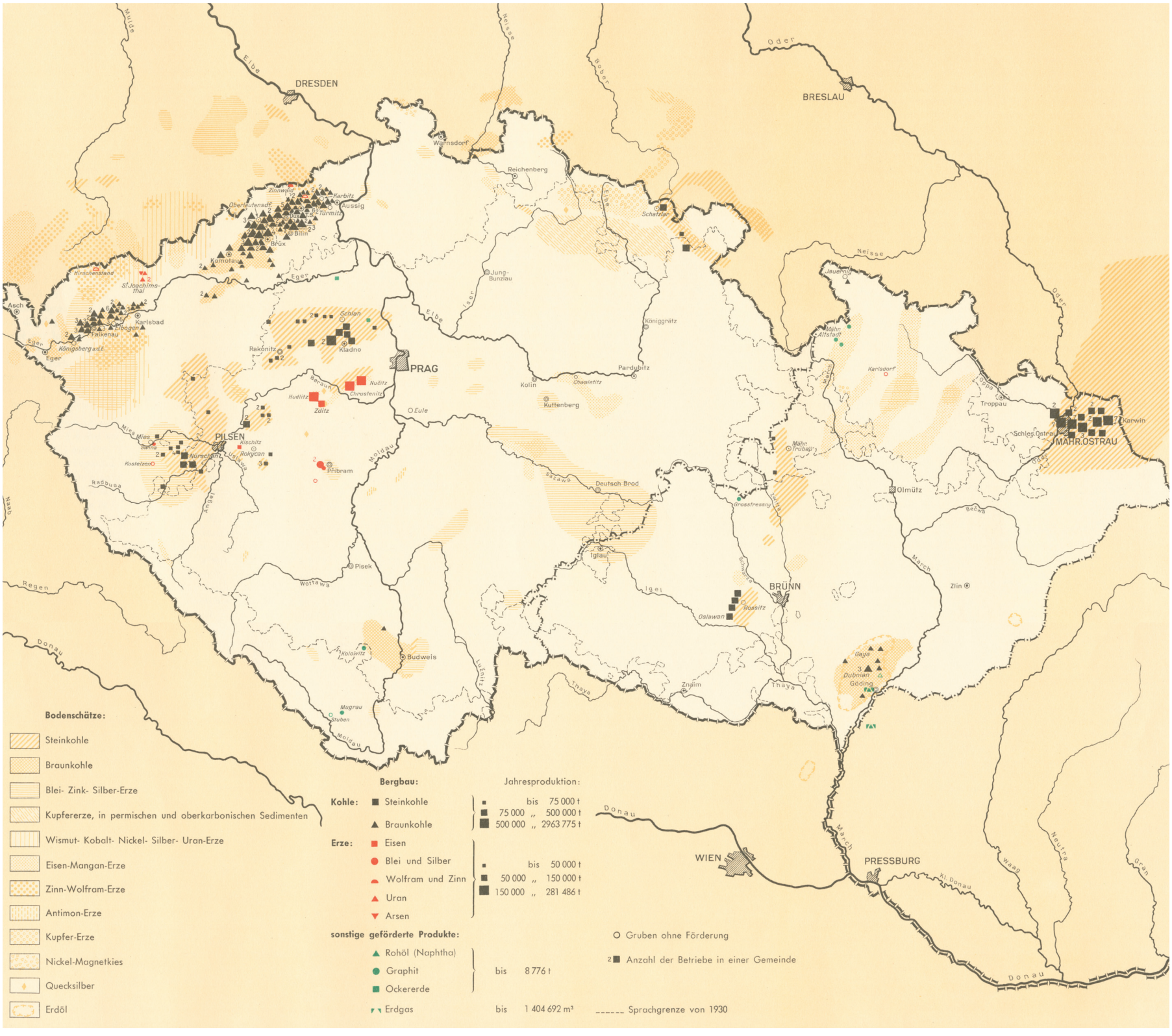

Praha, Malá Strana a kostel sv. Mikuláše

Litoměřice, stará gotická radnice

Praha, Černínský palác na Hradčanech

Hornictví a nerostné bohatství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Legenda

Nerostné bohatství:

Kamenné uhlí
Hnědé uhlí
Rudy olova, zinku a stříbra
Rudy mědi, v permských sedimentech a sedimentech nadloží karbonu
Rudy bismutu, kobaltu, niklu, stříbra a uranu
Rudy železa a manganu
Rudy cínu a wolframu
Rudy antimonu
Rudy mědi
Niklový a magnetový štěrk
Rtuť
Ropa

Hornictví:

Uhlí: kamenné uhlí
hnědé uhlí

Rudy: železo
olovo a stříbro
wolfram a cín
uran
arzen

ostatní těžené produkty:
nafta
grafit
okr
zemní plyn

Doly bez těžby
Počet podniků v obci

Jazyková hranice roku 1930

Průmysl v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Země Čech, Moravy a Slezska patří k nejsilněji industrializovaným územím Evropy. Srovnání počtů v průmyslu a řemesle činných osob ukazuje, že této skupině náleželo ve Velké Británii 49,9 % (1933), v Belgii 48,9 % (1930), Němci na osídleném území Československa 45,9 % (1933), v Německé říši 40,6 % (1933) a v ostatních částech Československa 39,4 % (1933) všech výdělečně činných osob.

Takto vysoký stupeň industrializace vyplývá z mnoha příčin. Čechy, Morava a Slezsko jsou bohaté na přírodní suroviny, především uhlí. K tomu se přidává ještě podstatný faktor – člověk: už v 17. století byl proslulý sklon obyvatelstva k řemeslnným činnostem, jmenovitě na sudetoněmeckých územích. Je skutečností, že ze sudetoněmeckého obyvatelstva vzešly četné osobnosti, jež byly pro hospodářský rozvoj těchto zemí směrodatné a staly se organizátory celých hospodářských odvětví. Leitenberger založil mechanizaci textilního průmyslu, J. D. Starck jako první využil uhlí jako průmyslové palivo, rodiny jako Schichtova, Liebigova, Ginzkeyho mj. založily velké průmyslové podniky. Podnikatelé jako Ringhoffer a Breitkopf položili základ strojnímu průmyslu. Podnětný byl také rozmach průmyslu v sousední Německé říši a vytvořil úzké hospodářské vztahy; na této či druhé straně hranic se rozvinula stejná průmyslová odvětví. Dobrý stav dopravních cest a příslušnost k jinak málo industrializované rakousko-uherské monarchii, jež poskytovala dobré odbytiště, pozitivně ovlivnily rozvoj industrializace. Roku 1910 spadalo na Čechy, Moravu a Slezsko sice jen 18,9 % plochy a 16,9 % obyvatelstva Rakousko-Uherska, avšak zároveň celých 75 % celkové průmyslové produkce tohoto státu.

Mezi německojazyčným a českojazyčným sídelním územím Čech existoval charakteristický rozdíl nejen s ohledem na stupeň industrializace, nýbrž také ve vztahu k výrobě. Když v okrajových oblastech musely být po zániku hornictví objeveny nové možnosti výdělečných činností, vznikla zde na základě domácích surovin jako dřeva, sklářského písku, lna a bavlny regionální průmyslová odvětví. Ta sloužila především k výrobě spotřebitelského zboží; později přešly k užití zahraničních surovin. Tímto způsobem se zde pozvolna vyvinula zóna největšího nakupení průmyslových podniků, která se rozprostírala od Aše na západě, přes Krušné hory a Sudety a sahala až k severní Moravě a Slezsku. Naproti tomu se v českojazyčném sídelním území staly úrodné zemědělské krajiny vnitřních Čech a Moravy sídly významných potravinářských a lahůdkářských podniků. V těchto oblastech ležící velké černouhelné revíry se vyvinuly ve významná centra hutního, ocelářského a strojního průmyslu. Kromě toho se města jako Praha a Brno stala důležitými stanovišti různých průmyslových odvětví.

Následující výklad o jednotlivých průmyslových odvětvích se vztahuje k poměrům před rokem 1945.

Die Industrie in Böhmen und Mähren-Schlesien

Die Länder Böhmen und Mähren-Schlesien gehören zu den am stärksten industrialisierten Gebieten Europas. Ein Vergleich der Zahlen der in Industrie und Gewerbe Beschäftigten zeigt, daß dieser Gruppe in Großbritannien 49,9 % (1933), in Belgien 48,9 % (1930), dem deutsch besiedelten Gebiet der Tschechoslowakei 45,9 % (1933), im Deutschen Reich 40,6 % (1933) und in den übrigen Teilen der Tschechoslowakei 39,4 % (1933) aller Berufstätigen angehören.

Dieser hohe Grad der Industrialisierung geht auf verschiedene Ursachen zurück. Böhmen und Mähren-Schlesien sind reich an natürlichen Rohstoffen, vor allem an Kohle. Hinzu kommt als wesentlicher Faktor der Mensch: die schon im 17. Jahrhundert gerühmte Eignung der Bevölkerung zu gewerblicher Tätigkeit namentlich in den sudetendeutschen Gebieten. Es ist Tatsache, daß aus der sudetendeutschen Bevölkerung zahlreiche Persönlichkeiten hervorgegangen sind, die für die wirtschaftliche Erschließung dieser Länder richtunggebend waren und zu Organisatoren ganzer Wirtschaftszweige geworden sind. Leitenberger begründete die Maschinisierung der Textilindustrie, J. D. Starck nützte als erster die Kohle als industriellen Brennstoff aus, die Familien Schicht, Liebig, Ginzkey u. a. begründeten große Industrieunternehmen. Unternehmer wie Ringhoffer und Breitkopf legten den Grundstock für die Maschinenindustrie. Anregend wirkte auch der industrielle Aufschwung des angrenzenden Deutschen Reiches und schuf enge wirtschaftliche Beziehungen; dies- und jenseits der Grenzen entwickelten sich gleiche Industriezweige. Die guten Verkehrsverhältnisse und die Zugehörigkeit zu der sonst wenig industrialisierten Österreich-Ungarischen Monarchie, die einen guten Absatzmarkt bot, begünstigten die industrielle Entwicklung. 1910 entfielen auf Böhmen und Mähren-Schlesien zwar nur 18,9 % der Fläche und 16,9 % der Bevölkerung Österreich-Ungarns, jedoch rund 75 % der gesamten Industrieproduktion dieses Staates.

Zwischen dem deutschen und tschechischen Siedelgebiet bestand nicht nur im Hinblick auf den Grad der Industrialisierung, sondern auch in Bezug auf die Erzeugung ein charakteristischer Unterschied. Als in den Randgebieten nach dem Erlöschen des Bergbaus neue Erwerbsmöglichkeiten erschlossen werden mußten, sind hier auf Grund heimischer Rohstoffe, wie Holz und Glassand, Flachs und Wolle, bodenständige Industrien entstanden. Sie dienten vor allem der Erzeugung von Verbrauchsgütern; später gingen sie zur Verwendung von ausländischen Rohstoffen über. Auf diese Weise hat sich hier allmählich eine Zone größter Anhäufung von industriellen Betrieben entwickelt, die von Asch im Westen über das Erzgebirge und die Sudeten bis nach Nordmähren und Schlesien reicht. Im tschechischen Siedelgebiet dagegen sind die fruchtbaren Ackerbaulandschaften Innerböhmens und Innermährens zu Standorten beachtlicher Nahrungs- und Genußmittelindustrien geworden. Die in diesem Gebiet liegenden großen Steinkohlenreviere haben sich

Výskyty rudy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku tvořily ve spojení s bohatými výskyty uhlí a dřeva základ pro hutní průmysl. Hutnění železa, původně vázané na jednotlivá centra výroby, se přesunulo po objevení uhlí jako průmyslového paliva v polovině 19. století do oblastí černouhelných revírů. Ostravsko-karvinský revír, plzeňská pánev a oblast Kladno-Slaný byly velice úzce vázány na dobývání uhlí, výrobu surového železa a oceli a ocelářský průmysl vůbec. 95 % surového železa, 80 až 85 % výroby oceli a nejvíce válcoven bylo v majetku zpracovatelsko-průmyslových koncernů: „Báňské a hutní společnosti Praha-Moravská Ostrava“, „Vítkovických železáren“ a “Pražské železářské průmyslové společnosti“ na Kladně. Tento průmysl, dle svého dělnictva a skrze svoji polohu v českojazyčném sídelním území česky orientovaný, pracoval před I. světovou válkou převážně s vídeňským kapitálem, jenž byl po r. 1918 z části vyplacen českými bankami. Správa a vedení však do roku 1945 spočívaly v německých rukou. Běžná potřeba železné rudy byla z 25 % vykrývána českou (böhmisch) rudou, jejíž hutnění bylo možné teprve od r. 1879 díky zavedení Thomasova procesu, z 25 % slovenskou rudou, zatímco 50 % muselo být dováženo ze severního Švédska. Surové železo bylo vyráběno (1937) v 7 hutích s 20 vysokými pecemi (produkce r. 1937 činila 1,7 mil. tun), surová ocel pak v 29 závodech. Také ocelárny patří z větší části do oblasti již zmíněných tří koncernů, kromě toho byla surová ocel vyráběna v Plzni (závody Škoda), v Nýdku-Rotavě v Krušných horách, v Mostě a v různých menších závodech. Zvlášť vysoce kvalitní ocel se vyráběla na Kladně a v Chomutově. Zhutňování ostatních kovů má již jen spíše menší význam, jejich výskyt nestačí k pokrytí potřebného množství a musejí být téměř zcela dováženy. Zvláštní postavení měla těžba radia v Jáchymově, který byl dlouhou dobu nejdůležitějším světovým dodavatelem radia.

Na domácí výrobě surové oceli a železa byl postaven celý ocelzpracující, strojní, automobilový a elektrotechnický průmysl, jehož těžiště leží v českojazyčném sídelním území. Německý vliv v kovozpracujícím průmyslu byl před poslední hospodářskou krizí odhadován na 27 %. Těžký průmysl, především válcovny, je z velké části napojen na místa s hutním průmyslem. Známé jsou Mannesmannovy válcovny trub v Chomutově a Svinově. Velká centra strojního průmyslu jsou především Plzeň s továrnou Škoda jejíž počet zaměstnanců r. 1937 čítal kolem 25 000 a která vyráběla nejrůznější stroje, lokomotivy, auta a zbraně; dále Praha především se svou „Českomoravskou Kolben-Daněk“ a Ringhoffer (továrna Tatra), jež jsou rovněž mimořádně všestranná, a Brno (Brněnská zbrojovka s přibližně 10 000 zaměstnanci měla obzvlášť veliký význam pro zbrojařský průmysl), Slaný, Moravská Ostrava, Prostějov, Teplice-Šanov a Most. Výroba zemědělských strojů je koncentrována především do oblasti oblouku toku Labe a Prostějova na Moravě. Elektrotechnický průmysl má své sídlo v Praze a v Děčíně-Podmoklech. Stroje na zpracování textilu se vyráběly v Liberci a Krnově. V sudetoněmeckých územích je

zu Zentren der bedeutenden Hütten-, Metall- und Maschinenindustrie entwickelt. Außerdem sind Städte wie Prag oder Brünn zu wichtigen Standorten der verschiedensten Industriezweige geworden.

Die folgenden Ausführungen über die einzelnen Industriezweige beziehen sich auf den Stand vor 1945.

Die Erzvorkommen in Böhmen und Mähren-Schlesien und in der Slowakei bildeten in Verbindung mit dem reichen Vorkommen von Kohle und Holz die Grundlage für die *Hüttenindustrie*. Die Eisenverhüttung, ursprünglich standortgebunden, verlagerte sich nach Aufkommen der Kohle als industriellem Brennstoff in der Mitte des 19. Jahrhunderts in die Gebiete der Steinkohlenreviere. Im Ostrau-Karwiner Revier, im Pilsener Becken und im Gebiet von Kladno-Schlan sind Kohlenbergbau, Roheisen- und Stahlerzeugung und eisenschaffende Industrie auf das engste verknüpft. 95 % der Roheisen-, 80 bis 85 % der Stahlerzeugung und der größte Teil der Walzwerke befanden sich im Besitz von drei großen Montankonzernen: der „Berg- und Hüttenwerksgesellschaft Prag-Mährisch Ostrau“, der „Eisenwerke Witkowitz“ und der „Prager Eisenindustriegesellschaft“ in Kladno. Diese Industrie, der Arbeiterschaft nach durch ihre Lage im tschechischen Siedelgebiet tschechisch orientiert, arbeitete vor dem ersten Weltkrieg vorwiegend mit Wiener Kapital, das seit 1918 zu einem Teil durch tschechische Banken abgelöst wurde. Die Verwaltung und Leitung lag aber bis 1945 noch vielfach in deutschen Händen. Der Normalbedarf an Eisenerzen wird zu 25 % durch böhmische Erze gedeckt, deren Verhüttung erst 1879 durch Einführung des Thomasverfahrens möglich wurde, zu 25 % durch slowakische Erze, während 50 % aus Nordschweden eingeführt werden mußten. Roheisen wurde (1937) in 7 Hüttenwerken mit 20 Hochöfen (Produktion 1937 1,7 Mill. t), Rohstahl in 29 Werken erzeugt. Auch die Stahlwerke gehören größtenteils zum Bereich der schon genannten drei Konzerne, außerdem wurde Rohstahl in Pilsen (Škoda-Werke), in Neudek-Rothau im Erzgebirge, Brüx und in verschiedenen kleineren Werken erzeugt. Ein besonders hochwertiger Qualitätsstahl wurde in Kladno und Komotau hergestellt. Die Verhüttung der übrigen Metalle ist nur von geringer Bedeutung. Ihre Vorkommen reichen nicht zur Deckung des Bedarfs und müssen fast ganz eingeführt werden. Eine besondere Stellung hatte die Radiumgewinnung von St. Joachimsthal, das lange Zeit der wichtigste Weltlieferant für Radium war.

Auf der einheimischen Roheisen- bzw. Rohstahlerzeugung baute sich die *Eisenwaren-, Maschinen-, Fahrzeugbau- und Elektroindustrie* auf, deren Schwergewicht im tschechischen Siedelgebiet liegt. Der deutsche Einfluß in der Metallindustrie wurde vor der letzten Wirtschaftskrise noch auf 27 % geschätzt. Die Schwerindustrie, insbesondere die Walzwerke, sind zum großen Teil an die Standorte der Hüttenindustrie angeschlossen. Bekannt sind die Mannesmann-Röhrenwerke in Komotau und Schönbrunn. Die großen Zentren der Maschinenindustrie sind vor allem Pilsen mit den Škoda-Werken, die hier 1937 rund 25 000 Beschäftigte zählten und die verschiedensten Maschinen, Lokomotiven, Autos und Waffen usw. herstellten, Prag

jen málo velkopodniků strojního průmyslu, zato však velký počet středních a malých podniků, které dále zpracovávají polotovary.

Nejvýznamnější průmysl Československé republiky, průmysl textilní, byl po staletí usazen na německojazyčných územích. Výroba plátna a látky byla věhlasná již v 16. a 17. století. Nepřerušená řada podniků se rozprostírá od Aše na západě až po Slezsko a severní Moravu. Také ve vnitrozemí, kolem Jihlavy a Brna ležící podniky byly z části v německém vlastnictví. Tento průmysl byl do r. 1945 z 80 % veden Němci a vedle zemědělství byl nejdůležitějším zdrojem příjmů Sudetoněmců. Třetina jejich výrobků se vyvážela. Textilní průmysl se umísťoval v bilanci zahraničního obchodu Československa na prvním místě a byl tak nejdůležitějším exportním prvkem Československé republiky.

Původně místní výroba plátna musela od počátku upřednostňování bavlnových látek bojovat s velkým potížemi odbytu. Hlavní oblasti předení lnu a tkaní plátna (roku 1927 na 270 000 vřeten a 18 000 zaměstnaných) ležely v okolí Trutnova, Vrchlabí, Šumperku, Jeseníku a Bruntálu. Průmysl na zpracování ovčí vlny a výrobu látek (přibližně 1,1 mil vřeten a 40 000 zaměstnaných), který zpracovával převážně zavedené suroviny, se koncentroval především v oblasti kolem Liberce a Aše, v Moravské Ostravě a Krnově, Novém Jičíně, Brně a v Jihlavě. Nejvýznamnějším odvětvím textilního průmyslu bylo zpracování bavlny se zhruba 114 000 zaměstnanci, 3,6 mil. vřeteny a 118 000 tkalcovskými stavy (1938). Rozšířen byl především na severu a východě Čech, ale také v Krušných horách, na severní Moravě a ve Slezsku; jednotlivě se vyskytoval také v českojazyčných oblastech. V normálních dobách se zpracovávalo 1,35 miliard metrických centů surové bavlny ze Spojených států a Egypta. Čtyři německé a jeden český velkopodnik vlastnily každý více než 100 000 vřeten. V hedvábízpracujícím průmyslu bylo zaměstnáno kolem 24 000 lidí. Tkalcovny hedvábí čítaly 53 větších podniků, které byly rozmístněny především na severu Moravy a ve Slezsku, stejně jako v Krušných horách, severních a východních Čechách. Veškerý surový materiál se dovážel, pročež se stále ve větší míře přecházelo ke zpracovávání umělého hedvábí. Výroba umělého hedvábí byla téměř výlučně v německých rukou. Čtyři velkopodniky však nekryly úplně celou tuzemskou poptávku. Průmyslové zpracování juty a konopí se pevně usadilo v oblastech zpracování lnu, kde se nacházely dobře školené odborné pracovní síly.

Vyrobené hedvábné, umělé hedvábné, vlněné a bavlněné příze byly zpracovávány převážně domácím pletacím průmyslem (r. 1930 kolem 40 000 zaměstnaných) s hlavními centry v západních Krušných horách, v Teplicích a v oblasti Rumburka, na Českomoravské vrchovině, v Krnově, Novém Jičíně, Praze, Brně a Jihlavě. Centry módního průmyslu byly Praha, Brno a oblast kolem Prostějova, v německojazyčných oblastech Pernink, Karlovy Vary, Warnsdorf, Litvínov, Liberec a Opava. Výrobou pletených výrobků, paličkovaných krajek a lemovek se zabýval velký počet žen pracujících v domácnosti, a to v Krušných ho-

vor allem mit der „Böhmisch-Mährischen“ (Českà-Moravská Kolben-Daněk) und Ringhoffer (Tatra-Werke), die ebenfalls außerordentlich vielseitig sind, Brünn (Brünner Waffenwerke mit rund 10 000 Arbeitern waren von besonderer Bedeutung für die Rüstungsindustrie), Schlan, Mährisch Ostrau, Proßnitz, Teplitz-Schönau und Brüx. Die Herstellung landwirtschaftlicher Maschinen ist vor allem im Elbebogen und in Proßnitz in Mähren konzentriert. Die Elektroindustrie hat ihren Hauptsitz in Prag und Bodenbach. Textilmaschinen wurden in Reichenberg und Jägerndorf hergestellt. In den sudetendeutschen Gebieten gibt es nur wenig Großbetriebe der Maschinenindustrie, jedoch eine große Zahl von mittleren und kleinen Betrieben, die Halbfabrikate weiterverarbeiten.

Die bedeutendste Industrie der tschechoslowakischen Republik, die *Textilindustrie*, war seit Jahrhunderten in den deutschen Gebieten bodenständig. Die Leinenerzeugung und die Tuchmacherei hatten schon im 16. und 17. Jahrhundert Weltruf. Eine ununterbrochene Reihe von Betrieben erstreckte sich von Asch im Westen bis nach Schlesien und Nordmähren. Auch die im Innern der Länder, um Iglau und Brünn gelegenen Standorte waren zum Teil in deutschem Besitz. Diese Industrie war bis 1945 zu 80 % deutsch bestimmt und neben der Landwirtschaft die wichtigste Erwerbsquelle der Sudetendeutschen. Ein Drittel ihrer Erzeugnisse wurde ausgeführt. Die Textilindustrie stand in der Außenhandelsbilanz der Tschechoslowakei an erster Stelle und war somit der wichtigste Exportträger der tschechoslowakischen Republik.

Die ursprünglich bodenständige Leinenindustrie hatte seit der Bevorzugung von Baumwollstoffen mit großen Absatzschwierigkeiten zu kämpfen. Die Hauptgebiete der Flachsspinnerei und der Leinenweberei (1927 270 000 Spindeln und 18 000 Beschäftigte) lagen in der Umgebung von Trautenau, Hohenelbe, Mähr. Schönberg, Freiwaldau und Freudenthal. Die Schafwoll- und Tuchindustrie (etwa 1,1 Mill. Spindeln und 40 000 Beschäftigte), die vorwiegend eingeführte Rohstoffe verarbeitete, konzentrierte sich vor allem in dem Gebiet um Reichenberg und Asch, in Mähren-Schlesien in Jägerndorf, Neutitschein, Brünn und Iglau. Der bedeutendste Zweig der Textilindustrie war die Baumwollindustrie mit rund 114 000 Beschäftigten, 3,6 Mill. Spindeln und 118 000 Webstühlen (1938). Sie war vor allem in Nord- und Ostböhmen, aber auch im Erzgebirge, Nordmähren und Schlesien verbreitet; vereinzelt trat sie auch im tschechischen Gebiet auf. Zu normalen Zeiten wurden 1,35 Mill. dz Rohbaumwolle aus den Vereinigten Staaten und Ägypten verarbeitet. Vier deutsche und ein tschechischer Großbetrieb besaßen jeder mehr als 100 000 Spindeln. In der Seidenindustrie waren rund 24 000 Menschen beschäftigt. Die Seidenweberei zählte 53 größere Betriebe, die sich vor allem auf Nordwestmähren und Schlesien wie auch auf das Erzgebirge, Nord- und Ostböhmen verteilten. Das Rohmaterial mußte ganz eingeführt werden, weshalb man in immer größerem Maße zur Mitverarbeitung von Kunstseide überging. Die Kunstseideerzeugung befand sich fast ausschließlich in deutscher Hand. Die vier

rách, na Šumavě, v Orlických horách a ve Slezsku. Průmyslové podniky se nacházely v Aši, Kraslici, ve Vejprtech jakož i v okolí obce Rumburg a Teplic. Zmiňme ještě také výrobu umělé bavlny ve Šluknově a Mikulášovicích.

Chemický průmysl se, jako destilace dřeva a sirkárny, rozvinul jednak ve velkých dřevařských oblastech a na základě výskytu hnědého uhlí jako v oblastech Sokolova, Karlových Varů, Mostu, Duchcova a v černouhelném revíru Moravské Ostravy; a jednak vznikl v blízkosti velkých spotřebitelů ve velkých městech, tedy především v místech textilního a sklářského průmyslu. Největším centrem chemického průmyslu je oblast kolem Ústí n. L. a Děčína, jež se opíral o stará zařízení. Zde byla, mimo velký spotřebitelský průmysl, určující blízkost ložisek hnědého uhlí a labská vodní cesta, která umožňovala levný dovoz a vývoz. V Ústí n. L. byl již za „dunajské monarchie“ její nejvýznamnější chemický závod, Spolek pro chemickou výrobu, se svojí nanejvýš mnohostrannou produkcí. V Ústí-Střekově se v provozech na směny vyráběly potravinářské tuky, mýdlo a průmyslové produkty.

Jemná keramika a hrnčířství, silně zaměřené na export, měly svůj domov na severu a severozápadě Čech a na jižní Moravě. Zboží vyráběné z majoliky, fajánsu, a terakoty se vyrábělo v okolí Ústí, Trnovanech (Teplice), Dubí; na jihu Moravy pak kolem Znojma. Většího významu byl porcelánový průmysl ležící zcela v někdejších německých sídelních oblastech. Na zvlášť ryzím sedleckém kaolinu, který se také ve velkém množství vyvážel, se zakládaly jeho hlavní centra v okolí Karlových Varů, Chebu, Klášterce na Ohří a Trnovan (Teplice). Jen v okrese Karlovy Vary bylo na 50 porcelánových továren, které v normálních dobách zaměstnávaly 20 000 dělníků.

Znamenitě rozvinutý byl z převážné části v německých sídelních oblastech ležící sklářský průmysl, který se, takto v 15. století po zániku hornictví ze Saska přišedší, usadil v okrajových částech kvůli zdejšímu výskytu dřeva a křemičitého písku. Brzy mohly jejich výrobky soupeřit s veneciánským sklem. Se sklem vůbec se již tehdy čile obchodovalo. Na staleté tradici a zručnosti především německých odborných pracovníků se zakládá světová proslulost „českého skla“ (böhmisch), tedy lépe řečeno sudetoněmeckého skla. Československo převzalo v roce 1918 přibližně 80 % celkového rakouského sklářského průmyslu. Z celkového počtu v roce 1930 ve sklářském průmyslu zaměstnaných 63 529 osob byly 2/3 Němců. Produkty sklářského průmyslu byly z 80 % vyváženy a stály tak za výrobky textilního a ocelářského průmyslu na třetím místě v seznamu československého vývozu. Československo stálo až do II. světové války ve vývozu sklářského zboží za Německem na druhém místě. Středobodem obzvláště kvalitního sklářského průmyslu byly oblasti kolem Teplic, Nového Boru a Kamenického Šenova, kde se nacházela nejstarší odborná sklářská škola na světě; a také v okolí České Lípy. Zde zásobovaly sklářské hutě přes 400 rafinerií, kde se sklo v domácí výrobě zušlechťovalo foukáním, broušením, gravírováním,

Großbetriebe deckten jedoch nicht den Inlandsbedarf. Die Jute- und Hanfindustrie setzte sich in den Gebieten der Leinenindustrie fest, wo sie gut geschulte Arbeitskräfte vorfand.

Die erzeugten Seiden, Kunstseiden, Woll- und Baumwollgarne wurden vorwiegend von der einheimischen Wirk- und Strickwarenindustrie (1930 rund 40 000 Beschäftigte) mit den Hauptzentren im westlichen Erzgebirge, im Teplitzer und Rumburger Gebiet, auf der Böhmisch-Mährischen Höhe, in Jägerndorf, Neutitschein, Prag, Brünn und Iglau verarbeitet. Standorte der Bekleidungsindustrie waren Prag, Brünn und das Gebiet um Proßnitz, im deutschen Gebiet Bärringen, Karlsbad, Warnsdorf, Oberleutensdorf, Reichenberg und Troppau. Mit der Herstellung von Stickereien, Klöppelspitzen und Posamenten waren eine große Zahl von Heimarbeiterinnen im Erzgebirge, Böhmerwald, Adlergebirge und in Schlesien beschäftigt. Fabrikbetriebe gab es in Asch, Graslitz, Weipert sowie in der Gegend von Rumburg und Teplitz. Zu nennen ist auch die Kunstblumenerzeugung von Schluckenau und Nixdorf.

Die *chemische Industrie* hat sich einerseits, wie die Holzdestillation und die Zündholzindustrie, in den großen Holzgebieten und auf Grund von Braunkohlevorkommen, wie im Gebiet von Falkenau, Karlsbad, Brüx und Dux, und im Steinkohlenrevier von Mähr. Ostrau entwickelt; andererseits ist sie in der Nähe der großen Verbraucher in großen Städten entstanden, so vor allem an den Standorten der Textil- und Glasindustrie. Das größte Zentrum der chemischen Industrie ist das Gebiet um Aussig und Tetschen-Bodenbach, das auf alte Anlagen zurückgeht. Hier war neben den großen Verbraucherindustrien und der Nähe der Braunkohlenlager die Wasserstraße der Elbe ausschlaggebend, die eine billige Ein- und Ausfuhr ermöglichte. Aussig beherbergte schon in der Donau-Monarchie deren bedeutendstes chemisches Werk, den Aussiger Chemischen Verein, mit einer äußerst vielseitigen Produktion. In Aussig-Schreckenstein wurden in den Schichtwerken vor allem Speisefette, Seifen und Industrieartikel hergestellt.

Die stark auf den Export eingestellte *Feinkeramik* und Töpferei war in Nord- und Nordwestböhmen und in Südmähren beheimatet. Waren aus Majolika, Fayence und Terrakotta wurden um Aussig, Turn und Eichwald und in Südmähren um Znaim hergestellt. Von größerer Bedeutung war die vollständig im ehemals deutschen Siedelgebiet gelegene Porzellanindustrie. Auf dem besonders reinen Zettlitzer Kaolin, das auch in großen Mengen ausgeführt wurde, beruhten ihre Hauptstandorte im Raum von Karlsbad und Eger, Klösterle und Turn. Allein im Bezirk von Karlsbad gab es 50 Porzellanfabriken, die in normalen Zeiten 20 000 Arbeiter beschäftigten.

Hervorragend entwickelt war auch die zum überwiegenden Teil im deutschen Siedelgebiet liegende *Glasindustrie*, die, im 15. Jahrhundert nach Erlöschen des Bergbaus von Sachsen her einwandernd, auf Grund der Vorkommen von Holz und Quarzsand in den Randgebieten Fuß gefaßt hatte. Bald konnten ihre Erzeugnisse mit dem venetianischen Glas wetteifern; es bestand schon damals ein reger Glashandel. Auf der jahrhundertealten Tradition

leptáním, matováním a pomalováváním. Proslulé bylo broušené a gravírované olovnaté a křišťálové sklo. Také výrobky okenního a zrcadlového skla, jejichž výroba se koncentrovala v severozápadních Čechách kolem Teplic, Ústí, Duchcova ale i Karlových Varů, se z velké části vyvážely. V sedmi největších závodech se vyrábělo 10 % celkové evropské produkce okenního a zrcadlového skla.

Jedno zcela specifické odvětví velkého exportního významu představoval jablonecký sklářský a klenotnický průmysl. Toto zcela na vývoz zaměřené průmyslové odvětví leželo v oblasti kolem města Jablonec nad Nisou a vyrábělo klenotnické produkty, po celém světě známé jako „Gablonzer Ware“ (Jablonecké zboží), jež se prodávalo přes více než 400 exportních obchodních domů především v zámoří, Orientu, Indii, Africe a také ve Spojených státech. Tento průmysl byl z velké části provozován formou domácí práce. Dřevařský průmysl měl svá stanoviště především v horských oblastech bohatých na dřevo. Na zpracování vytěženého dřeva je vázán také papírenský průmysl, jež má své počátky v době Karla IV. Jeho hlavní centra leží převážně v německých oblastech, na úpatí Krkonoš u Vrchlabí, Svobody nad Úpou, na Šumavě především u Českého Krumlova a Českých Budějovic, na severu Čech v Děčíně, České Kamenici, stejně jako v Krušných horách a Slezsku; města Praha a Plzeň jsou na českém území sídly jejich rozšiřování. Na bohatých zásobách dřeva stojí vedle výroby parket a nábytkářského průmyslu velký počet dřevozpracujících živností, které byly provozovány doma, mimo jiné třeba soustružnictví, výroba řezaného zboží, hudebních nástrojů a hraček. Výrobou těchto produktů byly známy především německé okrajové oblasti Šumava, Krušné a Orlické hory.

Pozoruhodný hospodářský faktor sudetoněmeckých oblastí představovala výroba hudebních nástrojů, která byla provozována jako domácí řemeslo na západě Krušných hor u Kraslic a obce Luby. V Kraslicích se vyráběly dechové nástroje, v Lubech nástroje strunné. Tuzemská poptávka byla kryta 10 % výroby, po hudebních nástrojích však existovala stále velká poptávka z ciziny. Vývoz dechových nástrojů byl ve srovnání s Německou říší čtyřikrát větší.

Podniky zemědělského průmyslu byly rozmístěny po celé zemi. Svá centra měly převážně v agrárních oblastech vnitřních Čech a Moravy. Čtvrtinu z 238 000 osob, zaměstnaných v roce 1930 v tomto průmyslu, tvořili Němci. Významné byly obory parního mlynářství, pálení alkoholu, zakládajícího se na pěstování brambor a řepy, vysoce vyvinuté a známé pivovarnictví měst Plzeň, Praha, České Budějovice, Žatec, Most, Litoměřice, Olomouc, stejně jako cukrovarnictví, nacházející se hlavně v Polabské a Chebské nížině, na Hané a v Moravských úvalech. Zmínit lze i kožařský průmysl, jenž se významně koncentroval v Praze a Brně, ve východních Čechách, formou domácí výroby v česko-moravské hraniční oblasti a především pak v Baťových závodech ve Zlíně. Jedno odvětví kožařského průmyslu, výroba kožených

und der Geschicklichkeit vor allem der deutschen Facharbeiter beruhte der Weltruf des „Böhmischen Glases“, besser gesagt des Sudetendeutschen Glases. Die Tschechoslowakei hatte im Jahre 1918 rund 80 % der gesamten österreichischen Glasindustrie übernommen. Von den 1930 insgesamt in der Glasindustrie beschäftigten 63 529 Personen waren ²/₃ Deutsche. Die Erzeugnisse der Glasindustrie wurden zu 80 % ausgeführt und standen hinter denen der Textil- und Eisenindustrie an dritter Stelle der tschechoslowakischen Ausfuhrliste. Die Tschechoslowakei stand bis zum zweiten Weltkrieg in der Ausfuhr von Glaswaren hinter Deutschland an zweiter Stelle. Mittelpunkte einer besonders hochwertigen Hohlglasindustrie waren vor allem die Gebiete um Teplitz-Schönau, Haida, Steinschönau, das die älteste Glasfachschule der Welt besaß, und Böhmisch Leipa. Hier belieferten die Glashütten über 400 Raffinerien, wo z. T. in Heimarbeit das Glas durch Blasen, Schleifen, Gravieren, Ätzen, Mattieren und Bemalen veredelt wurde; berühmt war das geschliffene oder gravierte Blei- und Kristallglas. Auch die Erzeugung von Fenster- und Spiegelglas, die sich in Nordwestböhmen um Teplitz-Schönau, Aussig, Dux und Karlsbad konzentriert hatte, wurde zum großen Teil ausgeführt. Sieben der größten Werke stellten 10 % der gesamten europäischen Erzeugung an Fenster- und Spiegelglas her.

Einen Zweig von ganz besonderer Eigenart und hoher Exportbedeutung stellte die *Gablonzer Glas- und Schmuckwarenindustrie* dar. Dieser ganz auf Export eingestellte Industriezweig lag im Gebiet um die Stadt Gablonz und stellte die als „Gablonzer Waren“ in der ganzen Welt bekannten Schmuckwaren her, die von über 400 Exporthäusern vor allem nach Übersee, dem Orient, nach Indien und Afrika, aber auch nach den Vereinigten Staaten abgesetzt wurden. Diese Industrie wurde zum großen Teil in Heimarbeit betrieben. Die *Holzindustrie* hat ihren Standort vor allem in den holzreichen Gebirgsgegenden. An die Verarbeitung des gefällten Holzes geknüpft ist die in ihren Anfängen auf Karl IV. zurückgehende Papierindustrie. Ihre Hauptstandorte liegen überwiegend im deutschen Gebiet, am Fuße des Riesengebirges bei Hohenelbe, Freiheit und Arnau, im Böhmerwald vor allem bei Krumau und Budweis, in Nordböhmen in Tetschen-Bodenbach, Böhm. Kamnitz, ebenso im Erzgebirge und Schlesien; die Städte Prag und Pilsen sind im tschechischen Gebiet Sitz ihrer Verbreitung. Auf dem Holzreichtum beruht neben der Parkett- und Möbelindustrie eine große Anzahl holzverarbeitender, in Heimarbeit betriebener Gewerbe, so u. a. die Herstellung von Drechslerei- und Schnitzwaren, Musikinstrumenten und Spielwaren. Bekannt für die Erzeugung dieser Waren waren vor allem die deutschen Randgebiete, Böhmerwald, Erzgebirge und Adlergebirge.

Einen bemerkenswerten Wirtschaftsfaktor der sudetendeutschen Gebiete stellte die *Musikinstrumentenindustrie* dar. Sie wurde als Heimgewerbe im westlichen Erzgebirge bei Graslitz und Schönbach gepflegt. Graslitz erzeugte Blasinstrumente, Schönbach Streichinstrumente. Der Inlandsbedarf war mit 10 % der Erzeugung gedeckt,

rukavic, bylo důležitou specialitou sudetoněmeckých území. Převážně se provozovala formou domácí výroby v Krušných horách, zvláště pak ve městech Abertamy, Jáchymov a Kadaň, a měla veliký význam pro export.

A. Hammerschmidt

es bestand jedoch stets eine große Nachfrage von Seiten des Auslandes nach den Instrumenten. Die Ausfuhr von Blasinstrumenten war viermal so groß wie die des Deutschen Reiches.

Die Betriebe der *landwirtschaftlichen Industrie* waren über das ganze Land verstreut. Zum überwiegenden Teil hatten sie ihre Standorte in den agrarischen Gebieten Innerböhmens und Mährens. Von den 1930 in dieser Industrie beschäftigten 238 000 Personen waren ein Viertel Deutsche. Von Bedeutung waren die Dampfmüllerei, die auf dem Kartoffel- und Rübenbau fußende Spiritusbrennerei, die hochentwickelte und bekannte Bierbrauerei von Pilsen, Prag, Budweis, Saaz, Brüx, Leitmeritz, Olmütz u. a., sowie die hauptsächlich in der Elbe- und Egerniederung, der Hanna und der Marchniederung vorkommende Zuckerindustrie. Zu erwähnen ist auch die *Lederindustrie*, die in Prag und Brünn, in Ostböhmen, als Heimarbeit im böhmisch-mährischen Grenzgebiet und vor allem in den Bat'awerken in Zlín zu bedeutender Höhe konzentriert war. Ein Zweig der Lederindustrie, die Lederhandschuherzeugung, war eine wichtige Spezialindustrie des sudetendeutschen Gebietes. Sie wurde vorwiegend in Heimarbeit im Erzgebirge, insbesondere in den Städten Abertham, St. Joachimsthal und Kaaden, betrieben und war für den Export von großer Bedeutung.

A. Hammerschmidt

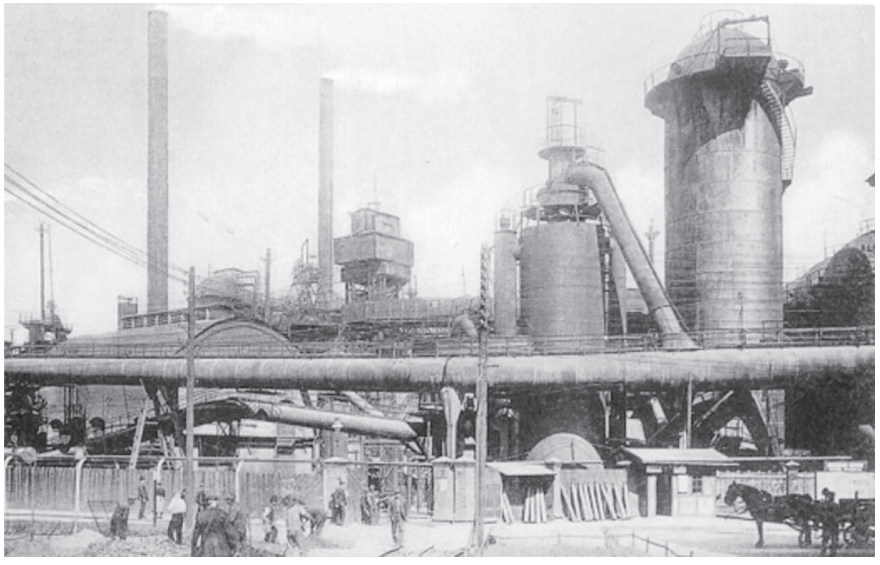

Vysoká pec. První koksová vysoká pec, nejstarší v rakouské monarchii, byla zprovozněna ve Vítkovicích roku 1836.
Tento snímek vznikl kolem roku 1915.

Největší průmyslové místo země, Moravská Ostrava, s ohromnými ocelářskými závody.

Průmysl v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

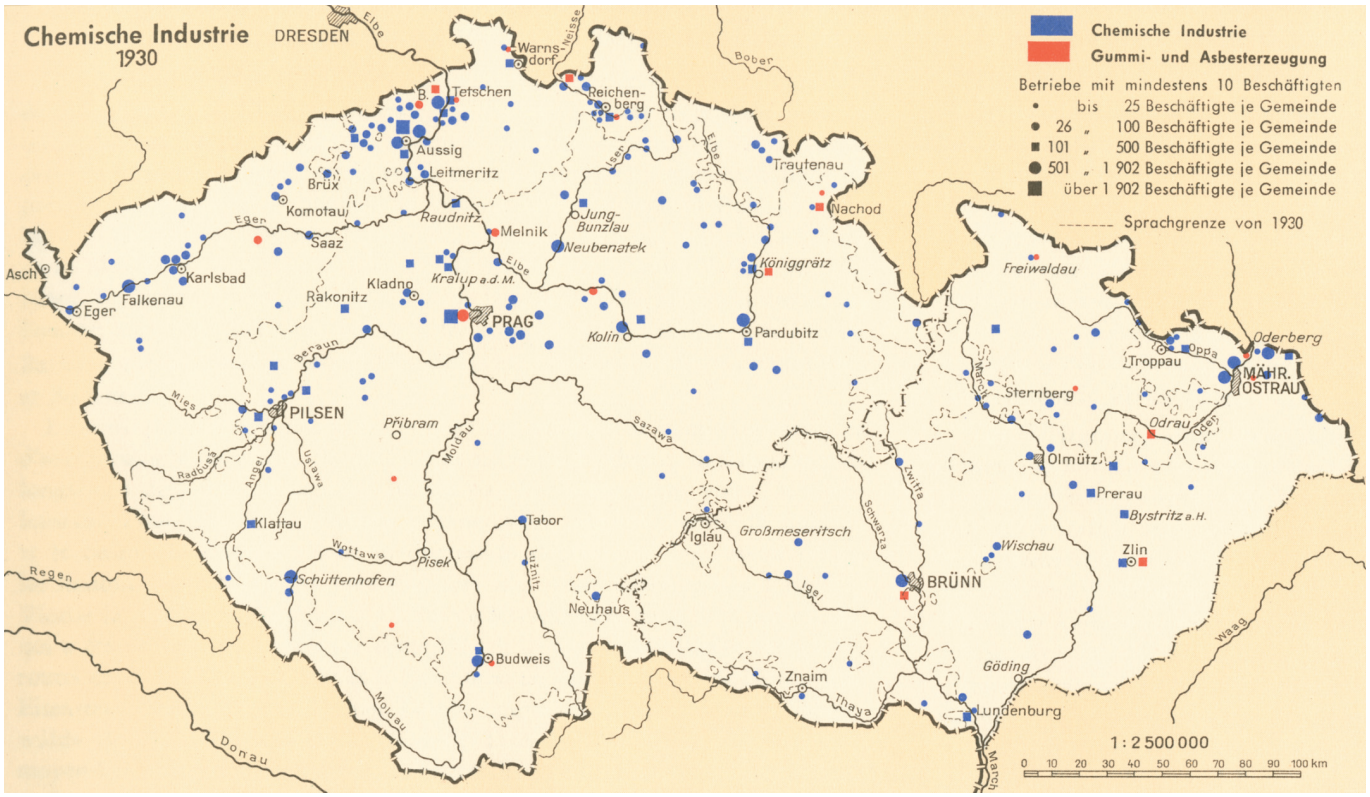

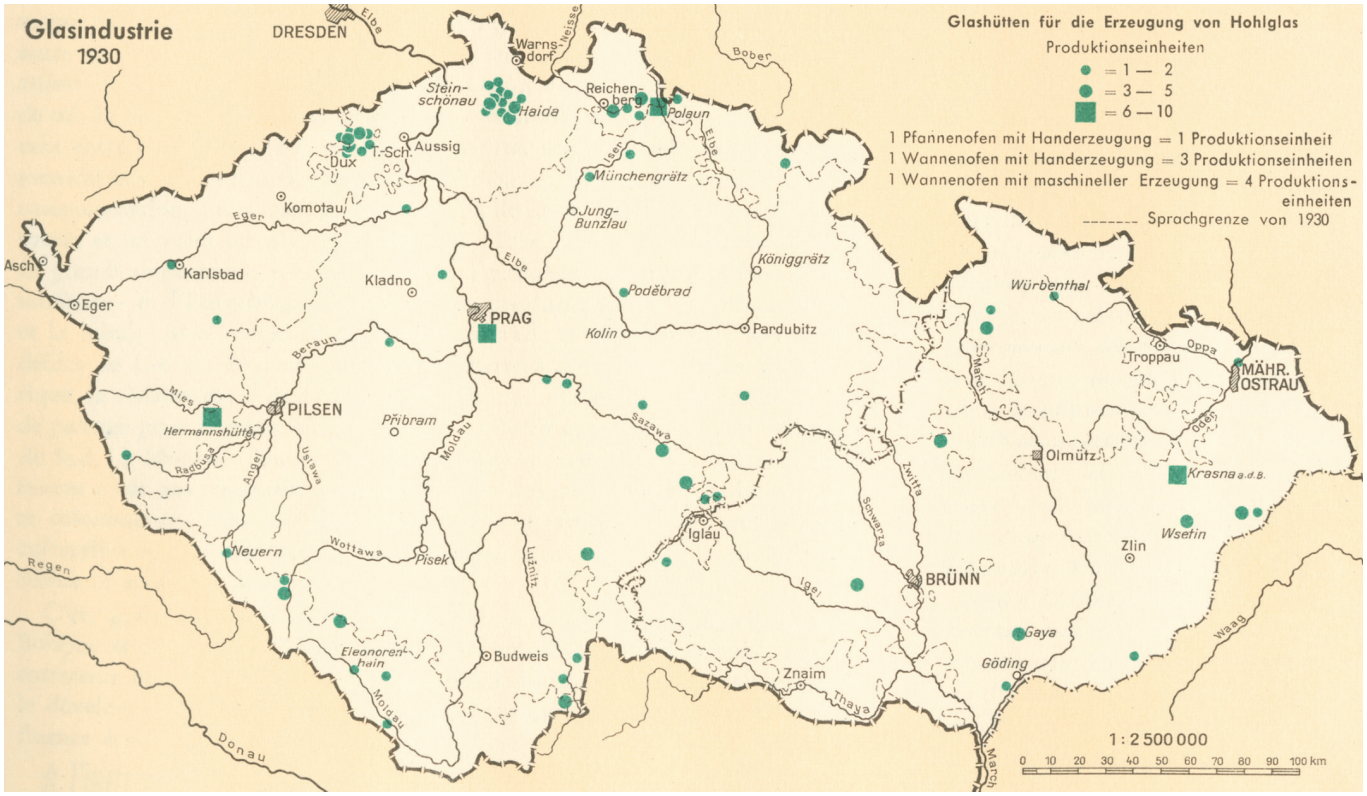

Legenda

Chemický průmysl 1930
- Chemický průmysl
- Výroba gumy a azbestu
- Podniky s minimálně 10 zaměstnanci
- ...zaměstnaní/obec
- Jazyková hranice 1930
- Podle: Atlas republiky Československé, Praha 1935, mapa 44, 1

Sklářský průmysl 1930
- Sklářské hutě pro výrobu skla
- Produkční jednotky
- 1 pec pánvová s ruční výrobou = 1 produkční jednotka
- 1 pec vanová s ruční výrobou = 3 produkční jednotky
- 1 pec vanová se strojní výrobou = 4 produkční jednotky
- Jazykové hranice r. 1930
- Podle: Atlas republiky Československé, Praha 1935, mapa 39, 3b–4ac

---

Legende

Chemische Industrie 1930
- Chemische Industrie
- Gummi- und Asbesterzeugung
- Betriebe mit mindestens 10 Beschäftigten
- … Beschäftigte je Gemeinde
- Sprachgrenze von 1930
- Nach: Atlas republiky Československé. Prag 1935. Kt. 44, 1

Glasindustrie 1930
- Glashütten für die Erzeugung von Hohlglas
- Produktionseinheiten
- 1 Pfannenofen mit Handerzeugung = = 1 Produktionseinheit
- 1 Wannenofen mit Handerzeugung = = 3 Produktionseinheiten
- 1 Wannenofen mit maschineller Erzeugung = 4 Produktionseinheiten
- Sprachgrenze von 1930
- Nach: Atlas republiky Československé, Prag 1935. Kt. 39, 3b–4ac

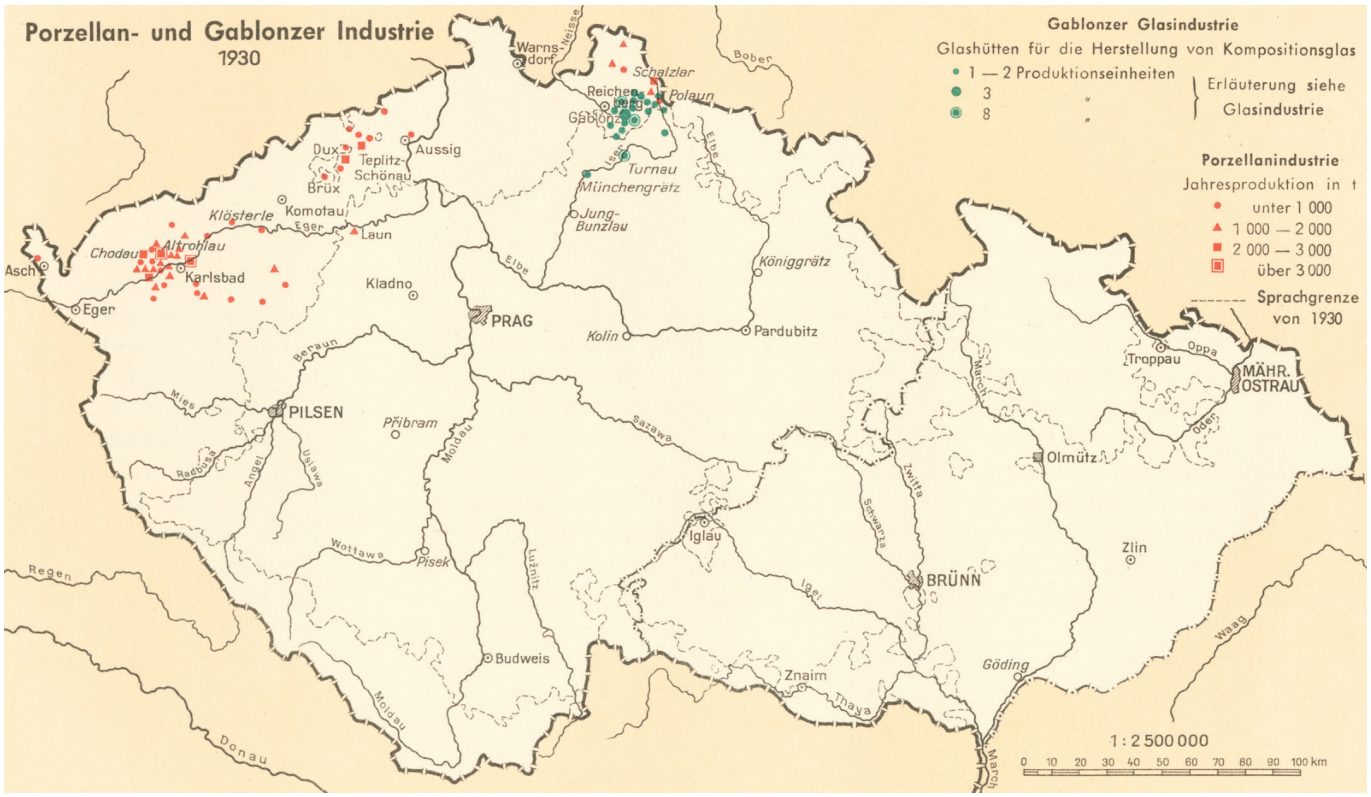

Legenda

Porcelánový a jablonecký průmysl 1930
- Jablonecký průmysl
- Sklářské hutě na výrobu kompozičního skla
- Produkční jednotka (vysvětlení viz sklářský průmysl)
- Porcelánový průmysl
- Roční produkce v tunách
- Podle: Atlas republiky Československé, Praha 1935, mapa 39, 2d–4b

Papírenský průmysl r. 1930
- Výroba dřevitých látek
- Buničité látky
- Lepenka
- Papír
- různé druhy výroby v téže obci ...změstnaných/obec
- Podle: Atlas republiky Československé, Praha 1935, mapa 44, 3

Legende

Porzellan- und Gablonzer Industrie 1930
- Gablonzer Industrie
- Glashütten für die Herstellung von Kompositionsglas
- Produktionseinheit (Erläuterung siehe Glasindustrie)
- Porzellanindustrie
- Jahresproduktion in t
- Nach: Atlas republiky Československé. Prag 1935. Kt. 39, 2d–4b

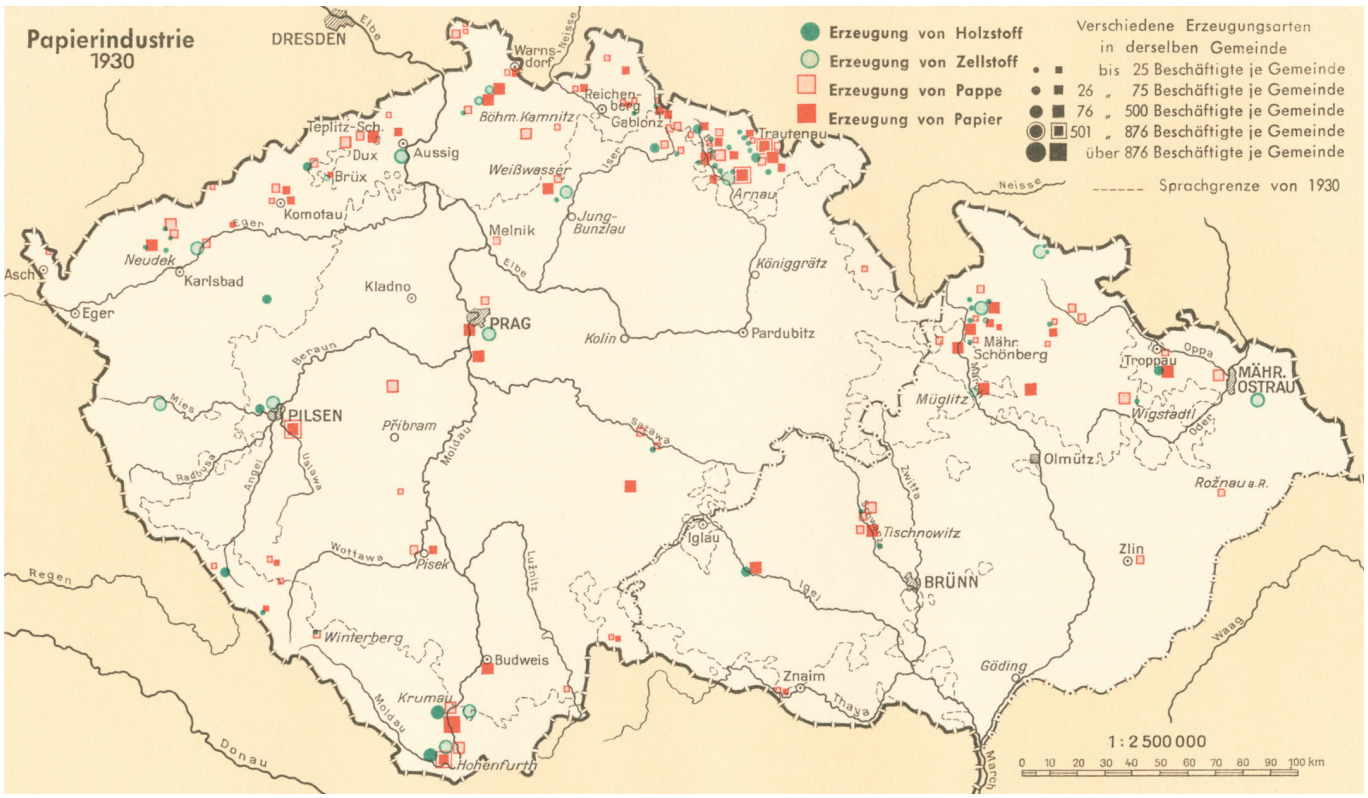

Legende

Papierindustrie 1930
- Erzeugung von Holzstoff
- Zellstoff
- Pappe
- Papier
- verschiedene Erzeugungsarten in derselben Gemeinde
- … Beschäftigte je Gemeinde
- Nach: Atlas republiky Československé, Prag 1935, Kt. 44, 3

Německé instituce vědy a kultury v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

Na všech polích kulturního a duševního života vytvořili Sudetoněmci v průběhu staletí velké výkony. Ty měly, přesahujíce jejich vlast, velký význam pro celoněmecký a evropský duchovní vývoj a nepřicházely nikdy k dobru pouze Němcům v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, nýbrž vždy také sousedícímu českému národu.

Za Lucemburka Karla IV. byly Čechy s Prahou středobodem Německé říše. Za jeho podpory vytvořil Peter Parler a jeho škola velkolepé stavby, které dodnes ovlivňují tvář města; zde byla roku 1348 založena první univerzita na říšské půdě severně od Alp. Z jeho dvora a za jeho kancléře Johannese von Neumarkt* se stal výchozí bod pro všeněmeckou spisovnou němčinu (Hochdeutsch). Jmenujme zde jen několik málo osobností z Čech, Moravy a ze Slezska, významných pro další vývoj pozdější doby: Filosofové Bernhard Bolzano a Ernst Mach, stavitelé-umělci Dientzenhofer a Balthasar Neumann, básníci Adalbert Stifter a Rainer Maria Rilke; z přírodovědců a techniků Gregor Mendel, zakladatel genetiky a zákonů dědičnosti, vynálezce litografie Alois Senefelder, vynálezce lodního šroubu Josef Ressel, dále Franz Joseph von Gerstner, zakladatel první Vysoké školy technické v Praze a jeho syn, stavitel první ruské železnice jakož i otec „lidového vozidla“ (Volkswagen) Ferdinad Porsche a mnoho dalších.

Přehled německých vědeckých a kulturních zařízení, jak existovala v Čechách, na Moravě a ve Slezsku do r. 1945, ukazuje bohatě rozvinutý vzdělávací systém, který si Sudetoněmectvo samo vytvořilo a které si také samo muselo z velké části zachovávat. V důsledku národnostního vývoje byla roku 1348 založená univerzita v Praze v roce 1882 rozdělena na dvě národní vysoké školy, stejně jako roku 1806 založené pražské vysoké učení technické. V Brně byla zřízena druhá *Německá vysoká technická škola*. Nadále existovala: německá *Akademie hudby a múzických umění v Praze* se dvěma německými malířskými třídami, která byla roku 1938 rozšířena o další třídu a třídu architektury v Liberci, německá *Zemědělská vysoká škola Děčín-Libverda* (nejprve jako oddělení Vysokého učení technického v Praze) a *Státní německá knihovnická škola v Praze*. Jako vědecké instituce mimo vysokoškolské prostředí byly založeny meteorologická stanice na Milešovce, geofyzikální stanice a observatoř v Telnici u Ústí n.L., balneologický institut v Mariánských lázních s místní pobočkou ve Františkových Lázních a po roce 1938 výzkumný institut srdečních chorob tamtéž. Zemskému a vlastivědnému výzkumu Sudetoněmectva sloužil roku 1918 vědeckou společností v Liberci zde založený *Ústav pro sudetoněmeckou vlastivědu* se

* počeštěně Jana ze Středy

Die deutschen wissenschaftlichen und kulturellen Einrichtungen in Böhmen und Mähren-Schlesien

Große Leistungen auf allen Gebieten des kulturellen und geistigen Lebens haben die Sudetendeutschen im Laufe der Jahrhunderte hervorgebracht. Diese waren über ihre Heimat hinaus von großer Bedeutung für die gesamtdeutsche und europäische Geistesentwicklung gewesen, und sie kamen niemals nur den Deutschen in Böhmen und Mähren-Schlesien, sondern immer auch dem tschechischen Nachbarvolk zugute.

Unter dem Luxemburger Karl IV. war Böhmen mit Prag der Mittelpunkt des Deutschen Reiches. Unter seiner Förderung schuf Peter Parler und seine Schule herrliche Bauten, die noch heute das Antlitz der Stadt prägen; hier wurde 1348 die erste Universität auf Reichsboden nördlich der Alpen gegründet. Von seiner Hofkanzlei unter dem Kanzler Johannes von Neumarkt nahm die Entwicklung einer neuen gemeindeutschen Schriftsprache ihren Ausgangspunkt. Nur einige wenige der für die Entwicklung der Folgezeit bedeutenden deutschen Persönlichkeiten aus Böhmen und Mähren-Schlesien können hier genannt werden: Die Philosophen Bernhard Bolzano und Ernst Mach, die Baukünstler Dientzenhofer und Balthasar Neumann, die Dichter Adalbert Stifter und Rainer Maria Rilke; von Naturwissenschaftlern und Technikern Gregor Mendel, der Begründer der Vererbungslehre, der Erfinder des Steindrucks Alois Senefelder, der Erfinder der Schiffsschraube Josef Ressel, Franz Jos. Gerstner, der Begründer der ersten Technischen Hochschule in Prag, und sein Sohn, der Erbauer der ersten russischen Eisenbahn, und der Vater des Volkswagens, Ferdinand Porsche und viele andere.

Ein Überblick über die deutschen wissenschaftlichen und kulturellen Einrichtungen, wie sie bis 1945 in Böhmen und Mähren-Schlesien bestanden, zeigt das reich entfaltete Bildungswesen, das sich das Sudetendeutschtum selbst geschaffen hat und das es zu einem großen Teil auch selbst erhalten mußte. Im Zuge der völkischen Entwicklung wurde 1882 die 1348 gegründete Universität Prag in zwei nationale Hochschulen geteilt und ebenso auch die 1806 entstandene Prager Technische Hochschule. In Brünn wurde eine zweite Deutsche Technische Hochschule errichtet. Weiterhin bestanden: die deutsche Akademie für Musik und darstellende Kunst in Prag, die unter tschechischer Verwaltung stehende Kunstakademie in Prag mit zwei deutschen Malereiklassen, die 1938 um eine weitere Klasse und eine Architekturklasse in Reichenberg erweitert wurde, die deutsche Landwirtschaftliche Hochschule in Tetschen-Liebwerd zuerst als Abteilung der Technischen Hochschule Prag und die Staatliche deutsche Bibliothekarschule in Prag. Als wissenschaftliche Institutionen außerhalb der Hochschulen waren die meteorologische Station am Donnersberg, die geophysikalische Station und Sternwarte in Tellnitz bei Aussig, das balneologische Institut in Marienbad mit der Außenstelle in Franzensbad und nach 1938 das Herzforschungsinstitut in Franzensbad gegründet worden. Der landes- und heimatkundlichen Erforschung des Sudeten-

svými později založenými místními pobočkami pro územní výzkum ve Frymburku nad Vltavou, pro folkloristiku v Chebu a pro dějepisectví v Liberci.

Sudetští Němci vlastnili velmi dobře vybudované školství, které bylo zčásti zřizováno státem, zčásti městy a spolky. Vedle četných vyšších středních škol, obchodních akademií a zemědělských škol je třeba zmínit odborné školy, obzvláště textilní, sklářské (Nový Bor, Kamenický Šenov, Jablonec), keramické (Teplice, Karlovy Vary) a jiné.

Velký počet vědeckých společností, které skrze zakládání odborných knihoven a vydávání časopisů podporovaly výzkum, sloužil k zastupování nejrůznějších odborných zájmů. Po jednostranném převzetí *Královské české (böhmisch) společnosti nauk v Praze* do českých (tschechisch) rukou, založili profesoři německé univerzity *Společnost nauk a umění*, jež obdržela na základě svých výkonů příslušný charakter akademie až v roce 1940. Vědecké společnosti v Brně, Liberci a Opavě plnily mimořádné úkoly. Historickému bádání se věnoval především *Spolek pro historii Němců v Čechách* se sídlem v Praze a *Spolek pro historii Moravy a Slezska* v Brně. Vedle nich existovaly německé společnosti pro zkoumání starověku a genealogie v Praze a pro rannou historii a prehistorii v Liberci, stejně jako *Svaz německých muzejí vlastivědy* v Praze. Přírodovědným výzkumným úlohám se věnoval spolek *Lotos*, *Německá fyzikální společnost, Chemická společnost německých vysokých škol* a *Společnost zeměpisná v Praze*, dále *Výzkumný spolek přírodovědný v Brně, Spolek přátel přírody v Liberci, Přírodovědný spolek v Opavě a Svaz ochránců přírody a ptactva v Ústí nad Labem.* Jmenujme ještě *Spolek německých lékařů* v Praze a v Brně, *Říšský svaz německých lékařských spolků ČSR* v Ústí a devět odborných lékařských společnostní se sídlem v Praze, *Německý univerzitní spolek pro právně- a ústavně-vědecký výzkum* v Praze, *Německou právní radu* v Brně, *Německou společnost pro slovanské zkoumání* v Praze a *Vrchní svaz německých inženýrů* v Podmoklech. *Spolek pro šíření obecně prospěšných vědomostí* a *Německá Pestalozziho společnost* v Praze, *Svaz pro vlastivědný výzkum a vzdělání* v Ústí, *Německá lidově-vzdělavatelská společnost* a roku 1939 založený *Svaz domoviny* v Liberci se věnovaly zvláště národně-vzdělávacím úkolům, zatímco *Německý kulturní spolek* v Praze a *Svaz Němců v Teplicích* sloužily především práci ochrany národa.

Vedle veřejné a univerzitní knihovny v Praze a *Zemské knihovny v Brně* budoval například *Spolek pro německou historii* v Praze knihovny vědecké. Zvláštního významu se těšily zámecké knihovny v Českém Krumlově, Kroměříži a Sovinci, klášterní knihovny v Teplé, Oseku, Vyšším Brodě a Olomouci, gymnaziální knihovna v Opavě a knihovna latinské školy v Jáchymově. Roku 1923 byla v Liberci zřízena *Knihovna Němců*, k níž se po roce 1938 připojily další zemské pobočky jednotlivých krajů v Bruntále, Ústí, Chebu a Svitavách. Díky státnímu zákonu o národních knihovnách a díky živé spolupráci jednotlivých obcí existovalo

deutschtums diente die 1918 von der Wissenschaftlichen Gesellschaft in Reichenberg dort errichtete Anstalt für sudetendeutsche Heimatforschung mit den später entstandenen Außenstellen für Bodenforschung in Friedeberg, für Volkskunde in Eger und für Zeitgeschichte in Reichenberg.

Die Sudetendeutschen besaßen ein sehr gut ausgebautes Schulwesen, das zum Teil vom Staate, zum Teil von den Städten und Verbänden getragen wurde. Neben den zahlreichen Oberschulen, Handels- und Landwirtschaftsschulen sind die Fachschulen zu erwähnen insbesondere für Textilbearbeitung, für Glas (Haida, Steinschönau, Gablonz), für Keramik (Teplitz-Schönau, Karlsbad) u. a.

Eine große Zahl von wissenschaftlichen Gesellschaften, die durch Errichtung von Fachbibliotheken und Herausgabe von Zeitschriften die Forschung unterstützten, dienten der Vertretung der verschiedensten fachlichen Interessen. Nach der einseitigen Übernahme der Kgl. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag in tschechische Hände gründeten Professoren der Deutschen Universität die Gesellschaft der Wissenschaften und Künste, die erst 1940 den ihr auf Grund der Leistungen zustehenden Charakter einer Akademie erhielt. Die Wissenschaftlichen Gesellschaften in Brünn, Reichenberg und Troppau erfüllten Sonderaufgaben. Der historischen Forschung widmeten sich vor allem der Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen in Prag und der Verein für Geschichte Mährens und Schlesiens in Brünn. Daneben bestanden die Deutschen Gesellschaften für Altertumskunde und für Familienkunde in Prag und für Früh- und Vorgeschichte in Reichenberg sowie der Verband der deutschen Museen für Heimatkunde in Prag. Naturwissenschaftlichen Forschungsaufgaben widmeten sich der Verein „Lotos“, die Deutsche Physikalische Gesellschaft, die Chemische Gesellschaft der Deutschen Hochschulen und die Gesellschaft für Erdkunde in Prag, der Naturforschende Verein in Brünn, der Verein für Naturfreunde in Reichenberg, der Naturwissenschaftliche Verein in Troppau und der Natur- und Vogelschutzbund in Aussig. Zu nennen sind noch die Vereine deutscher Ärzte in Prag und Brünn, der Reichsverband deutscher Ärzte-Vereine in der ČSR in Aussig und neun fachmedizinische Gesellschaften mit dem Sitz in Prag, der Deutsche Universitätsverein für rechts- und staatswissenschaftliche Forschungen in Prag, der Deutsche Juristentag in Brünn, die Deutsche Gesellschaft für slawistische Forschungen in Prag und der Hauptverband deutscher Ingenieure in Bodenbach. Der Verein zur Verbreitung gemeinnütziger Kenntnisse und die Deutsche Pestalozzi-Gesellschaft in Prag, der Verband für Heimatforschung und Heimatbildung in Aussig, die Deutsche Gesellschaft für Volksbildung und der 1939 gegründete Heimatbund in Reichenberg widmeten sich besonders Volksbildungsaufgaben, während der Deutsche Kulturverband in Prag und der Bund der Deutschen in Teplitz-Schönau vor allem der völkischen Schutzarbeit dienten.

Neben der Öffentlichen und Universitätsbibliothek in Prag und der Landesbibliothek in Brünn hatten einzelne wissenschaftliche Vereine, wie z. B. der Verein für die Geschichte der Deutschen in

na 3 747 národních knihoven, jimž pomáhaly poradenská místa ve Varnsdorfu, Karlových Varech, Liberci, Brně a v Opavě.

Ze 144 v roce 1938 napočítaných německých muzejí bylo 32 řízeno odbornými silami z povolání. Městských či místních muzejí bylo 124, zatímco ostatní co do sbírek zachycovala jednotlivé krajiny nebo určité odborné oblasti.

V úzkém spojení s obecními správami se nacházelo, tak jako u muzejnictví, rovněž minimálně centralizované archivářství. *Místodržitelský archiv v Praze*, po roce 1918 *Archiv ministerstva vnitra*, měl stejně jako *Zemský archiv v Brně* do roku 1945 částečně německé vedení. Vedle 179 řádně spravovaných (z toho 25 profesně spravovaných) německých městských a místních archivů existovalo 25 klášterních a zámeckých archivů, z nichž nejvýznamnější byl v Českém Krumlově. Zvláštní pozornost si zaslouží hornický archiv v Jáchymově. K zemským archivům v Brně a Opavě (od roku 1938 *Říšský archiv*) přibyl po roce 1938 ještě *Říšský archiv v Liberci*, který od pražských centrálních archivů převzal inventář týkající se Sudet.

Němcům v Čechách, na Moravě a ve Slezsku patřil velký počet divadel, která, podobně jako v Praze a Opavě, měla vysokou uměleckou úroveň. Vedle divadel jednotlivých měst bylo v Liberci ještě zemské kočovné divadlo – *Sudetské divadlo*. Vedle četných amatérských orchestrů měla města jako Praha, Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Teplice německý profesionální orchestr, z nichž si *Pražská filharmonie*, nyní jako *Bamberští symfonikové*, vydobyla světový věhlas.

K. Oberdorffer

Jablonec nad Nisou, Městské divadlo

Prag, wissenschaftliche Bibliotheken aufgebaut. Von besonderer Bedeutung waren daneben die Schloßbibliotheken von Krumau, Kremsier und Eulenburg, die Stiftsbibliotheken von Tepl, Osseg, Hohenfurth und Olmütz, die Gymnasialbibliothek in Troppau und die Lateinschulbibliothek in St. Joachimsthal. 1923 wurde in Reichenberg die Bücherei der Deutschen errichtet, der nach 1938 weitere Außenstellen für die einzelnen Landschaften in Freudenthal, Aussig, Eger und Zwittau angeschlossen wurden. Durch das staatliche Volksbüchereigesetz und dank der lebhaften Mitarbeit der Gemeinden bestanden 3747 Volksbüchereien, denen die Beratungsstellen in Warnsdorf, Karlsbad, Reichenberg, Brünn und Troppau zur Seite standen.

Von den 1938 gezählten 144 deutschen Museen wurden 32 hauptamtlich von Fachkräften geleitet. 124 Museen waren Stadt- oder Ortsmuseen, während die anderen einzelne Landschaften oder bestimmte Sachgebiete sammlerisch erfaßten.

In enger Verbindung mit den Gemeindeverwaltungen stand das ebensowenig wie das Museumswesen zentralisierte Archivwesen. Das Statthaltereiarchiv in Prag, nach 1918 Archiv des Innenministeriums, stand ebenso wie das Landesarchiv in Brünn bis 1945 teilweise unter deutscher Leitung. Neben den 179 ordentlich verwalteten (davon 25 hauptamtlich betreuten) deutschen Stadt- und Ortsarchiven bestanden 25 Stifts- und Schloßarchive, von denen Krumau das bedeutendste war. Besondere Beachtung verdiente das Bergarchiv in St. Joachimsthal. Zu den Landesarchiven in Brünn und Troppau (seit 1938 Reichsarchiv) kam nach 1938 das Reichsarchiv in Reichenberg, das von den Prager Zentralarchiven die das Sudetenland betreffenden Bestände übernommen hatte.

Die Deutschen in Böhmen und Mähren-Schlesien besaßen eine große Zahl von Theatern, die wie Prag und Troppau, ein sehr hohes künstlerisches Niveau hatten. Neben den Theatern der einzelnen Städte bestand in Reichenberg eine Landeswanderbühne, die Sudeten-Bühne. Neben den zahlreichen Liebhaberorchestern besaßen die Städte Prag, Karlsbad, Marienbad und Teplitz-Schönau deutsche Berufsorchester, von denen sich die Prager Philharmoniker, nunmehr als Bamberger Symphoniker, Weltruf errungen haben.

K. Oberdorffer

Německé školy a kulturní instituce v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

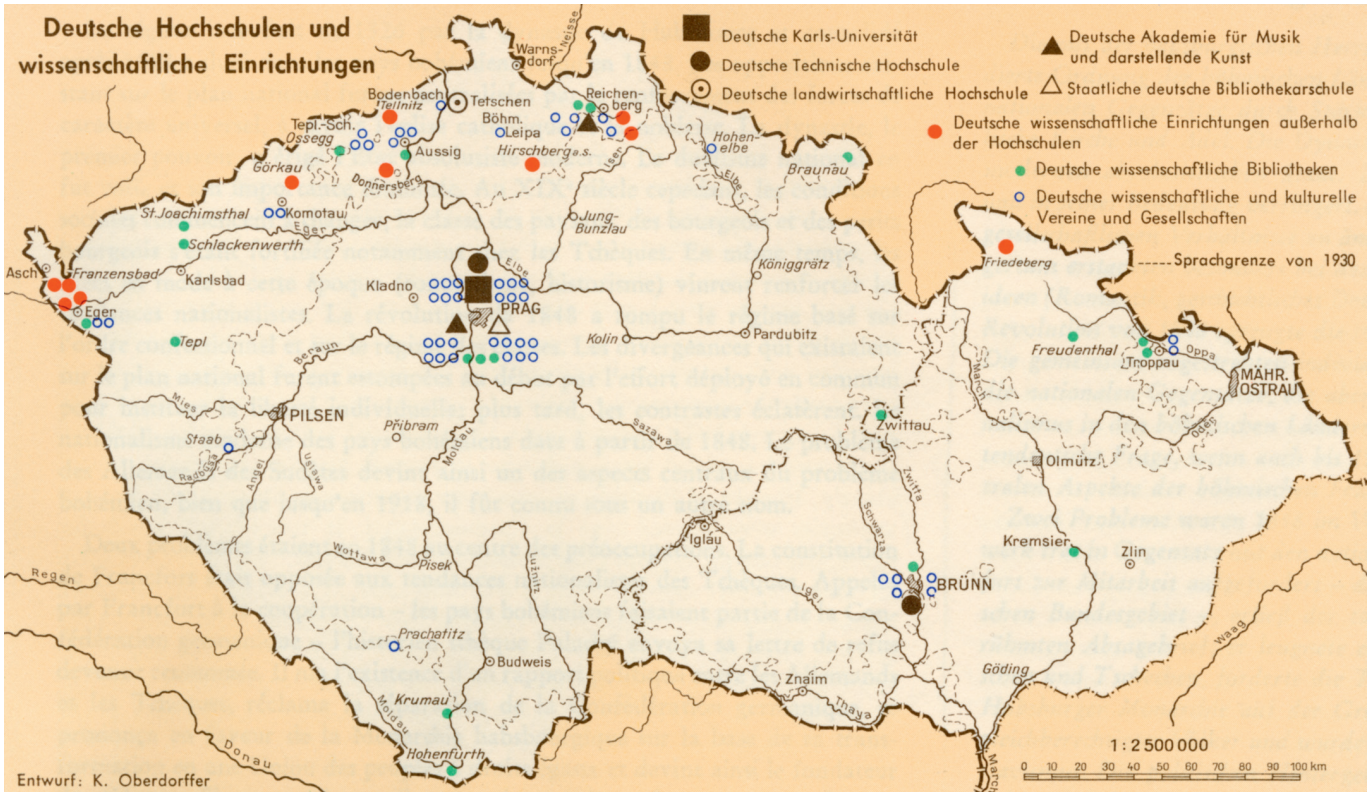

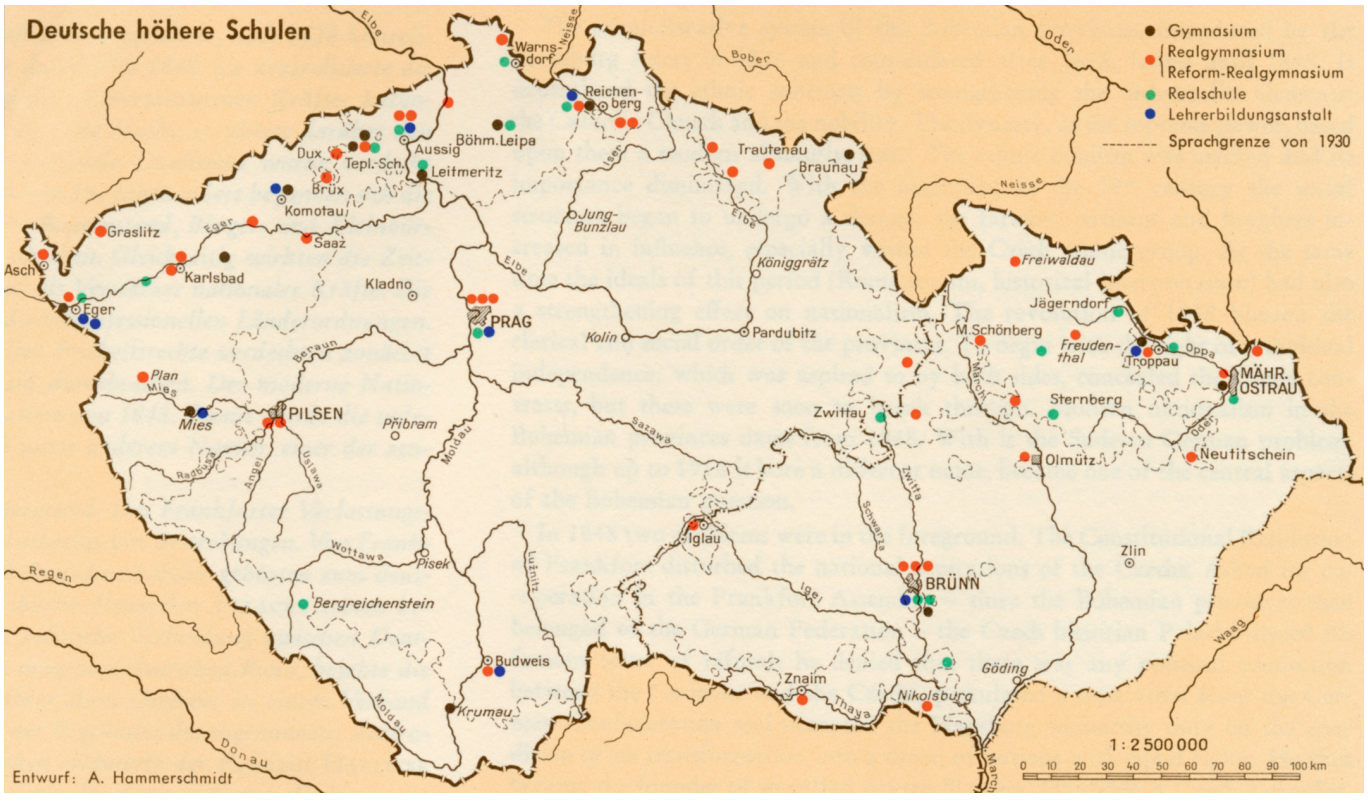

Legenda

Německé vysoké školy a vědecké instituce
- Německá Karlova univerzita
- Německé vysoké učení technické
- Německá zemědělská vysoká škola
- Německá akademie hudby a múzických umění
- Státní německá knihovnická škola
- Německé vědecké instituce mimo vysoké školství
- Německé vědecké knihovny
- Německé vědecké a kulturní spolky a společnosti
- Jazykové hranice r. 1930

Německé vysoké školy
- Gymnázium
- Reálné gymnázium, Reformní reálné gymnázium
- Reálná škola
- Učiliště
- Zdroj: Československý statistický úřad, sv. 57, řada 11 (stav k r. 1927/28)

Legende

Deutsche Hochschulen und wissenschaftliche Einrichtungen
- Deutsche Karls-Universität
- Deutsche Technische Hochschule
- Deutsche Landwirtschaftliche Hochschule Deutsche Akademie für Musik und darstellende Kunst
- Staatliche deutsche Bibliothekarschule
- Deutsche wissenschaftliche Einrichtungen außerhalb der Hochschule
- Deutsche wissenschaftliche Bibliotheken
- Deutsche wissenschaftliche und kulturelle Vereine und Gesellschaften
- Sprachgrenze von 1930

Deutsche höhere Schulen
- Gymnasium
- Realgymnasium, Reform-Realgymnasium
- Realschule
- Lehrerbildungsanstalt
- Quelle: Čechoslowakische Statistik, Bd. 57, Reihe 11 (Stand 1927/28.)

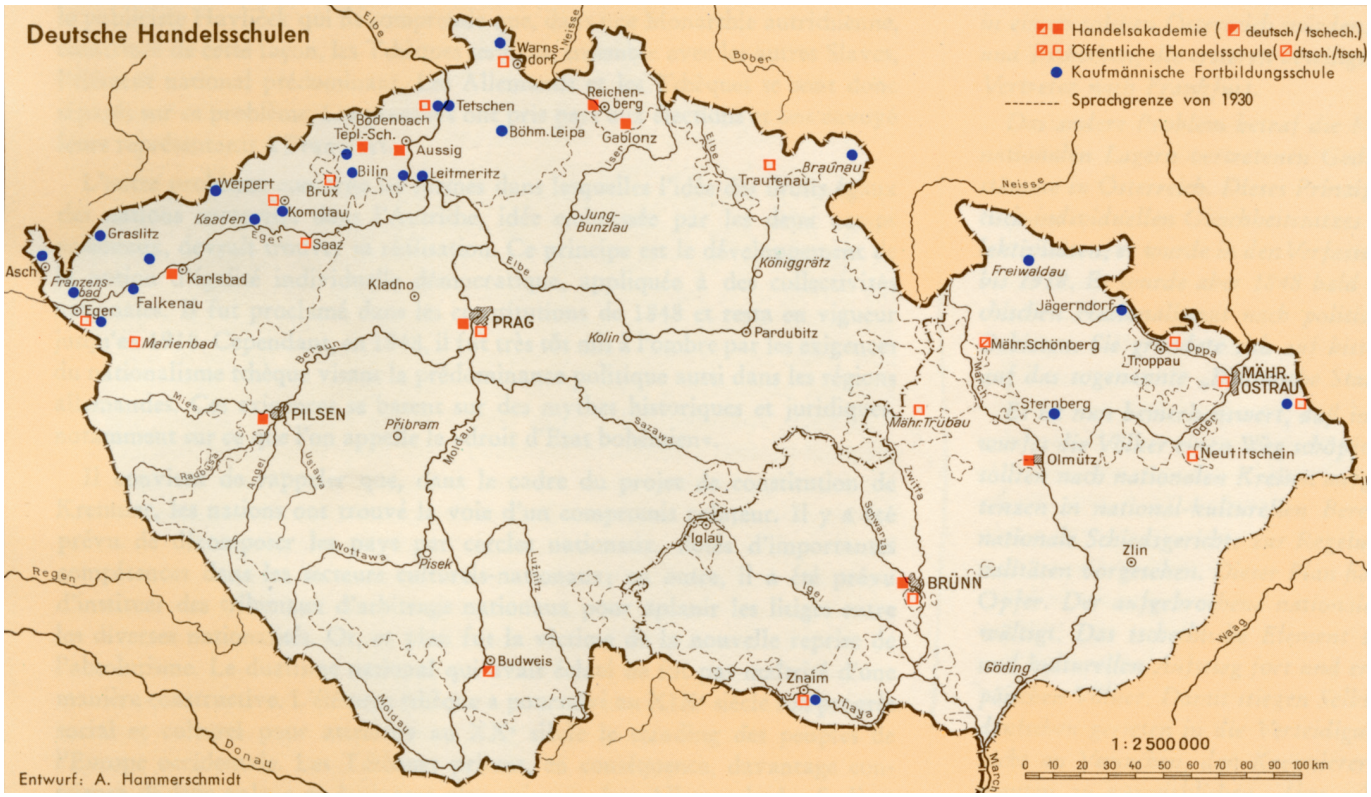

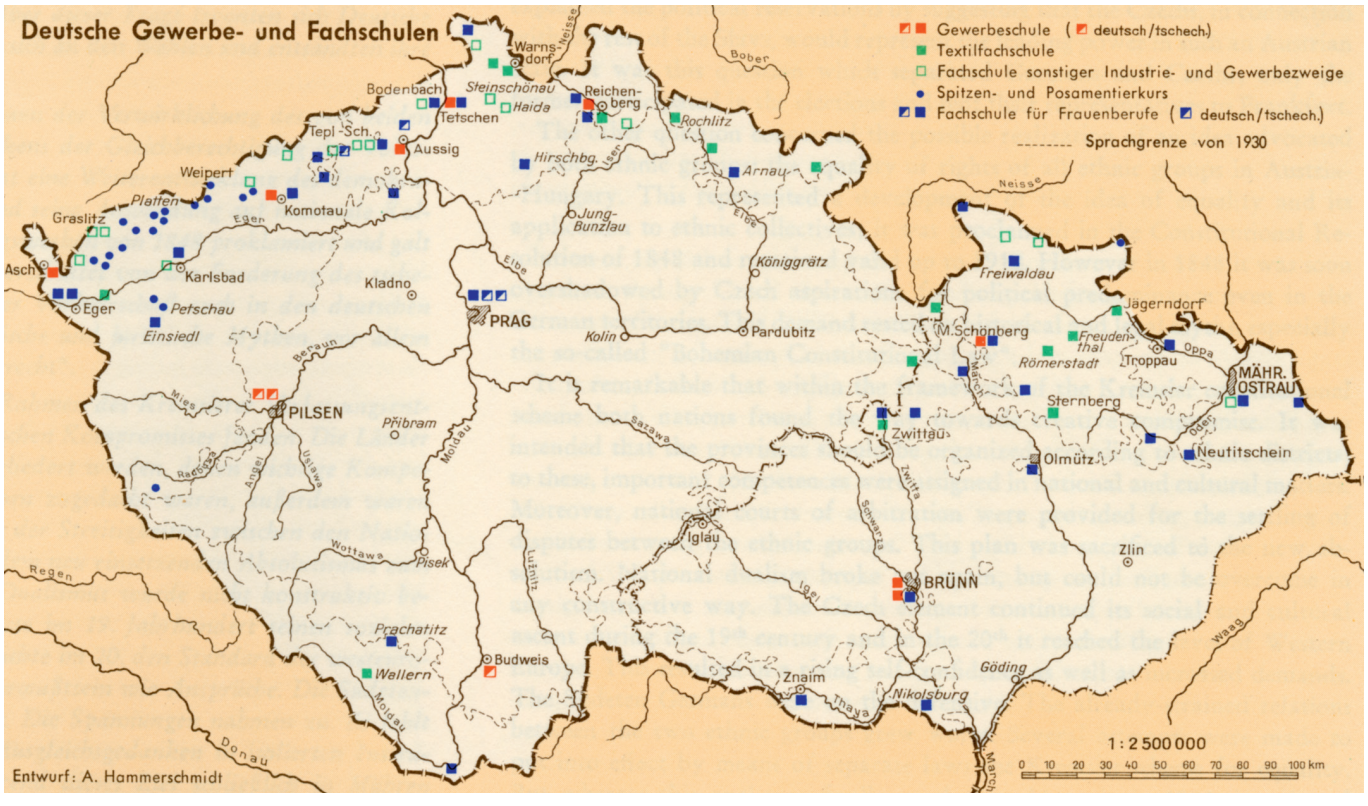

Legenda

Německé obchodní školy
- Obchodní akademie
- Veřejná obchodní akademie
- Vyšší odborná škola obchodní
- Zdroj: Československý statistický úřad, sv. 57, řada 11 (stav k r. 1927/28)

Německé živnostenské a odborné školy
- Živnostenská škola
- Textilní odborná škola
- Odborná škola ostatních průmyslových a živnostenských odvětví
- Kurs krajek a ozdobného textilního šití
- Odborná škola ženských povolání
- Zdroj: Československý statistický úřad, sv. 57, řada 11 (stav k r. 1927/28)

Legende

Deutsche Handelsschulen
- Handelsakademie
- Öffentliche Handelsschule
- Kaufmännische Fortbildungsschule
- Quelle: Čechoslowakische Statistik, Bd. 57, Reihe 11 (Stand 1927/28)

Deutsche Gewerbe- und Fachschulen
- Gewerbeschule
- Textilfachschule
- Fachschule sonstiger Industrie- und Gewerbezweige
- Spitzen- und Posamentierkurs
- Fachschule für Frauenberufe
- Quelle: Čechoslowakische Statistik, Bd. 57, Reihe 11 (Stand 1927/28)

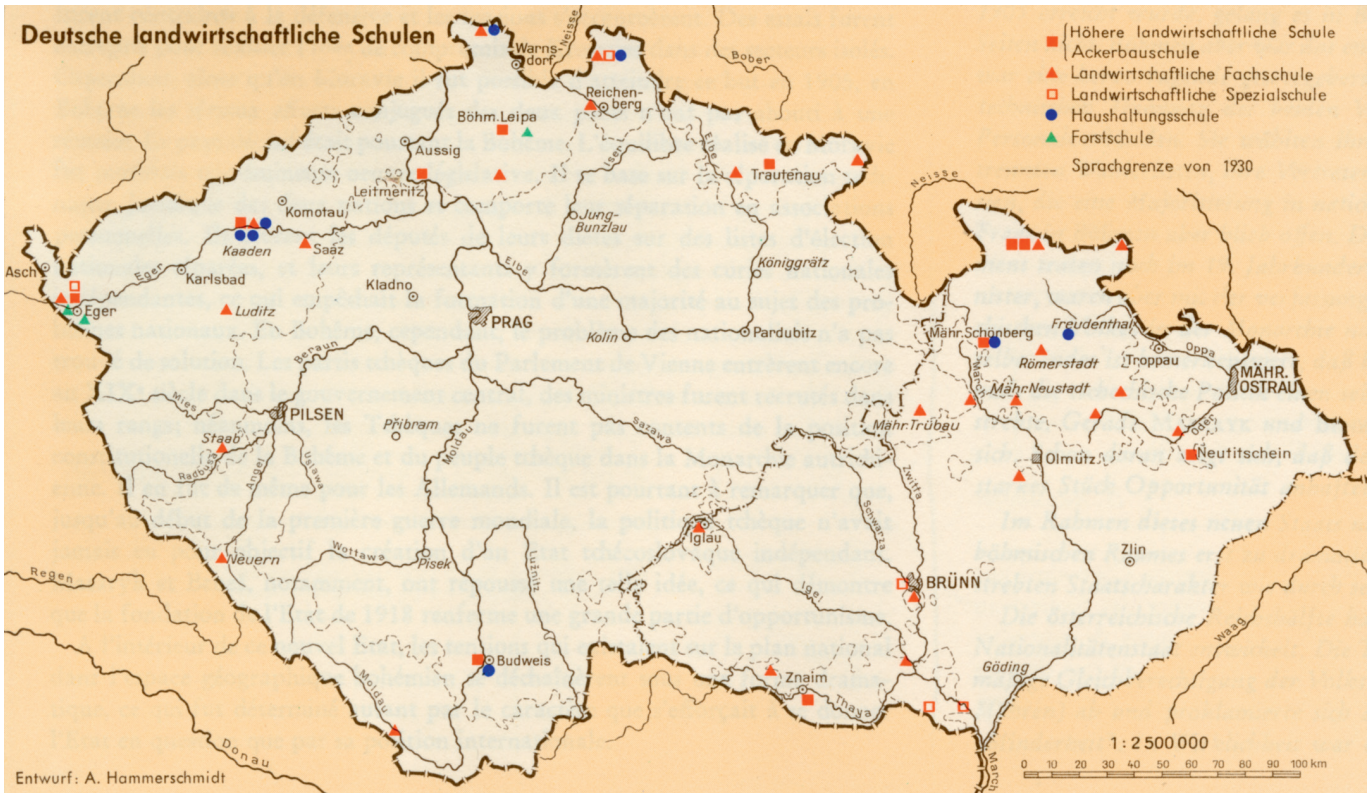

Legenda

Německé zemědělské školy
- Vyšší odborná zemědělská škola, agrární škola
- Speciální zemědělská škola
- Hospodářská škola
- Lesnická škola
- Zdroj: Československý statistický úřad, sv. 57, řada 11 (stav k r. 1927/1928)

Německé archivy, muzea a divadla
- Archiv
- Muzeum
- Divadlo

Legende

Deutsche landwirtschaftliche Schulen
- Höhere landwirtschaftliche Schule, Ackerbauschule
- Landwirtschaftliche Spezialschule
- Haushaltungsschule
- Forstschule
- Quelle: Čechoslowakische Statistik, Bd. 57, Reihe 11 (Stand 1927/28)

Deutsche Archive, Museen und Theater
- Archiv
- Museum
- Theater

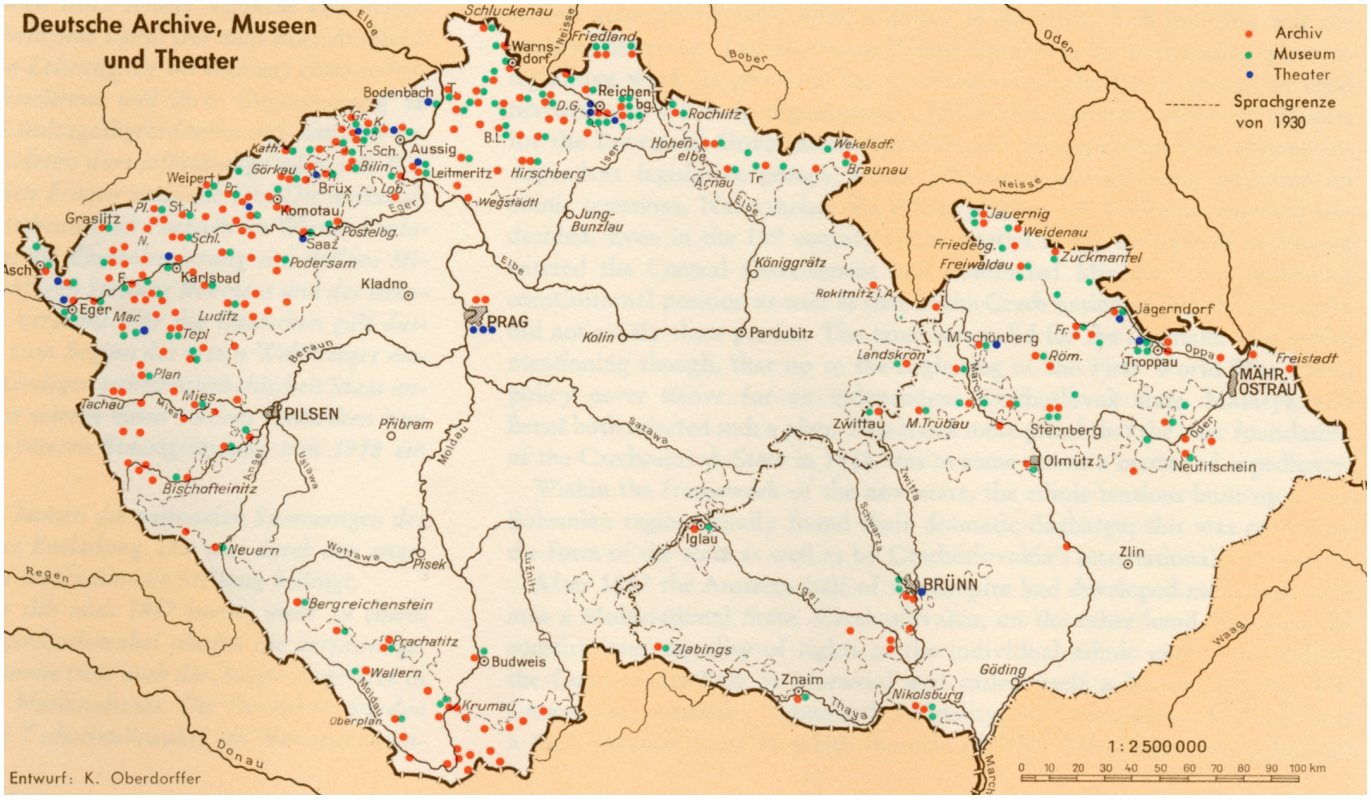

Broumov, klášterní knihovna

Sudetská otázka v 19. a 20. století

V roce 1526 habsburským mocnářstvím zavedený a po roce 1618 konsolidovaný pořádek v českých (böhmisch) zemích trval do roku 1848. Neutralizoval nacionální protiklady posílením univerzalistických sil: katolické církve a šlechty. Dynastie, tedy první moc, nad tím zřídila moderní absolutistický stát. Národnostní dualismus byl překryt a co do svého významu zmírněn. S počátkem 19. století se začaly společenské poměry měnit; zvláště u Čechů se posílily zemědělské stavy, měšťanstvo jakož i maloměšťanstvo. Současně zapůsobily dobové myšlenky (romantika a historické myšlení) jako posilovač národních sil. Revoluce z roku 1848 zřídila stavovsko-konfesní zemské pořádky. Individuální svobodná práva, o která se kolektivně usilovalo, zakryla zpočátku národnostní protiklady, které se však brzy prosadily – moderní nacionalismus, v českých zemích datovaný rokem 1848. Tím se stala sudetoněmecká otázka, jakkoli do roku 1918 pod jiným názvem, jedním z centrálních aspektů české (böhmisch) otázky.

Roku 1948 byly v popředí dva problémy. Frankfurtský ústavní koncept se dostal do rozporu s českými nacionálními snahami. Vyzván z Frankfurtu ke spolupráci (české [böhmisch] země patřily k německému spolkovému území) zveřejnil český (tschechisch) historik Palacký svůj proslulý odmítací dopis; popíral politické spojení mezi Čechy a Němci, požadoval oddělení od Německého spolku, schvaloval habsburskou monarchii na základě přestavby, směřující ke svazu rovnoprávných národů, a stal se tak zakladatelem takzvaného *austroslavismu*. Politické myšlenky v pozadí vysvětloval publicista Havlíček do té míry, že Češi ve spojení s ostatními Slovany by v takovémto Rakousku měli mocenskou převahu. V této otázce se Němci a Češi lišili. Ti první se voleb účastnili a do Frankfurtu vyslali své zástupce.

Další problém se týkal formy uskutečnění myšlenky rovnoprávnosti všech národních kmenů v Rakousku, kterou zastávaly oba národnostní tábory. Tento princip představuje další rozvoj demokraticko-individualistického rovnoprávného principu a jeho použití na národní kolektivitu; byl proklamován v ústavních úpravách roku 1848 a platil do roku 1918. Avšak brzy po roce 1848 byl zastíněn požadavkem českého nacionalismu po politické nadvládě také na německých územích. Tento se zakládal na historických a právních mýtech, především na takzvaném „českém státním právu“ (böhmisch).

Je příznačné, že v rámci kroměřížského ústavního návrhu nalezly národy cestu tvůrčího kompromisu. Země by podle něj měly být rozčleněny do národnostních kruhů, kterým byly odkazovány důležité kompetence, týkající se nacionálně-kulturních oblastí, kromě toho byly pro řešení sporů mezi národnostmi plánovány národní rozhodčí soudy. Tento plán však padl za oběť nově nastupujícímu absolutismu. Vypuknuvší národnostní dualismus se nepodařilo konstruktivně překonat. Český element pokračoval v 19. století ve svém sociálním a kulturním vzestupu a ve sto-

Die Sudetenfrage im 19. und 20. Jahrhundert

Die mit der habsburgischen Herrschaft 1526 eingeleitete, nach 1618 konsolidierte Ordnung der böhmischen Länder dauerte bis 1848. Sie neutralisierte die nationalen Gegensätze durch Stärkung der universalistischen Kräfte: katholische Kirche und Adel. Die Dynastie, die erste Macht, errichtete darüber den modernen absolutistischen Staat. Der nationale Dualismus wurde verdeckt und in seiner Bedeutung verringert. Mit dem 19. Jahrhundert begannen sich die gesellschaftlichen Verhältnisse zu ändern; Bauernstand, Bürger- und Kleinbürgertum erstarkten besonders bei den Tschechen. Gleichzeitig wirkten die Zeitideen (Romantik, geschichtliches Denken) als Verstärker nationaler Kräfte. Die Revolution von 1848 sprengte die ständisch-konfessionellen Länderordnungen. Die gemeinsam angestrebten individuellen Freiheitsrechte verdeckten zunächst die nationalen Gegensätze, die aber bald durchbrachen. Der moderne Nationalismus in den böhmischen Ländern datiert von 1848. Damit wurde die sudetendeutsche Frage, wenn auch bis 1918 unter anderem Namen, einer der zentralen Aspekte der böhmischen Frage.

Zwei Probleme waren 1848 im Vordergrund. Das Frankfurter Verfassungswerk trat in Gegensatz mit den nationaltschechischen Bestrebungen. Von Frankfurt zur Mitarbeit aufgefordert – die böhmischen Länder gehörten zum deutschen Bundesgebiet – erließ der tschechische Historiker *Palacký* seinen berühmten Absagebrief; er leugnete eine politische Verbindung zwischen Deutschen und Tschechen, forderte die Trennung vom Deutschen Bund, bejahte die Habsburger Monarchie auf der Grundlage ihres Umbaus zu einem Verband gleichberechtigter Völker und wurde so der Begründer des sogenannten Austroslawismus. Die politischen Hintergedanken erläuterte der Publizist *Havliček* dahin, daß die Tschechen in Verbindung mit den übrigen Slawen die Vormacht in einem solchen Österreich haben würden, über dieser Frage trennten sich Deutsche und Tschechen; die ersteren beteiligten sich an den Wahlen und entsandten ihre Vertreter nach Frankfurt.

Das andere Problem betraf die Formen der Verwirklichung des von beiden nationalen Lagern vertretenen Gedankens der Gleichberechtigung der Volksstämme in Österreich. Dieses Prinzip ist eine Weiterentwicklung des demokratisch-individuellen Gleichheitssatzes und seine Anwendung auf nationale Kollektivitäten; er wurde in den Verfassungswerken von 1848 proklamiert und galt bis 1918. Er wurde aber 1848 bald überschattet von der Forderung des tschechischen Nationalismus nach politischer Vorherrschaft auch in den deutschen Gebieten. Sie gründete sich auf historische und juristische Mythen, vor allem auf das sogenannte „Böhmische Staatsrecht“.

Es ist nun bemerkenswert, daß im Rahmen des Kremsierer Verfassungsentwurfes die Völker einen Weg schöpferischen Kompromisses fanden. Die Länder sollten nach nationalen Kreisen aufgegliedert werden, denen wichtige Kompetenzen in nationalkulturellen Bereichen zugedacht waren, außerdem waren nationa-

letí dvacátém dosáhl standardu západoevropských národů. Tím stouplo jak sebevědomí, tak nároky. Sudetští Němci tak přešli k obraně. Napětí rostlo. Nechybí zde ani pokusy zrealizovat kroměřížskou myšlenku narovnání pomocí izolovaných instrumentů. Avšak zatímco bylo tohoto cíle dosaženo roku 1905 na Moravě, v Čechách se to navzdory vážným pokusům obou stran nepodařilo. Čechy však byly rozhodující zemí. Moravské narovnání bylo mimořádným zákonodárným počinem. Zakládalo se na právně-technickém rozdělení obou národních kmenů a jejich organizaci v personálních svazech. Volili své zemské zastupitele na národnostně oddělených volebních lístcích, jejich zástupci tam tvořili samostatné národní kurie, které případné majorizaci v národnostních otázkách zabraňovaly. Nacionální otázka v Čechách však zůstala otevřená. České (tschechisch) strany zastoupené ve vídeňském parlamentu vstoupily ještě v 19. století do centrální vlády, dosazovaly ministry, leč s ústavní pozicí Čech a českého národa v monarchii se nesmířily. Pro Němce platilo totéž. Pozoruhodné je však to, že do začátku první světové války česká politika nikdy neusilovala o samostatný československý stát. Právě Masaryk a Beneš takovouto myšlenku s rozhodností odmítali. Už jen na tom se ukazuje, že na pozdějším založení státu roku 1918 lpěl velký kus oportunismu.

Teprve nyní docházelo v rámci tohoto nového státu k národnostním napětím v rámci českého (böhmisch) prostoru. Bylo to podmíněno charakterem státu, o který se zde usilovalo, jakož i jeho mezinárodní pozicí.

Rakouská polovina Říše se po roce 1867 stále více vyvíjela v mnohonárodnostní stát. Československo odstranilo ústavně zaručenou rovnoprávnost národních kmenů (stejně jako „vyrovnávací zákony“ na Moravě) a proklamovalo se jako národní stát. Z Němců se stala „menšina“. Ve skutečnosti bylo Československo mnohonárodnostním státem s 7 500 000 Čechů, 2 300 000 Slováků, 3 300 000 Sudetoněmců, 720 000 Maďarů a 570 000 Rusínů. Mezinárodní pozice státu byla velmi úzce vázána na pařížský pořádek Evropy z roku 1919. Jeho teritoriální úprava představovala nejflagrantnější porušení práva národů na sebeurčení, jež bylo dohodnuto jako vůdčí princip pro stanovování hranic.

Když Spojené státy v říjnu 1918 trvaly na zajištění plné suverenity rakouských národnostní, utvořila se také republika Německé Rakousko. Ta si v souladu s právem národů na sebeurčení nárokovala související německé oblasti monarchie. Jejich rozsah definovala v prohlášení o státním území ze 14. 11. 1918. Sudetoněmecké oblasti byly jen jednou z částí. Výtka geografické nemožnosti realizace nějakého takového státu přehlíží zamýšlenou úzkou hospodářskou spolupráci s národními hranicemi odděleného Československa, jež by bývala relativizovala význam politických hranic. Rakousko se koncem roku 1918 obrátilo na Československo s podnětem, aby se sporné otázky hranic vyřešily plebiscitem v oboustranné shodě. Praha okamžitě odmítla. Navzdory anglickým a především americkým obavám byly sudet-

le Schiedsgerichte zur Regelung der Streitigkeiten zwischen den Nationalitäten vorgesehen. Dieser Plan fiel dem neu einsetzenden Absolutismus zum Opfer. Der aufgebrochene nationale Dualismus wurde nicht konstruktiv bewältigt. Das tschechische Element setzte im 19. Jahrhundert seinen sozialen und kulturellen Aufstieg fort und erreichte im 20. den Standard der westeuropäischen Völker. Damit stiegen Selbstbewußtsein wie Ansprüche. Die Sudetendeutschen gerieten in die Verteidigung. Die Spannungen nahmen zu. Es fehlt nicht an Versuchen, den Kremsierer Ausgleichsgedanken in isolierten Instrumenten zu verwirklichen. Aber während dieses Ziel schließlich in Mähren 1905 erreicht wurde, gelang es in Böhmen trotz ernster Versuche von beiden Seiten nicht. Böhmen aber war das entscheidende Land. Der Mährische Ausgleich war eine hervorragende gesetzgeberische Leistung. Er beruhte auf einer rechtstechnischen Trennung der beiden Volksstämme und ihrer Organisierung zu Personalverbänden. Sie wählten ihre Landtagsabgeordneten auf national getrennten Wählerlisten, ihre Vertreter bildeten dort selbständige nationale Kurien, die eine Majorisierung in nationalen Fragen verhinderten. Die nationale Frage in Böhmen aber blieb offen. Die tschechischen Parteien im Wiener Parlament traten noch im 19. Jahrhundert in die Zentralregierung ein, stellten Minister, waren aber mit der verfassungsmäßigen Stellung Böhmens und des tschechischen Volkes in der Monarchie nicht versöhnt. Für die Deutschen galt dasselbe. Indes ist bemerkenswert, daß bis zum Beginn des ersten Weltkrieges niemals die tschechische Politik einen selbständigen tschechoslowakischen Staat anstrebte. Gerade *Masaryk* und *Benesch* wiesen einen solchen Gedanken von sich. Schon daran zeigt sich, daß der späteren Staatsgründung von 1918 ein starkes Stück Opportunität anhaftete.

Im Rahmen dieses neuen Staats nun kamen die nationalen Spannungen des böhmischen Raumes erst zu dramatischer Entladung. Das war durch den angestrebten Staatscharakter wie durch seine internationale Stellung bedingt.

Die österreichische Reichshälfte hatte sich nach 1867 immer mehr zu einem Nationalitätenstaat entwickelt. Die Tschechoslowakei schaffte die verfassungsmäßige Gleichberechtigung der Volksstämme (wie auch die Ausgleichsgesetze in Mähren) ab und proklamierte sich als Nationalstaat. Die Deutschen wurden „Minderheit“. In Wirklichkeit war die Tschechoslowakei ein Nationalitäten-Staat mit 7 500 000 Tschechen neben 2 300 000 Slowaken, 3 300 000 Sudetendeutschen, 720 000 Madjaren, 570 000 Ruthenen u. a. Die internationale Position des Staates war auf das engste mit der Pariser Ordnung Europas von 1919 verknüpft, seine territoriale Ausstattung stellte eine der flagrantesten Verletzungen des als Leitprinzip für Grenzziehungen vereinbarten nationalen Selbstbestimmungsrechtes dar.

Als die Vereinigten Staaten im Oktober 1918 auf der Gewährung der vollen Souveränität an die österreichischen Nationalitäten bestanden, bildete sich auch die Republik Deutsch-Österreich. Sie beanspruchte, entsprechend dem nationalen Selbstbestimmungs-

ské oblasti postoupeny Československu. Byla to Francie, která ze strategických důvodů prosadila oddělení od Rakouska. Místo řešení rozumem došlo k řešení silou. Teprve v rámci odporu vůči české politice po roce 1918 se utvořilo také nové označení: Sudetští Němci (místo: němečtí Češi a němečtí Moravané atd.). Toto označení bylo výrazem solidárního vnímání obecného znevýhodnění všech Němců v novém „národním“ státě.

Také události po roce 1939 neodstraňují skutečnost, že navzdory závazkům, předneseným mírové konferenci, české státní vedení tak dlouho protahovalo narovnání s německou národnostní skupinou, až jej zahraničně-politické poměry učinily nemožným. Tragické na vývoji situace Sudetoněmců je to, že se jejich oprávněné nároky nakonec staly figurkou v Hitlerově diplomatickém boji o moc. Však i Henleinova Sudetoněmecká strana byla za převážnou dobu své existence autonomní. Její nabídku narovnání, formulovanou v „návrzích zákona o ochraně národa“ z roku 1937, Češi úplně přešli. Anexe Rakouska, ve spojitosti se snahami o autonomii ze strany Slováků, do očí bijícím způsobem zviditelnila křehkost tohoto státu a jeho mezinárodní pozice. Evropská krize byla na světě. Dnes se zdá být jisté, že v roce 1938 jak Hitler tak Beneš usilovali o vojenské řešení. Ale Anglie převzala iniciativu směřující k diplomatickému řešení sudetské otázky; její pozorovatel lord Runciman se přimlouval k co nejrychlejšímu postoupení území. Také první poukázání na nezbytnost postoupení sudetoněmeckých oblastí Německu přicházela odtud. Anglii a Francii oznámilo Československo dne 21. 9. 1938 svoji připravenost k postoupení. Mnichovská dohoda ze dne 29. 9. 1938 upravovala již jen technické otázky provedení. Diplomatická akta dnes ukazují, že toto postoupení bylo hodnoceno především v Anglii jako důsledek práva národa na sebeurčení a jako nezbytná revize mírových ujednání z roku 1919. Ve skutečnosti požadovalo Rakousko již roku 1919 ponechání přibližně stejných územních částí Rakousku, které byly roku 1938 postoupeny tou dobou již o Rakousko zvětšenému Německu. Akta však také ukazují, že Hitler nespatřoval v postoupení skrze dohodu mocností důkaz rozumu, nýbrž jejich slabosti. Když vzal o půl roku později rozpuštěním Československa a utvořením Protektorátu Čechy a Morava svobodu jednomu celému národu, jehož všeobecné respektování prohlašoval po léta za neotřesitelný základ své zahraniční politiky, netušil zřejmě ani sám, do jaké míry tím pohřbil svoji politickou pozici ve světě. Během války tvrdila jak bolševistická tak i nacionalistická propaganda, že Sudetoněmci byli již roky tajným spoluhráčem Hitlera, zatímco ve skutečnosti byli jen jeho šachovou figurkou. Tato neudržitelná teze měla vyhnání z roku 1945 morálně ospravedlnit. Stále širší kruhy dnes již chápou, že vyhnání a oloupení sudetských Němců bylo jen předehrou celkového převratu, jež učinil z Československa jeden ze satelitů Moskvy. Z dnešní současné situace tak na celou sudetoněmeckou otázku 19. a 20. století padá zcela nové světlo. Budoucí rozhodnutí ve střední Evropě tak na straně Čechů

recht, die zusammenhängenden deutschsprachigen Gebiete der Monarchie. Sie definierte ihren Bereich in der Staatsgebietserklärung vom 14. 11. 1918. Die sudetendeutschen Gebiete waren ein Teil davon. Der Einwand geographischer Unmöglichkeit eines solchen Staates übersieht die beabsichtigte enge wirtschaftliche Zusammenarbeit mit einer national abgegrenzten Tschechoslowakei, die die Bedeutung politischer Grenzen relativiert hätte. Österreich trat Ende 1918 an die Tschechoslowakei mit der Anregung heran, die streitigen Grenzfragen durch Plebiszit in beiderseitigem Einvernehmen zu lösen. Prag lehnte schroff ab. Gegen englische und vor allem amerikanische Bedenken wurden die Sudetengebiete an die Tschechoslowakei übertragen. Frankreich war es, das aus strategischen Gründen die Abtrennung von Österreich durchsetzte. Es war an Stelle einer Vernunft- eine Gewaltlösung. Erst im Widerstand gegen die tschechische Politik nach 1918 bildete sich auch die neue Bezeichnung: Sudetendeutsche (statt: Deutschböhmen, Deutschmährer etc.) aus. Sie war Ausdruck des solidarischen Empfindens der allgemeinen Schlechterstellung der Deutschen des neuen „Nationalstaates“.

Auch die Ereignisse nach 1939 beseitigen die Tatsache nicht, daß entgegen den der Friedenskonferenz übermittelten Verpflichtungen die tschechische Staatsführung den Ausgleich mit der deutschen Volksgruppe so lange verschleppt hat, bis die außenpolitischen Verhältnisse ihn unmöglich machten. Das Tragische an der sudetendeutschen Entwicklung liegt darin, daß ihre berechtigten Ansprüche schließlich nur zu einer Schachfigur im diplomatischen Machtkampf *Hitlers* wurden. Auch die Sudetendeutsche Partei *Henleins* war die längste Zeit ihres Bestandes autonomistisch. Ihr in den „Volksschutzgesetzentwürfen“ von 1937 formuliertes Ausgleichsangebot wurde von den Tschechen völlig übergangen. Die Annexion Österreichs brachte in Verbindung mit den Autonomiebestrebungen der Slowaken die Brüchigkeit des Staates und seiner internationalen Stellung schlagartig zum Vorschein. Eine europäische Krise entstand. Heute scheint festzustehen, daß 1938 sowohl *Hitler* als auch *Benesch* die kriegerische Austragung angestrebt haben. Aber England übernahm die Initiative zur diplomatischen Lösung der Sudetenfrage, sein Beobachter Lord *Runciman* befürwortete die rascheste Abtretung. Auch die ersten Hinweise auf die Notwendigkeit der Abtretung der Sudetengebiete an Deutschland kamen von dort. An England und Frankreich erklärte die Tschechoslowakei am 21. 9. 1938 die Bereitschaft zur Abtretung. Das Münchener Abkommen vom 29. 9. 1938 regelte nur die technischen Fragen der Durchführung. Die diplomatischen Akten zeigen heute, daß diese Abtretung vor allem in England als Konsequenz des Selbstbestimmungsrechtes und notwendige Revision der Friedensschlüsse von 1919 gewertet wurden. In der Tat hatte Österreich 1919 den Verbleib etwa derselben Teile gefordert, die 1938 an das damals um Österreich vergrößerte Deutschland abgetreten wurden. Die Akten zeigen aber auch, daß *Hitler* in der Übertragung durch Großmächteeinigung nicht einen Beweis ihrer Einsicht, sondern ihrer Schwä-

stejně jako Sudetoněmců nalézají psychologickou pozici, která je předpokladem konstruktivního, všemi stranami akceptovatelného řešení.

H. Raschhofer

che erblickte. Als er ein halbes Jahr später mit der Auflösung der Tschechoslowakischen Republik und der Bildung des Protektorates Böhmen und Mähren einem ganzen Volk die Freiheit nahm, deren allgemeine Achtung er jahrelang als unerschütterlichen Grundsatz seiner Außenpolitik gepredigt hatte, ahnte er wohl selbst nicht, in welchem Maße er damit seine politische Position in der Welt untergraben hatte. Während des Krieges behauptete bolschewistische wie nationalistische Propaganda, das Sudetendeutschtum sei seit Jahren ein geheimer Mitspieler Hitlers gewesen, während es in Wirklichkeit nur seine Schachfigur war. Diese unhaltbare These sollte die Austreibung von 1945 moralisch rechtfertigen. Heute begreifen immer größere Kreise, daß Vertreibung und Beraubung der Sudetendeutschen nur das Vorspiel des Gesamtumsturzes waren, der aus der Tschechoslowakei einen Satelliten Moskaus machte. So fällt aus der Gegenwartssituation auf die gesamte Sudetenfrage des 19. und 20. Jahrhunderts neues Licht. Die kommenden Entscheidungen in Mitteleuropa finden dabei auf Seiten der Tschechen wie der Sudetendeutschen eine psychologische Lage vor, die Vorbedingung einer konstruktiv-einverständlichen Lösung ist.

H. Raschhofer

Signatáři Mnichovské dohody z 29. září 1938, (zleva doprava): Chamberlain, Daladier, Hitler a Mussolini

Pokusy o řešení národnostní problematiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku

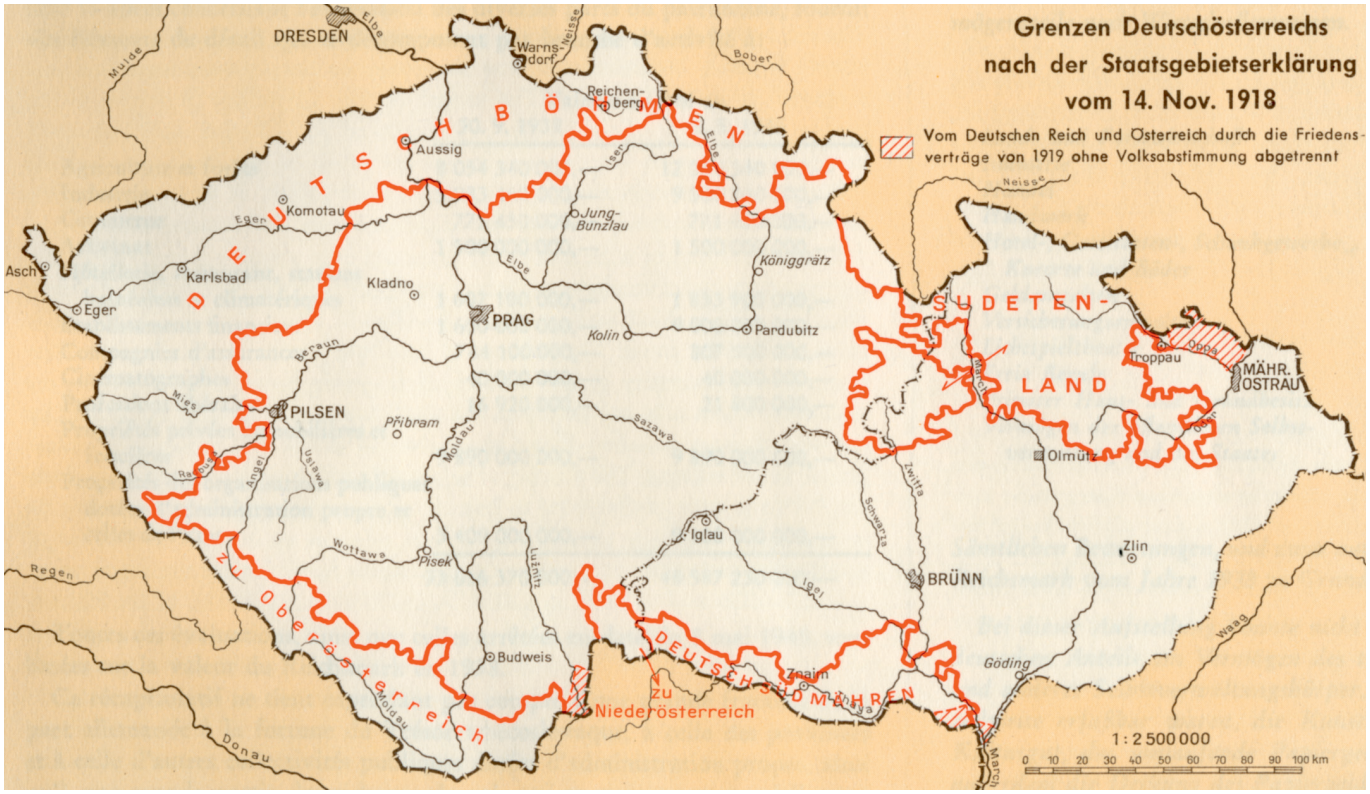

Legenda

Hranice Německého Rakouska po prohlášení o státním území z 14. listopadu 1918
Odděleno od Německé říše a Rakouska mírovými smlouvami z roku 1919 bez lidového hlasování

Mezinárodním výborem dne 5.10.1938 odsouhlasená obsazovací linie

---

Legende

Grenzen Deutschösterreichs nach der Staatsgebietserklärung vom 14. Nov. 1918
Vom Deutschen Reich und Österreich durch die Friedensverträge von 1919 ohne Volksabstimmung abgetrennt

Vom internationalen Ausschuss am 5.10.1938 beschlossene Besetzungslinie

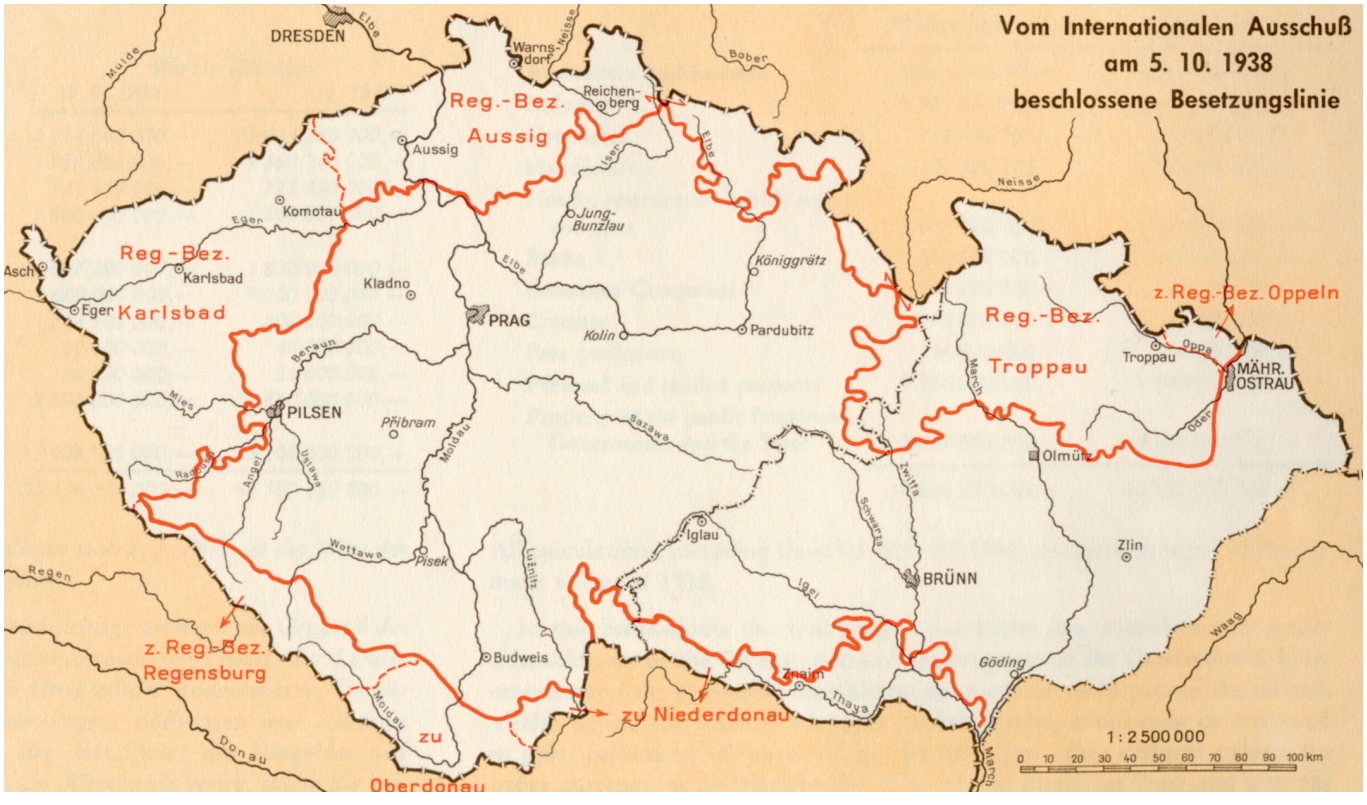

Deficity demokracie v první československé republice

Ústava

Československá republika byla vyhlášena 28. října 1918 v Praze. Připravována byla dlouholetou zahraniční prací Masaryka a Beneše. Oba si přitom vědomě pomáhali pojmem „československý národ“, tedy konstrukcí, která – jelikož žádný československý národ ani žádná československá řeč neexistovaly – byla jakožto politická fikce udržována při životě po celou dobu první československé republiky. I proti vůli převážné většiny slovenského národa.

Ústavní struktura československého státu se měla dle údajů Edvarda Beneše orientovat podle švýcarského modelu. V memorandu směřovaném *Výboru konference pro nové státy* byla pro ČSR oznámena jakási „forma Švýcarska“ a byly uznány principy národnostní proporcionality, školské autonomie, dvojjazyčnosti a smíšených soudních dvorů (20. 5. 1919). Takzvané *Revoluční národní shromáždění*, složené pouze z Čechů a několika málo Slováků bez demokratických voleb, odhlasovalo ústavu státu, jež začínala větou *My, národ československý…*, čímž byly ostatní, reálně existentní národnosti degradovány na okupovanou menšinu a současně tím byly vyloučeny ze státního konceptu.

Tato ústava sice potom v zásadních věcech následovala západní vzor parlamentárních demokracií, avšak poslušně svému imperiálnímu názvu státu nebyl, tak jak je tomu ve Švýcarsku, zřízen národnostně-kantonální samosprávný systém, jenž by ostatním národnostem dovolil vlastní národní život. Tento stát byl uspořádán spíše centralisticky, takže všichni občané byli ve všech záležitostech podřízeni výlučně centrální vládě.

V současně vydaném jazykovém zákoně byla dojjazyčnost zamýšlena v případě, že podíl toho kterého, jinak hovořícího obyvatelstva činil minimálně 20 %. Tento zákon prohlásil „československý jazyk“ za jazyk státní. Jelikož žádný takový jazyk neexistoval, tak platilo jednoduše, že: *„Užívajíce státního jazyka, vykonávají úřady svoji funkci“* v Čechách a na Moravě v českém jazyce a na Slovensku v jazyce slovenském.

Smlouva o ochraně menšin, schválená sice dne 7. 11. 1919 Revolučním národním shromážděním, však nadále nebránila držitelům státní moci, aby sloužili výlučně myšlence československého národního státu. V článku I. smlouvy na ochranu menšin vzal československý stát na sebe závazek v článcích II. až VIII., a sice inkorporovat do ústavy uvedená ochranná ustanovení jako základní principy. Tento požadavek Československo formálně splnilo, avšak skrze dodatečně vložené formulace se jej opět pokoušelo z větší části oslabit.

Čechoslovakizace, tj. čechizace celkového státního života, zůstala i během následujících volebních období nepsaným nejvyš-

Demokratiedefizite in der Ersten Tschechoslowakischen Republik

Verfassung

Die Tschechoslowakische Republik wurde am 28. Oktober 1918 in Prag ausgerufen. Sie war durch die langjährige Auslandsarbeit Masaryks und Beneschs vorbereitet worden. Hierbei bediente man sich bewusst des Begriffs „Tschechoslowakische Nation“, einer Konstruktion, die, da es kein tschechoslowakisches Volk und keine tschechoslowakische Sprache gab, als eine politische Fiktion während der ganzen Zeit der ersten Tschechoslowakischen Republik auch gegen den Willen der überwiegenden Mehrheit des slowakischen Volkes aufrechterhalten wurde.

Die Verfassungsstruktur des tschechoslowakischen Staates sollte nach Angaben von Eduard Benesch dem Schweizer Modell folgen. In einer Denkschrift an den „Ausschuss der Konferenz für die neuen Staaten“ wurde für die ČSR eine „Art Schweiz angekündigt und die Grundsätze der nationalen Proportionalität, der Schulautonomie, der Zweisprachigkeit und der gemischten Gerichtshöfe anerkannt (20. 5. 1919). Die von der **ohne demokratische Wahl** und allein von den Tschechen und wenigen Slowaken gebildeten **„Revolutionären Nationalversammlung“** am 29. 2. 1920 beschlossenen Staatsverfassung begann jedoch mit dem Begriff „Wir, die tschecholowakische Nation ...“ womit die anderen, real existierenden Nationalitäten zu okkupierten Minderheiten herabgestuft und damit aus dem Staatskonzept ausgeschlossen wurden.

Die Verfassung folgte dann zwar im Wesentlichen den westlichen Vorbildern parlamentarischer Demokratien. Dem imperialen Staatsbegriff folgend wurde jedoch, anders als in der Schweiz, kein national-kantonales Selbstverwaltungssystem geschaffen, die den anderen Nationalitäten ein Eigenleben gestattet hätten. Der Staat war vielmehr zentralistisch geordnet, so dass alle Bürger in allen Angelegenheiten ausschließlich der Zentralregierung unterstellt waren.

Im gleichzeitig erlassenen Sprachengesetz war Zweisprachigkeit dann vorgesehen, wenn der Anteil des anderssprachigen Bevölkerungsanteils wenigstens 20 % betrug. Das Gesetz erklärte eine *„čechoslowakische Sprache“* zur Staatsprache. Da es diese Sprache nicht gab, hieß es einfach: Die Staatsprache *„gebrauchend, amtieren die Behörden“* in Böhmen und Mähren in tschechischer und in der Slowakei in slowakischer Sprache.

Der Minderheitenschutzvertrag, am 7. 11. 1919 zwar von der Revolutionären Nationalversammlung gebilligt, hinderte die Inhaber der Staatsgewalt auch weiterhin nicht daran, ausschließlich dem Gedanken des tschechoslowakischen Nationalstaates zu dienen. Im Artikel 1 des Minderheitenschutzvertrages übernahm der tschechoslowakische Staat die Verpflichtung, die im Artikel 2 bis 8 aufgenommen Schutzbestimmungen als Grundgesetze in die Verfassung aufzunehmen. Diese Forderung hat die Tschechoslowakei formell

ším zákonem. Projevovala se v zákonodárství, v byrokratických opatřeních ve státní správě a ostatních úředních nařízeních; v upřednostňování českého elementu a masivním znevýhodňování ostatních národnostních skupin. Jakékoli nově zřízené nebo uvolněné místo ve státní správě až po listonoše i v té nejposlednější, nikoli české vesnici podléhalo tomuto principu.

Útisk Sudetoněmců od r. 1918–1938

Boj Čechů proti sudetským Němcům proběhl na několika úrovních, a sice:

1. Jako boj proti německému jazyku a kultuře, omezováním německého školství a praxí užívání jazyka, která v mnoha případech nezohledňovala ani již tak ve své podstatě proti Němcům zaměřený jazykový zákon.
2. Jako vytlačování Němců z veřejné služby a z pracovních míst ovládaných státem (počínaje státními podniky – například od tabákového průmyslu, přes nádražní pohostinství a novinové stánky na nádražích), rozmělňování a odstraňování německé samosprávy v druhé polovině dvacátých let.
3. Jako přiškrcení nebo odnárodnění německého hospodářství skrze český kapitál, jež bylo účinně podporováno zákonodárstvím a správními orgány.

Tento boj proti Němcům a jejich majetku byl započat zákony o pozemkové reformě. Již 9. listopadu 1918 (na Slovensku 10. prosince 1918) vyšel zákon, jenž pro prodej, zastavení či jiné zatížení majetku zapsaného v zemských deskách předepisoval státní povolení. Dne 17. prosince 1918 byl tento zákaz prodeje a zatížení rozšířen také na lesní podniky. Tato československá pozemková reforma, určena svými základními principy a započata vynalezením svérázného právního instrumentu zabavení („zábor“), se stala účinnou zavedením zákona o zabavování ze dne 16. dubna 1919 („záborový zákon“).

V § 1 se praví: *„Aby byla provedena úprava pozemkového vlastnictví, zabírá se státem velký majetek pozemkový, ležící v území Československé republiky, v to čítajíc velký majetek vázaný, a zřizuje se úřad pozemkový.“*

Logickým důsledkem záborového zákona byla nařízení z 18. června 1919 a 24. října 1919, jež dala právo nuceného vyvlastnění zabavené půdy nejprve ministerstvu zemědělství a poté Pozemkovému úřadu, a to pro případ jejího „neúčelného“ obdělávání majitelem. Nositelem všech státních pravomocí vyplývajících z pozemkových zákonů a středobodem celé reformy byl státní Pozemkový úřad.

Již při předkládání návrhu zákona do československého Národního shromáždění přiznal český zpravodaj, poslanec Modráček, pravý charakter této reformy: *„Bude-li provedena podle plánu a rozumně, pak to není jen reforma sociální* nýbrž také republikánská a v pravém smyslu slova reforma nacionální.“*

* protože se obrací proti majetku šlechty – pozn. autora

erfüllt, aber durch nachgesetzte Formulierungen wieder weitgehend abzuschwächen versucht.

Die Tschechoslowakisierung, d. h. die Tschechisierung des gesamten Staatslebens, blieb auch während der nachfolgenden Parlamentsperioden ungeschriebenes oberstes Gesetz. Sie äußerste sich in der Gesetzgebung, in den bürokratischen Verwaltungsmaßnahmen und sonstigen amtlichen Anordnungen, in der Bevorzugung des tschechischen Elementes und der massiven Benachteiligung anderer Volksgruppen. Jede neu geschaffene oder freiwerdende Staatsstelle bis zum Briefträger auch noch im letzten nichttschechischen Dorf unterlag diesem Prinzip.

Die Unterdrückung der Sudetendeutschen von 1918 – 1938

Der Kampf der Tschechen gegen die Sudetendeutschen vollzog sich gleichzeitig auf mehreren Ebenen und zwar:

1. Als Kampf gegen die deutsche Sprache und Kultur, durch die Beschränkung des Deutschen Schulwesens und durch die Sprachenpraxis, die in vielen Fällen nicht einmal das schon an sich gegen die Deutschen gerichtete Sprachengesetz beachtete.
2. Als Verdrängung der Deutschen aus dem öffentlichen Dienst und den vom Staat beherrschten Arbeitsplätzen (angefangen von den Regiebetrieben wie der Tabakindustrie und staatlichen Fabriken bis zu Tabaktrafiken, Bahnhofsgaststätten und Zeitungsständen auf den Bahnhöfen), sowie Drosselung und Abbau der deutschen Selbstverwaltung in der zweiten Hälfte der zwanziger Jahre.
3. Als Abwürgung oder Überfremdung der deutschen Wirtschaft durch tschechisches Kapital, das dabei durch die Gesetzgebung und Verwaltung wirksam unterstützt wurde.

Eingeleitet wurde dieser Kampf gegen die Deutschen und ihren Besitz mit den Bodenreformgesetzen. Bereits am 9. November 1918 (in der Slowakei 10. Dezember 1918) erging ein Gesetz, das für die Veräußerung, Verpfändung und Belastung „landtäflicher“ Güter die staatliche Genehmigung vorschrieb. Am 17. Dezember 1918 wurde das Veräußerungs- und Belastungsverbot auf die forstwirtschaftlichen Betriebe ausgedehnt. In ihren Grundlinien festgelegt und durch die Schaffung des eigenartigen Rechtsinstrumentes der Beschlagnahme (zábor) eingeleitet, wurde die tschechoslowakische Bodenreform durch das Beschlagnahmegesetz vom 16. April 1919 (záborový zákon) wirksam.

Im § 1 heißt es: *„Zur Durchführung der Regelung des Grundeigentums wird der in der tschechoslowakischen Republik gelegene Grundbesitz einschließlich des Großgrundbesitzes in Beschlag genommen und ein Bodenamt geschaffen“*

Die logische Folge des Beschlagnahmegesetzes waren die Verordnungen vom 18. Juni 1919 und vom 24. Oktober 1919, die zuerst dem Landwirtschaftministerium, dann dem Bodenamt das Recht der Zwangsverwaltung des beschlagnahmten Bodens für den Fall

Když roku 1925 začaly být vidět první výsledky, prohlásil prezident Pozemkového úřadu dr. Viškovský: *„Dílo se blíži ke svému dokončení a my před ním stojíme s radostí … půda se dostala z rukou cizáků do rukou českého národa“*.

A v dubnu téhož roku píše vídeňský list *Neue Wirtschaft: „V Československu nyní probíhá největší převrat ve vlastnictví, který za posledních několik set let středoevropská půda zaznamenala. Téměř třetina celkové půdní plochy státu je vyvlastňována a má být předána novým vlastníkům. Toto nové přerozdělení se neděje z pohledu hospodářsky účelného, nýbrž zde hrají roli politické, národnostní a korupční motivy … Dnes, poté co jsou zákony pozemkové reformy pátým rokem v platnosti, a aniž by bylo třeba se obávat vážnějšího odporu, lze říci toto: Československá pozemková reforma nevykazuje ani tu nejmenší stopu sociální myšlenky. Soukromé vlastnictví se nestává vlastnictvím obecným, nýbrž se zde jednoduše vytlačuje jedna vrstva soukromých vlastníků jinou vrstvou soukromých vlastníků“*. Dle stavu československé pozemkové reformy ke konci roku 1929 propadlo zabavení celkem 40 812 km^2 půdy. V sudetoněmeckých oblastech (Čechy, Morava a Slezsko) bylo zabaveno 26 500 km^2, z čehož jen 8 400 km^2 spadá do uzavřených německých sídelních oblastí.

V období mezi lety 1921 až 1930 se vytratilo 3 520 sudetoněmeckých agrárních podniků. Ve stejném období se zvýšil počet samostatných českých sedláků o 18 527 podniků.

Československá politika školství

Také školská politika nového státu se nesla v duchu čechizace. V neustále probíhajících akcích bylo decimováno německé školství, přičemž tím byly zčásti postiženy také školy, jež pocházely ještě z dob Josefa II., a byly zavírány. Tím měla být ztížena školní docházka německých dětí – zvláště tam, kde tím vznikly neakceptovatelně dlouhé cesty do škol – a podnícen přestup do českých škol. Takto postiženy byly horské oblasti Šumavy, Krušných hor a také částečně Slezka. V roce 1918 bylo v sudetských zemích na 3 426 německých obecných škol. Do roku 1937 byly zredukovány na počet 3 158. Příznačnější než numerická redukce je skutečnost, že v prvních pěti letech existence republiky přestalo existovat přes 4 000 německých tříd, to znamená, že při průměrném počtu 30 školáků na jednu třídu bylo přibližně 120 000 německých dětí zabráněno ve školní docházce za normálních podmínek.

Německé školy s méně než 40 školáky byly zavírány, zatímco české mohly být zřizovány i pro podstatně méně dětí. Více než samotná decimace tříd a škol byly Sudetoněmcům trnem v oku takzvané „školy pro menšiny“. Češi klamali mezinárodní veřejnost tím, že udávali ve smyslu smlouvy na ochranu menšin velkolepě vybudované školství pro „menšiny“. Ve skutečnosti sloužily tyto velkoryse podporované školy pro menšiny téměř výlučně če-

unzweckmäßiger Bewirtschaftung durch Eigentümer gaben. Träger aller staatlichen Befugnisse aus den Bodengesetzen und Mittelpunkt der ganzen Reform war das staatliche Bodenamt.

Bereits bei der Vorlage des Gesetzentwurfes in der tschechoslowakischen Nationalversammlung bekannte der tschechische Berichterstatter Abg. Modraček den wahren Charakter dieser Reform: *„Wenn sie planmäßig und verständig durchgeführt wird, dann ist sie nicht nur eine soziale Reform (weil sie sich gegen den Adelsbesitz wandte; Anm. d. Verf.) sondern auch eine republikanische und im wahrsten Sinne des Wortes eine nationale Reform.“*

Als 1925 die Ergebnisse sichtbar wurden, erklärte der Präsident des Bodenamtes Dr. Viškovsky: **„Dieses Werk nähert sich nun seiner Beendigung und wir stehen mit Freude zu ihm ... der Boden gelangte aus den Händen der Fremden in die Hand des tschechischen Volkes“.**

Und im April des gleichen Jahres schrieb die „Neue Wirtschaft“ in Wien: „In der Tschechoslowakei vollzieht sich jetzt die größte Besitzumwälzung, die seit Jahrhunderten auf mitteleuropäischem Boden zu verzeichnen war. Nahezu ein Drittel der gesamten Grundfläche des Staates wird enteignet und soll an neue Besitzer übergehen. Diese Neuaufteilung erfolgt jedoch nicht nach den Gesichtspunkten der wirtschaftlichen Zweckmäßigkeit, sondern es spielen politische, nationale und Korruptionsmotive mit ... Heute, nachdem die Bodenreformgesetze fünf Jahre lang in Wirksamkeit sind, kann man, ohne ernstlichen Widerspruch befürchten zu müssen, sagen: Die tschechoslowakische Bodenreform enthält nicht mehr die geringste Spur eines sozialistischen Gedankens. Kein Privateigentum wird in Gemeinschaftseigentum verwandelt, sondern es wird ganz einfach eine Schicht von Privateigentümern durch eine andere Schicht von Privateigentümern verdrängt“. Nach dem Stand der tschechoslowakischen Bodenreform von Ende 1929 verfielen insgesamt 40.812 km^2 Boden der Beschlagnahme. In den Sudetengebieten (Böhmen, Mähren und Schlesien) wurden 26.500 km^2 beschlagnahmt, wovon allein 8.400 km^2 auf das geschlossene deutsche Siedlungsgebiet entfielen.

Im Zeitraum von 1921 bis 1930 gingen 3.520 sudetendeutsche landwirtschaftliche Betriebe verloren. Im gleichen Zeitraum erhöhten sich die selbständigen tschechischen Landwirte um 18.527 Betriebe.

Tschechoslowakische Schulpolitik

Auch die Schulpolitik des neuen Staates war auf Tschechisierung eingestellt. In laufenden Aktionen wurde das deutsche Schulwesen dezimiert, wobei zum Teil auch Schulen davon betroffen waren, die aus der Zeit Josef II. stammten und geschlossen wurden. Damit sollte der Schulbesuch für deutsche Kinder erschwert – besonders dort, wo unzumutbare Schulwege dadurch geschaffen wurden – und sie zum Übertritt in tschechische Schulen veranlasst werden. Davon betroffen waren die Gebirgsgegenden des Böhmerwaldes,

chizaci německých oblastí. Učitelé těchto škol tak museli nejprve přivést české děti, aby obhájili existenci nějaké takové školy. V Čechách existovalo roku 1926 již 850 českých „menšinových škol“ s 26 509 žáky, což bylo v průměru 31 dětí na jednu školu. Na celkovém území státu bylo roku 1932 napočítáno již 2 303 českých menšinových škol, proti kterým stálo jen 17 německých menšinových škol s 49 třídami. Tento čechizační proces nezačal až u povinné školní docházky, nýbrž již předškolním věku. Jestliže bylo roku 1930 napočítáno už 594 českých menšinových školek, zvýšilo se toto číslo o rok později na 705. Proti těmto českým školkám stálo jen 5 menšinových německých.

Také střední školství trpělo pod stejným tlakem jako povinné školy. V letech 1918/1919 bylo z rakouského školství převzato 126 německých středních škol. Už v prvních letech existence republiky bylo zrušeno 46 německých středních škol a ve většině případů byly nadále vedeny jako školy české.

Československá politika zaměstnanosti

V době převratu let 1918/19 tvořili na území Čech, Moravy a Slezska kolem 27 % všech státních zaměstnanců Němci. Jelikož tehdy přibližně třetina celkového obyvatelstva byla německé národnosti, bylo tak již za dob rakousko-uherské monarchie v těchto zemích co do státních změstnanců zastoupeno více českých úředníků, než by to procentuálně odpovídalo českému podílu obyvatelstva. I tato okolnost může sloužit jako důkaz, že Češi nebyli ve starém Rakousku nijak utlačováni, nýbrž že plně požívali svobodných možností rozvoje a sociálního růstu.

Kvůli neférové československé jazykovo-zákonné úpravě spolu s neprůhledným ověřováním státní spolehlivosti bylo možné německé státní zaměstnance v průběhu pouhého jednoho desetiletí (do roku 1930) zredukovat téměř na polovinu. Z počtu 62 671 Němců, kteří byli ještě v roce 1921 činní ve státních službách, přišlo 30 293 z nich o místo; – to jest 48,3 %. V důsledku této politiky ztratili sudetští Němci mezi lety 1918 až 1935 kolem 60 000 míst ve státních podnicích. Mnoho Němců bylo dále přesunuto do českojazyčného území, kde museli své děti posílat do českých škol. Jedna z cest k eliminaci německého úřednictva vedla mimo jiné v roce 1925 přes *zákon ke zjednodušení struktury veřejné správy*. Tím se měl počet státních zaměstnanců, jenž tehdy činil 330 000 osob, snížit o 10 %. Ve skutečnosti bylo zrušeno 33 000 státních pracovních míst, z toho 18 000 Němců a Maďarů. Šest let poté, 30. června 1931, vykazovala státní správa o 38 000 zaměstnanců více než v roce 1925. Jak tato struktura vypadala, si ukažme na pár příkladech:

Ze státních služeb bylo v Ústí propuštěno z počtu 620 zaměstnanců 115, mezi nimi 102 Němců a jen 13 Čechů, v Chomutově z 778 osob 120, z toho 113 Němců a jen 7 Čechů. V Podmoklech z 614 státních zaměstnanců 86, z toho 84 Němců a jen 2 Češi. Z poštovních úředníků bylo v Karlových Varech propuštěno

des Erzgebirges und auch teilweise Schlesiens. 1918 gab es in den Sudetenländern 3.426 deutsche Volksschulen. Bis 1937 wurden sie auf 3.158 reduziert. Eindeutiger als die numerische Reduktion zeigt die Tatsache, dass in den ersten fünf Jahren der Republik über 4.000 deutsche Klassen aufgehört haben zu bestehen, das heißt, dass bei einer durchschnittlichen Schülerzahl von 30 pro Klasse rund 120.000 deutschen Kindern ein Schulbesuch unter normalen Bedingungen verwehrt wurde.

Deutsche Schulen mit weniger als 40 Schüler wurden gesperrt, tschechische konnten auch für viel weniger Kinder errichtet werden. Mehr noch als die Dezimierung der Klassen und Schulen waren den Sudetendeutschen die so genannten „Minderheitenschulen“ ein Dorn im Auge. Die Tschechen täuschten die internationale Öffentlichkeit damit, dass man im Sinne des Minderheitenschutzvertrages ein großzügig ausgebautes Schulwesen für Minderheiten vorgab. In der Realität dienten diese großzügig geförderten Minderheitenschulen jedoch nahezu ausschließlich der Tschechisierung deutscher Orte. So mussten die Lehrer dieser Schulen die tschechischen Kinder erst mitbringen, um das Bestehen einer solchen Schule zu rechtfertigen. In Böhmen gab es 1926 bereits 850 tschechische Minderheitenschulen mit 26.509 Schülern, das waren im Durchschnitt 31 Kinder pro Schule. Auf dem gesamten Staatsgebiet zählte man 1932 bereits 2.303 tschechische Minderheitenschulen, denen nur 17 deutsche Minderheitenschulen mit 49 Klassen gegenüberstanden. Dieser Tschechisierungs-Prozess hat nicht erst in den Pflichtschulen begonnen, sondern bereits im vorschulpflichtigen Alter. Zählte man 1930 bereits 594 tschechische Minderheitenkindergärten, so hat sich diese Zahl ein Jahr später auf 705 erhöht. Diesen tschechischen Kindergärten standen insgesamt nur 5 deutsche Minderheitenkindergärten gegenüber.

Auch das Mittelschulwesen litt unter dem gleichen Druck wie die Pflichtschulen. 1918/19 wurden aus dem österreichischen Bestand 126 deutsche Mittelschulen übernommen. Bereits in den ersten Jahren der Republik wurden 46 deutsche Mittelschulen aufgelöst und in den meisten Fällen als tschechische Mittelschulen weitergeführt.

Tschechoslowakische Arbeitsmarktpolitik

Zur Zeit des Umsturzes 1918/19 waren rund 27 % der im Gebiet vom Böhmen, Mähren und Schlesien beschäftigen Staatsangestellten Deutsche. Da damals etwa ein Drittel der Gesamtbevölkerung deutscher Volkszugehörigkeit war, gab es somit bereits zur Zeit der Österreichisch-Ungarischen Monarchie in diesen Ländern weit mehr tschechische Staatsbeamte und Staatsangestellte als es dem tschechischen Volksanteil prozentuell entsprochen haben würde. Auch dieser Umstand kann als Beweis dafür dienen, dass die Tschechen im alten Österreich nicht unterdrückt waren, sondern völlig freie Entwicklungs- und soziale Aufstiegsmöglichkeiten besaßen.

Durch eine unfaire tschechoslowakische Sprachen-Gesetzgebung, verbunden mit einer undurchsichtigen Prüfung auf staatliche

72 osob, v Těšíně 38, v Děčíně 63, v Chebu 118 osob. Mezi všemi těmito zrušenými místy poštovních úředníků nebyl ani jeden jediný Čech (dle *Emanuela Rádla: Boj mezi Čechy a Němci*).

Skrze vlastní zákon byl českým legionářům, kteří se vůbec zařídili jako privilegovaná vrstva ve státě, zajištěn přednostní nárok na republikou, ale také obcemi přidělovaná pracovní místa. Reformou státní správy se odstranil také jediný náznak rozvoje větších samosprávných celků, a sice ještě z dob *Revolučního národního shromáždění* pocházející zákon o župní samosprávě. Samozřejmě byly již v letech 1918/19 pokusy ohraničit župy tak, aby všude vznikaly české menšiny nebo přinejmenším národnostně smíšené oblasti. Postupovalo se tak svévolně a nesmyslně, že dokonce centrální politické oblasti Sudetoněmectva byly přiřknuty českým župám: Teplice k župě Slaný, Liberec k župě Mladá Boleslav a Opava k Moravské Ostravě.

Při této příležitosti bylo Slezsko, které mělo německou většinu, sjednoceno s Moravou, aby v této moravskoslezské správní oblasti nemohli být Němci majorizováni. Slezsko a jeho hlavní město Opava protestovalo marně proti krádeži starých práv. Jen slezský erb se podařilo opavskému poslanci dr. Luschkovi zachránit pro svou vlast. Český sociální demokrat Bechyně jednoho dne velmi otevřeně odkryl úmysly české politiky, když hovořil o tom, že za 20 až 25 let se počet Němců natolik sníží a uzavřené německojazyčné území se natolik podaří protknout Čechy, že Němci nebudou představovat pro republiku žádné nebezpečí. Neméně agresivní než školská politika a jiná čechizační opatření byla proti sudetským Němcům namířená politika hospodářská, kterou vláda masivně provozovala.

Hospodářská politika Československa

Poté co si nový mnohonárodnostní stát přivlastnil nejen 26 % obyvatelstva monarchie, zůstalo na státním území ČSR také ještě 76 % celkové průmyslové produkce Rakouska-Uherska, jejíž 650 000 km^2 velká odbytová oblast do roku 1918 s obyvatelstvem čítajícím 54 milionů lidí představovala odbytiště a odběratele zboží pro celý sudetoněmecký průmysl. Tak bylo hospodářské dědictví, jenž ČSR nastoupila, velmi bohaté, třebaže tenké vedení hranic a celní závory již při nástupu tohoto dědictví dávaly tušit odbytové potíže. Sepisovatelé mírových smluv ze Saint Germain a Trianonu tento vývoj předvídali, a proto do těchto smluv zanesli podmínky možností hospodářské spolupráce s novými následnickými státy.

Zničení velkorakouského hospodářského prostoru let 1918–1919 tak jako tak postihlo sudetoněmecký průmysl silněji než hospodářská odvětví usazená v českojazyčných oblastech. Při převratu z roku 1918/19 a ještě řadu let poté měl sudetoněmecký průmysl v Československé republice větší a kvalitativně vyšší význam než průmysl český, přestože hospodářská síla Sudetoněmců utrpěla během I. světové války nesrovnatelně vyšší škody než Češi. Zde lze poukázat pouze na to, že Sudetoněmci upsali mezi lety

Zuverlässigkeit, war es möglich, die deutschen Staatsangestellten innerhalb von einem Jahrzehnt bis 1930 nahezu zu halbieren. Von 62.671 Deutschen, die 1921 noch im Staatsdienst tätig waren, verloren 30.293 ihre Posten; das waren 48,3 %. Infolge dieser Politik verloren die Sudetendeutschen von 1918 bis 1935 rund 60.000 Staatsstellen. Zahlreiche Deutsche wurden ferner in das tschechische Sprachgebiet versetzt und mussten ihre Kinder dort in tschechische Schulen schicken. Ein Weg zur Eliminierung deutscher Beamter führte unter anderem im Jahre 1925 über ein „Gesetz zur Vereinfachung des Aufbaues der öffentlichen Verwaltung“. Dadurch sollte die Zahl der Staatsangestellten, die zum damaligen Zeitpunkt 330.000 betrug, um 10 % verringert werden. Tatsächlich wurden 33.000 Staatsangestellte abgebaut, davon 18.000 Sudetendeutsche und Ungarn. Sechs Jahre danach, am 30. Juni 1931, wies die staatliche Verwaltung um 38.000 Bedienstete mehr auf als 1925. Wie dieser Abbau tatsächlich aussah, mögen nur einige Beispiele zeigen:

Aus dem Staatsdienst wurden entlassen in Aussig von 620 Angestellten 115, darunter 102 Deutsche und nur 13 Tschechen, in Komotau von 778 Personen 120, davon 113 Deutsche und nur 7 Tschechen, in Bodenbach von 614 Staatsangestellten 86, davon 84 Deutsche und nur 2 Tschechen. Von den Postbeamten wurden in Karlsbad 72 Personen, in Tetschen 38, in Bodenbach 63, in Eger 118 Personen entlassen. Unter allen diesen abgebauten Postbeamten befand sich kein einziger Tscheche (nach Rádl Emanuel: „Der Kampf zwischen Tschechen und Deutschen“).

Durch ein eigenes Gesetz wurde den tschechischen Legionären, die sich überhaupt als eine maßlos privilegierte Schicht im Staate eingerichtet hatten, ein bevorzugter Anspruch auf von der Republik zu vergebende, aber auch auf Gemeinde-Arbeitsplätze gesichert. Mit der Verwaltungsreform beseitigte man auch den einzigen Ansatz zur Entwicklung größerer Selbstverwaltungskörper, nämlich das noch aus der Zeit der „Revolutionären Nationalversammlung“ stammende Gesetz über die Gauverwaltung. Selbstverständlich versuchte man schon 1918/19, die Gaue (župy) so abzugrenzen, dass überall tschechische Mehrheiten oder wenigstens gemischt nationale Gebiete entstanden. Man verfuhr so willkürlich und widersinnig, dass gerade die politischen Kernräume des Sudetendeutschtums zu tschechischen Gauen zugeschlagen wurden: Teplitz- Schönau zu einem Gau Schlan, Reichenberg zu Jungbunzlau und Troppau zu Mährisch-Ostrau.

Bei dieser Gelegenheit wurde das Land Schlesien, das eine deutsche Mehrheit hatte, mit Mähren vereinigt, damit in diesem Verwaltungsgebiet Mähren-Schlesien die Deutschen majorisiert werden konnten. Schlesien und seine Hauptstadt Troppau protestierten vergeblich gegen den Raub alter Rechte. Nur das Wappen Schlesiens konnte der Troppauer Abgeordnete Dr. Luschka für sein Heimatland retten. Der tschechische Sozialdemokrat Bechynê hat einmal sehr offen die Absichten der tschechischen Politik aufgedeckt, als er davon sprach, dass man in 20 bis 25 Jahren die Zahl der Deutschen

1914–1918 rakousko-uherské válečné půjčky v hodnotě šest až sedm miliard korun, zatímco početně dvakrát tak silnější český národ zde přinesl zhruba jednu miliardu rakouských korun. První opatření proti sudetoněmeckému hospodářství spočívalo v neuznání dluhů z válečných půjček ze strany státu. Válečné půjčky, které nebyly splaceny nebo nějakým jiným způsobem odškodněny, se tímto staly bezcennými a musely být zahrnuty do výměru majetkových resp. daňových odvodů.

Jako ještě závažnější se ukázala další státní opatření. Český těžký průmysl byl masivně podporován zbrojními zakázkami. Česká města zaznamenala díky státní podpoře a pomoci ve formě peněz z daní – jež z větší části pocházely od Němců – nebývalý vzestup. Praha se stala milionovým městem. Plzeň, Hradec Králové, násilným začleňováním do obce čechizované Brno, Moravská Ostrava, u které se postupovalo obdobně, k tomu ještě některá nyní rychle kvetoucí nová osídlení, jako Baťovo město Zlín – všechna tato města vykazovala ještě v období hospodářské krize úžasnou konjunkturu. Naproti tomu severočeský průmysl, zejména textilní, porcelánový a sklářský těžce pod touto krizí trpěl, některá odvětví téměř zanikla a někdejší velké podniky musely pozastavit svoji činnost. Velká ekonomická krize proměnila po roce 1930 latentní nouzi sudetských Němců v otevřeně se projevující stav stoupajícího zbídačení. Z počtu 670 000 nezaměstnaných v Československu byly tři čtvrtiny Sudetoněmců. K nahlášeným nezaměstnaným se ještě přidali „krátkodobě pracující“. Již tak špatné platy ukazovaly nadále klesající tendenci. Často byly zaměstnány už jen ženy pracující v horších platebních tarifech, zatímco nezaměstnaní muži museli zůstat doma. Zvláště krizovými oblastmi byly Krušné hory, Orlické hory, některé okresy severní Moravy a Šumavy, kde bylo často na osm desetin práceschopného obyvatelstva bez práce – tak tomu bylo například v textilním městečku Cvikov.

Podstatně těžší následky však v dalším sledu měla mít ta státní opatření, která byla učiněna v rámci české devizové a měnové politiky, jakož i státní subvenční politika. Stačí zde pouze odkázat na hospodářskou expanzi, kterou pěstovala česká *Živnostenská banka* s velkým úspěchem. Výsledky této dvacetileté hospodářské politiky vykázaly v roce 1938 mimořádně vysokou kvótu úspěchu. Tak například:

1. Živnokoncernu patřilo v roce 1938 patnáct firem těžkého průmyslu, těžby hnědého a černého uhlí; v roce 1918 z tohoto výčtu se 11 firem nacházelo v německém vlastnictví.
2. Z dvanácti strojařských firem nyní podléhajících Živnokoncernu bylo dříve devět německých.
3. Pět z jedenácti chemických koncernů, které nakonec patřily Živnokoncernu, byly kdysi německé podniky.
4. Z pěti keramických podniků a firem na stavební materiál patřících Živnokoncernu byly tři z nich předtím v německých rukou.
5. Ze čtyř cukrovarů Živnokoncernu byl dříve sice jen jeden v německém vlastnictví, avšak on sám dodával polovinu celkové produkce cukru.

so weit verringert und das geschlossene deutsche Sprachgebiet so weit mit Tschechen durchsetzt haben werde, dass die Deutschen keine Gefahr für die Republik bedeuten würden. Nicht weniger aggressiv als die Schulpolitik und andere Tschechisierungsmaßnahmen war die gegen die Sudetendeutschen gerichtete Wirtschaftspolitik, die durch die Regierung massiv betrieben wurde.

Tschechoslowakische Wirtschaftspolitik

Nachdem sich der neue Vielvölkerstaat nicht nur 26 % der Bevölkerung der Monarchie einverleibt hatte, verblieb auf dem Staatsgebiet der ČSR auch noch 76 % der gesamten industriellen Produktion Österreich-Ungarns, deren 650.000 km² großes Absatzgebiet bis 1918 mit einer Bevölkerung von 54 Millionen Menschen Absatzmarkt und Warenabnehmer für die gesamte sudetendeutsche Industrie darstellte. So war das wirtschaftliche Erbe, das die ČSR antrat, ein sehr reiches, wenngleich enge Grenzziehungen und Zollschranken schon bei Anritt des Erbes künftige Absatzschwierigkeiten vorausahnen ließen. Die Verfasser der Friedensverträge von Saint Germain und Trianon hatten diese Entwicklung vorausgesehen und daher in diesen Verträgen Bestimmungen über die Möglichkeit einer wirtschaftlichen Zusammenarbeit mit den Nachfolgestaaten aufgenommen.

Die Zerstörung des großösterreichischen Wirtschaftsraumes 1918/19 hatte ohnehin die sudetendeutschen Industrien stärker getroffen als die im tschechischen Sprachgebiet angesiedelten Erwerbszweige. Beim Umsturz 1918/19 und noch eine Reihe Jahre nachher hatte die sudetendeutsche Industrie in der Tschechoslowakischen Republik eine größere und wertmäßige Bedeutung als die tschechische Industrie, obzwar die Wirtschaftskraft der Sudetendeutschen während des ersten Weltkrieges ungleich höhere Einbussen erlitten hatten als die Tschechen. Es soll hier bloß darauf verwiesen werden, dass die Sudetendeutschen 1914 bis 1918 sechs bis sieben Milliarden Kronen für die österreichisch-ungarischen Kriegsanleihen zeichneten, während das an Kopfzahl doppelt so starke tschechische Volk hierfür nur insgesamt ungefähr eine Milliarde österreichische Kronen aufbrachte. Die erste Maßnahme gegen die sudetendeutsche Wirtschaft bestand in der Nichtanerkennung der Kriegsanleiheschulden durch den neuen Staat. Die Kriegsanleihen, die weder abgegolten noch sonst in irgendeiner Weise entschädigt wurden, somit wertlos waren, sie mussten in die Bemessung der Vermögensabgabe(-steuer) einbezogen werden.

Noch folgenschwerer sollten die weiteren staatlichen Maßnahmen sich erweisen. Die tschechische Schwerindustrie wurde massiv durch Rüstungsaufträge gefördert. Die tschechischen Städte nahmen dank der staatlichen Unterstützung und mit Hilfe von Steuergeldern, die zum größeren Teil von den Deutschen stammten, einen gewaltigen Aufschwung. Prag wurde zur Millionenstadt, Pilsen, Königgrätz, das gewaltsam durch Eingemeindung tschechischer Vororte tschechisierte Brünn, Mährisch-Ostrau, bei dem man ähn-

6. Živnobanka kontrolovala dále 33 % celkové hnědouhelné těžby, která byla dříve z 59 % pod kontrolou sudetoněmeckých firem. Ještě krátce před připojením sudetoněmeckých oblastí k Říši převzal Živnokoncern také Petschkův hnědouhelný ústecko-pražský koncern.
7. Živnobanka kontrolovala dále přes 68 % celkové československé produkce černého uhlí, jež byla dříve z 88 % německá.
8. Na 78 % československého zhutňování železa bylo pod vlivem Živnobanky; 96 % z těchto podniků, nyní kontrolovaných českou velkobankou, se nacházelo dříve v sudetoněmeckém vlastnictví.
9. Všechny ocelárny, patřící v roce 1938 Živnokoncernu, byly dříve v německých rukou.
10. V roce 1926 existovala sudetoněmecká převaha v řadě významných československých hospodářských odvětví: tehdy bylo dle průmyslových počtů statistického úřadu v Praze z 1 740 podniků textilního průmyslu 1300 (80 %) německých; z 371 podniků chemického průmyslu bylo německých 200 (54 %); z 2 897 podniků kamenického a sklářského průmyslu bylo 1900 (65 %) německých. Odhadovalo se, že mezi lety 1918 a 1938 zaniklo více než 2 000 sudetoněmeckých průmyslových firem a živnostenských podniků, mezi nimi například rotavské železárny s více než tisícovkou pracovních míst a také řada velkých přádelen a tkalcoven. Od r. 1928 do r. 1937 zastavilo 295 sudetoněmeckých textilních firem svoji činnost nebo šlo do likvidace. V důsledku plánované čechizační politiky byli Sudetoněmci let dvacátých a třicátých národnostně a sociálně silně ohroženi.

V červnu 1937, tedy více než rok před Mnichovskou dohodou, konstatoval britský historik prof. A. J. Toynbee k sudetoněmeckému problému v Československu toto: *„Metody, kterými dnes Češi uplatňují svoji vládu nad sudetskými Němci, jsou nedemokratické. O to méně pochopitelné je, když se dnes historici a politici pokoušejí vykreslovat Československo před rokem 1938 jako »příkladný demokratický stát«“*. Nikde jinde se tak výrazně neprokázala nedostatečnost pouze čistě formální demokracie jako v někdejším Československu.

A. Oberwandling

lich verfuhr, dazu auch manche jetzt rasch emporblühende neue Siedlung, wie die Bat'a-Stadt Zlín, konnten auch noch in der Zeit der Wirtschaftkrise eine erstaunliche Konjunktur vorweisen. Demgegenüber litt die nordböhmische Industrie, darunter die Textil-, Porzellan- und Glasindustrie arg unter dieser Krise, und auch manch anderer Zweig verkümmerte und ehemals große Betriebe mussten stillgelegt werden. Die große Wirtschaftskrise hatte nach 1930 den latenten Notstand der Sudetendeutschen in einen offen zu Tage tretenden Zustand wachsender Verelendung verwandelt. Von den bis zu 670.000 Arbeitslosen der Tschechoslowakei waren drei Viertel Sudetendeutsche. Zu den gemeldeten Arbeitslosen kamen die Kurzarbeiter. Die ohnehin schlechten Löhne zeigten eine weiter sinkende Tendenz. Vielfach wurden nur noch die nach schlechteren Tarifen arbeitenden Frauen beschäftigt, während die arbeitslosen Männer daheim bleiben mussten. Besondere Notstandsgebiete waren das Erzgebirge, das Adlergebirge, einzelne Bezirke Nordmährens und des Böhmerwaldes, wo oft bis zu neun Zehntel der erwerbsfähigen Bevölkerung ohne Arbeit waren – so in dem Textilstädtchen Zwickau.

Noch folgenschwerer aber sollten sich in der Folge jene staatlichen Maßnahmen erweisen, die im Zuge der tschechischen Devisen- und Währungspolitik und durch die staatliche Subventionspolitik ergriffen wurden. Hier sei bloß auf die Wirtschaftsexpansion verwiesen, die von der tschechischen Gewerbebank (Živnostenská banka) mit größtem Erfolg betrieben wurde. Die Ergebnisse dieser 20jährigen Wirtschaftspolitik wiesen im Jahre 1938 eine außerordentlich hohe Erfolgsquote auf, so zum Beispiel:

1. Dem Živno-Konzern gehörten im Jahre 1938 fünfzehn Firmen der Schwerindustrie, des Braun- und Steinkohlenbergbaues an; davon befanden sich im Jahre 1918 noch elf Firmen in deutschem Besitz.
2. Von den zwölf, dem Živno-Konzern unterstehenden Maschinenbaufirmen waren früher neun in deutscher Hand.
3. Fünf von den elf chemischen Unternehmen, die dem Živno-Konzern schließlich zugehörten, waren einstmals deutsche Unternehmungen.
4. Von den fünf keramischen und Baumaterialienunternehmungen des Živno-Konzerns waren drei einstmals deutsch.
5. Von den vier Zuckerfabriken des Živno-Konzerns war früher zwar bloß eine in sudetendeutschem Besitz, doch lieferte diese allein die Hälfte der gesamten Zuckerproduktion.
6. Die Živno-Bank kontrollierte ferner 33 % der gesamten Braunkohlenförderung, die früher zu 59 % unter Kontrolle sudetendeutscher Unternehmen stand. Noch kurz vor dem Anschluss der sudetendeutschen Gebiete an das Reich übernahm der Živno-Konzern auch den Petschek-Braunkohlen-Konzern, Aussig-Prag.
7. Die Živno übte ferner die Kontrolle über 68 % der gesamten tschechoslowakischen Steinkohlenproduktion aus, die früher zu 88 % deutsch war.

Místo práce hrůza – prázdné tovární haly

8. 78 % der tschechoslowakischen Eisenverhüttung standen unter dem Einfluss der Živno-Bank; 96 % dieser, nun von der tschechischen Großbank kontrollierten Unternehmungen befanden sich früher in sudetendeutschem Besitz.
9. Alle im Jahre 1938 dem Živno-Konzern angehörenden Stahlwerke befanden sich vorher in deutscher Hand.
10. Im Jahre 1926 war das sudetendeutsche Übergewicht in einer Reihe bedeutender tschechoslowakischer Wirtschaftszweige noch vorhanden: damals waren nach einer Industriezählung des Statistischen Staatsamtes in Prag von 1.740 Betrieben der Textilindustrie 1300 = 80 % deutsch; von 371 Betrieben der chemischen Industrie 200 = 54 % deutsch; von 2.897 Betrieben der Steine- und Glasindustrie 1900 = 65 % deutsch. Es wurde geschätzt, dass von 1918 bis 1938 mehr als 2.000 sudetendeutsche Industriebetriebe und gewerbliche Unternehmungen verloren gingen, darunter beispielsweise die Rothauer Eisenwerke mit über 1.000 Arbeitsplätzen und eine Reihe großer Spinnereien und Webereien. Von 1928 bis 1937 stellten 295 sudetendeutsche Textilfirmen ihre Tätigkeit ein oder gingen in die Liquidation. Durch die planmäßige Tschechisierungspolitik waren die Sudetendeutschen in den zwanziger und dreißiger Jahren national und sozial stark gefährdet.

Im Juli 1937, mehr als ein Jahr vor dem Münchner Abkommen, stellte der britische Historiker Prof. A. J. Toynbee zum sudetendeutschen Problem in der Tschechoslowakei fest: „Die Methoden, mit denen die Tschechen heute die Oberhand über die Sudetendeutschen führen, sind undemokratisch“. Umso unverständlicher ist es, wenn heute Politiker und Historiker versuchen, die Tschechoslowakei vor 1938 als „vorbildlichen demokratischen Staat“ darzustellen. Nirgendwo hatte sich so deutlich wie in der seinerzeitigen Tschechoslowakei die Unzulänglichkeit einer reinen Formaldemokratie erwiesen.

A. Oberwandling

Mnichovská dohoda – nejznámnější smlouva, kterou téměř nikdo nezná

Žádná čtyřstranná smlouva 20. století nebyla po II. světové válce tak často citována a dle libosti vykládána jako ta *„mezi Německem, Spojeným královstvím, Francií a Itálií, uzavřená v Mnichově 29. září 1938“*. Obecně nazývaná jako „Mnichovská dohoda“.

A jakoby snad na ní ještě ulpívalo příliš horlivým archivářem otisklé razítko „tajná věc Říše“ (Geheime Reichssache), spekulovala většina recenzentů smlouvy o jeho obsahu, místo aby si pozorně přečetla jejích 8 bodů včetně úvodní věty. Když si dá totiž člověk tu práci a učiní tak, vyloučí pak bez potíží všechny možné chybné výklady a oprostí se i od prokletí jistého jednoho podpisu.

Samozřejmě je k tomu všemu třeba přidat trochu koncentrace a nějaké historické znalosti.

Neboť již úvodní věta obsahuje více než jen devět řádků, či je pouze ke cti šikovnému textaři. **Nejpozději při druhém přečtení lze vyrozumět, že při uzavírání této čtyřstranné smlouvy v Mnichově už existovala jedna *„smlouva, jejíž cíle týkající se odstoupení sudetoněmeckých oblastí byly v podstatě dosaženy“* a že čtyři signatární mocnosti *„s ohledem“* k této dohodě se již jen *„usnesly na následujících podmínkách a modalitách tohoto odstoupení a na opatřeních, která mají být provedena po odstoupení“.***

Tato kvůli svým okolnostem a svým aktérům často démonizovaná dohoda, při jejímž formulování dotčené Československo vůbec nefigurovalo a pročež také ráda bývá onálepkovávána jako „diktát“, neobsahovala ve skutečnosti vůbec žádné odstoupení Sudet, nýbrž stanovila pouze dobu a způsob jeho provedení a určila mimořádná pravidla. ***Samotné odstoupení bylo dohodnuto mezi 17. a 22. zářím 1938 a navíc v důsledku vzniklé situace osobně zahájeno samotným úřadujícím státním prezidentem Benešem.*** Beneš, odmítaje po něm původně požadovaný plebiscit v Sudetech (kvůli očekávatelnému výsledku), nabídl po oznámení britských doporučení týkajících se odstoupení a předmětné dohody Chamberlaina s Hitlerem Anglofrancouzům v tajné akci po něm požadovanou „cession territoriale“. Jelikož měl naspěch, poslal svého dřívějšího ministra Jaromíra Nečase hned po setkání Chamberlaina s Hitlerem v Berchtesgadenu do Paříže a nechal oběma západním mocnostem vzkázat, že je připraven k postoupení sudetoněmeckého území, pokud se to po něm bude „požadovat“.

Beneš chtěl tímto svým „aktivním jednáním za účelem překonání těžké situace“ ukázat svým krajanům a světu, že je „obětí“ velkých mocností, a tímto způsobem udělat ze své chybné politiky od roku 1918 dojemnou tragédii. Vypadá to, že hra, kterou tehdejší současníci sice prohlédli, ale v zájmu evropského míru ji hráli s ním, po konci II. světové války zcela jasně vyšla. A tak se

Das Münchner Abkommen – der bekannteste Vertrag mit den wenigsten Kennern

Kein vierseitiger Vertrag dieses Jahrhunderts wurde nach dem Zweiten Weltkrieg so oft zitiert und nach Belieben gedeutet wie jener „zwischen Deutschland, dem Vereinigten Königreich, Frankreich und Italien, getroffen in München, am 29. September 1938“: allgemein „Münchner Abkommen“ genannt.

Und als wäre der von einem übereifrigen Archivar angebrachte Stempel „Geheime Reichssache“ noch heute gültig, mutmaßen die meisten Rezensenten des Vertrages mehr über seinen Inhalt, statt seine acht Punkte samt Einleitungssatz aufmerksam durchzulesen. Befleißigt man sich nämlich dieser Lektüre, vermeidet man unschwer alle möglichen Falschdeutungen und löst sich auch vom Bann seiner bestimmten Unterschriften.

Freilich muss man hierzu auch etwas Konzentration und einige Geschichtskenntnisse mitbringen. Denn der Einleitungssatz umfasst mehr als neun Zeilen und gereicht einem versierten Satzbaumeister zur Ehre. **Gleichwohl ist ihm spätestens beim zweiten Durchlesen zu entnehmen, dass es vor dem Abschluss des vierseitigen Vertrages in München schon ein „Abkommen“ gegeben hat, *„das hinsichtlich der Abtretung des sudetendeutschen Gebietes bereits grundsätzlich erzielt wurde“* und dass die vier Münchner Signatarmächte *„unter Berücksichtigung“* dieses Abkommens nur noch über die *„Bedingungen und Modalitäten dieser Abtretung und über die danach zu ergreifenden Maßnahmen übereingekommen sind“.***

Das wegen seiner äußeren Umstände und umstrittenen Akteure oft übel beleumdete Abkommen, bei dessen Formulierung die betroffene Tschechoslowakei gar nicht mitgewirkt hat und deswegen gern als Diktat abqualifiziert wird, beinhaltet demnach in Wahrheit überhaupt nicht die Abtretung des Sudetenlandes, sondern legte nur Zeit und Art des Vollzuges fest und traf Ausnahmeregelungen. ***Die Abtretung wurde zwischen dem 17. und dem 22. September 1938 vereinbart und zwar angesichts der eingetretenen Lage vom amtierenden tschechoslowakischen Staatspräsidenten Beneš persönlich eingeleitet.*** Die ihm ursprünglich nahe gelegte Volksabstimmung im Sudetenland wegen des zu erwartenden Ergebnisses ausschlagend, bot er nach Bekanntwerden der britischen Abtretungsempfehlung und Chamberlains diesbezüglicher Absprache mit Hitler in einer Geheimaktion den Anglofranzosen eine ihm abzufordernde *„cession territoriale“* an. Da Eile geboten war, schickte Beneš seinen früheren Sozialminister Jaromir Nečas gleich nach Chamberlains Treffen mit Hitler in Berchtesgaden nach Paris und ließ den beiden Westmächten ausrichten, dass er bereit sei, sudetendeutsches Gebiet abzutreten, wenn ihm dies *„abgefordert“* werde.

Beneš wollte mit dieser „Flucht nach vorn“ vor seinen Landsleuten und vor der Welt als „Opfer“ der Großmächte dastehen und auf

„oběti“ Benešovi dostalo ze strany vítězů „zadostiučinění“ a přání „odsunu“ sudetských Němců se taktéž naplnilo.

Z Mnichovské dohody, tehdejšími současníky kdysi oslavované jako důkaz *„míru naší doby“* (Chamberlain) či jako *„výsledek pod ochranou sv. Michala“* (katoličtí biskupové), se najednou stala *„kapitulační listina demokracie“* (Roosevelt) a *„poslední stanice před II. světovou válkou“* (Stalin). A prezentovaný názor se lehce postaral o další rozšíření, než Benešova verze vstoupila do učebnic historie. V nich se takto uvádí, a proto je zřejmě četba Mnichovské dohody pro mnohého evidentně zbytečná. **Že Beneš vlastní odstoupení Sudet s pomocí své tajné nabídky ze dne 17. září 1938 dohodnul, je již zapomenuto – pokud to vůbec někdo někdy věděl.**

A bod 2 Mnichovské dohody přivede k zamyšlení jen toho, kdo si ji přečte a zjistí, že *„vyklizení (sudetských oblastí) do 10. října“* si nevynutil německý Wehrmacht, nýbrž se na něm dohodly *„Spojené království, Francie a Itálie“.*

Německo se mezi zmíněnými mocnostmi vůbec neobjevuje. Fakt, který nutí ptát se na důvod, na který se však skoro nikdo neptá, natož aby ho někdo uváděl. Vysvětlení najdeme totiž v historii, či přesněji v událostech z let 1918/19, když české vojenské jednotky v násilné akci obsadily německá sídelní území Čech, Moravy a sudetského Slezska, aby zabránily vyčlenění jejich obyvatel z právě založeného Československa, jež si tito obyvatelé přáli. Na žádost Čechů schválily vítězné mocnosti Francie, Velká Británie a Itálie toto obsazení jako preventivní opatření, než dojde ke konečnému stanovení hranic v mírové smlouvě. Češi, ignorujíce americkým prezidentem Wilsonem proklamované právo národa na sebeurčení, se nespokojili jen se zřízením českého národního státu, nýbrž si nárokovali také celé území historických korunních zemí Čechy, Morava a sudetské Slezsko. Nárok, kterému se Spojené státy zdráhaly vyjádřit svůj souhlas, a proto vyslaly do Československa svého vlastního mimořádného vyslance, aby na místě podrobně prozkoumal poměry ve sporných oblastech. Poradce amerického prezidenta Archibald Coolidge se této mise ujal a vylíčil svému šéfovi získané poznatky ve své zprávě ze dne 10. března 1919. V ní nejenže potvrdil vůli sudetských Němců připojit se k Německému Rakousku, nýbrž také nabídl zcela konkrétní návrhy na vyčlenění německých sídelních oblastí z Československa.

Jeho uskutečnění mělo zohlednit právo zhruba dvou milionů sudetských Němců na sebeurčení a sebrat pozdějším nacionálním bojům mnoho z jejich ostrosti. Edvard Beneš však při mírových jednáních ve Versailles pomocí falešných údajů a slibů obešel americké plány a prosadil začlenění sudetoněmeckých území do Československa. Obsazení Sudet Čechy v prosinci 1918 tím bylo navzdory vyjádřeným obavám Američanů v mírové smlouvě „požehnáno“.

Když důsledky tohoto eklatantního porušení práva národa na sebeurčení ze strany intolerantní čechizační politiky Prahy

diese Weise seine gescheiterte Politik seit 1918 in eine anrührende Tragödie ummünzen. Ein Spiel, das die Zeitgenossen zwar durchschauten, aber im Interesse des europäischen Friedens mitmachten, das jedoch nach dem Zweiten Weltkrieg voll und ganz aufzugehen schien. Da wurde dem „Opfer“ Beneš von den Siegermächten „Genugtuung“ geleistet und der Wunsch nach „Abschub“ der Sudetendeutschen erfüllt. Das Münchner Abkommen, einst von den Zeitgenossen als Zeugnis des „Friedens in unserer Zeit“ (Chamberlain) und „Ergebnis unter dem Schutz des hl. Michaels“ (die katholischen Bischöfe) gefeiert, war auf einmal zur „Kapitulationsurkunde der Demokratien“ (Roosevelt) und „Vorstation zum 2. Weltkrieg“ (Stalin) geworden. Und die veröffentlichte Meinung sorgte leichtfertig für weitere Verbreitung, bis die Beneš-Version Eingang in die Geschichtsbücher fand. Da steht sie nun und macht für viele eine Lektüre des Münchner Abkommens offensichtlich überflüssig. **Dass Beneš die eigentliche Abtretung des Sudetengebietes mit Hilfe des Geheimangebotes vom 17. September 1938 vereinbart hatte, ist vergessen – wenn überhaupt je bekannt.**

Und der Punkt 2 des Münchner Abkommens gibt auch nur dem zu denken, der ihn liest und dabei feststellt, dass die „Räumung des (Sudeten) Gebietes bis zum 10. Oktober“ nicht die deutsche Wehrmacht erzwingt, sondern, „das Vereinigte Königreich, Frankreich und Italien vereinbaren“.

Ein Umstand, der nach dem Grund für das Fehlen Deutschlands fragen lässt, von den wenigsten jedoch gefragt, geschweige angegeben wird. Er erklärt sich nämlich aus der Geschichte, genauer: aus den Ereignissen der Jahre 1918/19. Da besetzten tschechische Militäreinheiten in einer Gewaltaktion die deutschen Siedlungsgebiete Böhmens, Mährens und Sudetenschlesiens, um die von ihrer Bevölkerung einmütig gewünschte Ausgliederung aus der soeben gegründeten Tschechoslowakei zu verhindern. Auf Ersuchen der Tschechen billigten die siegreichen Ententemächte Frankreich, Großbritannien und Italien diese Besetzung als Präventivmaßnahme bis zur entgültigen Festlegung der Grenzen in einem Friedensvertrag. Das von US-Präsident Wilson proklamierte Selbstbestimmungsrecht ignorierend, begnügten sich die Tschechen nicht mehr mit der Errichtung eines tschechischen Nationalstaates, sondern beanspruchten darüber hinaus das gesamte Gebiet der historischen Kronländer Böhmen, Mähren und Sudetenschlesien. Ein Anspruch, der die Vereinigten Staaten zögern ließ, ihre Zustimmung zu der erfolgten Besetzung zu geben und statt ihrer veranlasste, einen eigenen Sonderbotschafter in die Tschechoslowakei zu entsenden, um die Siedlungsverhältnisse in den umstrittenen Gebieten an Ort und Stelle in Augenschein zu nehmen. Der amerikanische Präsidentenberater Archibald Coolidge übernahm diese Mission und legte am 10. März 1919 seinem Chef die gewonnenen Erkenntnisse in einem Bericht vor. Darin bezeugte er nicht nur anhand zahlreicher Beispiele den Willen der Sudetendeutschen, sich Deutschösterreich anzuschließen, sondern unterbreitete auch ganz konkrete Vorschläge für die Ausglie-

přerostly v průběhu dvaceti let v mír ohrožující krizi, považovaly tři versailleské signatární mocnosti Francie, Velká Británie a Itálie za příhodné, stáhnout jejich někdejší souhlas s obsazením Sudet a dohodnout se na vyklizení oblasti, jak to konec konců stojí v Mnichovské dohodě. *„po dvaceti letech - avšak doufejme, že ne příliš pozdě“*, jak bylo konstatováno v *London Times* v říjnu 1938.

Jelikož Německo českou okupaci nikdy neschválilo, nemělo v Mnichově žádného důvodu takové schválení brát zpět, nýbrž přenechalo dohodu o „vyklizení oblasti“ Itálii a oběma západním mocnostem.

Logika, kterou Chamberlain a Daladier pochopili stejně jako nespočet sudetských Němců, kteří si od roku 1918 dělali starosti o své národní přežití a od roku 1919 oplakávali krvavé oběti české policejní zvůle. Celých 54 mrtvých ze 4. března 1919 bylo velikou zatěží na Edvardem Benešem praktikované politice do roku 1938. V roce 1938 se v Mnichově tragickým způsobem potvrdilo to, co prohlásilo již Národní shromáždění Německého Rakouska 6. září 1919: *„Aniž bychom měli moc tento zlořád odvrátit a Evropě tím ušetřit nevyhnutelné nepokoje, které z tohoto prohřešku na nejsvatějším právu národa musejí nutně vyrůst, klademe historickou odpovědnost za toto rozhodnutí do svědomí oněch mocností, které jej navzdory našemu nejvážnějšímu varování vykonaly.“*

Tragické, že Beneš v roce 1945, po šesti letech „velkoněmecké“ nadvlády dal se svými „dekrety“ prostor reakcím, které *Mnichov* včetně *Versailles* zastiňují.

Prohlášení Syrového vlády ČSR z 30. září 1938

„Vláda republiky se ráno sešla na Hradě za předsednictví pana presidenta republiky. Na schůzi byla co nejpečlivěji zvážena mezinárodní situace tak, jak vznikla na základě dosažené úmluvy mezi čtyřmi mocnostmi 29. září v Mnichově.

Vláda přesně zkoumala tuto úmluvu stejně jako vnější okolnosti, které je v této souvislosti třeba zohlednit. Po důkladné poradě a zvážení naléhavých doporučení britské a francouzské vlády, a u vědomí své dějinné odpovědnosti, rozhodla československá vláda po jednomyslném souhlasu odpovědných faktorů politických stran, že mnichovskou úmluvu čtyř mocností přijímá také ze své strany. Učinila toto rozhodnutí vědoma si toho, že je nutné zachovat národ jako takový a že každé jiné rozhodnutí se jeví nemožným.

Tím, že vláda tento svůj souhlas oznamuje, zvedá námitku před celým světem proti rozhodnutím, která byla učiněna jednostranně a bez její účasti.“

derung der deutschen Siedlungsgebiete aus der Tschechoslowakei.

Ihre Verwirklichung hätte dem Selbstbestimmungsrecht von rund zwei Millionen Sudetendeutschen Rechnung getragen und dem späteren Nationalitätenkonflikt viel von seiner Schärfe genommen. Edvard Beneš unterlief jedoch bei den Friedensverhandlungen in Versailles mit falschen Angaben und unaufrichtigen Versprechungen die Berücksichtigung der amerikanischen Pläne und setzte die Einverleibung der sudetendeutschen Gebiete in die Tschechoslowakei durch. Die im Dezember 1918 erfolgte Besetzung des Sudetenlandes durch die Tschechen fand damit gegen die erklärten Bedenken der Amerikaner ihre friedensvertragliche „Absegnung“.

Als sich die Folgen dieses eklatanten Verstoßes gegen das Selbstbestimmungsrecht durch die intolerante Tschechisierungspolitik Prags im Laufe der nächsten 20 Jahre zu einer friedensbedrohenden Krise auswuchsen, hielten es die drei Versailler Signatarstaaten Frankreich, Großbritannien und Italien für geboten, ihre 1918 erteilte Zustimmung zur Besetzung des Sudetenlandes zurückzuziehen und die „Räumung des Gebietes zu vereinbaren“, wie es im Münchner Abkommen steht. „Zwanzig Jahre später, aber hoffentlich nicht zu spät“ wie die „Londoner Times“ im Oktober 1938 feststellte.

Da Deutschland die tschechische Besetzung zu keiner Zeit gebilligt hatte, sah es sich in München auch nicht gehalten, eine diesbezügliche Einwilligung zurückzunehmen, sondern überließ Italien und den Westmächten die Vereinbarung über „die Räumung des (sudetendeutschen) Gebietes“.

Eine Logik, welche Chamberlain und Daladier ebenso einsahen, wie unzählige sudetendeutsche Zeitzeugen, die seit 1918 um ihr nationales Überleben bangten und seit 1919 auch Blutopfer tschechischer Polizeigewalt zu beklagen hatten. Die 54 Toten des 4. März 1919 lasten als schwere Hypothek auf der von Edvard Beneš mitverantworteten Politik bis 1938. Es sollte sich vor 65 Jahren in München auf tragische Weise bewahrheiten, was die Deutschösterreichische Nationalversammlung am 6. September 1919 feierlich erklärte: *„Ohne Macht, dieses Unheil abzuwenden und Europa die unvermeidlichen Wirren zu ersparen, die aus dieser Versündigung an dem heiligsten Recht einer Nation erwachsen müssen, legen wir die geschichtliche Verantwortung für diesen Ratschluss auf das Gewissen jener Mächte, die ihn trotz unserer ernstesten Warnungen vollziehen“.*

Tragisch, dass Beneš 1945 nach sechs Jahren „großdeutscher Fremdherrschaft“ mit seinen „Dekreten“ eine Reaktion folgen ließ, die München samt Versailles noch in den Schatten stellte.

Erklärung der ČSR-Regierung Syrový, vom 30. September 1938

„Die Regierung der Republik ist am Morgen auf der Burg unter dem Vorsitz des Herrn Präsidenten der Republik zusammengetreten. In der Sitzung wurde die internationale Lage, wie sie auf Grund des

Mezinárodní schválení Mnichovské dohody (ve zkratce)

Velká Británie: 4. října 1938 – schválení vládní zprávy o Mnichovské konferenci a jejím výsledku s poměrem hlasů 366 : 144.

Francie: 8. října 1938 – schválení vládní zprávy o Mnichovské konferenci a jejím výsledku v Národním shromáždění s poměrem hlasů 535 : 75.

Česko-Slovensko: dne 14. prosince 1938 – jednohlasné schválení vládního programu československé Beranovy vlády, jehož obsahem byl závazek provedení Mnichovské dohody. Tím došlo k nepřímému opětovnému ústavuměnícímu schválení Mnichovské dohody. Nový název státu: V důsledku československých ústavních zákonů č. 299 a 328 ze dne 22. 1. 1939 se Slovensku a Zakarpatské Ukrajině dostalo autonomie, jež byla Slovensku slíbena již v roce 1918 a Zakarpatské Ukrajině od roku 1920.

USA: říjen 1938 – schválení prezidentem Rooseveltem. Dne 4. ledna 1940 – schválení skze nařizující úřední ustanovení ministerstva zahraničí platící pro všechna podřízená místa

Sovětský svaz: Dne 1. ledna 1940 – schválení mnichovských jednání a výsledků skrze přerušení diplomatických styků s ČSR a navázání diplomatických styků se Slovenskou republikou.

Debata v britské Dolní sněmovně

Po podpisu Mnichovské dohody debatovala britská Dolní sněmovna po celé tři dny o mnichovském rozhodnutí. Diskuse ve Sněmovně lordů probíhala paralelně. Jakmile však diskutující z řad dělnické strany vyjádřili nevoli země z ústupku Hitlerovi, odpověděli konzervativci všemi argumenty, které uváděli už *labouristé* v roce 1919 proti míru ze St. Germain a ve prospěch Sudetoněmců. Vyplatí se připomenout dnešním historikům a kritikům Mnichovské dohody některé výroky:

Chamberlain: *„Nepřišli jsme do Mnichova rozhodnout o tom, zda převážně německé oblasti Sudet mají být postoupeny Německu. O tom bylo již rozhodnuto.“*

Mr. Lansbury (labourista)**:** *„Když se podíváte na balkánské země, myslím, že všude najdete minority, jež trpce láteří nad tím, co se jim přihodilo na konci světové války, stejně jako Češi, naprosto právem, láteří nad tím, co se jim děje teď. To ukazuje, jak oprávněné je tvrzení pacifistů ve světě, že to, co bylo dobyto násilím, bude dříve nebo později násilím odňato. Ze všech těch ujednání, která se realizovala po válce, dnes – 20 let po válce – není ani jedno jediné, které by existovalo. Ba co více, není ani jediné, jež by chtěl byť jen jediný člen sněmovny obhajovat. Všichni se shodují, že došlo k velkým přehmatům.“*

Mr. Raikes: *„Neměli bychom zapomínat, že Češi německá území zabrali ještě před Versailleskou smlouvou. Někteří ctihod-*

am 29. September in München erreichten Vier-Mächte-Übereinkommen entstanden ist, aufs sorgsamste erwogen.

Die Regierung hat dieses Übereinkommen sowie die in diesem Zusammenhang zu berücksichtigenden äußeren Umstände genau geprüft. Nach eingehender Beratung und Erwägung der dringenden Empfehlungen der britischen und der französischen Regierung und im Bewusstsein ihrer geschichtlichen Verantwortung hat die tschechoslowakische Regierung nach einhelliger Zustimmung der verantwortlichen Faktoren der politischen Parteien beschlossen, das Münchner Vier-Mächte-Übereinkommen auch ihrerseits anzunehmen. Sie hat diesen Beschluss im Bewusstsein gefasst, dass es notwendig ist, die Nation als solches zu erhalten und dass jede andere Entscheidung unmöglich erscheint.

Indem die Regierung der tschechoslowakischen Republik diese ihre Zustimmung bekannt gibt, erhebt sie Einspruch vor der ganzen Welt gegen Entscheidungen, die einseitig und ohne ihre Beteiligung getroffen wurden.“

Internationale Billigung des Münchner Abkommens (in Kurzform)

Großbritannien: 4. Oktober 1938: Billigung eines Regierungsberichtes über die Münchner Verhandlungen und Ergebnisses mit 366 : 144 Stimmen.

Frankreich: 5. Oktober 1938: Billigung eines Regierungsberichtes über die Münchner Verhandlungen und Ergebnisses in der Nationalversammlung mit 535 : 75 Stimmen.

Tschecho-Slowakei: am 14. Dezember 1938: Einstimmige Billigung des Regierungsprogrammes der tschechoslowakischen Regierung Beran. Darin Verpflichtung zur Durchführung des Abkommens. Damit indirekte und neuerliche verfassungsändernde Genehmigung des Münchner Abkommens. Neuer Staatsname: Durch ČSR Verfassungsgesetze Nr. 299 und 328 vom 22. 1. 1939 erhielten die Slowakei und Karpaten-Ukraine die Autonomie zuerkannt, die der Slowakei seit 1918 und der Karpaten-Ukraine seit 1920 versprochen war.

USA: Oktober 1938: Billigung durch US-Präsident Roosevelt. 4. Januar 1940: Billigung durch Runderlaß des Außenministeriums.

Sowjetunion: 1. Januar 1940: Billigung auch der Münchner Verhandlungen und Ergebnisse durch Abbruch der diplomatischen Beziehungen zur ČSR und Aufnahme diplomatischer Beziehungen zur Slowakischen Republik.

Debatte im britischen Unterhaus

Nach der Unterzeichnung des Münchner Abkommens debattierte das britische Unterhaus drei Tage über die Entscheidung von München. Die Aussprache im Oberhaus lief parallel. Soweit jedoch die Redner der Arbeiterpartei dem Unbehagen des Landes über das Zurückweichen vor Hitler Ausdruck gaben, antworteten die Konser-

ní členové této sněmovny kritizují krátkou lhůtu předání území. Rád bych Vám zde připomenul, že Češi si ponechali dvacet let času, než Sudetoněmcům přiznali jejich práva.“

Mr. Culverwell (konzervativec)**:** *„Pokud jste, tak jako já, toho názoru, že první válka nebyla zlovolně vnucena světu, který ji nechtěl, nýbrž vznikla z různých důvodů … tak potom by byl po válce očividně správný kurs potřást nepříteli rukou, být si vzájemně přátelští jak to jen jde, sednout si na mírové konferenci k jednomu jednacímu stolu a pokusit se dosáhnout rozřešení všech těchto problémů a diferencí, které živí obavy národů Evropy a vedou k válce.*

Kdybychom bývali vstoupili do konference s napraveným a demokraticky vedeným Německem v tomto duchu, byli bychom bývali schopni dosáhnout trvalého míru … V mírové smlouvě však spojenci udělali vše, co mohli pro to, aby zajistili trvalé podmanění Německa. Když však povstal Hitler a začal se znovunapřimováním Německa, tak jej zástupci nenávisti a nedůvěry nezpacifikovali … Místo toho nečinně přihlíželi, jak Německo mírovou smlouvu roztrhalo, zastavilo reparace a vybudovalo silnou brannou moc. Všechny ústupky přišly příliš pozdě a německým národem nebyly nikdy uznány. Chcete Vy, obhájci Československa, vážně tvrdit, že by se Sudetoněmci dočkali vyslyšení, kdyby se Hitler nedostal k moci? … Podnikla kdy Společnost národů něco v této věci?“

Richard Law: *„Opravdu se můžeme domnívat, že 3,5 milionu sudetských Němců bylo celých bez sebe nebo kdy toužilo vydat se nacistické brutalitě? Víme, že velký počet z nich neměl nic takového v úmyslu…“*

Sir Archibald Southby: *„Všichni jsme toho názoru, že Sudetoněmci měli přání, avšak jejich stížnosti byly zohledněny až tehdy, když se Německo stalo dostatečně silným, aby se jich zastalo.“*

Sir Thomas Moore: *„Tak jak já chápu demokracii a jak ji chápal Abraham Lincoln, je to vláda většiny národa v zájmu celého národa. Je-li to tak, pak v Československu nevládne demokracie.“*

Sir Thomas Inskip: Jako řečník připomněl proroctví starého Arthura Hendersona: *„Miliony Němců spadly pod vládu Československa. Tím vznikne iredentistické obyvatelstvo onoho významu, jaké rozdmýchalo srbskou agitaci před první světovou válkou.“*

Sir John Simon: Jako řečník zmínil *„Benešovy sliby ve Versailles, ve kterých přislíbil sudetským Němcům rovnoprávnost a liberální režim jako ve Švýcarsku“*.

Sir H. Croft: *„Dělnická strana a liberální strana byly v době mírových rozhovorů vášnivě proti celému tomu spletenci Československu.“*

Debata ve Sněmovně lordů přinesla rovněž zajímavé výroky a pozoruhodné okamžiky. Mluvčí dělnické strany připomenul hospodářské argumenty při tvorbě Československa. Jiný vůbec odmítal jeho právo na existenci.

Lord Snell (oficiální mluvčí dělnické strany): *„Nechť je mi dovoleno … připomenout to, že vůdci mé strany tehdy protestovali*

vativen mit allen Argumenten, welche die Labour Party schon 1919 gegen den Frieden von St-Germain und ***für die Sudetendeutschen*** ins Feld geführt hatten. Es lohnt sich, den heutigen Historikern und Kritikern des Abkommens, einige dieser Aussagen ins Gedächtnis zurückzurufen:

Chamberlain: „Wir sind nicht nach München gegangen, um zu entscheiden, ob die vorwiegend deutschen Gebiete des Sudetenlandes nach Deutschland überführt werden sollen. Das war bereits entschieden“.

Mr. Lansbury (Labour)**:** “Wenn Sie sich die Balkanländer ansehen, werden Sie, so glaube ich, überall Minoritäten finden, die sich ebenso bitter darüber beklagen, was ihnen am Ende des Weltkrieges geschehen ist, wie sich die Tschechen, völlig zu Recht, über das beklagen, was ihnen jetzt zugefügt wird. Das zeigt, wie berechtigt die Behauptung der Pazifisten in der ganzen Welt ist, dass das was, mit Gewalt errungen, auch früher oder später mit Gewalt wieder genommen wird. Von all den Regelungen, die nach dem Kriege erfolgen, gibt es heute, zwanzig Jahre später, kaum noch eine, die besteht. Ja, was noch mehr ist, es gibt kaum eine, die auch nur ein Mitglied des Hauses zu verteidigen bereit wäre. Alle stimmen überein, dass große Missgriffe begangen wurden“.

Mr. Raikes: „Wir sollten nicht vergessen, dass die Tschechen die deutschen Gebiete noch vor dem Vertrag von Versailles annektiert haben. Einige ehrenwerte Mitglieder dieses Hauses beklagen die kurze Frist zur Übergabe. Ich möchte Sie daran erinnern, dass sich die Tschechen zwanzig Jahre Zeit gelassen haben, ehe sie den Sudetendeutschen Rechte zugestanden haben“.

Mr. Culverwell (Konservativer)**:** „Wenn Sie, so wie ich, der Ansicht sind, dass der erste Krieg nicht mutwillig einer Welt, die ihn nicht wollte, aufgezwungen wurde, sondern aus verschiedenen Gründen entstand ... dann wäre der offensichtlich richtige Kurs nach dem Kriege gewesen, dem Feinde die Hand zu schütteln, so freundlich wie zueinander zu sein, sich bei der Friedenskonferenz am Verhandlungstisch zusammenzusetzen und zu versuchen, eine Regelung aller dieser Probleme und Differenzen zu erreichen, die die Befürchtungen der Völker Europas nähren und zum Kriege führen.

Wenn wir in eine Konferenz mit einem geläuterten und demokratisch regierten Deutschland in diesem Geiste eingetreten wären, dann hätten wir einen dauernden Frieden zustande bringen können ... Im Friedensvertrag haben jedoch die Alliierten alles, was sie konnten, getan, um die dauernde Unterwerfung Deutschlands zu sichern. Als jedoch Hitler aufstand und die Wiederaufrichtung Deutschlands begann, haben ihn die Vertreter des Hasses und des Misstrauens nicht niedergeschlagen ... Statt dessen sahen sie tatenlos zu, als Deutschland den Friedensvertrag zerriss, die Reparationen einstellte und eine starke Wehrmacht aufbaute. Alle Konzessionen kamen zu spät und wurden niemals vom deutschen Volk anerkannt. Wollen Sie, die Verteidiger der Tschechoslowakei, ernsthaft behaupten, dass die Sudetendeutschen Gehör ge-

proti tomu, aby tři miliony Němců byly podřízeny vládě jiného národa. Avšak argument, jež byl použit k odmítnutí tohoto protest, byl, že tyto hranice jsou hospodářskou nutností…“

Lord Noel Buxton (labourista): *„Smlouvy z Versailles musely být revidovány. Je pravdou, že to muselo být učiněno skrze okolnosti, které by nikdy nevznikly, kdyby byla (v roce 1919) u moci dělnická strana. My bychom se do tohoto problému, který je teď nutné řešit, nezapletli, poté co dělnická strana silně podporovala požadavky sudetských Němců, že chtějí zůstat mimo Československo.“*

Lord Maugham (lord kancléř): *„Řeknu to jasně: My a Francie jsme se dostali na nejzasší okraj války, abychom zachránili před zničením stát, který vůbec neměl být založen.“*

Lord Mottistone: *„Moji lordové, povstávám na okamžik, protože mi říkají, že jsem jediným přeživším ministrem koruny, který byl přítomen podpisu mírových smluv. Možná jsem v pozici, abych oznámil skutečné důvody, proč byly hranice Československa, které nyní měníme, taženy tak jak byly taženy … V této periodě jsem se mnohokrát radil s maršálem Fochem, který byl tehdy, jak známo, hlavním vojenským poradcem spojenců … Foch nás přesvědčil, že to pro Evropu jako celek bylo dobré*[*]*, ačkoliv se zdálo býti křivdou dát 3,5 milionu Sudetoněmců pod vládu jejich soků. Ještě dnes ho vidím, jak kreslil mapu. Řekl tehdy: ‚Vidíte, zde je velká bašta. Oni mi nechtějí dovolit posunout hranice až k Rýnu; tak mi nechte alespoň tuto baštu.‘“*

Tyto výroky u příležitosti debat v britské Dolní i Horní sněmovně po Mnichovské dohodě jsou dnes dávno zapomenuty. Ano, mnoho politiků by dnes bylo ve svých argumentech rozrušeno. Nejsou ani vhodné jako důkazní materiál pro jednostranné odsouzení Sudetoněmců, jež nakonec vedly k postupimským závěrům. Mnichovské rozhodnutí bylo znovu připomenuto, neboť demokracie při mírových závěrech z roku 1919 nedbala vlastních zásad a položila základ pro novou válku. Sám Wilson pochopil, že demokratická mírová politika nemůže převzít metody té staré, mocenské.

A. Schickel

[*] táhnout takto hranice – pozn. aut.

funden, wenn Hitler nicht zur Macht gekommen wäre?... Hat der Völkerbund jemals in dieser Sache etwas unternommen“?

Richard Law: „Können wir wirklich vermuten, dass 3,5 Millionen Sudetendeutscher darauf aus waren oder jemals danach Sehnsucht hatten, sich der Nazibrutalität auszuliefern? Wir wissen, dass eine große Zahl von ihnen nichts dergleichen im Sinne hatte“ ...

Sir Archibald Southby: „Wir sind alle der Meinung, dass die Sudetendeutschen ein Anliegen hatten, doch dass ihre Beschwerden erst berücksichtigt wurden, als Deutschland stark genug wurde, um für sie einzutreten“.

Sir Thomas Moore: „Wie ich die Demokratie verstehe und wie Abraham Lincoln sie verstand, ist sie eine Regierung der Mehrheit des Volkes im Interesse des ganzen Volkes. Wenn das richtig ist, dann herrschte nicht die Demokratie in der Tschechoslowakei“.

Sir Thomas Inskip: Als Redner erinnerte er an die Prophezeiung des alten *Arthur Henderson*: „Millionen von Deutschen sind unter die Herrschaft der Tschechoslowakei gefallen. Das wird eine irredentistische Bevölkerung von jener Bedeutung schaffen, welche die serbische Agitation vor dem ersten Weltkrieg entfachte“.

Sir John Simon: Als Redner erwähnte er die “Versprechungen von Beneš in Versailles, worin den Sudetendeutschen Gleichberechtigung und ein liberales Regime wie in der Schweiz zugesagt wurde“.

Sir H. Croft: „Die Arbeiterpartei und die Liberale Partei waren zur Zeit der Friedensberatungen leidenschaftlich gegen das ganze Flickwerk der Tschechoslowakei“.

Die Debatte im Oberhaus erbrachte ebenso interessante Aussagen und Höhepunkte. Ein Sprecher der Arbeiterpartei erinnerte an die wirtschaftlichen Argumente bei der Schaffung der Tschechoslowakei. Ein anderer verneinte ihre Existenzberechtigung schlechthin.

Lord Snell (offizieller Sprecher der Arbeiterpartei): „Es sei mir gestattet ... daran zu erinnern, dass die Führer meiner eigenen Partei zur damaligen Zeit dagegen protestiert haben, dass drei Millionen Deutsche der Regierung eines anderen Volkes unterstellt wurden. Doch das Argument, welches benützt wurde, um diesen Protest zurückzuweisen, war, dass diese Grenze eine wirtschaftliche Notwendigkeit sei“ ...

Lord Noel Buxton (Labour): „Die Verträge von Versailles mussten revidiert werden. Es ist wahr, dass dies durch Umstände notwendig gemacht wurde, welche niemals eingetreten wären, wenn die Arbeiterpartei (im Jahre 1919) an der Macht gewesen wäre. Wir würden nicht in dieses Problem verstrickt sein, welches nun zu lösen ist, nachdem die Arbeiterpartei die Sudetendeutschen kräftigst in ihrer Forderung unterstützt hat, außerhalb der Tschechoslowakei zu bleiben“.

Lord Maugham (Lordkanzler): Um es deutlich zu sagen: Wir und Frankreich sind an den äußersten Rand eines Krieges gegangen, um einen Staat vor der Zerstörung zu retten, der überhaupt nicht hätte gegründet werden sollen“.

Lord Mottistone: „Meine Lords, ich erhebe mich für einen Augenblick, weil mir gesagt wird, ich sei der einzige überlebende Minister

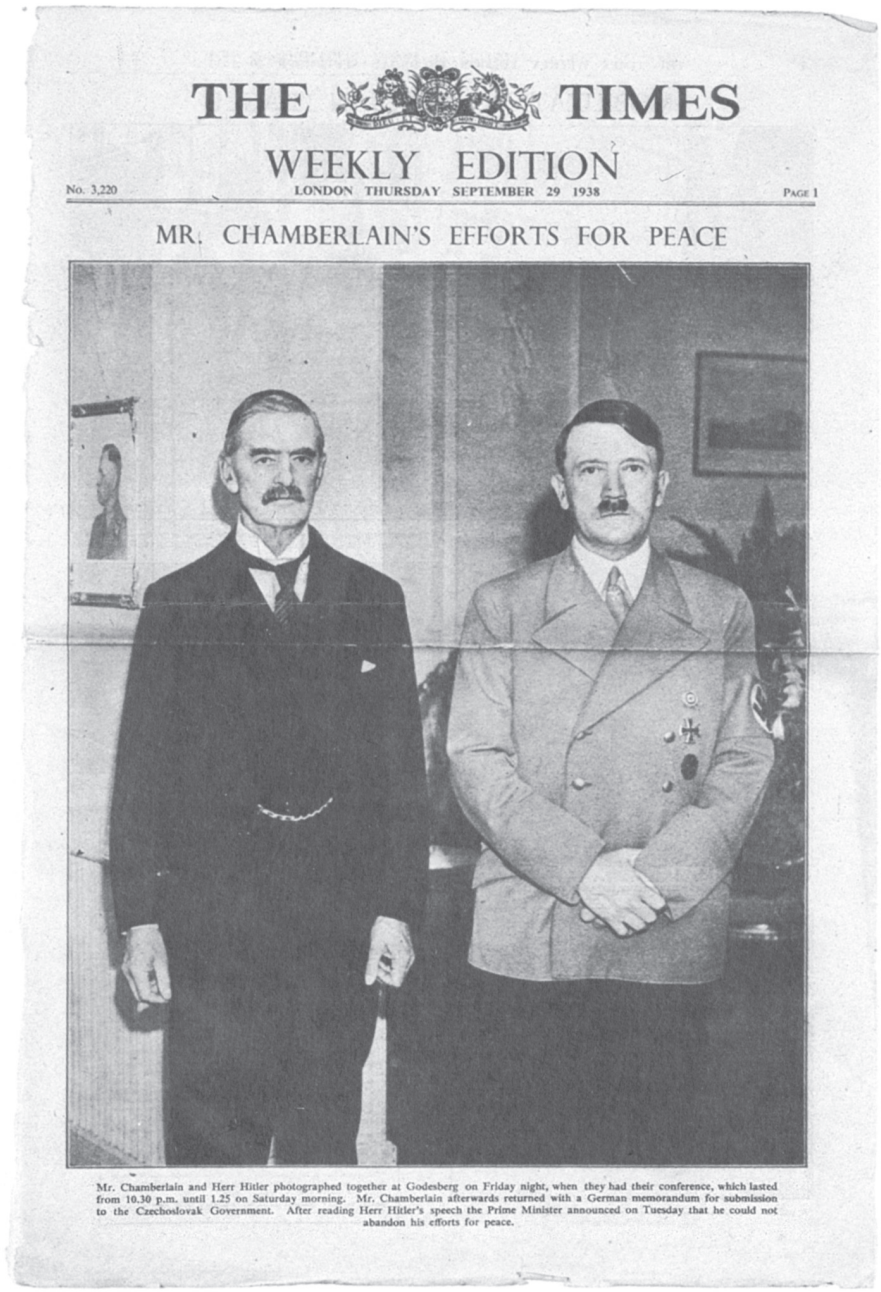

THE TIMES

WEEKLY EDITION

No. 3,220 LONDON THURSDAY SEPTEMBER 29 1938 PAGE 1

MR. CHAMBERLAIN'S EFFORTS FOR PEACE

Mr. Chamberlain and Herr Hitler photographed together at Godesberg on Friday night, when they had their conference, which lasted from 10.30 p.m. until 1.25 on Saturday morning. Mr. Chamberlain afterwards returned with a German memorandum for submission to the Czechoslovak Government. After reading Herr Hitler's speech the Prime Minister announced on Tuesday that he could not abandon his efforts for peace.

Mr. Chamberlain a pan Hitler na společné fotografii z Godesbergu

der Krone, der der Unterzeichnung der Friedensverträge beigewohnt hat. Ich mag in der Lage sein, die wahren Gründe bekanntzugeben, warum die Grenzen der Tschechoslowakei, die wir nun ändern werden, so gezogen wurden...Ich hatte in dieser Periode viele Beratungen mit Marschall Foch, der damals, wie erinnerlich, der militärische Hauptratgeber der Alliierten war ... Foch überzeugte uns, dass es für Europa als Ganzes gut war (die Grenzen so zu ziehen), obwohl es ein Unrecht schien, 3,5 Millionen Sudetendeutsche unter die Herrschaft ihrer Widersacher zu bringen. Ich kann ihn heute noch sehen, wie er die Karte gezeichnet hat. Er sagte: „Sehen Sie, hier ist ein große Bastion. Sie wollen mir nicht erlauben, die Grenze an den Rhein vorzuschieben; doch lassen Sie mir wenigstens diese Bastion“.

Diese Aussagen, anlässlich der Debatte im britischen Unterhaus und Oberhaus nach dem Münchner Abkommen, sind heute längst vergessen. Ja, sie würden viele Politiker in ihren Argumentationen irritieren. Sie eignen sich auch nicht als Beweismaterial für die einseitige Verurteilung der Sudetendeutschen, die letztlich zu den Potsdamer Beschlüssen führten. Die Münchner Entscheidung wurde heraufbeschworen, weil die Demokratie bei den Friedensschlüssen von 1919 ihre eigenen Grundsätze missachtet hatte und den Grundstein für einen neuen Krieg legte. Allein Wilson hatte begriffen, dass eine demokratische Friedenspolitik nicht die Methoden der alten Machtpolitik übernehmen kann.

A. Schickel

Plán vyhnání

Vyhnání Sudetoněmců byla první, Benešem a jeho komplici dlouho plánovaná „etnologická čistka“ v srdci Evropy. Rozpad Československa v roce 1992 ukázal celému světu, že byl tento stát postaven na lži. „Československý národ“ nikdy neexistoval, „československý jazyk“ jabysmet – obojí bylo klamným podkladem založení onoho státu, který – s odvoláním na právo Čechů na sebeurčení – znásilnil právo na sebeurčení sudetských Němců, Slováků, Maďarů, Ukrajinců a Poláků, a vehnal je všechny do jednoho státu.

Již 10. ledna 1919 prohlásil český státní prezident Tomáš Masaryk v Paříži směrem k francouzskému listu „Le Matin“ k otázce Němců v již vyhlášeném československém státě otevřeně toto:

„Naše historické hranice se s těmi etnografickými celkem shodují. Jen severní a západní okraje českého čtyřúhelníku mají v důsledku silného přistěhovalectví během posledních století německou menšinu. Pro tyto cizáky se možná podaří vytvořit nějaký ‚modus vivendi’ a když se ukážou jako loajální občané, je dokonce možné, že jim náš parlament, alespoň na poli veřejného vzdělávání, povolí nějakou autonomii. Ostatně, jsem přesvědčen, že bude probíhat rychlá degermanizace těchto území.“

Masarykův výrok o Němcích jako cizácích a imigrantech nacházíme již roku 1848 u příležitosti „Slovanského kongresu“ v Praze, kde se to hemžilo heslem: *„Pánem v Čechách (Böhmen) je Čech (Tscheche), Němec je zde jen přistěhovalcem, nájemníkem, hostem“*, a nakonec napsal kongresu jistý kazatel vykázaný do Berlína kvůli diferencím s ordinariatem dne 31. 5. 1848 jako pozdrav: *„Nebudou-li se chtít Němci Čechům podřídit, tak budou muset být ze země vyhnáni“*. Roku 1897 to oficielně prohlásila i Národní obrana jako politický cíl, a sice: *„Očista od Němectva v soukromém jakož i veřejném životě“*, poté co to již jednu celou generaci více či méně potajmu doutnalo, resp. bylo diskutováno. Zrno pro uskutečněné vyhnání Sudetoněmců roku 1945 pomalu klíčilo.

Ještě před samotným „prohlášením tří spojenců“ v Postupimi z 2. srpna 1945 pronesl samozvaný prezident Edvard Beneš na shromáždění dne 16. června 1945 v Táboře:

„Může vůbec někdo něco namítat proti našemu požadavku spojencům, postavit se za nás ve snaze očistit české a slovenské země od těch, kteří v této strašné válce bojovali jako pátá kolona za zničení našeho národního života, za úplnou germanizaci a ve skutečnosti za totální vymazání našeho jména jak z mapy tak světové historie?

Rozhodněme se, že republiku odgermanizujeme, všude a ve všech ohledech. Myslete na to, že toto vykonáme. Jde o degermanizaci jmen, krajin, měst, obyčejů, jde o všechno, co vů-

Planung der Vertreibung

Die Vertreibung der Sudetendeutschen war die erste von Beneš und seinen Gehilfen lange geplante „ethnologische Säuberung“ im Herzen Europas. Der Zerfall der Tschechoslowakei machte 1992 aller Welt deutlich, dass dieser Staat auf einer Lüge aufgebaut war. Die „Tschechoslowakische Nation“ hat es nie gegeben, die „tschechoslowakische Sprache“ hat nie existiert – beides war die trügerische Grundlage jener Staatsgründung, die – unter Berufung auf das Selbstbestimmungsrecht der Tschechen – das Selbstbestimmungsrecht der Sudetendeutschen, der Slowaken, der Magyaren, der Ukrainer und Polen vergewaltigte und sie in diesen Staat hineingezwungen hat.

Schon am 10. Januar 1919 hat der tschechische Staatspräsident Thomas Masaryk in Paris gegenüber der französischen Zeitung „Le Matin“ zur Frage der Deutschen im bereits ausgerufenen tschechoslowakischen Staate offen erklärt:

„Unsere geschichtlichen Grenzen stimmen mit den ethnographischen Grenzen ziemlich überein. Nur die Nord- und Weständer des böhmischen Vierecks haben infolge der starken Einwanderung während des letzten Jahrhunderts eine deutsche Mehrheit. Für diese Landfremden wird man vielleicht einen gewissen modus vivendi schaffen, und wenn sie sich als loyale Bürger erweisen, ist es sogar möglich, daß ihnen unser Parlament zumindest auf dem Gebiet des öffentlichen Unterrichts irgendeine Autonomie gewährt. Im übrigen bin ich davon überzeugt, dass eine rasche Entgermanisierung dieser Gebiete vor sich gehen wird“.

Masaryks Aussage über die Deutschen als Landfremde und Immigranten finden wir bereits 1848 anlässlich des „Slavenkongresses in Prag, wo die Parole um sich griff: *„Herr in Böhmen ist der Tscheche, der Deutsche ist dort nur Zugewanderter, ein Mieter, ein Gast“,* und schließlich schrieb ein wegen Differenzen mit dem Ordinariat nach Berlin ausgewiesener Priester am 31.5. 1848 an den Kongress als Grußadresse unter anderem: *„wollten sich die Deutschen den Böhmen nicht fügen, dann müsse man sie zum Lande hinausjagen“.* 1897 wird dies von der Narodní obrana als politisches Ziel öffentlich genannt, nämlich *„Säuberung vom Deutschtum im privaten wie auch im öffentlichen Leben“,* nachdem es über eine Generation mehr oder weniger heimlich schwelte, beziehungsweise in der Diskussion stand. Die Saat für die 1945 erfolgte Vertreibung der Sudetendeutschen ging langsam auf.

Noch vor der „Erklärung der drei Alliierten“ in Potsdam am 2. August 1945 hat der selbsternannte Präsident Edvard Beneš in einer Versammlung am 16. Juni 1945 in Tabor erklärt:

„Kann irgend jemand etwas gegen unsere Forderung an die alliierte Welt einzuwenden haben, sich hinter uns im Bemühen zu stellen, die böhmischen und slowakischen Länder von denen zu säubern, die in diesem schrecklichen Krieg als fünfte Kolonne für die Vernichtung unseres nationalen Lebens kämpften, für die voll-

bec může být odgermanizováno. Dnes pro to dozrál čas. Myslete na to, co nám bylo během staletí od doby husitské germanizací způsobováno. Proto budiž naším mottem: Všude a ve všem naši republiku odgermanizovat.“

Tato výzva českému lidu nepramenila jen z vítězného opojení nad nacionálněsocialistickým Německem, nýbrž byla směřována proti všem Němcům. Nyní mohly být plány z roku 1918 realizovány. A bylo dost Čechů, kteří o toto řešení usilovali. V zastoupení mnoha ostatních uveďme jen dva příklady:

Představy a návrhy byly před začátkem pařížské mírové konference r. 1919 publikovány Josefem L. Stěhulem ve spisku *Československý stát v mezinárodním právu a styku.* V rozvláčných pasážích se Stěhule zabývá degermanizací a dochází při tom k závěru:

„Nadchází nám v naší historii okamžik, jaký posud nám nekynul a jaký za tisíc let se neprojeví: Získali jsme si sympathie svobodných národů světa a co víc značí, náš stát je jednou ze záruk světového obezpečení jich všech oproti Němcům. Musíme dnes napnout luk co nejvíce a využít situace, které více už nebude. Situace světová bude taková, že budeme mít pokoj alespoň jednoho století, abychom zadané sobě úkoly mohli dovršit. Během sto let, než Německo se vzpamatuje, bude celé české území beze všeho násilí počeštěno … Jestli by proces ten nepokračoval dosti rychle, přikročíme k vysídlování německého elementu …“

O několik stupňů ostřejší byly ve svých plánech a požadavcích návrhy vojenského experta a žurnalisty Hanuše Kuffnera, které roku 1918 publikoval ve svém titulu *Náš stát a světový mír*, jehož přílohou bylo také pět map a který jej jako memorandum rozdával českým politikům a zůstupcům vítězných mocností. Kuffner se po 14leté kariéře důstojníka rakouské armády zřekl služby, aby se věnoval vojenskému spisovatelství a žurnalismu. Mimo jiné vydal již v roce 1907 knihu *Husitské vojny v obrazech* Jeho návrhy směřovaly k silné decimaci Německa, přičemž **na jihu měla česká hranice probíhat podél Dunaje v Dolních Rakousích a dále na jih podle Dunaje do Dolního Rakouska**.

Dále Kuffner požaduje:

Budoucí správní území slovanského bloku, „Obec českého Národa“ zůstane, čím bývalo na labské a šumavské čáře: předvojem a stráží východní „Slavy“ národů. A jest třeba náležitě je vystrojit, aby za ním klidně a bezpečně před nepřátelským přepadem kvésti mohlo ovoce světové války, světový mír … Opatrnické heslo Říma, aby pro vojnu se opatřil, kdo mír chce udržet, novými poměry nikterak nestává se zbytečným … Válečnicky vyloženo, zní římanské heslo tak: odstranit, co nepříteli usnadňuje útočit a nám brání hájit se prospěšně …

Je třeba odejmout Němectvu základny vojenského obchvatu v boku a týlu našeho území. Vymýtit odtud i poslední stín politického Němectva …

ständige Germanisierung und in der Tat für die totale Auslöschung unseres Namens von der Landkarte wie aus der Weltgeschichte?

Entschließen wir uns, dass wir die Republik entgermanisieren müssen, überall und in jeder Hinsicht. Denken Sie darüber nach, wie wir das vollbringen. Es geht um die Entgermanisierung der Namen, Landschaften, Städte, Gewohnheiten, es geht um alles, was überhaupt entgermanisiert werden kann. Heute ist die Zeit dafür gekommen. Denken Sie daran, was uns über Jahrhunderte seit der Hussitenzeit, durch die Germanisierung angetan wurde. Daher wird unser Motto sein: Überall und in allem die Republik zu entgermanisieren.“

Diese Aufforderung an das tschechische Volk entsprang nicht nur einem Siegesrausch über NS-Deutschland, sondern war gegen alle Deutschen gerichtet. Jetzt konnten die 1918 noch nicht realisierbaren Pläne umgesetzt werden. Und da gab es genügend Tschechen, die diese Lösung anstrebten. Zwei Beispiele seien hier stellvertretend für viele andere genannt:

Vorstellungen und Vorschläge wurden von Josef L. Stehule vor Beginn der Pariser Friedenskonferenz 1919 in der Schrift „Der tschechoslowakische Staat im internationalen Recht und Verkehr“ (Československý stát v mezinárodním právu a styku) publiziert. In den sehr langatmigen Ausführungen beschäftigt sich Stehule mit der Entgermanisierung und kommt dabei zu dem Schluss:

„In unserer Geschichte naht der historische Augenblick, wie er sich bislang nicht bot und wie er sich in tausend Jahren nicht ergibt: Wir haben die Sympathien der freien Völker der Welt gewonnen ... Wir müssen heute den Bogen so straff wie möglich spannen und eine Situation nützen, die es nicht mehr geben wird. Die Weltsituation wird so sein, dass wir mindestens ein Jahrhundert Ruhe haben, um die uns gestellten Aufgaben vollenden zu können. Im Laufe von hundert Jahren wird, bevor Deutschland sich seiner besinnt, das ganze böhmische Gebiet ohne jede Gewalt tschechisiert sein ... Wenn dieser Vorgang nicht schnell genug vonstatten geht, schreiten wir zur Aussiedlung des deutschen Elements ...

Um einige Grade schärfer in den Plänen und Forderungen waren die Vorschläge des Militärexperten und Journalisten Hanuš Kuffner, die er in seiner 1917 als Denkschrift an tschechische Politiker sowie an Vertreter der Ententemächten verteilte und 1918 unter Beifügung von fünf Landkarten unter dem Titel „Unser Staat und der Weltfriede“ (Náš stát a světový mír) publizierte. Kuffner hatte nach vierzehnjähriger Laufbahn als Offizier im österreichischen Heer den Dienst quittiert, um sich der Militärschriftstellerei und dem Journalismus zu widmen. Unter anderem veröffentlichte er bereits 1907 ein Buch über die „Hussitenkriege in Bildern“. Seine Vorschläge gingen auf die starke Dezimierung Deutschlands hinaus, und im Süden sollte die tschechische Grenze entlang der Donau in Oberösterreich und südlich der Donau in Niederösterreich verlaufen.

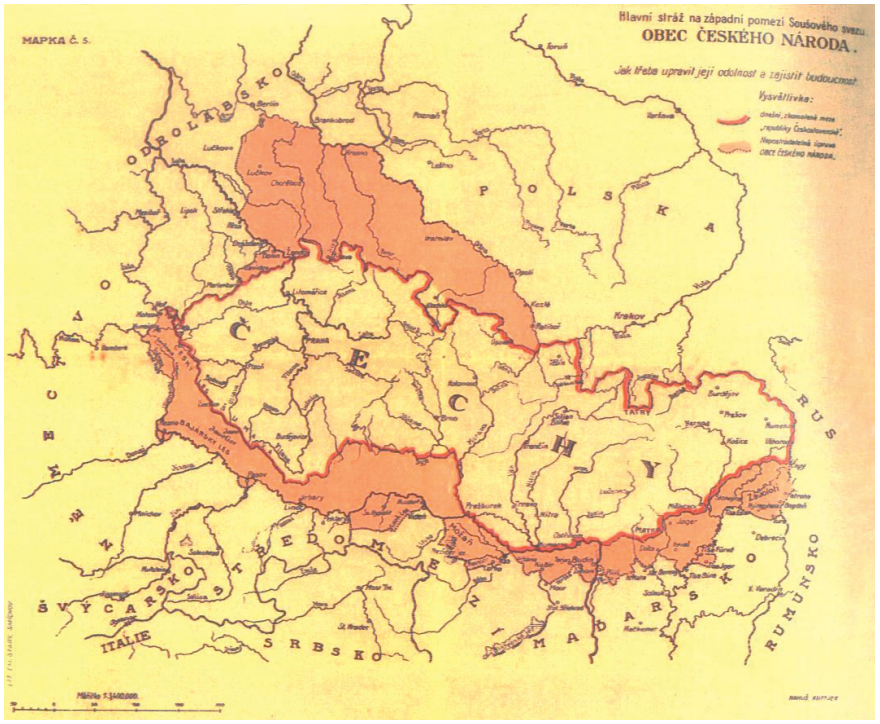

„Hlavní stráž na západním pomezí Soušového svazu
Obec českého národa“

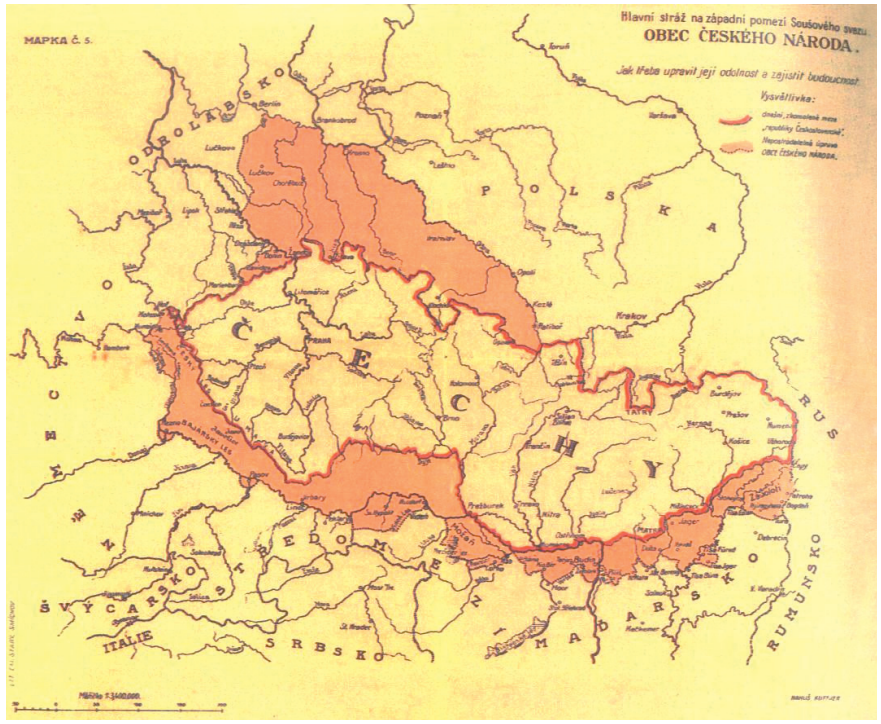

„Die Hauptwache an der westlichen Grenze des Kontinentalbundes:
Der Staat des tschechischen Volkes“

Odebrat Němectvu a zabezpečit sobě průchody a přechody přírodními překážkami horskými i vodními, naklást Němectvu seč nejvíce takových překážek …

Kdo tedy alespoň trochu sledoval ideje duchovních praotců vyhnání a jeho předcházející historii, nemůže se rozhodně přidat k argumentaci politických elit v dnešním Česku, že vyhnání bylo dohodnuto v Postupimi. Neboť už před postupimským protokolem a konferencí, která začala 17. července 1945, byly již statisíce Němců hnány přes hranice takzvanými revolučními gardami, tak jak to poručil prezident. Ještě 28. října 1945 hovořil Beneš před parlamentem o mezinárodním souhlasu s „konečným řešením německé otázky“. Toto „konečné řešení“ je prý nutné v zájmu míru v Evropě. Jiné řešení prý není. Dnes jsou akcenty k této otázce zcela jiné. Sice se dnes stále ještě mluví o někdejší oprávněné možnosti zajištění míru (konec konců byli mnozí Sudetoněmci dle mínění někdejšího českého premiéra Zemana vlastizrádci – *Profil*, 21. 1. 2002 – a proto bylo vyhnání ještě mírným trestem, neboť za vlastizradu náleží trest smrti), avšak v Postupimi byl zřízen pro poválečnou Evropu pořádek, na kterém se nesmí nic měnit. A dnešní méně či více významní čeští politici se pokoušejí – s ohledem na mizerné znalosti dnešní generace ohledně událostí roku 1945 – vzbuzovat dojem, že na vyhnání lze nahlížet jako na „zdroj míru“ a politicky prozíravé rozhodnutí, jež bylo Čechům vnuceno, a ti tak byli jen pomocníky při naplňování plánů spojenců.

Im übrigen verlangte Kuffner:

„Das zukünftige Verwaltungsgebiet des slawischen Blocks. Die „Gemeinde des tschechischen Volkes“, wird bleiben was es auch früher an der Elbe- und Böhmerwaldlinie gewesen ist: Der Vortrab und Vorposten der östlichen „Slava“ der Nationen. Man muss dieses Gebiet gehörig ausrüsten, damit hinter ihm ruhig und gesichert vor feindlichem Überfall die Frucht des Weltkrieges – der Weltfriede – ausreifen könne. Die von der Vorsicht diktierte Devise Roms, dass sich zum Krieg rüsten müsse, wer den Frieden haben wolle, ist durch die neuen Verhältnisse hinfällig geworden ... Militärisch erläutert, besagt der römische Grundsatz: Es ist alles zu beseitigen, was dem Feind den Angriff erleichtert und uns eine erfolgreiche Verteidigung erschwert ...

Es müssen dem Deutschtum die Grundlagen für eine militärische Umklammerung in der Flanke und am Genick des Gebietes genommen werden. Es ist selbst der letzte Schatten politischen Deutschtums auszumerzen ...

Es müssen dem Deutschtum abgenommen werden und für uns gesichert werden, die Durchgänge und Übergänge über die natürlichen Berg- und Flusshindernisse; dem Deutschtum dagegen müssen möglichst viele Hindernisse in den Weg gelegt werden ...

Wer also die Ideen der geistigen Vorväter und die Vorgeschichte der Vertreibung einigermaßen verfolgt hat, kann sich keinesfalls den Argumentationen der politischen Eliten in Tschechien anschließen, dass in Potsdam die Vertreibung beschlossen wurde. Denn noch vor dem Potsdamer Protokoll und der Konferenz, die am 17. Juli

Edvard Beneš, hlavní aktér vyhnání, nám dal ve svých *Pamětech* (zveřejněných roku 1947 v Praze) ohledně let 1938-43 na srozuměnou:

„Bylo mi jasno hned po Mnichově, že až jednou půjde o odstranění mnichovské dohody a jejích důsledků, bude musit být řešena zásadně a definitivně pro náš stát i otázka menšinová a speciálně otázka našich Němců … Vycházel jsem tu také ze zásady, jež byla během války všeobecně všemi velmocemi přijímána, že totiž pokusy o minoritní smlouvy, prováděné s pomocí Společnosti národů po první světové válce, opakovány už nebudou, protože se neosvědčily a přímo zklamaly. Nás přivedly roku 1938 – jaká to byla nesmyslná absurdnost! – až do Mnichova! … Není tudíž jiného východiska, nežli pokusit se přesunem obyvatelstva … počet menšin v cizích státech co nejvíce snížit…“

Beneš tak konec konců na vyhnání Sudetoněmců horlivě a otevřeně pracoval po celou dobu války v exilu. Následující chronologie, sestavená z výňatků (a tedy nikoli kompletní) jeho řečí a prohlášení, poskytuje pozoruhodný vhled do jeho politické ohebnosti a bezskrupulóznosti.

22. 1. 1942: Beneš přichází s prohlášením, že po válce bude třeba se zbavit dvou milionů Němců. Všichni mladí Němci až do určitého věku musí pryč.

23. 2. 1942: V jistém novinovém článku Beneš požaduje, aby po válce nikde ve střední Evropě nebyly žádné německé menšiny.

28. 4. 1942: V jednom rozhlasovém proslovu Beneš požaduje, že Německo musí být vykázáno zpět do svých hranic z roku 1937 a požaduje současně „odsun“ Němců.

26. 6. 1942: Beneš informuje o tajné smlouvě se SSSR a o postoupení Zakarpatské Ukrajiny výměnou za „odsun“ sudetských Němců.

7. 7. 1942: Na základě rozhodnutí britské vlády ze dne 6.7. sděluje britský ministr zahraničí v rozhovoru s Benešem souhlas s odsunem.

30. 10. 1942: Český státní ministr (exilové vlády) vyhlašuje v jednom novinovém článku, že v republice nesmí zůstat nikdo, kdo sloužil „henleinismu“ nebo „hitlerismu“.

13. 5. 1943: Beneš píše československé exilové vládě: *„Poté co jsem (12.5.) prezidentovi USA Rooseveltovi řekl, že Velká Británie a SSSR jsou pro odsun, souhlasí i on.“*

22. 5. 1943: Beneš ve své řeči v Chicagu prohlašuje, že odsun je třeba provést, aby se tím zajistil trvalý mír.

27.10. 1943: Rozhlasová řeč Beneše z Londýna: *„Konec této války bude u nás psán krví. Bude se u nás bo-*

1945 begann, wurden bereits Hunderttausende Deutsche von den sogenannten Revolutionsgarden über die Grenze gejagt, so wie es der Präsident befahl. Noch am 28. Oktober 1945 hatte Beneš vor dem Parlament von einer internationalen Zustimmung zur „Endlösung der deutschen Frage“ gesprochen. Diese „Endlösung“ sei im Interesse des Friedens Europa notwendig gewesen, eine andere Lösung hätte es nicht gegeben. Ganz anders sind heute die Akzente zu dieser Frage. Zwar wird heute noch immer von der einzigen und berechtigten Möglichkeit zur Friedenssicherung gesprochen (schließlich waren viele Sudetendeutsche nach Meinung des ehemaligen Ministerpräsident Zeman Landesverräter – „Profil“ 21.1. 2002 – und daher war die Vertreibung die mildere Strafe, denn auf Landesverrat stand die Todesstrafe), doch in Potsdam wurde die Nachkriegsordnung für Europa geschaffen, an der nicht gerüttelt werden darf. Und die heutigen kleinen und großen tschechischen Politiker versuchen - in Anbetracht des mangelnden Wissenstandes der heutigen Generation über die Vorgänge des Jahres 1945 - den Eindruck zu erwecken, diese Vertreibung kann als „Quelle des Friedens“ und politisch weitsichtige Entscheidung angesehen werden, die den Tschechen aufgedrängt wurde und sie nur die Erfüllungsgehilfen der Alliierten waren.

Edvard Beneš, der Hauptakteur der Vertreibung, hat uns in seinen „Erinnerungen“ („Paměti“, veröffentlicht 1947 in Prag) über die Jahre 1938–43 wissen lassen:

„Mir war sofort klar, dass bei der Beseitigung des Münchner Vertrages und seinen Folgen auch die Minderheitenfrage und besonders die Frage unserer Deutschen in für unseren Staat grundsätzlichen und endgültigen Weise gelöst werden müsse“... Hierbei ging ich von einem während des Krieges von allen Großmächten übernommen Grundsatz aus, daß es keine Wiederholung der nach dem Ersten Weltkrieg durchgeführten Versuche mit Minderheitenverträgen und Unterstützung des Völkerbundes geben werde, da sich dieses Verfahren nicht bewährt hatte und der Versuch äußerst unbefriedigend verlaufen war. 1938 wurde unser Staat – was für eine unsinnige Absurdität durch diese Verträge bis nach München gebracht ... Es gibt demnach keine andere Wahl als die Zahl der Minderheiten soweit als möglich durch Bevölkerungstransfer zu vermindern.“...

So hatte Beneš schließlich beharrlich und offen an der Vertreibung der Sudetendeutschen den ganzen Krieg im Exil gearbeitet. Die folgende auszugsweise und daher unvollständige Chronologie seiner Reden und Erklärungen bietet bemerkenswerte Einblicke in seine politische Beweglichkeit und Skrupellosigkeit.

22.1. 1942: Beneš gibt die Erklärung ab, dass man sich nach dem Kriege zwei Millionen Deutscher wird entledigen müssen. Alle jungen Deutschen bis zu einem bestimmten Alter müssen weg.

23.2.: In einem Zeitungsartikel verlangt Beneš, dass es nach dem Krieg keine deutschen Minderheiten in Mitteleuropa geben dürfe.

jovat jako všude jinde na evropském kontinentu a bude se vracet Němcům nemilosrdně a mnohonásobně všecko to, co od roku 1938 v našich zemích napáchali. Celý národ bude zapjat v tomto boji, nebude Čechoslováka, který by nepřiložil ruky k dílu, a nebude vlastence, který by nevzal spravedlivé odplaty za prožité utrpení národa." (In: Central European Observer, London, Bd. 20, Nr. 22 v. 12. 11. 1943).

3. 2. 1944: Beneš prohlašuje před českou exilovou radou v Londýně mj.: *„Krátce, náš domácí boj a převrat v této válce bude a musí být revolučně a vojensky organizovaný a násilný a bude a musí znamenat u nás velikou lidovou odplatu a pro Němce a fašistické násilníky konec opravdu krvavý a nelítostný."*

16.7. 1944: Ve svém dopise českému podzemnímu hnutí (Untergrundbewegung): *„…nemůžeme tedy spoléhat a vyčkávat mezinárodního řešení … Jest třeba, abychom si mnoho vyřídili sami ihned v prvních dnech po osvobození, aby všech vinných nacistů co nejvíce od nás uteklo … a aby co nejvíce těch … bylo v revoluci pobito. Na to stále myslete a na to musí být připraven celý národ."*

3. 11. 1944: Generál Ingr směřoval Čechům přes londýnský rozhlas následující výzvu: *„Až přijde náš den, tak celým národem zazní bojový pokřik husitů: Bijte je, zabíjejte, nenechte nikoho naživu! Každý musí sáhnout po vhodné zbrani, aby zasáhl Němce. A když nebude po ruce střelná zbraň, pak jakákoliv, která bodne nebo zasáhne."*

31. 12. 1944: List *Londoner Observer* píše ve svém titulním článku, že demokracie by se měly držet dále od „Hitlerových vynálezů", jako jsou nucené hromadné přesuny lidí. Vyslovuje se proti plánům transferu, jež se v britské veřejnosti diskutuje.

Vyhnání, které započalo květnem 1945, se dotklo přes 3 milionů Sudetoněmců, z toho kolem čtvrt milionu obětí, jež musely strpět všechny myslitelné formy smrti. Celkový majetek, zabavený v této souvislosti sudetským Němcům byl vyšší hodnoty, než celkový objem Marshallova plánu pomoci USA čtvrnácti státům západní Evropy po roce 1945. Společně s touto historickou hypotékou a navzdory různým výzvám, počínaje americkou Sněmovnou reprezentantů z října 1998 a Evropským parlamentem v březnu 1999, zůstaly proti všem Němcům a Maďarům namířené Benešovy dekrety v platnosti a Česko bylo v roce 2004 bez sebemenších obtíží přijato do Evropské unie – společenství států, jež

28.4.: Beneš erklärt in einer Rundfunkansprache, dass Deutschland auf die Grenzen von 1937 zurückverwiesen werden muss und fordert gleichzeitig den Transfer der Deutschen.

26.6.: Beneš berichtet über einen Geheimvertrag mit der UdSSR und über die Abtretung der Karpaten-Ukraine gegen den Transfer der Sudetendeutschen.

7.7.: Aufgrund des Beschlusses der britischen Regierung vom 6.7. teilt der britische Außenminister in einem Gespräch Beneš die Zustimmung zum Transfer mit.

30.10.: Der tschechische Staatsminister (der Exilregierung) erklärt in einem Zeitungsartikel, dass niemand in der befreiten Republik bleiben darf, der dem Henleinismus und Nazismus diente.

13.5. 1943: Beneš schreibt an die tschechoslowakische (Exil-) Regierung: *„Nachdem ich (am 12.5.) US-Präsident Roosevelt sagte, dass Großbritannien und die UdSSR für den Transfer sind, ist er es auch".*

22.5.: Beneš erklärt in einer Rede in Chicago, dass der Transfer durchzuführen ist, um damit einen bleibenden Frieden zu sichern.

27.10.: Rundfunkrede von Beneš aus London für die Tschechen: *„In unserem Land wird das Ende des Krieges mit Blut geschrieben werden. Den Deutschen wird mitleidlos und vervielfacht all das heimgezahlt werden, was sie in unseren Ländern seit 1938 begangen haben. Die ganze Nation wird sich an diesem Kampfe beteiligen, es wird keinen Tschechoslowaken geben, der sich dieser Aufgabe entzieht und kein Patriot wird es versäumen, gerechte Rache für die Leiden der Nation zu nehmen* (in: Central European Observer, London, Bd.20, Nr. 22 v. 12 11.1943).

3.2. 1944: Beneš erklärt vor dem tschechischen Exilstaatsrat in London u.a.: *„das Kriegsende in der Tschechoslowakei muss gewaltsam, eine gewaltige Volksabrechnung mit den Deutschen ... ein blutiger Kampf sein"...*

16.7.: In einem Brief an die tschechische Untergrundbewegung schreibt Beneš: *„Wir können uns nicht auf eine internationale Lösung verlassen ... es ist daher notwendig, dass wir in den ersten Tagen nach der Befreiung vieles selbst erledigen, dass möglichst viele schuldige Nazisten vor uns fliehen ... und möglichst viele derjenigen ... in der Revolution erschlagen werden. Denken Sie immer daran, darauf muss die ganze Nation vorbereitet sein"...*

3.11.: General Ingr richtete folgenden Aufruf über den Londoner Rundfunk an die Tschechen: *„Wenn unser Tag kommt, wird die ganze Nation dem Kriegsruf der Hussiten folgen: Schlagt sie, tötet sie ... Lasst*

se samo označuje za *společnost hodnot*. Pranýřování vyhnání jakožto aktu proti lidskosti a genocidy dnes všechny demokratické vlády Evropy zabraňují.

A. Oberwandling

Vyháněni přes hranice

niemanden am Leben! Jedermann sollte sich bereits jetzt nach der bestmöglichen Waffe umsehen, die die Deutschen am stärksten trifft" ...

31. 12.: Der „Londoner Observer" schreibt in seinem Leitartikel, dass Demokratien sich von „Hitlererfindungen" wie Massenzwangswanderungen fernhalten sollten. Er ist gegen die Transferpläne, die in der britischen Öffentlichkeit diskutiert wurden.

Die ab Mai 1945 begonnene Vertreibung betraf über 3 Millionen Sudetendeutsche und rund eine Viertelmillion an Opfern, die alle nur erdenklichen Todesarten erleiden mussten. Das in diesem Zusammenhang enteignete Vermögen der Sudetendeutschen war höher als die gesamte Marshall-Plan Hilfe der USA für 14 Staaten Westeuropas nach 1945. Mit dieser historischen Hypothek und trotz verschiedner Aufforderungen, angefangen vom amerikanischen Repräsentantenhaus im Oktober 1998 und dem europäischen Parlament im März 1999, blieben alle gegen die Deutschen und Magyaren gerichteten Beneš-Dekrete aufrecht und Tschechien wurde 2004 ohne die geringsten Schwierigkeiten in die Europäische Union, eine Staatengemeinschaft, die sie sich selbst als Wertegemeinschaft bezeichnet, aufgenommen. Eine Anprangerung der Vertreibung als einen menschenrechtswidrigen Akt oder als Völkermord wird heute von allen demokratischen Regierungen Europas vermieden.

A. Oberwandling

Použitá literatura:
Habel, Fritz Peter: Dokumente zur Sudetenfrage, München 2003, 5. vydání.
Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa, Bd. IV/1 und 2, München 1957.
Kuffner, Hanuš: Náš stát a světový mír, Varnsdorf (Čechy) 1922.

Weiterführende Literatur:
Fritz Peter Habel; Dokumente zu Sudetenfrage; München 2003; 5. Auflage.
Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa, Bd. IV/1 und 2; München 1957.
Hanuš Kuffner; Unser Staat und der Weltfrieden; Warnsdorf (Böhmen) 1922.

Zneprávnění Benešovými dekrety

Odejmutí občanství, totální vyvlastnění, zničení německé národnostní skupiny, „divoké“ vyhnání stejně jako „řádný odsun obyvatelstva“ byla „řešení otázky menšin“, o kterých ve svých memoárech hovořil Dr. Edvard Beneš již v roce 1940.

Co obsahují Benešovy dekrety? Tuto otázku slýcháme neustále pokaždé, když dojde na takzvanou právní podstatu vyvlastnění a vyhnání sudetských Němců (a Maďarů). Co Benešovy dekrety znamenaly a ještě dnes znamenají, co se v těchto dekretech píše za nehoráznosti, to ví skutečně jen málokdo. Člověk ani nemůže uvěřit, že ve dvou státech (Česko a Slovensko), jež jsou členy Evropské unie, jsou skutečně ještě v platnosti stále takto rasistické zákony. Přesto bylo Česko bez zábran přijato do takzvané společnosti hodnot EU.

V takzvaném „Košickém vládním programu“, tedy prvním programu československé vlády Národní fronty ze dne 5. dubna 1945, se v článku VII. počítalo s odejmutím „československého státního občanství“ téměř všem Sudetoněmcům, poté co byli z hlediska mezinárodně-právního resp. v rozporu s mezinárodním právem opět považováni za československé státní občany a co byly Sudety opět, jako v roce 1918, násilím obsazeny a anektovány. Tím však neměly být postiženy ty osoby, které se „před a po Mnichovu 1938“ (tedy Mnichovskou dohodou) loajálně a věrně přihlásili k Československu, ony osoby, které šly po roce 1938 do exilu a bylo na ně pohlíženo jako na „antinacisty a antifašisty“.

V *Košickém vládním programu*, pojmenovaném podle prvního sídla československé vlády pro návratu z Londýna přes Moskvu, bylo primárně plánováno pouze vyhnání oněch Sudetoněmců, kteří byli podle československého chápání hodni odsouzení *„kvůli zločinům proti republice“* a těch, kteří *„se přistěhovali po Mnichovu 1938“*. Avšak ihned po skončení války byli všichni Sudetoněmci stigmatizováni tím, že museli nosit bílé pásky nebo kousky látek s černým nápisem „N“ (Němec). Jejich potravinové lístky byly napříč opatřeny potiskem „Němec“. To vedlo k naprosto nedostačujícímu přísunu potravin. Nakupovat mohli jen ve stanovenou dobu. Největší část sudetských Němců byla vyhnána z bytů a vměstnána do táborů a nouzových ubytovacích zařízení. Vládní program z Košic (východní Slovensko) se však změnil během několika málo týdnů. Celkem 3,5 milionu Sudetoněmců a Karpatoněmců bylo vyvlastněno, v rozporu s mezinárodním právem a lidskými právy okradeno o svoji vlast a majetek, a vyhnáno. Masové vyhánění bylo uskutečněno ve dvou fázích, v takzvaném „divokém vyhnání“ v měsících květen až červenec 1945 a dále v českými úřady resp. národními výbory organizovaných masových vyháněcích akcích (po Postupimské konferenci) až do konce roku 1946. Přitom přišlo nejrůznějšími způsoby o život přes 240 000 Sudetoněmců.

Die Entrechtung durch die Beneš-Dekrete

Ausbürgerung, Totalenteignung, die Vernichtung der deutschen Volksgruppe, die „wilde“ Austreibung sowie der „geordnete Bevölkerungstransfer“ waren die *„Lösung der Minderheitenfrage“,* von der Dr. Edvard Beneš in seinen Memoiren schon im Jahre 1940 gesprochen hat.

Was beinhalten die Beneš-Dekrete? Diese Frage hört man immer wieder, wenn man auf die sogenannte Rechtsgrundlage für Enteignung und Vertreibung der Sudetendeutschen (und Madjaren) zu sprechen kommt. Was die Beneš-Dekrete bedeutet haben und noch heute bedeuten, was in diesen Dekreten an Ungeheuerlichkeiten festgehalten wird, das wissen im einzelnen nur die wenigsten. Man kann es gar nicht glauben, dass in zwei Staaten (Tschechien und Slowakei), die Mitglied der Europäischen Union sind, tatsächlich noch immer derart rassistische Gesetze Geltung haben. Dennoch wurden Tschechien ohne Hindernisse in die sogenannte Wertegemeinschaft der EU aufgenommen.

Im sogenannten „Kaschauer Statut“, dem ersten Programm der tschechoslowakischen Regierung der Nationalen Front vom 5. April 1945, wurde im Artikel VII vorgesehen, fast allen Sudetendeutschen die *„tschechoslowakische Staatsbürgerschaft“* abzuerkennen, nachdem man sie völkerrechts- und menschrechtswidrig wieder als tschechoslowakische Staatsbürger betrachtete und das Sudetenland erneut, wie 1918, mit Gewalt besetzte und annektierte. Hievon sollten jedoch jene Personen nicht betroffen werden, die sich *„vor und nach München 1938“,* das heißt dem Münchner Abkommen, loyal und treu zur Tschechoslowakei bekannten, jene die nach 1938 ins Exil gingen und als „Antinazisten und Antifaschisten“ angesehen wurden.

Im „Kaschauer Statut“, genannt nach dem ersten Regierungssitz der tschechoslowakischen Regierung nach ihrer Rückkehr aus London über Moskau, wurde also primär nur die Vertreibung für jene Sudetendeutschen vorgesehen, die nach tschechoslowakischer Auffassung *„wegen Verbrechen gegen die Republik“* zu verurteilen waren und jene, *„die nach München 1938 einwanderten“.* Jedoch sofort nach Kriegsende wurden alle Sudetendeutschen stigmatisiert, in dem sie weiße Armbinden oder Stoffteile mit dem schwarzen Aufdruck „N“ (Němec = Deutscher) tragen mussten. Ihre Lebensmittelkarten erhielten einen quergeschriebenen Aufdruck *„Deutsche“*. Dies führte zu einer völlig unzureichenden Lebensmittelzuteilung. Einkaufen durften sie zu bestimmten Stunden. Der größte Teil der Sudetendeutschen wurde aus ihren Wohnungen in Lager oder Notunterkünfte getrieben und gepfercht. Das Programm von Kaschau (Ostslowakei) änderte sich jedoch binnen weniger Wochen. Die 3,5 Millionen Sudeten- und Karpatendeutschen wurden enteignet, völkerrechts- und menschenrechtswidrig ihrer Heimat und ihres Besitzes beraubt und ausgetrieben. Die Massenaustreibung vollzog sich in zwei Phasen, die sogenannte „wilde Austreibung“ in den Monaten Mai bis Juli 1945 und die von tschechoslowakischen

Totální vyvlastnění, zneprávnění a nucené práce byly vyvolány *Dekrety prezidenta republiky* státního prezidenta dr. Edvarda Beneše. K těmto zákonodárným aktům a k výkonu vládní činnosti byl zmocněn *Košickým vládním programem*. Lidskými právy pohrdající „dekrety" byly dodatečně podepsány členy vlády, respektive příslušnými ministry. Posléze byly přijaty také Národním shromážděním a v roce 2002 znovu potvrzeny českým parlamentem. Dodnes tedy požívají zákonné platnosti.

V roce 1945 a 1946 byly vydány následující dekrety k vyvlastnění, zneprávnění a nucené práci:

1. Dekret týkající se ***„neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů"*** z 19. května 1945. Tento dekret tvoří podklad pro vyvlastnění soukromého národního majetku v Československu žijících Němců. Na základě tohoto dekretu byl celkový majetek těchto osob dán pod „národní správu", tzn. pod správu příslušných „Národních výborů", jež byly zpravidla ovládány komunistickou stranou. Tímto bezpříkladně brutálním aktem byli Sudetoněmci vyvlastněni.
2. Dekret ***„o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa"*** ze dne 21. června 1945. Tento dekret dal podnět k zabavení veškerého zemědělského vlastnictví sudetských Němců. To bylo dále podřízeno *Národnímu pozemkovému fondu*, který byl zase tvořen Národními výbory.
3. Oznámení ministerstva financí z 22. června 1945 o ***„zajištění německého majetku"***. Tím byl zkonfiskován veškerý majetek Sudetoněmců uložený u peněžních institucí (např. peníze a cenné papíry). Kromě toho byly všechny německé firmy a německé instituce nuceny nejpozději do 15 dní složit svůj veškerý majetek do uzavřeného skladu ministerstva financí.
4. Dekret prezidenta republiky ze dne 20. července 1945 ***„o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci."*** Tímto dekretem byla konfiskace zemědělského vlastnictví Sudetoněmců potvrzena, aby jej bylo možné co nejdříve rozdat levně českým a slovenským novoosídlovatelům.
5. Ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 ***„o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské."*** Zveřejněn byl tento dekret 10. 8. 1945. V § 1, bod 1. se píše: „*Českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské, kteří podle předpisů cizí okupační moci nabyli státní příslušnosti německé nebo maďarské, pozbyli dnem nabytí takové státní příslušnosti československého státního občanství*";

Behörden beziehungsweise Nationalsausschüssen organisierten Massenaustreibungen nach dem Potsdamer Beschlüssen bis Ende 1946. Dabei haben über 240.000 Sudetendeutsche auf verschiedenste Weise ihr Leben verloren.

Die totale Enteignung, Rechtlosmachung und Zwangsarbeit wurden durch die „Dekrete des Präsidenten der Republik", Staatspräsident Dr. Edvard Beneš, ausgelöst. Zu diesen gesetzgeberischen Akten und zur Regierungsarbeit wurde er durch das *„Kaschauer Programm"* ermächtigt. Die menschenverachtenden *„Dekrete"* wurden zusätzlich von den Mitgliedern der Regierung beziehungsweise den zuständigen Ressortministern unterzeichnet. Sie wurden im nachhinein von der Nationalversammlung angenommen und im Jahre 2002 nochmals vom tschechischen Parlament bestätigt. Sie besitzen daher heute noch Gesetzeskraft.

Folgende Dekrete über Enteignung, Entrechtung und Zwangsarbeit wurden 1945 und 1946 erlassen.

1. Das Dekret betreffend **„die Ungültigkeit einiger vermögensrechtlicher Geschäfte aus der Zeit der Unfreiheit und über die nationale Verwaltung der Vermögenswerte der Deutschen, der Magyaren, der Verräter und Kollaboranten und einiger Organisationen und Anstalten"** vom 19. Mai 1945. Dieses Dekret bildet die Grundlage für die Enteignung des privaten und Volksvermögens der in der Tschechoslowakei lebenden Deutschen. Aufgrund des Dekretes wurde das gesamte Vermögen dieser Personen unter *„nationale Verwaltung",* das heißt unter die Verwaltung der zuständigen „Nationalausschüsse", die in der Regel von der Kommunistischen Partei beherrscht wurden, gestellt. Mit diesem beispiellos brutalen Akt wurden die Sudetendeutschen enteignet.
2. Das Dekret betreffend die **„Konfiskation und beschleunigte Aufteilung des landwirtschaftlichen Vermögens der Deutschen, Magyaren, wie auch der Verräter und Feinde des tschechischen und slowakischen Volkes"** vom 21. Juni 1945. Dieses Dekret bot die Handhabe zur Beschlagnahme des gesamten landwirtschaftlichen Besitzes der Sudetendeutschen. Dieser wurde einem *„nationalen Bodenfonds"* unterstellt, der wiederum von Nationalausschüssen gebildet wurde.
3. Die Bekanntgabe des Finanzministeriums vom 22. Juni 1945 über die **„Sicherstellung des deutschen Vermögens"**. Damit wurde das Gesamtvermögen der Sudetendeutschen, das bei Geldinstituten hinterlegt war (z. B. Geld und Wertpapierbesitz), konfisziert. Außerdem wurden die deutschen Unternehmungen und deutschen Inistitutionen gezwungen, spätestens innerhalb von 15 Tagen ihr gesamtes Vermögen auf ein vom Finanzministerium bestimmtes Sperrdepot zu hinterlegen.
4. Das Dekret des Präsidenten der Republik vom 20. Juli 1945 über die **„Besiedlung des landwirtschaftlichen Bodens der Deutschen, der Magyaren und anderer**

v bodě 2: *„Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.“*

V jednom komentáři, který byl zveřejněn vedoucím oddělení československého ministerstva vnitra, dr. Vladimírem Vernerem, v časopise „Právní prakse“ (číslo 2/1945), se praví: *„Účelem dekretů jest odejmouti Němcům v rámci přípravy jejich odsunu z území Československa jejich státní občanství“*.

6. Dekret prezidenta republiky ze dne 19. září 1945 ***„o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství.“*** Tímto dekretem byla nařízena nucená práce všem osobám, jimž byla dekretem z 2. srpna 1945 odňata československá státní příslušnost. Této nucené práci podléhali muži s dovršeným věkem 14 až 60 let a ženy od 15 do 50 let.
7. Dekret prezidenta republiky ze dne 18. října 1945 ***„o zrušení německé university v Praze.“*** Tímto dekretem byla někdejší Karlova univerzita, krátce před svým 600 jubileem jako *„instituce nepřátelská českému národu“* navždy rozpuštěna. Dekret vstoupil zpětně v platnost se 17. listopadem 1939 a byl zveřejněn 17. března 1947. Německé vysoké školy technické v Praze a v Brně byly rozpuštěny dalším dekretem ze stejného dne.
8. Na základě vyhlášky ministerstva financí z 22. června 1945 musely veškeré platby ve prospěch Němců proběhnout na uzamčená konta; rovněž i vyplácení platů a služebních výloh, které přesahovaly částku 200 korun. Částkami na těchto uzamčených kontech mohlo být disponováno pouze se zvláštním úředním povolením. Zbývající zůstatky na těchto uzamčených kontech byly nejpozději s účinností k 1. červenci 1953 vyplaceny ve prospěch státu. V uzavřených skladech musely být dále uloženy všechny cenné papíry jakož i předměty umělecké či jinak hodnotné. Tyto byly rovněž bez jakéhokoli odškodnění vyvlastněny.
9. Dekret prezidenta republiky ze dne 25. října 1945 ***„o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.“*** Tento dekret tvoří podklad pro vyvlastnění zbylého majetku Němců, jenž nebyl dekretem z 19. května resp. 21. června 1945 ještě podchycen.
10. Dekret prezidenta republiky ze dne 27. října 1945 ***„o zvláštních nucených pracovních oddílech.“*** Dle něj mohly být všechny státně nespolehlivé osoby internovány do *„zvláštních nucených pracovních oddílů“* (koncentrační tábory). Tento dekret byl dále doplněn …
11. vyhláškou ministerstva vnitra z 2. prosince 1945 ***„o směrnicích k provedení Dekretu presidenta republiky o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství“.***

Staatsfeinde durch tschechische, slowakische und andere slawischen Landwirte“.

Mit diesem Dekret wurde die Konfiskation des landwirtschaftlichen Besitzes der Sudetendeutschen bestätigt, um ihn möglichst rasch an tschechische und slowakische Neusiedler billig zu verteilen.

5. Das Verfassungsdekret des Präsidenten der Republik vom 2. 8. 1945 über die **„Regelung der tschechoslowakischen Staatsbürgerschaft der Personen deutscher und magyarischer Nationalität“.**

Veröffentlicht wurde das Dekret am 10. 8. 1945. Im Paragraph 1, Punkt 1 heißt es: *„Tschechoslowakische Staatsbürger deutscher oder magyarischer Nationalität, die nach den Vorschriften fremder Besatzungsmacht die deutsche oder die ungarische Staatsangehörigkeit erworben haben, haben mit diesem Erwerb die tschechoslowakische Staatsbürgerschaft verloren“;* im Punkt 2: *„Die übrigen tschechoslowakischen Staatsbürger deutscher und magyarischer Nationalität verlieren die tschechoslowakische Staatsbürgerschaft mit dem Tage, an welchem dieses Dekret in Kraft tritt.“*

In einem Kommentar, der vom Abteilungsleiter im tschechoslowakischen Innenministerium, Dr. Vladimir Verner, in der Zeitschrift „Právní pražské“ (9/1945) veröffentlicht wurde, heißt es: *„Der Zweck des Dekrets ist es, die Deutschen zur Vorbereitung ihres Abschubs aus dem Gebiet der Tschechoslowakei ihrer Staatsbürgerschaft zu entkleiden“.*

6. Das Dekret vom 19. September 1945 über die **„Arbeitspflicht der Personen, welche die tschechoslowakische Staatsbürgerschaft verloren haben“.**

Mit diesem Dekret wurde die Zwangsarbeit für alle Personen angeordnet, denen nach dem Dekret vom 2. August 1945 die tschechoslowakische Staatsbürgerschaft aberkannt worden war. Dieser Zwangsarbeit unterlagen Männer vom vollendeten 14. bis zum vollendeten 60. Lebensjahr und Frauen vom vollendeten 15. bis zum vollendeten 50. Lebensjahr.

7. Das Dekret des Präsidenten der Republik vom 18. Oktober 1945 über **„Die Auflösung der Deutschen Universität Prag“.**

Mit diesem Dekret wurde die einstige Karlsuniversität, kurz vor ihrem 600-jährigen Jubiläum, als *„ein dem tschechischen Volk feindliches Institut“* für immer aufgelöst. Das Dekret trat rückwirkend mit 17. November 1939 in Kraft und wurde am 17. März 1947 veröffentlicht. Die Deutschen Technischen Hochschulen in Prag und Brünn wurden durch ein weiteres Dekret vom gleichen Tage ebenfalls aufgelöst.

8. Aufgrund der Kundmachung des Finanzministeriums vom 22. Juni 1945 mussten **sämtliche Zahlungen an Deutsche auf Sperrkonten erfolgen.** Selbst die Zahlungen aus Löhnen und Dienstbezügen, die den Betrag von 200 Kronen überstiegen. Über die auf diesen Sperrkonten lagernden Beträge konnte nur mit besonderer behördlicher Genehmigung ver-

12. Zákon **„o právnosti jednání souvisících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků“**. *„Jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, není bezprávné ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné.“* Tímto takzvaným „amnestijním zákonem“, lépe řečeno zákonem o beztrestnosti trestných činů, byly prakticky všechny, často otřesné zločiny na Němcích a Maďarech v průběhu vyhnání legalizovány, tzn. prohlášeny za oprávněné. Dokonce ani tento zákon nepředstavoval žádnou překážku pro přijetí Česka do Evropského společenství dne 1. května 2004.

P. Ludwig

fügt werden. Die verbliebenen Sperrkonto-Guthaben wurden später mit Wirkung vom 1. Juli 1953 zugunsten des Staates eingezogen. In Sperrdepots mussten ferner alle Wertpapiere, Wert- und Kunstgegenstände und sonstige Wertsachen hinterlegt werde. Sie wurden ebenfalls entschädigungslos enteignet.

9. Das Dekret vom 25. Oktober 1945 über die **„Konfiskation des feindlichen Vermögens und die Fonds der Nationalen Erneuerung“.** Dieses Dekret bildet die Grundlage zur Enteignung des übrigen Vermögens der Deutschen, das durch die Dekrete vom 19. Mai bzw. 21. Juni 1945 noch nicht erfasst war.
10. Das Dekret vom 27. Oktober 1945 über die **„Zwangsarbeit-Sonderabteilungen“.** Ihm zufolge konnten alle als staatlich unzuverlässig erklärten Personen auf unbestimmte Zeit in **„Zwangsarbeit-Sonderabteilungen“ (Konzentrationslager)** inhaftiert werden. Dieses Dekret wurde ergänzt durch die ...
11. Bekanntmachung des Ministeriums des Inneren vom 2. Dezember 1945 über die **„Richtlinien zur Durchführung des Dekretes des Präsidenten der Republik über die Arbeitspflicht von Personen, welche die tschechoslowakische Staatsbürgerschaft verloren haben“.**
12. Gesetz über die **„Rechtmäßigkeit von Handlungen, die mit dem Kampf um die Wiedergewinnung der Freiheit der Tschechen und Slowaken zusammenhängen“**. *„Eine Handlung, die in der Zeit vom 30. September 1938 bis zum 28. Oktober 1945 vorgenommen wurde und deren Zweck es war, einen Beitrag zum Kampf um die Wiedergewinnung der Freiheit der Tschechen und Slowaken zu leisten, oder die eine gerechte Vergeltung für Taten der Okkupanten oder ihrer Helfershelfer zum Ziel hatte, ist auch dann nicht widerrechtlich, wenn sie sonst nach den geltenden Vorschriften strafbar gewesen wäre.*

Mit diesem sogenannten „Amnestiegesetz“, besser Straffreiheitsgesetz, wurden praktisch alle an Deutschen und Ungarn im Zuge der Vertreibung begangenen, oft grausamsten Verbrechen, legalisiert, das heißt für rechtens erklärt. Selbst dieses Gesetz bildete kein Hindernis für Tschechiens Beitritt zur Europäischen Gemeinschaft am 1. Mai 2004.

P. Ludwig

Sudetoněmečtí vyhnanci z vlasti a země, kde byli přijati

Legenda

SR Německo celkem: 1 918 906
(včetně Sárska a Západního Berlína)

NDR celkem: 914 000

Rakousko (1954):
nabyli domovského práva: 96 448
nenabyli domovského práva: 44 203

(Výsledek sčítání lidu z 13. 9. 1950)

Platné mezinárodní právo v době vyhnání

Abychom mohli posoudit dění kolem vyhnání z mezinárodně-právního hlediska, musíme nejdříve zjistit, jaké mezinárodně-právní normy byly v době vyhnání sudetských Němců v platnosti.

Jak známo, začalo první vyhánění německého obyvatelstva z Východního Pruska, Pomořanska a Slezska již na jaře 1945, tedy ještě před vojenskou kapitulací, a tím mimo veškerou pochybnost před zrušením mezinárodně-právního válečného stavu. Proto se musíme v prvé řadě obrátit na *Haagskou úmluvu o zákonech a obyčejích pozemní války*. Tam jsou pro nás obzvláště relevantní články 42–56, které stanovují práva okupační mocnosti na obsazených územích.

Článek 43 stanovuje: *„poté co zákonná moc skutečně přešla do rukou okupanta, má tento povinnost učinit všechna na něm závisející preventivní opatření, aby se dle možností obnovil veřejný pořádek a zachoval se veřejný život, a sice pokud neexistuje žádná pádná překážka. To vše za dodržování zákonů země.“*

Článek 46 stanovuje: *„budiž dbáno cti a práv rodiny, života občanů a soukromého majetku, jakož i náboženských přesvědčení …“*

Článek 50 stanovuje: *„žádný trest nesmí být uvalen na celé obyvatelstvo pro činy jednotlivců, za které nemůže být toto obyvatelstvo činěno spoluzodpovědným.“*

Závažná mezinárodně-právní otázka je vznášena těmi, kteří její použitelnost po německé kapitulaci dne 8. května 1945, po násilném rozpuštění Dönitzovy vlády dne 23. května 1945, po Berlínské deklaraci z 5. června 1945 nebo po Postupimské konferenci 2. srpna 1945 odmítají.

Tato otázka se objevuje proto, neboť *Haagská úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války* neudává konec své platnosti. Proto se lze domnívat, že pokud nadále trvá válečný stav po vojenské kapitulaci – třeba do uzavření mírové smlouvy – tak by tedy mělo vojenské právo, a tím i Haagská úmluva, zůstat nadále v platnosti.

Vykonstruovali si tedy vítězní spojenci obejití práva tím, že vzali za předpoklad jakýsi fiktivní časový úsek, během kterého se již neužívá válečného práva, a ochrana práva platného v dobách míru se ještě nevztahuje na civilní obyvatelstvo? Prozkoumání tohoto problému činí předchozí objasnění právního statutu spojenců v Německu nezbytným. Existují tři možnosti:

1. Spojenci měli absolutní dispoziční moc nad územím podrobené Říše a jejím obyvatelstvem.
2. Spojenci byli okupačními mocnostmi, vázanými na omezení uvedená v článcích 42–46 *Haagské úmluvy*, nebo
3. Spojenci převzali jakousi quasi úlohu poručenství nad Německou říší a byli ve svém jednání vázáni lidskými právy a povinností respektovat obyvatelstvu příslušící minimální objem práv.

Geltendes Völkerrecht zum Zeitpunkt der Vertreibung

Um eine völkerrechtliche Beurteilung über das Vertreibungsgeschehen abgeben zu können, muss zunächst festgestellt werden, welche völkerrechtliche Normen zum Zeitpunkt der Vertreibung der Sudetendeutschen gültig waren.

Bekanntlich begannen die ersten Vertreibungen der deutschen Bevölkerung aus Ostpreußen, Pommern und Schlesien bereits im Frühjahr 1945, d. h. vor der militärischen Kapitulation und damit unbestritten vor der Aufhebung des völkerrechtlichen Kriegszustandes. Deshalb muss in erster Linie auf die Haager Landkriegsordnung Bezug genommen werden. Dort sind die Artikel 42–56 besonders relevant, welche die Rechte einer Besatzungsmacht in besetzen Gebieten festlegen.

Art. 43 bestimmt: nachdem die gesetzmäßige Gewalt tatsächlich in die Hände des Besetzenden übergegangen ist, hat dieser alle von ihm anhängigen Vorkehrungen zu treffen, um nach Möglichkeit die öffentliche Ordnung und das öffentliche Leben wiederherzustellen und aufrechtzuerhalten, und zwar soweit kein zwingendes Hindernis besteht, unter Beachtung der Landesgesetze.

Art. 46 bestimmt: die Ehre und die Rechte der Familie, das Leben der Bürger und das Privateigentum sowie die religiösen Überzeugungen ... sollen beachtet werden ...

Art. 50 bestimmt: Keine Strafe darf über eine ganze Bevölkerung wegen der Handlungen einzelner verhängt werden, für welche die Bevölkerung nicht als mitverantwortlich angesehen werden kann.

Eine schwierige völkerrechtliche Frage wird von denjenigen aufgeworfen, die ihre Anwendbarkeit nach der deutschen Kapitulation am 8. Mai 1945, nach der gewaltsamen Auflösung der Regierung Dönitz am 23. Mai 1945, nach der Berliner Erklärung vom 5. Juni 1945, oder nach den Potsdamer Beschlüssen vom 2. August 1945 verneinen.

Diese Frage taucht auf, weil die Haager Landkriegsordnung das Ende ihrer Geltungsdauer nicht angibt. Es wäre daher anzunehmen, dass, wenn der Kriegszustand nach einer militärischen Kapitulation weiterhin besteht – etwa bis zu einem Friedenvertrag – dann das Kriegsrecht und damit die Haager Landkriegsordnung weiter in Kraft bleiben soll.

Haben also die siegreichen Alliierten eine Rechtsumgehung konstruiert, in dem sie eine fiktive Zeitspanne annahmen, während der das Kriegsrecht nicht mehr anwendbar war und der Schutz des in Friedenszeiten geltenden Rechtes sich noch nicht auf die Zivilbevölkerung erstreckte? Eine Untersuchung dieses Problems macht die vorherige Klärung des Rechtsstatus der Alliierten in Deutschland erforderlich. Dabei gibt es drei Möglichkeiten:

1. *Die Alliierten besaßen die vollkommene Verfügungsgewalt über das Gebiet des unterworfenen Reiches und seiner Bevölkerung*

Na vysvětlenou je důležitý přehled skutečností doprovázejících německou kapitulaci. Velkoadmirál Karl Dönitz, Hitlerův nástupce jakožto nejvyšší představitel německého státu, ukončil prohranou válku tím, že 7. května v Remeši a 8. května 1945 v Berlíně předal spojencům vojenskou kapitulaci. Z toho nelze vyvozovat, že by se velkoadmirál Dönitz vzdal ochrany mezinárodního práva nebo vypověděl *Haagskou úmluvu*, neboť i taková „bezpodmínečná kapitulace" je podmíněna nebo omezena mezinárodním právem. Kromě toho spojenci akceptovali de facto Dönitzovu vládu tím, že uznali autoritu Dönitze, jež vybavil generálplukovníka Jodla a polního maršála Keitela plnou mocí k podpisu kapitulační listiny. Jeho vláda zůstala v úřadě do 23. května 1945 a až k tomuto datu mohl být status spojenců pouze jako okupační mocnosti.

„Obecné podmínky kapitulace", které následovaly vojenskou kapitulaci, byly stanoveny v „Berlínské deklaraci" 5. června 1945. U stanovení právního statutu spojenců je přirozeně důležité to, co sami při formálním uchopení moci nad poraženým Německem proklamovali. Rozhodující je, že spojenci: Zaprvé, vztahovali svoji moc v Německu *„na území v rámci hranic z 31. prosince 1937"* (tedy také na německé východní provincie východně od Odry a Nisy, nikoli na Sudety) a že, zadruhé, výslovně toto uchopení moci omezili skrze vysvětlení záměru, že *„nechtějí způsobit anexi Německa"*. Podle klasického mezinárodního práva tedy rozhodně nedošlo k úplnému *„debellatio"**, neboť spojenci neprojevili jasným manifestem nezbytný záměr obsazené území anektovat.

Jaký vlastně byl právní statut spojenců? Byli to dobyvatelé, kteří poraženého nepřítele nechtěli anektovat, ale přáli si mít volnou ruku při přetváření dobytého státu. Prohlásili, že válečný stav s Německem nadále trvá, ale nedrželi se již pravidel tzv. *„occupatio bellica"*. Spojenecké obsazení Německa mělo být *„occupatio sui generis"*, signifikantní svou anomálií, že válka proti Německu sice oficiálně pokračuje a nebyla předložena žádná mírová smlouva, že však ochranná ustanovení válečného práva byla německému obyvatelstvu odepřena. Tak argumentovali Hans Kelsen a četní jiní právníci mezinárodního práva, že Haagská ustanovení nejsou v obsazeném Německu aplikovatelná.

Americké a britské okupační soudy potvrdily svoji autoritu jakož i neaplikovatelnost Haagských ustanovení. Dne 10. prosince 1946 vypracovalo oddělení mezinárodního práva americké armády právní posudek, jenž došel k tomuto závěru: ***„Autorita Spojenecké kontrolní rady a velitele americké okupační zóny v obsazeném Německu není omezena ustanoveními oddílu III. dodatečných ustanovení čtvrté Haagské úmluvy (1907) a tato ustanovení nebyla od 5. června 1945 aplikovatelná na okupaci Německa."***

Ale i kdybychom chtěli kvůli argumentaci předpokládat, že Berlínská deklarace stačila na to, aby byla ochranná ustanovení Ha-

* Přemožení státu, který vede válku

2. Die Alliierten waren durch die in Art. 42 bis 56 der Haager Bestimmungen festgelegten Beschränkungen gebundene Besatzungsmächte, oder
3. die Alliierten übernahmen eine quasi Treuhandschaft über das Deutsche Reich und waren in ihren Handlungen durch die Gesetze der Menschlichkeit und durch die Pflicht gebunden, das der Bevölkerung zustehende Mindestmaß an Rechten zu respektieren.

Zur Klärung ist ein Überblick über die die deutsche Kapitulation begleitenden Tatsachen wichtig. Großadmiral Karl Dönitz, Hitlers Nachfolger als Oberhaupt des deutschen Staates, beendete den verlorenen Krieg, in dem er bei den Alliierten die militärische Kapitulation am 7. Mai in Reims und am 8. Mai 1945 in Berlin einleitete. Daraus kann nicht abgeleitet werden, dass Großadmiral Dönitz den Schutz des Völkerrechtes aufgab oder die Haager Landkriegsordnung kündigte, denn selbst eine „bedingungslose Kapitulation" ist bedingt oder beschränkt durch das Völkerrecht. Außerdem akzeptierten die Alliierten de facto die Dönitzregierung, in dem sie die Autorität Dönitz anerkannten, der Generaloberst Jodl und Feldmarschall Keitel mit der Vollmacht ausstattete, die Kapitulationsurkunde zu unterzeichnen. Die Regierung blieb bis 23. Mai 1945 im Amt und bis zu diesem Datum konnte der Status der Alliierten nur der von Besatzungsmächten sein.

Die „Allgemeinen Kapitulationsbedingungen", die der militärischen Kapitulation folgte, wurden in der „Berliner Erklärung" von 5. Juni 1945 festgesetzt. Wichtig bei der Bestimmung des Rechtsstatus der Alliierten ist natürlich, was sie selbst bei der formellen Machtübernahme über das besiegte Deutschland proklamierten. Entscheidend ist, dass die Alliierten (1.) ihre Machtübernahme in Deutschland „auf das Gebiet innerhalb der Grenzen vom 31. Dezember 1937" erstreckten (also auch auf die deutschen Ostprovinzen östlich Oder und Neisse, nicht auf das Sudetenland) und dass sie (2.) ausdrücklich diese Machtübernahme durch die Absichtserklärung „nicht die Annexion Deutschlands bewirken wollen" beschränkten. Nach dem klassischen Völkerrecht kam es also zu keiner vollkommenen „debellatio", da die Alliierten nicht die notwendige Absicht manifestierten, das besetzte Gebiet zu annektieren.

Was war nun der Rechtsstatus der Alliierten? Sie waren Eroberer, die den besiegten Feind nicht annektieren wollten, aber freie Hand bei der Umformung des eroberten Staates wünschten. Sie erklärten, dass der Kriegszustand mit Deutschland weiter bestehen würde, aber sie hielten sich nicht an die Regeln des occupatio bellica. Die alliierte Besetzung Deutschlands sollte eine ocupatio sui generis sein, gekennzeichnet durch die Anomalie, dass zwar der Krieg gegen Deutschland offiziell weiterging und kein Friedensvertrag vorgelegt wurde, dass aber die Schutzbestimmungen des Kriegsrechtes der deutschen Bevölkerung versagt wurden. So argumentierten Hans Kelsen und zahlreiche andere Völkerrechtler, dass die Haager Bestimmungen im besetzten Deutschland nicht anwendbar sind.

agské úmluvy vyřazena z platnosti, zůstává přeci sporné, zda byli spojenci oprávněni deportovat miliony civilistů proti jejich vůli, aniž by se při tom dopustili **„zločinů proti lidskosti“**, jež měly za následek smrt více než dvou milionů Němců.

Norimberské právní nálezy

Při mezinárodně-právním posuzování vyhnání sudetských Němců je nezbytné zohlednit status Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku a jeho právní nálezy. V Norimberku byly samozřejmě souzeny jen německé zločiny proti lidskosti, ale jelikož mezinárodní právo platí stejně pro všechny státy, jsou v Norimberku stanovené principy platné rovněž i pro spojence a podle nich mohou a měly by být posuzovány také spojenecké skutky v souvislosti s vyhnáním. Nabízí se tak otázka, zda přesuny obyvatelstva zcela obecně podle statutu a právního nálezu odporovaly mezinárodnímu právu. V Norimberku se projednávala přesídlení obyvatelstva, jež byla provedena Třetí říší, například asi 100 000 Francouzů z Alsaska-Lotrinska a přes jeden milion Poláků z Vartské župy.

Během Moskevské konference z 19.–30. října 1943 oznámili spojenci svůj záměr postavit před soud německé válečné zločince. Dne 5. srpna 1945 byl statut Mezinárodního vojenského tribunálu přijat do Londýnské charty. Článek 6 (b) této charty (Londoner Statut) definuje válečný zločin takto:

„Vraždy, mučení nebo deportace příslušníků civilního obyvatelstva k otrocké práci či za jiným účelem z nebo na obsazeném území…“

Článek 6 (c) definoval „zločiny proti lidskosti“ až do této míry:

„Vraždy, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné nelidské činy páchané na jakémkoli civilním obyvatelstvu před nebo během války…“

Norimberské právní nálezy tímto jednoznačně konstatují, že masové deportace jsou válečným zločinem a zločinem proti lidskosti. A to v době, kdy bylo vyhnání v plném proudu.

Právní titul vyháněčských států

Nehledě na uplatnění norimberských principů na vyhnání Němců by měla být položena také otázka na právní titul vyháněčských států. Před německou kapitulací neměly vyháněčské státy žádný právní titul. Z podmanění německého státu mohly vítězné mocnosti odvozovat určitá práva a skutečně si také v Berlínské deklaraci z 5. července 1945 taková práva nárokovaly. Tam však o vyhnání není definováno či stanoveno nic. Teprve na Postupimské konferenci z 2. srpna 1945 se vlády Velké Británie, Sovětského svazu a Spojených států Amerických touto otázkou zabývaly.

Příslušný článek XII. Postupimské dohody zní:

Spořádaný odsun německého obyvatelstva

Amerikanische und britische Besatzungsgerichte bestätigten ihre Autorität sowie die Nichtanwendbarkeit der Haager Bestimmungen. Am 10. Dezember 1946 erstellte die Völkerrechtsabteilung der amerikanischen Armee ein Rechtsgutachten, das zur Erkenntnis kam*:* ***„Die Autorität des alliierten Kontrollrates und des Zonenkommandanten der US-Zone im besetzten Deutschland wird nicht durch die Bestimmungen des Abschnitt III der Bestimmungen zusätzlich zu der Vierten Haager Konvention (1907) beschränkt und diese Bestimmungen waren seit dem 5. Juli 1945 nicht auf die Besatzung Deutschlands anwendbar.***

Aber selbst wenn man des Argumentes willen annehmen sollte, dass die Berliner Erklärung rechtlich ausreichte, die Schutzbestimmungen der Haager Landkriegsordnung außer Kraft zu setzen, so bleibt es doch zweifelhaft, ob die Alliierten befugt waren, Millionen von Zivilpersonen zwangsweise zu deportieren, ohne dabei „**ein Verbrechen gegen die Menschrechte“** zu begehen, das den Tod von weit über 2 Millionen Deutschen zur Folge hatte.

Die Nürnberger Rechtssprechung

Bei der völkerrechtlichen Beurteilung der Vertreibung ist es unerlässlich, das Statut des Internationalen Militärtribunals von Nürnberg und seine Rechtssprechung zu berücksichtigen. Freilich wurden in Nürnberg nur die deutschen Verbrechen gegen die Menschlichkeit verurteilt, aber da das Völkerrecht gleichermaßen für alle Staaten gilt, sind die in Nürnberg festgelegten Prinzipien ebenfalls für die Alliierten gültig und man kann und soll die alliierten Handlungen in Zusammenhang mit der Vertreibung daran messen. So stellt sich die Frage, ob Bevölkerungsumsiedlungen ganz allgemein nach dem Statut und nach der Rechtssprechung völkerrechtswidrig waren. Zur Debatte standen in Nürnberg die Bevölkerungsumsiedlungen, die vom Dritten Reich durchgeführt wurden, z. B. etwa 100.000 Franzosen aus Elsaß-Lothringen und von über einer Million Polen aus dem Warthegau.

Während der Moskauer Konferenz vom 19.–30. Oktober 1943 kündigten die Alliierten ihre Absicht an, deutsche Kriegsverbrecher vor Gericht zu stellen. Am 5. August 1945 wurde schließlich das Statut des Internationalen Militärtribunals in das Londoner Abkommen aufgenommen. Artikel 6 (b) dieses Status definierte Kriegsverbrechen wie folgt:

„Mord, Misshandlungen oder Deportationen zu Sklavenarbeit oder für irgendeinen Zweck von Angehörigen der Zivilbevölkerung von oder in besetzten Gebieten ...“

Artikel 6(c) definierte „Verbrechen gegen die Menschlichkeit“ dahingehend:

„Mord, Ausrottung, Versklavung, Deportation oder andere unmenschliche Handlungen, begangen an irgendeiner Zivilbevölkerung vor oder während des Krieges“...

„Konference dospěla k této dohodě o odsunu Němců z Polska, Československa a Maďarska:

Tři vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a v Maďarsku, bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno v tom, že jakýkoli odsun musí byt prováděn spořádaně a lidsky.“

Dle mínění vyháněčských států představuje článek XII. dostatečné povolení a tím také legalizaci vyhnání a genocidy. Je však nanejvýš pochybné, zda mohly vítězné mocnosti učinit jednoduše takto nelidská rozhodnutí k tíži třetích stran, neboť vyhnání odporují:

1. Ochranným ustanovením Haagské úmluvy
2. Norimberským právním nálezům
3. Zákonům lidskosti a požadavkům veřejného svědomí

A. Oberwandlig

Kam a proč?

Somit stellte die Nürnberger Rechtssprechung eindeutig fest, dass Massendeportationen Kriegsverbrechen und Verbrechen gegen die Menschlichkeit sind. Und das zu einem Zeitpunkt, als die Vertreibung in vollem Gange war.

Rechtstitel der Vertreiberstaaten

Abgesehen von der Anwendung der Nürnberger Prinzipien auf die Vertreibung der Deutschen, sollte die Frage nach dem Rechtstitel der vertreibenden Staaten gestellt werden. Vor der deutschen Kapitulation hatten die Vertreiberstaaten keinen Rechtstitel. Aus der Unterwerfung des deutschen Staates konnten die Siegermächte bestimmte Rechte ableiten und sie haben tatsächlich solche Rechte in der Berliner Erklärung vom 5. Juli 1945 in Anspruch genommen. Dort ist aber nichts über die Vertreibung bestimmt oder festgelegt. Erst in den Potsdamer Beschlüssen vom 2. August 1945 wurde die Frage von den Regierungen Großbritannien, der Sowjetunion und den Vereinigten Staaten von Amerika behandelt.

Der diesbezügliche Artikel XII der Potsdamer Erklärung lautet:

Ordnungsgemäße Überführung (transfer) deutscher Bevölkerungsteile

„*Die Konferenz erzielte folgendes Abkommen über die Entfernung (removal) Deutscher aus Polen, der Tschechoslowakei und Ungarn:*

Die drei Regierungen haben die Frage unter allen Gesichtspunkten beraten und erkennen an, dass die Überführung der deutschen Bevölkerung oder Bestandteile derselben, die in Polen, der Tschechoslowakei und Ungarn zurückgeblieben sind, nach Deutschland durchgeführt werden muss. Sie stimmen darüber überein, dass jede Überführung, die stattfinden wird, in ordnungsgemäßer und humaner Weise erfolgen soll ... “

Nach Auffassung der Vertreiberstaaten stellt der Artikel XII eine ausreichende Genehmigung und damit auch Legalisierung der Vertreibung und des Völkermordes dar. Es ist aber in höchsten Maße zweifelhaft, ob die **Siegermächte einfach derartige unmenschliche Beschlüsse zu Lasten Dritter treffen konnten,** denn die Vertreibungen widersprechen:

1. **den Schutzbestimmungen der Haager Landkriegsordnung**
2. **dem Nürnberger Statut**
3. **den Gesetzen der Menschlichkeit und den Forderungen des öffentlichen Gewissens**

A. Oberwandling

Ztráty na počtech obyvatel a majetku

Ztráty na počtu obyvatel

Dá se částešně pochopit, že věda v evropských, především ve vyháněčských státech je ohledně právního posouzení a počtu obětí, který byl způsoben vyháněním, velmi zdržen-livá. Musela by totiž dojít k závěru, že události kolem vyhnání musí být kvalifikovány jako genocida sudetských Němců. Pouze americký mezinárodní právník de Zayas se touto problematikou důkladně zabýval. Počet zjištěných obětí se v různých znázorněních od sebe liší jen nepatrně. Již v „Dokumentaci vyhnání Němců z východní a střední Evropy“, jež vydalo *Spolkové ministerstvo pro vyhnance, uprchlíky a válečné postižence* (1957), je uváděno předběžné číslo 225 600 obětí vyhnání. Alfred Bohmann *(Das Sudetendeutschtum in Zahlen, 1959)* dochází po přesně analýze vývoje obyvatelstva mezi lety 1939–1945, a sice sudetoněmeckých oblastí připojených k Říši, Protektorátu a Záolží, vývoje obyvatelstva do roku 1945 jakož i válečných obětí a obětí vyhnání, k počtu 241 000 sudetoněmeckých obětí na životech. De Zayas dochází k závěru, že v průběhu vyhnání z Československa v letech 1945/46 existovalo celkem 1 125 internačních táborů (koncentrační tábor = Konzentrationslager), 846 pracovních táborů a 215 věznic, ve kterých bylo drženo celkem 350 000 Němců.

I když toto zde těžce popsatelné utrpení, spojené s neuvěřitelně špatným zacházením v průběhu vyhnání (podle Bohmanna bylo 3 054 000 přeživších sudetských Němců) individuálně zahrnulo miliony lidí a statisícům přineslo smrt, pro posouzení osobního rozsahu událostí je důležité vědět, že tzv. transfer obyvatelstva byl kolektivním opatřením, jež se vztahovalo na kolektiv Sudetoněmců – nezávisle na individuálním statutu jeho členů. Nebo jinými slovy: „transfer“ postihl jednu národnostní a etnickou skupinu, a co do ztráty její původní rodné vlasti ji zcela nebo z části v každém případě zničil.

Ztráty na majetku

Již v roce 1947 sestavil tým vědců a ekonomických expertů ze všech oblastí sudetoněmeckého prostoru v rámci organizace *Wirtschaftshilfe GmbH München* (Hospodářská pomoc s.r.o., Mnichov) pamětní spis s názvem *„Vyčíslení národního majektu Němců v Československé republice“*. Pozdější autoři jako Ermacora, Kühn a von Wolmar se zpětně obrací na výše jmenovaný výzkum a dochází téměř ke stejným závěrům.

Jaká hospodářská síla a jaké majetkové hodnoty se nacházely v sudetských zemích, vyplývá už z toho, že v průmyslu a živnostech působilo na 54 % výdělečně činných osob. Jen

Bevölkerungs- und Vermögensverluste

Bevölkerungsverluste

Es mag nur teilweise verständlich sein, dass die Wissenschaft in den europäischen Ländern, vor allem in den Vertreiberstaaten, hinsichtlich der rechtlichen Beurteilung und der Opferzahlen verursacht durch die Vertreibung, sehr zurückhaltend ist. Sie müsste dann zu dem Schluss kommen, dass die Vorgänge um die Vertreibung als Völkermord an den Sudetendeutschen eingestuft werden müssen. Nur der amerikanische Völkerrechtler De Zayas hat sich ausführlich mit dieser Problematik beschäftigt. Die Zahl der ermittelten Opfer weicht in den verschiedenen Darstellungen nur geringfügig voneinander. Bereits in der „Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost- Mitteleuropa“, herausgegeben vom Bundesministerium für Vertriebene, Flüchtlinge und Kriegsgeschädigte (1957), wird eine vorläufige Zahl von 225.600 Vertreibungsopfern genannt. Alfred Bohmann (Das Sudetendeutschtum in Zahlen, 1959) kommt nach genauer Analyse, wie Bevölkerungsentwicklung 1939–1945 und zwar: der reichsangeschlossenen sudetendeutschen Gebiete, dem Protektorat und dem Olsagebiete, der Bevölkerungsentwicklung bis 1945 sowie Kriegsverlusten, zu Vertreibungsverlusten von 241.000 Sudetendeutschen. De Zayas kommt zu dem Ergebnis, dass im Zuge der Vertreibung 1945/46 aus der Tschechoslowakei es insgesamt 1.125 Internierungslager (koncentrační tábor=Konzentrationslager), 846 Arbeitslager und 215 Gefängnisse gab, in denen insgesamt 350.000 Deutsche festgehalten wurden.

Mag das hier nicht zu beschreibende Leid verbunden mit den unfassbaren Misshandlungen im Zuge der Vertreibung (nach Bohmann 3.054.000 überlebende Sudetendeutsche) Millionen von Menschen individuell erfasst und Hunderttausenden den Tod gebracht haben, für die Beurteilung des personellen Ausmaßes der Vorgänge ist wichtig zu wissen, dass der so genannte Bevölkerungstransfer eine kollektive Maßnahme gewesen ist, die sich auf das Kollektiv der Sudetendeutschen – unabhängig vom individuellen Status seiner Mitglieder – bezogen hat. Oder mit anderen Worten: Der „Transfer“ hat eine nationale und ethnische Gruppe erfasst, sie ganz oder teilweise, jedenfalls in ihrer angestammten Heimat vernichtet.

Vermögensverluste

Bereits 1947 hat ein Team aus Wissenschaftlern und Wirtschaftern aus allen Gebieten des sudetendeutschen Raumes im Rahmen der Wirtschaftshilfe GmbH München, eine Denkschrift unter dem Titel *„Berechnung des Volksvermögens der Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik“* erstellt. Spätere Autoren wie Ermarcora, Kühn und von Wolmar greifen zum Teil auf vorgenannte Untersuchung zurück und kommen auf nahezu gleiche Vermögensverluste.

Švýcarsko mělo obdobně velký podíl, zatímco v Belgii to bylo 48 % a v Německu 40 %. Podle průzkumů českého hospodářského publicisty J. Hajdy bylo v roce 1927

66 %	černouhelného důlního průmyslu
70 %	hutního a ocelářského průmyslu
80 %	cementového průmyslu
100 %	výroby lemovek
90 %	porcelánového průmyslu
70 %	těžkého průmyslu
85 %	sklářského průmyslu
80 %	hnědouhelné těžby
90 %	průmyslu na výrobu textilních strojů
89 %	celkového textilního průmyslu a
100 %	výroby hedvábí

v německých rukou, ještě než došlo k hlubokým zásahům do stavu sudetoněmeckého hodpodářství skrze různá ekonomicko-politická opatření jako státní subvenční politiku, praxi v zádávání státních zakázek ve prospěch českých podniků či bankovní a koncernovou politiku v průběhu 20 let první Československé republiky.

V rámci tohoto znázornění se není možné zabývat podrobnými otázkami a podrobným hodnocením. Lze uvést pouze celkový výsledek majetkových ztrát, přičemž vychází následující hodnoty majetku v amerických dolarech na bázi vztahu dolaru vůči říšské marce z let 1938 a 1945, jenž byl Sudetoněmcům na základě různých dekretů paušálně vyvlastněn. Je potřeba dodat, že v tomto souhrnu **nejsou** obsaženy kulturní sbírky, knihovny a ostatní kulturní hodnoty. Rovněž zůstaly nezohledněny veškeré výsledky práce od roku 1945 v rámci zákonů o nucených pracech v uhelných dolech, zemědělství, průmyslových podnicích a internačních táborech.

Rozsah zjištěného sudetoněmeckého majetku:

k 30. 9. 1938	13,33	miliard $
k 8. 5. 1945	19,33	miliard $

Rozdíl, který se mezi oběma vypočítanými sumami národního majetku objevuje, lze vyvodit především z vysokého hodnocení reálného majetku v Německu a dále z enormních investic spojených se stoupající produkcí, vyššími pracovními výkony a vyššími příjmy.

Pro lepší představu objemu ztrát sudetoněmeckého majetku ve srovnání s nějakou jinou finanční zátěží z doby bezprostředně po válce se velmi dobře hodí *Plán evropské obnovy* (tzv. Marshallův plán – pomoc ke znovuobnovení západoevropského hospodářství). Do r. 1952 dosáhl objem pomoci pro 14 evropských států výše 12,4 miliard dolarů, tedy o jednu miliardu méně, než činil majetek sudetských Němců ještě v roce 1938.

Welche Wirtschaftskraft und welche Vermögenswerte sich in den ***Sudetenländern*** befanden, geht schon daraus hervor, dass in Industrie und Gewerbe 54 % der Berufstätigen beschäftigt waren, nur die Schweiz hatte einen ebenso großen Anteil, während es in Belgien 48 % und in Deutschland 40 % waren. Nach einer Untersuchung des tschechischen Wirtschaftspublizisten (J. Hajda) waren 1927

66 %	des Steinkohlenbergbaus
70 %	der Hütten- und Stahlwerke
80 %	der Zementindustrie
100 %	der Posamentindustrie
90 %	der Porzellanindustrie
70 %	der Schwerindustrie
85 %	der Glasindustrie
80 %	des Braunkohlenbergbaus
90 %	des Textilmaschinenbaus
89 %	der gesamten Textilindustrie und
100 %	der Seidenindustrie

in deutscher Hand ehe sie durch verschiedene wirtschaftspolitische Maßnahmen, wie staatliche Subventionspolitik, Vergabepraxis bei staatlichen Aufträgen zugunsten tschechischer Unternehmen oder Banken und Konzernpolitik im Laufe der 20 Jahre der Ersten Tschechoslowakischen Republik zu tiefen Eingriffen in den sudetendeutschen Wirtschaftsbestand führten.

Es ist im Rahmen dieser Darstellung nicht möglich, auf verschiedene Detailfragen und Bewertungsfragen einzugehen. Man kann nur ein Gesamtergebnis der Vermögensverluste anführen, wobei sich folgende Vermögenswerte in us$ auf Basis $ zu RM aus den Jahren 1938 und 1945 ergaben, die aufgrund verschiedener Dekrete den Sudetendeutschen pauschal enteignet wurden. Es muss hinzugefügt werden, dass in dieser Aufstellung sämtliche Kunstsammlungen, Büchereien und anderes Kulturgut ***nicht*** enthalten ist. Ebenso unberücksichtigt blieben sämtliche Arbeitsleistungen ab 1945 im Rahmen der Zwangsarbeitsgesetze in den Kohlengruben, der Landwirtschaft, den Industrieunternehmen und den Internierungslagern.

Als sudetendeutsches Vermögen wurde ermittelt:

zum 30. 9. 1938	13,33	Milliarden $
zum 8. 5. 1945	19,33	Milliarden $

Die zwischen diesen beiden Daten aufscheinende Differenz in der Berechnung des Volksvermögens ist vor allem auf die höhere Bewertung des Realbesitzes in Deutschland und weiters auf die durch enorme Investitionen, verbunden mit einer gesteigerten Produktion, höheren Arbeitsleistung und höheren Einkommen zurückzuführen.

Um den Verlust sudetendeutschen Eigentums vergleichsweise zu anderen finanziellen Aufwendungen aus der unmittelbaren Nachkriegszeit vorstellbar zu machen, eignet sich das ERP-Programm

Na závěr budiž dovolena poznámka, že ztráty na majetku, které ve svém právním nálezu uvádí Felix Ermacora – k vypracování takto pověřen bavorskou státní vládou – jsou s těmi zde uvedenými téměř identické.

H. Mirtes

(Marshallplan – Hilfe zur Rekonstruktion der westeuropäischen Wirtschaft) sehr gut. Bis 1952 erreichte die Wiederaufbauhilfe für 14 europäische Staaten einen Umfang von 12,4 Milliarden $, also um eine Milliarde weniger als das Vermögen der Sudetendeutschen noch 1938 betrug.

Zum Abschluss sei der Hinweis gestattet, dass die von Felix Ermarcora in dem Rechtsgutachten – im Auftrag der Bayrischen Staatsregierung – genannten Vermögensverluste mit den vorerwähnten nahezu identisch sind.

H. Mirtes

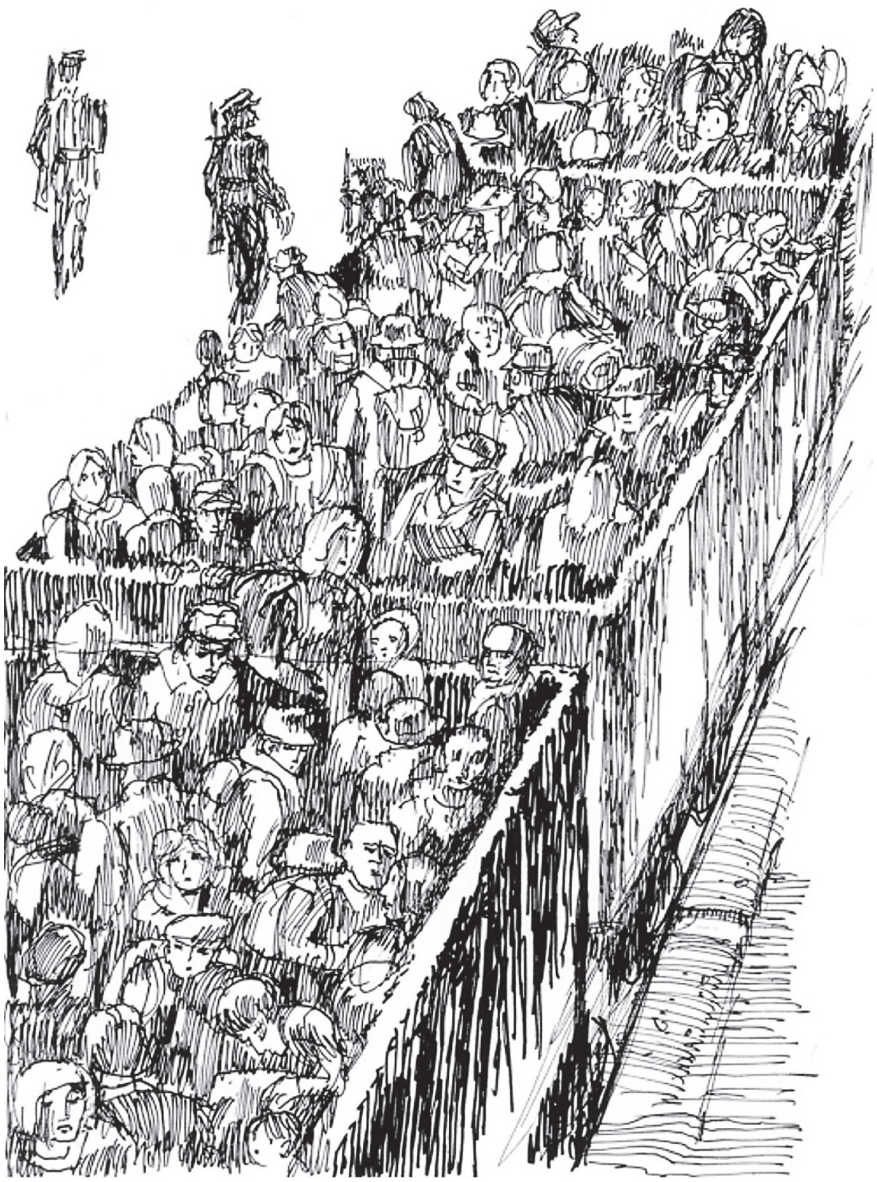

Nacpáni do dobytčích vagonů

Systematické hromadné vyhánění v dobytčích a nákladních vagonech

Seznam požadavků
dle právního posudku experta na mezinárodní právo Felixe Ermacory

Z pověření bavorské státní vlády v roce 1990

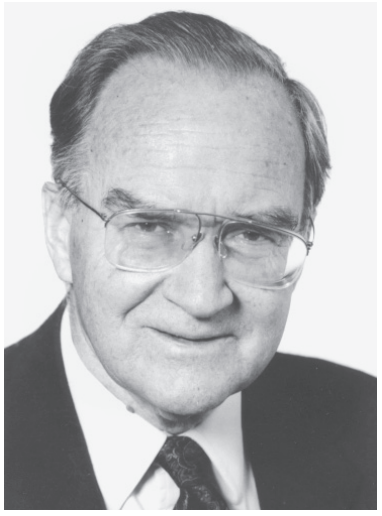

Felix Ermacora

Spolková vláda a bavorská státní vláda zaujímají ochranářskou, resp. patronační funkci nad národním kmenem Sudetoněmců. Ochranářství a patronát nebyly německým sjednocením prohlášeny za zaniklé. Proto i nadále platí zjištění, že česko-německé vztahy mohou být považovány za urovnané teprve tehdy, jestliže sudetoněmecké otázky dojdou jednomyslného objasnění.

K sudetoněmeckým otázkám nepatří otázka teritoriální: tato může být skrze pražskou smlouvu z roku 1973/74, která prohlásila Mnichovskou dohodu za neplatnou, považována v souvislosti s německým sjednocením za vyřešenou.

Otevřenými otázkami jsou nadále: právo národa na sebeurčení, právo na vlast a majetkoprávní problémy. Tyto vyžadují, s ohledem na mezinárodně-právní, státoprávní, především však na lidskoprávní měřítka, nějaké řešení. Odepřené právo na sebeurčení, vyhnání, odejmutí majetku je na základě mezinárodně-právní kontinuity Československa třeba přičíst právě tomuto státu; Československo zde nese mezinárodně-právní odpovědnost; (od momentu odštěpení Slovenska v r. 1993 pak Česká republika).

A) K právu národa na sebeurčení a k právu na vlast

1. Sudetským Němcům se od té doby, kdy byli v roce 1918/19 proti své vůli odtrženi od Rakouska a přiřazeni nově vzniklému Československu, nikdy nedostalo užití práva na vlastní sebeurčení:
   - **Přiřazení 3,5 milionu německých Rakušanů žijících v sudetských zemích k Československu skrze mírovou smlouvu ze St. Germain r. 1919 proběhlo bez zohlednění práva národa na sebeurčení, které bylo dohodnuto při vyjednáváních o klidu zbraní mezi Rakousko-Uherskem a spojeneckými mocnostmi.**
   - Rovněž i přivlastnění sudetských zemí Německou říší z moci Mnichovské dohody z roku 1938 proběhlo zcela bez lidového hlasování.

Forderungskatalog
gemäß Rechtsgutachten des Völkerrechtlers Felix Ermacora

Im Auftrag der Bayerischen Staatsregierung 1990

Die Bundesregierung und die bayrische Staatsregierung haben eine Obhutserklärung bzw. die Schirmherrschaft über den Volksstamm der Sudetendeutschen abgegeben bzw. inne. Obhutserklärung und Schirmherrschaft sind durch das deutsche Einigungswerk nicht für erloschen erklärt worden. Daher gilt nach wie vor die Feststellung, dass die tschechisch-deutschen Beziehungen erst dann als bereinigt angesehen werden können, wenn die sudetendeutschen Fragen einer einvernehmlichen Klärung zugeführt worden sind.

Zu den sudetendeutschen Fragen gehört nicht die territoriale Frage: sie kann als durch den Prager Vertrag 1973/74, der das Münchner Abkommen für nichtig erklärt, im Zusammenhang mit dem Einigungswerk als gelöst angesehen werden.

Nach wie vor sind Selbstbestimmung, das Recht auf Heimat und die vermögensrechtlichen Probleme offene Fragen. Sie sind unter Bedachtnahme auf die völkerrechtlichen und staatsrechtlichen, vor allem auch die menschenrechtlichen Maßstäbe einer Lösung zuzuführen. Verweigerte Selbstbestimmung, Vertreibung, Vermögensentzug sind aufgrund der völkerrechtlichen Rechtskontinuität der Tschechoslowakei ihr völkerrechtlich zuzurechnen; die Tschechoslowakei trägt hierfür völkerrechtliche Verantwortlichkeit. (Seit der Abspaltung der Slowakei 1993 – Tschechische Republik).

A) Zur Selbstbestimmung und dem Recht auf die Heimat

1. Die Sudetendeutschen sind seit sie im Jahre 1918/19 von Österreich gegen ihren erklärten Willen der neu entstandenen Tschechoslowakei zugeordnet worden sind, nie in den Genuss der Ausübung der Selbstbestimmung gelangt:
   - **die Zuweisung der von 3,5 Millionen Deutsch-Österreichern besiedelten Sudetenländer zur Tschechoslowakei durch den Friedensvertrag von St. Germain 1919 erfolgte ohne Bedachtnahme auf die Selbstbestimmung, die in den Waffenstillstandsverhandlungen zwischen Österreich-Ungarn und den alliierten Mächten vereinbart worden sind.**
   - auch die Einverleibung der Sudetenländer in das Deutsche Reich kraft des Münchner Abkommens von 1938 erfolgte ohne Volksabstimmung.
   - **die Vertreibung der Sudetendeutschen aus der angestammten Heimat von 1945 bis 1947 und die fremdbestimmte Aussiedlung nach dem Zweiten Weltkrieg widersprach nicht nur der Atlantik-Charta und dann in der Charta der UN verheißenden Selbstbestimmung, sondern die Vertreibung der Sudetendeutschen ist Völkermord**

– **Vyhnání sudetských Němců z jejich rodné vlasti mezi lety 1945–1947 a jejich vystěhování, určované vnějšími silami po druhé světové válce, odporovalo nejen Atlantické chartě a následně v Chartě Spojených národů předpovídanému právu sebeurčení, nýbrž: vyhnání Sudetoněmců je genocida a zločin proti lidskosti, jež nelze promlčet.**
– Od té doby se sudetští Němci nacházejí ve stavu odepřeného práva národa na své sebeurčení; také pražská smlouva z let 1973/74 a německý akt sjednocení, který definitivně stanovil hranice Německa, se uskutečnily bez ohledu na sebeurčovací právo národů z mezinárodně právních subjektů – států – připadajících v úvahu.
– Tím však právo na sebeurčení – právo národa – nezaniklo.

2. Právo na vlast, projevované svazy vyhnaných, německou vládou a většinou německých jakož i cizojazyčných vědců, které je v obdobných případech uznáváno také Spojenými národy, může být považováno jako případ práva národa na sebeurčení, které bylo opakovaně potvrzeno Palestincům, řeckým Kypřanům a uprchlým Afgháncům v jejich případech. Znamenalo by to tedy dvojí právní metr, kdyby se toto právo odepřelo Sudetoněmcům.
3. Právo na vlast jakožto případ práva národa na sebeurčení nelze stavět na roveň s teritoriálními požadavky. Spíše to znamená mít bydliště v rodné, po staletí opečovávané zemi, takové bydliště zachovat, být svobodný, moci užívat mateřštinu veřejně i v soukromí, jedním slovem požívat lidských práv tam, kde jsem doma, ve své vlasti. K těmto právům se přihlásila jak SRN, tak Československo.
4. Efektivní právo na vlast dnes předpokládá vytvoření přátelského domovského prostředí. To může být vytvořeno odpovídajícími regionalistickými dohodami mezi různými správními jednotkami, od státu po obce v Německu, Československu a Rakousku. Měřítkem je evropská regionalistická konvence.

B) K ochraně menšin

1. Ochrana menšin, která byla Sudetoněmcům v letech 1919/20 zaručena mezinárodní dohodou a vnitrostátním právem, byla nedostatečná a nepřiměřená, zohledníme-li historické, hospodářské a početní postavení sudetských Němců. V žádné z fází se jim nedostalo autonomie. Museli se spokojit s opatřeními, jež neodpovídala duchu Společnosti národů. Nedostatečná ochrana menšin a diskriminační zacházení se Sudetoněmci oproti jiným národnostním kmenům v Československu doby meziválečné byly jednou z příčin vzdouvajícího se konfliktu mezi státem a německou národnostní skupinou.
2. Mnichovská dohoda z roku 1938 měla sloužit k zažehnání ohniska konfliktu ve střední Evropě. Ve chvíli uzavření této dohody nemohly široké masy národů rozpoznat, že to byl pro-

und Verbrechen gegen die Menschlichkeit, die nicht verjährbar sind.
– Im Zustand des verweigerten Selbstbestimmungsrechtes befinden sich die Sudetendeutschen seither; auch der Prager Vertrag von 1973/74 und das deutsche Einigungswerk, das die Grenzen Deutschlands endgültig bestimmt, sind ohne Bedachtnahme auf das Selbstbestimmungsrecht der Völker von den in Betracht kommenden Völkerrechtssubjekten – den Staaten – festgeschrieben worden.
– Damit ist aber das Recht auf Selbstbestimmung – ein Volksrecht – nicht untergegangen.

2. Das durch die Vertriebenenverbände, die deutsche Regierung und die Mehrheit deutschsprachigen, aber auch der fremdsprachigen Wissenschaft bekundete Recht auf Heimat, das in ähnlich gelagerten Fällen auch von den Vereinten Nationen anerkannt wird, kann als ein Unterfall des Selbstbestimmungsrechtes angesehen werden. Es wurde für die Palästinenser, die griechischen Zyprioten, die geflüchteten Afghanen mehrfach für ihren Fall bestätigt. Es bedeutet doppeltes Rechtsmaß würde man es den Sudetendeutschen verweigern.
3. Das Recht auf Heimat als ein Unterfall des Selbstbestimmungsrechtes des Volkes ist nicht mit territorialen Ansprüchen gleichzusetzen. Es bedeutet vielmehr in den angestammten, seit Jahrhunderten gepflegten Gebieten Wohnsitz zu nehmen, Wohnsitz zu erhalten, freizügig zu sein, die Muttersprache öffentlich und privat zu gebrauchen, mit einem Wort dort, in der Heimat, die Menschenrechte voll zu genießen. Zu diesen Rechten haben sich die BRD, aber auch die Tschechoslowakei bekannt.
4. Ein effektives Recht auf die Heimat setzt heute die Schaffung einer heimatfreundlichen Umwelt voraus. Diese kann durch entsprechende Regionalismusvereinbarungen zwischen den verschiedenen Verwaltungseinheiten, vom Staat bis zur Gemeinde in Deutschland, in der Tschechoslowakei und in Österreich, geschaffen werden. Maßstab ist die europäische Regionalismuskonvention.

B) Zum Minderheitenschutz

1. Der Minderheitenschutz, der den Sudetendeutschen im Jahre 1919/20 durch internationale Vereinbarung und durch innerstaatliches Recht zugesichert worden ist, war unzureichend und unverhältnismäßig gewesen, stellt man die historische, wirtschaftliche und größenmäßige Lage der Sudetendeutschen in Rechnung. Sie haben in keiner Phase Autonomie erhalten. Sie mussten sich mit Maßnahmen zufrieden geben, die dem Völkerbundgeist nicht entsprochen haben. Mangelnder Minderheitenschutz und diskriminierende Behandlung der Sudetendeutschen gegenüber anderen Volksstämmen in der Tschechoslowakei der Zwischenkriegszeit waren auch eine der Ursachen für den schwelenden Konflikt zwischen Staat und deutscher Volksgruppe.

středek a účel nacionálněsocialistické evropské politiky vlády Adolfa Hitlera. Čeští exiloví politikové pracovali po roce 1939 na zneplatnění Mnichovské dohody.

3. Čeští exiloví politici plánovali a také prováděli vysídlení sudetských Němců z jejich rodné vlasti, a to pod rouškou řešení problému menšin. Pro své plány vysídlení pozvolna získali i spojenecké politiky, navzdory jejich jinak liberálním a humanistickým prohlášením.
4. Plán vysídlení byl zrealizován bezprostředně po ukončení nepřátelských akcí druhé světové války ve střední Evropě. Začala vlna vyhánění, jež neměla obdoby. Dle článku XII. Postupimské dohody vedl (plán vysídlení) k „organizovanému odsunu obyvatelstva“. Průběh vyhnání a všechny jeho následky musí být dle právního stavu oné epochy – a o to více dnes – považovány za genocidu a zločin proti lidskosti; průběh sám za „barbarský“: tisíce mrtvých, zmizelých, odvlečených byly rezultátem těchto událostí.
5. Jedním z následků vyhnání je zničení hospodářské, stavební a kulturní podstaty daných sudetských zemí. Tato podstata byla v samém jádru napadena také zničením životního prostředí.
6. Němci, kteří zůstali, žijí ve skrovných počtech různě rozptýleni. I oni zmizeli ze své rodné vlasti. Také na ně se vztahující ochrana menšin je, ve srovnání s evropským standardem, jež se pozvolna utváří, je chabá.
7. Je nezbytně nutné dohodnout ochranu menšin v kombinaci s nějakým evropským garančním systémem, aby mohla být vytvořena půda pro právo na vlast a skutečné dorozumění mezi národy.

Sudetoněmecká majetková otázka

Právo na sebeurčení, právo na vlast a účinná ochrana menšin mohou být částečně variabilními veličinami. Globální zničení sudetoněmeckého majetku následkem vyhnání je nevariabilní, mezinárodně právní problém. Co z toho vyvodí politika, je otázkou její zodpovědnosti.

1. Vyhnáním a jeho důsledky způsobená majetková ztráta sudetoněmeckého jmění se dá zřejmě vyčíslit na více než 100 miliard DM.
2. Globální odnětí majetků postihlo cizí státní příslušníky, protože kolektivním odnětím státní příslušnosti vyloučilo Československo ze svého občanství převážnou většinu sudetských Němců, kteří v roce 1938 získali německou státní příslušnost.
3. Odnětí majetků se událo ve dvou vlnách. V první vlně byly zabrány sudetoněmecké majetkové hodnoty faktickým postupem, v druhé vlně byly sudetoněmecké majetky zabaveny prezidentskými dekrety a zákony.

2. Das Münchner Abkommen 1938 sollte dazu dienen, den Konfliktherd in Mitteleuropa zu bannen. Im Zeitpunkt des Abschlusses dieses Abkommens konnte die breite Masse der Völker nicht erkennen, dass es auch Mittel und Zweck nationalsozialistischer Europapolitik der Regierung Adolf Hitlers war. Die tschechischen Exilpolitiker haben nach 1939 auf die Nichtigerklärung des Münchner Abkommens hingearbeitet.
3. Die tschechischen Exilpolitiker haben auch die Aussiedlung der Sudetendeutschen aus ihrer angestammten Heimat geplant und betrieben. Das auch unter dem Vorwand der Lösung eines Minderheitenproblems. Sie haben trotz sonstiger liberaler und humanistischer Erklärungen der Alliierten deren Politiker allmählich für den Aussiedlungsplan gewonnen.
4. Der Aussiedlungsplan ist unmittelbar mit dem Ende der Feindseligkeiten des Zweiten Weltkrieges in Mitteleuropa in die Tat umgesetzt worden. Er begann mit einer Vertreibungswelle sondergleichen. Er führte laut dem Punkt XIII der Potsdamer Beschlüsse zu einem „organisierten Bevölkerungstransfer“. Die Vorgänge der Vertreibung und aller ihrer Folgen müssen nach dem Rechtsstand der Epoche und erst recht heute als Völkermord und Verbrechen gegen die Menschlichkeit angesehen werden, die Vorgänge als „barbarisch“: Abertausende von Toten, Verschwundenen, Verschleppten waren das Resultat dieses Vorganges.
5. Eine Folge der Vertreibung ist die Vernichtung der wirtschaftlichen, baulichen, kulturellen Substanz der fraglichen Sudetenländer. Diese Substanz wurde auch durch die Vernichtung der Umwelt im Kerne angegriffen.
6. Verbliebene Deutsche leben in dünnen Streulagen, auch sie sind aus der angestammten Heimat verschwunden. Ihr Minderheitenschutz ist, gemessen an einem europäischen Standard, der sich allmählich herausbildet, dürftig.
7. Ein bilateral zu vereinbarender Minderheitenschutz kombiniert mit einem europäischen Garantiesystem ist unerlässlich, um den Boden für das Recht auf die Heimat und für eine wahre Völkerverständigung zu ermöglichen.

Die sudetendeutsche Vermögensfrage

Selbstbestimmungsrecht, Recht auf die Heimat und wirksamer Minderheitenschutz mögen zum Teil variable Größen sein. Die im Gefolge der Vertreibung eingetretene Globalvernichtung sudetendeutschen Vermögens ist ein nicht variables Rechtsproblem, was die Politik daraus macht, ist ihre Verantwortung.

1. Der durch die Vertreibung und in ihrem Gefolge eingetretene Vermögensverlust sudetendeutschen Vermögens wird mit über 100 Milliarden DM zu berechnen sein.
2. Der globale Vermögensentzug hat fremde Staatsangehörige betroffen, weil die Tschechoslowakei durch Kollektivausbürgerung die allergrößte Mehrheit der Sudetendeutschen, die im Jahre

4. Odnětí majetků byla konfiskace cizího jmění v právním smyslu, protože bylo provedeno bez odškodnění. Mezinárodní právo hodnotí konfiskace jmění cizinců jako mezinárodně protiprávní.
5. Mezinárodní právo nicméně uznává převod jmění prostřednictvím konfiskace, pokud tato konfiskace odpovídá „ordre public“ (veřejnému pořádku). V případě sudetoněmeckého genocidia se nemohlo jednat o převod jmění, protože tato genocida naprosto neodpovídá „ordre public“, a dnes odporuje také československému veřejnému pořádku, uvážíme-li, že se Československo stalo členem Rady Evropy a Evropská konvence lidských práv výslovně zdůrazňuje majetkové záruky a zapovídá kolektivní vyobcování ze státní příslušnosti. Konfiskace jako součást genocidia nevytváří platné právní oprávnění k získání majetku. Majetek je nutno restituovat.
6. Pokud toto pojetí nedojde souhlasu, pak vyžaduje mezinárodní právo v každém případě odškodnění za konfiskace. Jak vysoké má být odškodnění – „prompt, adequate, effective“ (okamžité, dostatečné, v hotovosti) – anebo „přiměřené“, je sporná otázka. Tu je nutno objasnit cestou vyjednávání.
7. Jmění Německé říše na bývalém sudetoněmeckém území a v Československu platí za konfiskované bez náhrady. Odpovídaje „ordre public“ to bude nutně platit i o majetku německé národně socialistické dělnické strany NSDAP a jejích složek.
8. Povinnost odškodnění se neruší německými opatřeními vyrovnávacími, reparačními a restitučními. Československé protipožadavky se mohou vztahovat pouze na říšské, případně spolkové jmění, nikoli na jmění soukromých osob. Rozsudek Spolkového ústavního soudu z 23. 4. 1991, který potvrzuje vyvlastnění, provedená v sovětské okupační zóně, není prejudicí pro sudetoněmeckou majetkovou otázku.
9. Podle mezinárodního práva má konfiskující stát povinnost dát k dispozici svůj právní systém tak, aby bylo možno uplatnit restituční a odškodňovací nároky. Pokud to není možné ze strany „státu konfiskujícího“, pak je povinností státu, jehož občanem je nositel konfiskovaného jmění, přijmout taková opatření, aby odpovídající odškodnění bylo provedeno. Poněvadž tzv. „přechodová smlouva“ (Smlouva o úpravě otázek vyplývajících z války a vojenského obsazení z 31. 3. 1955) pro jistou dobu vylučuje právní cestu ve věcech odnětí majetku, aniž by uváděla výhrady, je toto vyloučení ve světle Evropské konvence lidských práv pochybné.
10. Toto vyloučení nezabraňuje obrátit se na evropské instituce, protože jakékoli jednání či opomenutí Německa v souvislosti se sudetoněmeckými majetkovými otázkami vytváří „link“ (spojovací článek) mezi odnětím majetku a postojem Německa v sudetoněmecké majetkové otázce.
11. Mezinárodní praxe a praxe států poválečné epochy zaznamenávají majetkové smlouvy mezi státy, které hledají řešení

1938 die deutsche Staatsangehörigkeit erworben hatten, ausgebürgert hat.
3. Der Vermögensentzug fand in zwei Wellen statt. Die erste Welle war die Inbesitznahme von sudetendeutschen Gütern durch faktische Vorgänge, die zweite Welle war die Inbesitznahme von sudetendeutschen Gütern kraft präsidentieller Dekrete und Gesetze.
4. Der Vermögensentzug war Konfiskation fremden Vermögens im Rechtssinne, weil er ohne Entschädigung erfolgt ist. Das Völkerrecht wertet Konfiskationen des Gutes von Fremden als völkerrechtswidrig.
5. Das Völkerrecht anerkennt jedoch den durch Konfiskation erfolgten Eigentumsübergang, sofern die Konfiskation dem „ordre public“ entspricht. Im Falle des sudetendeutschen Völkermordes kann jedoch deshalb ein Eigentumsübergang nicht eingetreten sein, weil dieser Völkermord der europäischen „ordre public“ nicht entsprechen kann und heute auch der tschechoslowakischen „ordre public“ entgegensteht, wenn bedacht wird, dass die Tschechoslowakei Mitglied des Europarates geworden ist, die Europäische Menschenrechtskonvention ausdrücklich die Eigentumsgarantie betont und die Kollektivausbürgerungen verbietet. Konfiskation als Teil eines Völkermordes begründet keinen für den Eigentumserwerb gültigen Rechtstitel. Eigentum ist zu restituieren.
6. Teilt man diese Auffassung nicht, so verlangt das Völkerrecht für Konfiskationen jedenfalls Entschädigung. Wie die Höhe einer Entschädigung auszusehen hat – „prompt, adequate, effective“ oder „angemessen“ – ist eine Streitfrage. Sie ist jedenfalls im Verhandlungswege abzuklären.
7. Güter des Deutschen Reiches auf ehemaligen sudetendeutschen Territorium und in der Tschechoslowakei gelten als entschädigungslos konfisziert. Das wird entsprechend der ordre public auch für die Güter der NSDAP und ihrer Gliederungen zu gelten haben.
8. Die Entschädigungspflicht ist durch deutsche Lastenausgleich-, Reparations-, Restitutionsregelungen nicht aufgehoben. Tschechoslowakische Gegenforderungen können sich nur auf das Reichs- bzw. Bundesvermögen, aber nicht auf das Vermögen von Privaten beziehen. Das Urteil des BVerfG. vom 23. 4. 1991, das die Enteignungen in der SBZ aufrecht erhält, ist kein Präjudiz für die sudetendeutsche Vermögensfrage.
9. Nach Völkerrecht hat der konfiszierende Staat die Pflicht, sein Rechtssystem zur Verfügung zu stellen, damit Restitutions- oder Entschädigungsansprüche geltend gemacht werden können. Vermag der konfiszierende Staat dies nicht, so obliegt es dem Staat, dem der Träger des konfiszieren Gutes angehört, Maßnahmen zu ergreifen, um die entsprechende Entschädigung herbeizuführen. Da der ÜV eine Rechtsweg-Präklusion für Vermögensentziehungen für einen bestimmten Zeitraum enthält, ohne dass er durch Vorbehalte abgedeckt wäre, ist die

problémů odškodnění smlouvami o globálních sumách. Význam sudetoněmeckého jmění a postavení Československa v novém společenství evropských států však zapovídá vyplacení nějaké „lump sum“ (sumy v kostce). Řešení majetkových otázek, spadajících do doby po vyhlášení československých konfiskačních dekretů a zákonů, je v každém případě technicky uskutečnitelné, poněvadž existují přesná nařízení o konfiskaci a o hodnocení zabavených majetků a nové Československo samo už zahájilo nápravu komunistického majetkového bezpráví vůči československým státním občanům.

12. Při řešení majetkoprávních otázek je nutno brát v úvahu povahu majetku, právní postavení postižených a časový termín jednotlivých odnětí majetku. Náhrada globálního odnětí majetků v důsledku vyhnání a genocidia nemůže představovat žádné bezpráví, nýbrž slouží zachování právních hledisek předepsaných evropským mezinárodním právem.

Katalog požadavků

1. Vyhnání je nutno hodnotit jako nepromlčitelný akt genocidia. Vyhnání anulovat a prohlásit jej za neplatné je mravním příkazem.
2. „Právo na vlast“ není žádným územním státním nárokem, nýbrž individuálním a kolektivním právem na realizaci sebeurčení spojeným s požadavky – svobody přicestování, svobodné volby bydliště, svobody majetkové.
3. Je nutno usilovat o umožnění usnadněného získávání státního občanství.
4. O rozvoj regionalismu, přesahujícího hranice, na němž by se podílely z Německa spolková země Bavorsko a Sasko, z Rakouska Horní a Dolní Rakousy; regionalismus, přesahující hranice, se má utvářet na základě Regionalistické konvence Rady Evropy.
5. Pro (pozůstalou) německou národnostní skupinu v ČSFR je nutno vybudovat účinnou ochranu národnostní skupiny s právem na vlast.
6. Vyvlastňovací dekrety z roku 1945 je nutno zrušit. Totální konfiskace movitého a nemovitého majetku v průběhu vyhnání nese spolu s nimi charakter genocidia a s ohledem na všeobecně uznávaná pravidla mezinárodního práva a právní zásady mezinárodních organizací je nutno totální konfiskaci anulovat a poskytnout náhradu. Ať již má být majetek restituován, anebo za majetkové ztráty poskytnout náležité odškodnění.
7. Za současného právního stavu neprosadí jedinec patřičné právní řízení, ani nenajde kompetentní soud, u kterého by mohl uplatnit majetková práva. To platí i pro Německo a Rakousko. Tyto záležitosti je nutno dojednat.

Präklusion im Lichte der europäischen Menschenrechtskonvention bedenklich.

10. Sie hindert nicht, die europäischen Instanzen anzurufen, da jedes Handeln und Unterlassen Deutschlands in bezug auf die sudetendeutschen Vermögensfragen einen „link“ zwischen dem Vermögensentzug und der Haltung Deutschlands in der sudetendeutschen Vermögensfrage herstellt.
11. Die völkerrechtliche Praxis und die Staatenpraxis der Nachkriegsepoche kennt Vermögensverträge zwischen Staaten, die die Entschädigungsprobleme durch Globalsummenverträge zu lösen suchen. Die Bedeutung des sudetendeutschen Vermögens und die Stellung der Tschechoslowakei in der neuen europäischen Staatengemeinschaft verbieten aber die Leistung einer „lump sum“. Die Lösung der Vermögensfrage ist jedenfalls für die Zeit nach der Anwendung der tschechoslowakischen Konfiskationsdekrete und -gesetze technisch machbar, weil es genaue Richtlinien über die Konfiskation und die Bewertung der entzogenen Güter gibt und die neue Tschechoslowakei die Wiedergutmachung kommunistischen Unrechts am Vermögen gegenüber tschechoslowakischen Staatsbürgern sehr wohl in Angriff genommen hat.
12. Bei der Lösung der vermögensrechtlichen Probleme ist auf die Natur der Güter, auf den Status der Betroffenen, auf den Zeitpunkt des jeweiligen Vermögensentzuges Bedacht zu nehmen. Wiedergutmachung des im Gefolge der Vertreibung eines Völkermordes eingetretenen Globalvermögensentzuges kann kein Unrecht begründen, sondern dient der Bewahrung des durch europäisches Völkerrecht vorgezeichneten Rechtsstandpunktes.

Forderungskatalog

1. Die Vertreibung ist als ein unverjährbarer Akt des Völkermordes zu werten**.** Null- und Nichtigerklärung der Vertreibung ist ein moralisches Gebot
2. „Das Recht auf die Heimat“ ist kein territorialer staatlicher Anspruch, sondern ein individuelles und kollektives Recht auf Ausübung der Selbstbestimmung mit den Forderungen nach
   Einreisefreiheit
   Wohnsitzfreiheit
   Freizügigkeit des Vermögens.
3. Die Ermöglichung eines erleichterten Staatsbürgerschaftserwerbs ist anzustreben.
4. Ausbau eines grenzüberschreitenden Regionalismus, an dem die Länder Bayern, Sachsen aus Deutschland, Oberösterreich und Niederösterreich aus Österreich beteiligt sein sollen, grenzüberschreitender Regionalismus soll aufgrund der Regionalismuskonvention des Europarates aufgebaut werden.
5. Für die (verbliebene) deutsche Volksgruppe in der ČSFR ist Aufbau eines wirksamen Volksgruppenschutzes mit Recht auf die Heimat notwendig.

8. Srovnatelné příklady ukazují, že rámcové smlouvy o odškodnění jsou cestou, jak uspořádat majetkové otázky. V této souvislosti je přednostně důležité objasnit státní příslušnost obětí vyvlastnění v okamžiku vyvlastnění a podle toho jednat dál.
9. Přestože Evropská konvence lidských práv zaručuje ochranu majetku (čl. I.1/dodatečný protokol), nelze v případě stížností zcela vyloučit účinnost námitky „ratione temporis“ (ducha doby). Ledaže by existoval „link“ (spojovací článek) mezi odnětím majetku a jednáním nebo opomenutím Německa. Československé námitce proti platnosti majetkového práva k tíži sudetoněmeckého majetku je nutno odporovat v případě, že Československo ratifikuje přístup k Evropské konvenci lidských práv.
10. Cesta, kterou lze doporučit, je požádat Spolkovou republiku – jako ochrannou mocnost sudetských Němců – aby veškeré dosud trvající otázky, které vyplývají z tohoto komplexu otázek, objasňovala a řešila smluvní cestou. A to za spolupůsobení patronátního Bavorska a legitimních zástupců sudetských Němců.

F. Ermacora

Ermacora, Felix; univerzitní profesor veřejného práva na univerzitě v Innsbrucku a ve Vídni; 1971–1990 poslanec Národní rady (ÖVP); nositel Karlovy ceny Sudetoněmeckého krajanského sdružení, ceny Bruna Kreiskyho za lidská práva a ceny UNESCO za lidská práva. Zemřel v roce 1995.

Právní posudek byl vypracován z pověření bavorské státní vlády a vyšel v roce 1992 u nakladatelství Langen Müller v Mnichově. Vedoucí směrnice a seznam požadavků viz str. 234–241. ISBN 3-7844-2412-0.

6. Die Enteignungsdekrete von 1945 sind aufzuheben. Die Totalkonfiskation von beweglichen und unbeweglichen Gütern im Zuge der Vertreibung teilt ihren Charakter als Völkermord und ist unter Bedachtnahme auf die allgemein anerkannten Regeln des Völkerrechtes und das Recht internationaler Organisationen zu widerrufen und wiedergutzumachen, sei es, dass Eigentum zu restituieren ist, sei es, dass für die Vermögensverluste adäquate Entschädigung zu leisten ist.
7. Nach der derzeitigen Rechtslage wird das Individuum weder ein gehöriges Verfahren noch ein kompetentes Gericht finden, Vermögensrechte geltend zu machen. Dasselbe gilt für die BRD und Österreich. Daher ist ein solches zu vereinbaren.
8. Vergleichbare Beispiele zeigen, dass Globalentschädigungsabkommen einen Weg darstellen, Vermögensfragen zu regeln. In diesem Zusammenhang ist die Klärung der Staatsangehörigkeit der Enteignungsopfer im Zeitpunkt der Enteignung und die Abstellung darauf von vordringlicher Bedeutung.
9. Obwohl die Europäische Menschenrechtskonvention einen Eigentumsschutz gewährt (Art. I.1/ZP) könnte eine wirksame Einrede „ratio temporis“ im Falle einer Beschwerde nicht von der Hand gewiesen werden. Es sei denn, es würde ein „link“ zwischen Vermögensentzug und dem Handeln bzw. Unterlassen Deutschlands bestehen. Einen čsl. Vorbehalt zur Wirksamkeit des Eigentumsrechtes zu Lasten sudetendeutschen Volksvermögens ist im Falle des Ratifikationsverfahrens zur MRK durch die Tschechoslowakei entgegenzutreten.
10. Der empfehlenswerte Weg ist, die Bundesrepublik – als Schirmmacht der Sudetendeutschen – zu ersuchen, alle anstehenden Fragen, die sich aus vorliegenden Fragenkomplex ergeben, im Vertragswege zu klären und zu lösen. Das unter Mitwirkung der Schirmherrschaft Bayerns, der legitimen Vertretung der Sudetendeutschen.

F. Ermacora

Felix Ermacora, Univ.Prof. für öffentliches Recht an der Universität Innsbruck und Wien; Abgeordneter zum Nationalrat (ÖVP) von 1971–1990; Träger des Karlspreises der Sudetendeutschen Landsmannschaft, des Bruno-Kreisky-Preises für Menschenrechte und des UNESCO-Preises für Menschenrechte. (1995†)

Das Rechtsgutachen wurde von der Bayrischen Staatsregierung in Auftrag gegeben und erschien 1992 bei Langen Müller, München. Leitsätze und Forderungskatalog siehe Seite 234–241. ISBN 3-7844-2412-0.

Konec československé myšlenky

Až příliš rozšířená metoda „historického zúčtování“ zahlazuje často kontury, kolem kterých se vinou skutečnosti. Jen od nacionalismu a šovinismu osvobozená analýza, jakož i diskuse s otevřeným hledím, může do mnoha sporných záležitostí vnést větší jasno. Se zarážející vytrvalostí je spousta událostí let 1918, 1938, 1939 a 1945/46 v německo-českém a od roku 1992 v česko-slovenském soužití pro dnešního současníka zahalována jakousi rouškou. To se týká především zakladatelské fáze Československé republiky a rovněž také jejího vztahu ke Slovákům, kteří po 7 desetiletí žili společně s Čechy ve společném státě.

V roce 1992, tedy krátce po zhroucení komunistické diktatury, si mnoho současníků povšimlo, s jak malou vlídností přistupovaly západní demokracie k úsilí Slováků o osamostatnění. Člověk by se mohl domnívat, že snad usilují o něco protiprávního či o nějaký autoritativní režim. Mnoho sudetských Němců si při tom vzpomnělo na dobu po první světové válce, když jim tehdy bylo slíbené právo na sebeurčení, stejně jako Slovákům v Pittsburské smlouvě zaručená autonomie, brutálně odepřeno. Jenomže ani jedna z těchto národnostních skupin neseděla u jednacího stolu v St. Germain. Zde jednal za Čechy, kteří seděli na straně vítězů, ve velkém Edvard Beneš. Jakožto dvaatřicetiletý stál poprvé na politickém jevišti, a sice jako generální sekretář *Československé národní rady*, která byla uvedena v život roku 1916 v Paříži. U zrodu československého státu v roce 1918/19 bylo Benešem vypracovaných 11 memorand, která byla vítězi na konci druhé světové války „odebrána“ (withdrawn) ze všech německých knihoven. Ta obsahovala tak neuvěřitelné nepravdy a překrucování, že bylo záhodno, stáhnout je z dosahu historického posuzování veřejnosti.

V memorandu č. 2 stojí: **„Teritoriální požadavky Československé republiky“**

„Češi se v zemích, které teď obývají, to jest Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko usadili přibližně koncem 6. století. Tvořili nezávislý národní stát, jež dosáhl svého vrcholu v 9. století …“ Z toho Beneš nakonec odvodil:

„Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko tvořily základ prvního státu Čechoslováků. V průběhu staletí bylo Slovensko a Lužice, stejně jako části Slezska československému národnímu státu odtrženy … Čechoslováci dnes formulují své teritoriální požadavky na základě těchto historických tradic a s ohledem na to, že český stát (sestávající ze svých tří provincií) právně nikdy nepřestal existovat: proto představují z moci těchto historických tradic Čech, Moravy a Slezska (se Slovenskem) podstatný základ národních, Československou republikou požadovaných území.“

Trapný byl rozpad Československa v roce 1992 především těm, jež nebyli vůči Sudetoněmcům laděni právě přátelsky, ne-

Das Ende der tschechoslowakischen Idee

Die allzu verbreitete Methode des „historischen Aufrechnens“ verwischt oftmals die Konturen, um die sich die Tatsachen ranken. Nur eine von Nationalismus und Chauvinismus befreite Analyse und eine Diskussion mit offenem Visier kann Klarheit in viele strittigen Angelegenheiten bringen. Mit einer erstaunlichen Beharrlichkeit werden viele Ereignisse der Jahre 1918/38/39 und 1945/46 im deutsch-tschechischen und 1992 im tschechisch-slowakischen Zusammenleben für den Zeitgenossen mit einem Schleier überzogen. Das trifft vor allem auf die Gründungsphase der tschechoslowakischen Republik zu und ebenso auf ihr Verhältnis zu den Slowaken in den sieben Jahrzehnten, in denen Tschechen und Slowaken in einem gemeinsamen Staate lebten.

Im Jahre 1992, also kurz nach dem Zusammenbruch der kommunistischen Diktatur, ist es vielen Zeitgenossen aufgefallen, mit wie wenig Wohlwollen die westlichen Demokratien dem Streben der Slowaken nach Selbständigkeit begegneten. Fast konnte man meinen, sie strebten etwas Rechtswidriges oder gar ein autoritäres Regime an. Viele Sudetendeutsche erinnerten sich dabei an die Zeit nach dem Ersten Weltkrieg, als ihnen das versprochene Selbstbestimmungsrecht brutal abgesprochen und auch den Slowaken, die im Pittsburger Vertrag zugesicherte Autonomie, glatt vorenthalten wurde. Nun beide Volksgruppen saßen ja nicht am Verhandlungstisch von St. Germain. Dort führte Edward Beneš für die Tschechen, die auf der Seite der Sieger saßen, das große Wort. Zweiunddreißigjährig stand er zum ersten Mal auf der politischen Weltbühne, und zwar als Generalsekretär des Tschecho-Slowakischen Nationalrates, der 1916 in Paris ins Leben gerufen wurde. An der Wiege der Gründung des Tschecho-Slowakischen Staates standen die 1918/19 von Beneš ausgearbeiteten elf Memoranden, die sogar nach dem Zweiten Weltkrieg aus allen deutschen Büchereien von den Siegern eliminiert (withdrawn) wurden. Sie enthielten so unglaubliche Unwahrheiten und Entstellungen, dass es ratsam war, sie historischen Betrachtungen der Allgemeinheit zu entziehen.

Da heißt es z.B. im Memorandum 2: „**Die territorialen Forderungen der tschechoslowakischen Republik“**

„Die Tschechen ließen sich in den Ländern, die sie jetzt innehaben (nach der Okkupation der sudetendeutschen Gebiete 1918/19; Anm. d. Verf.) *das heißt Böhmen, Mähren, Schlesien und der Slowakei gegen Ende des 6. Jahrhunderts nieder. Sie bildeten einen unabhängigen Nationalstaat, der zu Beginn des 9. Jahrhunderts seinen Höhepunkt erreichte“ ...* Daraus leitete Beneš als Schlußergebnis ab:

„Böhmen, Mähren, Schlesien und die Slowakei bildeten die Grundlage des ersten Staates der Tschechoslowaken. Im Laufe der Jahrhunderte wurde die Slowakei und die Lausitz sowie Teile Schlesiens dem tschechoslowakischen Nationalstaate entrissen ...

boť osamostatnění Slováků od státu, v němž ve všech oblastech dominovali Češi, dokumentovalo, že to nebyli jen Němci, kteří se založení státu v tehdejší formě roku 1918 bránili, nýbrž také Slováci brzy rozpoznali, že se jejich požadavkům sotva dostalo nějaké pozornosti. **Když už bylo tak zatěžko snést se se svými kmenovými bratry, o kolik těžší to muselo být s Němci, ke kterým si sami zatarasili cestu tolika nešikovnými překážkami počínaje Husem a Bílou horou, přes „období temna", panslavismus až k nenávisti k Habsburkům.** Sice s odvoláním na sebeurčovací právo spoluúčinkovali v rozbití habsburské monarchie v prvních liniích, ale současně s odvoláním na české (böhmisch) státní právo založili mnohonárodnostní stát, na jehož počátku Češi sami nedisponovali ani většinou obyvatel. A nadto byli do tohoto státu vnuceni Slováci. „Humanista a filosof" Tomáš G. Masaryk podvod na Slovácích v Pittsburské smlouvě sám přiznal:

„Uzavřeli jsme ji, abychom uklidnili malou skupinku Slováků, která snila o bůhví jaké nezávislosti pro Slovensko … Proto Češi a Slováci souhlasili s konvencí, která požadovala pro Slovensko autonomní správu, zemský sněm a soudy. Podepsal jsem tuto konvenci bez váhání jako lokální úmluvu mezi americkými Čechy a Slováky o politice, kterou chtěli zastupovat."

Že byl tento malý partner ošálen, se zjistilo brzy. Ani tu pomlčku v názvu státu jim v letitých nedůstojných debatách nechtěli přiznat. Několikanásobné změny ve zkratce názvu státu se staly symbolem této nestability a rivality (do roku 1922 Č-SR; místo toho pak do roku 1939 ČSR. Ústavním zákonem z 22.11.1938 obdrželo Slovensko a Ukrajina autonomii. Od roku 1945 ČSR, od roku 1960 ČSSR, od r. 1990 ČSFR a od r. 1993 ČR). Vpravdě nekonečný příběh za tak krátkou dobu.

Při tom všem bylo v Pittsburské smlouvě uvedeno následující:

„Predstavitelia slovenských a českých organisácií vo Spoj. Štátoch, Slovenskej Ligy, Českého Národného Sdruženia a Sväzu Českých Katolíkov, porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Národnej Rady profesora Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavádnych programových prejavoch a usniesli sa nasledovne:

– *Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.*
– *Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec."*

Slovákům byla touto smlouvou garantována autonomie a oni tedy plným právem pohlíželi na tuto smlouvu jako svou magnu chartu. Především Masaryk bez dalšího tuto autonomii svým vlastnoručním podpisem potvrdil. Když po něm slovenská delegace o čtyři roky později žádala naplnění této v Pittsburské smlouvě garantované autonomie, odbyl ji Masaryk slovy: „Na jednotě státu se nebude nic měnit." Masaryk a Beneš ani ve snu nemysleli na to, že by tuto smlouvu dodrželi. Myšlenka

Die Tschechoslowaken formulieren heute ihre territorialen Forderungen auf der Grundlage dieser geschichtlichen Überlieferungen und in Anbetracht dessen, dass der tschechische Staat (bestehend aus seinen drei Provinzen) niemals rechtlich zu bestehen aufgehört hat: daher stellen kraft dieser geschichtlichen Überlieferungen Böhmen, Mähren und Schlesien (mit der Slowakei) die wesentliche Grundlage des nationalen von der tschechoslowakischen Republik geforderten Gebiete dar".

Peinlich war der Zerfall der Tschechoslowakei 1992 vor allem jenen, die den Sudetendeutschen nicht gerade wohlgesinnt waren, denn die Verselbständigung der Slowaken aus dem in allen Bereichen von den Tschechen dominierten Staat dokumentierte, dass es nicht nur die Deutschen waren, die sich gegen Gründung von 1918 in der damaligen Form wehrten, sondern auch die Slowaken bald erkannten, dass ihre Anliegen kaum Beachtung fanden. **Wenn es schon schwer fiel sich mit den Stammesbrüdern zu vertragen, wie viel schwerer musste es sein, den Deutschen gerecht zu werden, zu denen man sich selbst den Weg mit so vielen Stolpersteinen von Hus und dem Weißen Berg bis zu temno, Panslawismus und Habsburgerhass verstellt hatte.** Zwar hat man unter Berufung auf das Selbstbestimmungsrecht an der Zerschlagung der Habsburgermonarchie an vorderster Front mitgewirkt, aber gleichzeitig unter Berufung auf das böhmische Staatsrecht einen Vielvölkerstaat geschaffen, in dem die Tschechen selbst zu Beginn nicht einmal über die Hälfte der Bevölkerung verfügte. Und überdies wurden die Slowaken in diesen Staat herein genötigt. Der „Humanist und Philosoph" Thomas G. Masaryk hat den Betrug an den Slowaken im Pittsburger Vertrag selbst eingestanden: *„Das Abkommen wurde geschlossen, um eine kleine slowakische Gruppe zu beruhigen, die von einer, weiß Gott welcher Unabhängigkeit der Slowakei träumte ... Darum stimmten die Tschechen und Slowaken einer Konvention zu, die für die Slowakei eine autonome Verwaltung, einen Landtag und Gerichthöfe forderte. Ich unterzeichnete die Konvention ohne Zaudern als lokale Verständigung zwischen US-Tschechen und Slowaken über die Politik, die sie vertreten wollten.*

Dass der kleinere Partner ausgetrickst wurde, merkte man bald. Nicht einmal den Bindestrich im Staatsnamen hat man ihnen in jahrelangen unwürdigen Debatten zugestanden. Die mehrfachen Wechsel des Staatsnamenskürzel wurde zum Sinnbild dieser Instabilität und Rivalität (bis 1922: Č-SR; bis 1939: ČSR; durch Č-SR. Verfassungsgesetz vom 22. 11. 1938 erhielten die Slowakei und die Ukraine die Autonomie; ab 1945: ČSR; ab 1960: ČSSR; ab 1990: ČSFR und ab 1993 CZ) Wahrlich eine endlose Geschichte in so kurzer Zeit.

Dabei wurde im Pittsburger Vertrag folgendes festgelegt:

„Die Vorstände der slowakischen und tschechischen Organisationen in den Vereinigten, der Slowakischen Liga, der Tschechischen Nationalen Vereinigung und des Verbandes der tschechischen Katholiken, besprachen in Gegenwart des Vorsitzenden des Tsche-

československého státu a československého národa byla pro ně svatá. Co by to však mělo být, to obyčejný občan nevěděl.

Na české straně se však již od začátku tvořily nálady proti Pittsburské smlouvě. Odůvodňovalo se to především nepodstatnou skutečností, že Slovenská liga byla americkými úřady uznána jako spolek teprve v roce 1919. Češi viděli ve Slovácích stále druhořadý národ a dávali jim to pocítit, kdekoli jen mohli. Již rok 1919 byl pro Slováky prvním velkým zklamáním. Mírových jednání se nesměli účastnit a nikdo se jich, stejně jako Sudetoněmců, na nic dále neptal. Když se Hlinka pokusil dostat se v posledním okamžiku do Paříže k jednání, Beneš tuto akci překazil a Hlinka musel Paříž do 24 hodin opustit. Hlinka vždy zdůrazňoval: *„Žádný československý národ neexistuje, nýbrž existuje národ český a slovenský.“*

Muselo to počkat až do roku 1938 – poté co Mnichovskou dohodu ratifikovaly čtyři mocnosti: Velká Británie, Francie, Itálie a Německo – než byla česká strana ochotna k ústupkům. V listopadu 1938 byl v Praze schválen zákon o autonomii Slovenska a Zakarpatí. Již po několika měsících se ukázaly první nesoulady, neboť Praha nebyla ochotna vzdát se své priority. Nad většinou slovenských měst byl vyhlášen stav obležení, Hlinkova garda byla odzbrojena a slovenský prezident Tiso a jeho dva ministři, Durčanský a Teplanský, byli pražskou vládou sesazeni. Slováci rozpoznali ztrouchnivělou konstrukci zbytkového státu a požádali Německo o podporu. Dne 14. března 1939 byl schválen zákon o nezávislosti, ze slovenského zemského sněmu se stal zákonodárný parlament nezávislého státu.

Současně se Zakarpatská Ukrajina prohlásila za samostatnou a i Polsko již delší dobu vyvíjelo tlak na zbytkový stát, poté co už v lednu 1939 bylo vyhoštěno 500 českých rodin z Těšínska – věčného jablka sváru mezi Poláky a Čechy – kteří byli nejprve ubytováni ve škole v Moravské Ostravě. V této krizové situaci bylo pro Hitlera snadné přivlastnit si zbytek Čech a Moravy jako Protektorát, poté co tehdejšího státního prezidenta přinutil vojenským ultimátem k nenásilnému předání země dne 15. března.

Polsko zaslalo Slovensku již 16. března své „de facto uznání“ státu, poté Maďarsko, Švýcarsko a dokonce i Anglie a brzy na to Francie. Jestliže tolik významných států Slovensko uznalo, nemohla tak logicky po 14. březnu 1939 žádná „Československá republika“ existovat. Tím se také po roce 1945 vznášená teze, že „československý stát od roku 1918 nikdy nepřestal existovat“, stává pouhým tvrzením, které neodpovídá skutečnému historickému vývoji. Benešova verze o údajném nepřerušeném trvání existence státu po roce 1945 se prosadila a dokonce se podařilo zajistit i uznání německé smluvní strany, a to navzdory celkovému mezinárodně-právnímu stavu věcí a historické realitě.

Proti opětovné vůli Slováků, po zhroucení komunismu se osamostatnit, se již teorie kontinuity nemohla prosadit. Ani tak mezinárodně vychvalovaný exprezident Václav Havel nebyl sto

chisch-Slowakischen Nationalrates, Prof. Masaryk, die tschechisch-slowakische Frage und unsere bisherigen programmatischen Äußerungen und beschlossen folgendes:

Die Slowakei wird ihre eigene Verwaltung, ihr Programm und ihre Gerichte haben. Das Slowakische wird die amtliche Sprache in der Schule, den Ämtern und überhaupt im öffentlichen Leben“.

Den Slowaken wurden durch diesen Vertrag die Autonomie zugesichert und sie haben mit vollem Recht diesen Vertrag als ihre Magna charta angesehen. Vor allem hatte Masaryk durch seine eigene Unterschrift die Autonomie vorbehaltlos anerkannt. Als vier Jahre später eine slowakische Abordnung von ihm die Erfüllung der im Pittsburger Vertrag zugesicherten Autonomie verlangte, da fertigte er sie mit den Worten ab: „An der Staatseinheit darf nicht gerüttelt werden“. Masaryk und Beneš dachten nicht im entferntesten daran, diesen Vertrag zu erfüllen. Ihnen war die Idee vom tschechoslowakischen Staat und Volk heilig. Was das sei, wusste aber der einfache Bürger nicht.

Von tschechischer Seite wurde von Anfang an gegen den Pittsburger Vertrag Stimmung gemacht. Vor allem begründete man dies mit der belanglosen Tatsache, dass die Slowakische Liga erst 1919 von den amerikanischen Behörden als Verein anerkannt wurde. Die Tschechen sahen in den Slowaken immer nur eine Nation zweiten Ranges und ließen sie das, wo immer sie konnten, spüren. Bereits das Jahr 1919 brachte die erste große Enttäuschung für die Slowaken. Sie durften an den Friedensverhandlungen nicht teilnehmen und wurden ebenso wie die Sudetendeutschen nicht weiter befragt. Als Hlinka versuchte, noch im letzten Augenblick nach Paris zu den Verhandlungen zu kommen, hatte Beneš diese Aktion vereitelt und er musste innerhalb vierundzwanzig Stunden Paris verlassen. Hlinka betonte immer wieder: *„Es gibt keine tschechoslowakische Nation, aber es gibt eine tschechische und eine slowakische Nation“.*

Es musste bis zum Jahre 1938 dauern – nachdem das Münchner Abkommen zwischen den vier Mächten Großbritannien, Frankreich, Italien und Deutschland ratifiziert wurde – ehe man tschechischerseits zu Zugeständnissen bereit war. Im November 1938 wurde ein Autonomiegesetz für die Slowakei und Karpatorußland in Prag beschlossen. Schon nach wenigen Monaten zeigten sich die ersten Unstimmigkeiten, da Prag nicht gewillt war, seine Priorität aufzugeben. Über die meisten slowakischen Städte wurde der Belagerungszustand verhängt, die Hlinkagarde entwaffnet und der slowakische Präsident Tiso und seine beiden Minister Durčanský und Teplanský von der Prager Regierung abgesetzt. Die Slowaken erkannten das morsche Gefüge des Reststaates und erbaten Unterstützung von Deutschland. Am 14. März 1939 wurde das Gesetz über die Unabhängigkeit beschlossen und der Landtag der Slowakei in ein gesetzgebendes Parlament eines unabhängigen Staates umgewandelt.

Gleichzeitig hat sich die Karpatho-Ukraine für selbständig erklärt und auch Polen hat schon längere Zeit Druck auf den Reststaat ausgeübt, nachdem es bereits im Jänner 1939 500 tschechische

československou konstrukci ochránit před rozpadem. Jestliže to v roce 1939 byly konzervativní křesťansko-sociální síly ve spolčení s nacionalisty, tak v roce 1992 to byli především socialisté, kteří nastoupili dědictví prelátů Hlinky a Tisa.

Deset let po rozpadu tohoto umělého státního konstruktu vzbudil 30. prosince 2002 pozornost tehdejší prezident Václav Klaus se svým příspěvkem v českých novinách „Mladá fronta Dnes“, když poznamenal, že základní motiv československé myšlenky od odsunu sudetských Němců již neexistuje. Václav Klaus doslova řekl:

„Rozpad Československa nepřišel náhle a neočekávaně a přiznejme si, že česko-slovenské spojení v jednom státě nebylo bez potíží od samého začátku. Jestliže česká strana potřebovala Slováky jako součást „československého“ národa proti opozici sudetských Němců, slovenské straně umožnil nový stát zachránit se před brutální maďarizací. Slovensko přesto bylo v novém státě nespokojeno a česko-slovenský vztah bez problémů nepřežil žádnou z krizí XX. století. Oba národy málokdy zastávaly společný politický postoj (zničení republiky Hitlerem a 2. světová válka, nástup komunismu, rok 1968, vývoj po r. 1989), zato se v každé krizi projevila snaha Slováků využít jí k posílení své pozice ve společném státě či přímo k získání nezávislosti. Na druhé straně, po odsunu sudetských Němců zmizel základní motiv, který stál za československou ideou na české straně.“

Se slovenským vyhlášením nezávislosti ze 17. července 1992 a následným odstupem státního prezidenta odzvonilo konci jednoho státu, který byl po dvou válkách a na základě existujícího mocenského vakua v tomto prostoru vytvořen s pomocí velkých mocností Francie a Sovětského svazu. Obětmi v této hře o moc proti Německu byli sudetští Němci, kteří zde žili přes 800 let. Tři miliony vyhnaných a čtvrt milionu obětí na životech, to byla cena za pro EU navenek naprosto bezproblémový stát, který dovedl své hanebné činy vytrvale popírat a bagatelizovat. Zda tu má český státní znak ještě své oprávnění, nebo již zmizel v posledním koutě archivů, to se ptá ještě mnoho žijících z vlasti vyhnaných.

A. Oberwandling

Familien aus dem Teschner Gebiet, einem ständigen Zankapfel zwischen Polen und der ČSR, ausgewiesen hatte, die in einer Schule in Mährisch-Ostrau vorerst untergebracht wurden. In dieser Krisensituation war es für Hitler ein Leichtes, den verblieben Rest von Böhmen und Mähren sich als Protektorat einzuverleiben, nachdem er den damaligen tschechischen Staatspräsidenten mit einem militärischen Ultimatum zur gewaltlosen Übergabe des Landes am 15. März zwang.

Polen hat bereits am 16. März, dann Ungarn, die Schweiz und selbst England und Frankreich bald darauf der Slowakei eine „de facto – Anerkennung“ zukommen lassen. Wenn so viele gewichtige Staaten die Slowakei anerkannt haben, kann es ab dem 14. März 1939 folgerichtig keine „Tschechoslowakische Republik“ gegeben haben. Damit ist auch die nach 1945 aufgestellt These, „der Tschechoslowakische Staat hat seit 1918 nie zu bestehen aufgehört“, eine dem historischen Ablauf nicht entsprechende Behauptung. Zwar hat sich die Beneš-Version über den angeblichen Fortbestand nach 1945 durchgesetzt und sogar die Anerkennung der deutschen Vertragseite sichern können – allen völkerrechtlichen Gegebenheiten und der historischen Realität zum Trotz.

Gegen den neuerlichen Unabhängigkeitswillen der Slowaken nach dem Zusammenbruch des Kommunismus konnte sich die Kontinuitätstheorie nicht durchsetzen. Selbst der international so hochgelobte Expräsident Václav Havel vermochte die tschechoslowakische Konstruktion vor dem Zerfall nicht bewahren. Waren es 1939 die konservativ christlich-sozialen Kräfte im Verein mit den Nationalisten, so waren es 1992 vor allem Sozialisten, die das Erbe eines Prälaten Hlinka und Tiso antraten.

10 Jahre nach dem Zerfall des staatlichen Kunstgebildes ließ der damalige Präsident Václac Klaus am 30. Dezember 2002 mit einem Beitrag in der tschechischen Zeitung „Mladá Fronta Dnes“ aufhorchen, als er bemerkte, dass das Grundmotiv die tschechoslowakische Idee nach dem Abschub der Sudetendeutschen nicht mehr existiert. Vaclav Klaus nun wörtlich:

„Der Zerfall der Tschechoslowakei kam nicht plötzlich und unerwartet und wir müssen eingestehen, dass die tschechisch-slowakische Verbindung in einem Staat von Anfang an nicht problemlos war. Obwohl die tschechische Seite die Slowaken als Bestandteil des „tschechoslowakischen“ Volkes gegen die Sudetendeutschen brauchte, ermöglichte der neue Staat der slowakischen Seite, sich vor der brutalen Magyarisierung zu retten. Die Slowakei war im neuen Staat trotzdem unzufrieden und das tschechisch-slowakische Verhältnis überlebte keine Krise des zwanzigsten Jahrhunderts problemlos. Beide Völker hatten in der Geschichte fast nie eine gemeinsame politische Meinung. Dagegen äußerte sich in jeder Krise das Bemühen der Slowaken, sie zur Stärkung ihrer eigenen Position im gemeinsamen Staat auszunützen oder die direkte Gewinnung der Unabhängigkeit zu erlangen. Andererseits verschwand nach

Československý státní znak s dvojsmyslným nápisem PRAVDA VÍTĚZÍ

dem Abschub der Sudetendeutschen das Grundmotiv, das hinter der tschechoslowakischen Idee stand".

Mit der slowakischen Unabhängigkeitserklärung vom 17. Juli 1992 und dem darauf folgenden Rücktritt des Staatspräsidenten war das Ende eines Staates eingeläutet, der nach zwei Kriegen und auf Grund eines in diesem Gebiet vorhandenen Machtvakuums mit Hilfe der Großmächte Frankreich und der Sowjetunion geschaffen wurde. Opfer in diesem Spiel der Mächte gegen Deutschland wurden die seit über 800 Jahre dort lebenden Sudetendeutschen. Drei Millionen Vertriebene und eine Viertelmillion Opfer war der Preis für den heute nach außen hin in der EU makellos dastehenden Staat, der es verstand, beharrlich seine Untaten zu leugnen oder zu minimieren. Ob da noch das tschechische Staatswappen seine Berechtigung hat, oder ob es bereits im letzten Archivwinkel verschwunden ist, fragen viele noch lebende Vertriebene.

A. Oberwandling

Kontrola a zase kontrola

Výzva ke zrušení Dekretů před vstupem do EU

Tři roky po rozpadu Československé republiky na dva samostatné státy, Českou republiku a Slovenskou republiku, si Česká republika podala v lednu 1996 žádost o přijetí do Evropské unie. Tato žádost byla částí historického procesu, který měl ukončit rozdělení podmíněné studenou válkou a konsolidovat demokracie někdejších států východního bloku.

Evropskou radou byly kandidujícím státům střední a východní Evropy, které se chtěly stát členy EU, následující stanovené obecné podmínky:

1. Stabilizace demokratických institucí, zachovávání právního státu, respektování lidských práv a ochrana menšin.
2. Existence funkčního tržního hospodářství stejně jako schopnost čelit tlaku hospodářské soutěže a síle trhu v Unii.
3. Schopnost převzít povinnosti členství v EU včetně sledování cíle politické, hospodářské a měnové unie.

Aniž bychom zde tyto různé problémy rozebírali, zůstávají především prezidetské dekrety, odporující mezinárodnímu právu, jádrem těchto povinností. V prosinci 1997 odhlasovala Evropská rada, že s Českou republikou budou zahájeny přístupové rozhovory. Více než o rok později formuloval **Evropský parlament 15. března 1999** *„Usnesení o pravidelném zpravodajství Komise o pokrocích České republiky“* na své cestě k přistoupení, ve kterém byla Česká republika vyzvána ke zrušení stále platných zákonů z roku 1945 a 1946, a sice doslova:

„Evropský parlament vyzývá českou vládu v duchu stejně znějících smířlivých prohlášení státního prezidenta Havla, aby zrušila zákony a dekrety z let 1945 až 1946, jež jsou stále v platnosti, pakliže se vztahují k vyhnání jednotlivých národnostních skupin z někdejšího Československa.“

Jako reakce české vlády bylo 21. 4. 1999 referováno:

„Česko výzvám Evropského parlamentu ke zrušení diskutovaných takzvaných Benešových dekretů nevyhoví. To vyplývá ze stanoviska ministra zahraničí Jana Kavana a mluvčího prezidenta Václava Havla … Ministr zahraničí Kavan nazval rozhodnutí »zajímavým« a nevyloučil, že se tím bude kabinet zabývat, poukázal však na to, že rezoluce není právně závazná. Kavanův úřad zdůrazňuje, že »přesun« Sudetoněmců se zakládá na dohodách, na kterých se podílelo vícero zemí, jež jsou dnes členy EU. Prezidentův mluvčí Ladislav Špaček řekl, že Benešovy dekrety nemohou být odstraněny z českého právního řádu, jejich účinnost však prý již »vypršela«“.

Také **rakouský parlament** hlasoval 19. května 1999 pro usnesení týkající se zrušení Benešových dekretů a usnesení AVNOJ v následujícím znění:

Aufforderungen zur Abschaffung der Dekrete vor Eintritt in die EU

Drei Jahre nach dem Zerfall der Tschechoslowakischen Republik in zwei selbständige Staaten, in die Tschechische Republik und die Slowakische Republik, hat die Tschechische Republik im Jänner 1996 ihren Antrag um Aufnahme in die Europäische Union eingebracht. Dieser Antrag war Teil des historischen Prozesses, welcher die durch den Kalten Krieg bedingte Teilung beenden und die Demokratien in den ehemaligen Ostblockstaaten konsolidieren sollte.

Vom Europäischen Rat wurden den Kandidatenstaaten Mittel- und Osteuropas, die Mitglieder der EU werden wollten, folgende allgemeine Bedingungen gestellt:

1. Stabilisierung der demokratischen Institutionen, der Rechtstaatlichkeit, Wahrung der Menschenrechte und Schutz der Minderheiten.
2. Existenz einer funktionierenden Marktwirtschaft sowie die Fähigkeit dem Wettbewerbsdruck und den Kräften des Marktes in der Union standzuhalten.
3. Die Fähigkeit, die Pflichten der Mitgliedschaft in der EU zu übernehmen, inklusive der Verfolgung des Zieles der politischen, wirtschaftlichen und Währungsunion.

Ohne hier auf die verschiedenen Stolpersteine einzugehen, blieben vor allem die völkerrechtswidrigen Präsidentendekrete ein Kernpunkt dieser Auflagen. Im Dezember 1997 beschloss der Europäische Rat die Beitrittverhandlungen mit der Tschechischen Republik zu eröffnen. Etwas mehr als ein Jahr später formulierte das **Europäische Parlament am 15. März 1999** eine „*Entschließung zum regelmäßigen Bericht der Kommission über die Fortschritte der Tschechischen Republik*“ auf dem Wege zum Beitritt, in der die tschechische Regierung aufgefordert wurde, fortbestehende Gesetze aus den Jahren 1945 und 1946 aufzuheben und zwar wörtlich:

„*Das Europäische Parlament fordert die tschechische Regierung im Geiste gleichlautender, versöhnlicher Erklärungen von Staatspräsident Havel auf, die fortbestehenden Gesetze und Dekrete aus den Jahren 1945 und 1946 aufzuheben, soweit sie sich auf die Vertreibung von einzelnen Volksgruppen aus der ehemaligen Tschechoslowakei beziehen“.*

Als Reaktion der ČZ-Regierung wurde am 21. 4. 1999 berichtet:

„Tschechien wird der Aufforderung des EU-Palaments, die umstrittenen so genannten Beneschdekrete abzuschaffen, nicht nachkommen. Dies geht aus der Stellungnahme des Außenministers Jan Kavan und dem Sprecher des Präsidenten Václav Havel hervor ... Außenminister Kavan nannte den Beschluss „interessant“ und schloss nicht aus, dass das Kabinett sich damit beschäftigen würde, verwies jedoch darauf hin, dass die Resolution rechtlich nicht bindend ist. In Kavans Amt wird betont, dass der „Transfer“ der Sude-

„Spolková vláda se žádá, aby nadále ve společenství s ostatními členskými státy a institucemi Evropské unie usilovala o zrušení stále platných zákonů a dekretů z let 1945 a 1946, které se vztahují na vyhnání jednotlivých národnostních skupin v tehdejším Československu a Jugoslávii.“

Již 13. listopadu 1998 odhlasovala **Sněmovna reprezentantů USA rezoluci č. 562**. V odůvodnění nalézáme mimo jiné následující konstatování:

Jelikož totalitní režimy, včetně fašistických a komunistických diktatur, způsobily nezměrné lidské utrpení a nepředstavitelné ztráty a přitom zneužily nejen všechna myslitelná lidská práva, nýbrž lidského ducha jako takového;

Jelikož hanebné skutky komunismu byly zaměřené obzvláště na organizované a systematické ničení soukromého vlastnictví, včetně vlastnictví půdy, osobního majetku, obchodního a finančního majetku jednotlivých osob a společenství;

Jelikož mělo neodškodněné vyvlastnění ze strany totalitárních režimů často za cíl udělat z lidí oběti na základě jejich náboženství, jejich etnického, národního nebo sociálního původu nebo jejich opozice vůči těmto režimům;

Jelikož četné země střední a východní Evropy vydaly zákony, které předpokládají navrácení totalitními režimy ilegálně a protiprávně získané, zestátněné, konfiskované nebo jiným způsobem vyvlastněné statky;

Protože právní a administrativní omezení, které předepisují, že ti, kdož se domáhají svého práva musejí být obyvateli nebo státními příslušníky té které země, od které požadují odškodnění za neprávem vyvlastněný majetek či jeho vydání, jsou svévolná, diskriminační a odporující mezinárodnímu právu, ***proto bylo rozhodnuto, že Sněmovna reprezentantů Spojených států*** *vítá úsilí četných někdejších totalitárních států zabývat se komplikovanou a těžkou otázkou právního statutu neprávem vyvlastněných majetkových hodnot; vyzývá státy, které tak ještě neučinily, neprávem vyvlastněný majetek vrátit jeho právoplatným vlastníkům nebo, pokud navrácení již není možné, v souladu se zásadami spravedlnosti a spravedlivým, všeobecně srozumitelným způsobem neprodleně zaplatit spravedlivé a řádné odškodnění.*

Chorvatsko, Česká republika, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a všechny ostatní státy, jejichž zákony a nařízení omezují navrácení nebo odškodnění neprávem vyvlastněného majetku jen na osoby, které v zemi žijí nebo na státní příslušníky země, od které se navrácení nebo odškodnění požaduje, se vyzývají ke zrušení těchto omezení, jakož se i vyzývají totalitní státy k vydání zákonů, jež předpokládají navrácení či odškodnění neprávem vyvlastněného majetku a k jejich účinnému uplatnění.

Česká vláda neuposlechla ani jednu z těchto mezinárodních výzev. Naopak, v dubnu 2002 potvrdil český parlament jednohlasně prezidentské dekrety z let 1945/46. Určující rozhodnutí českého parlamentu znělo, že majetko-právní vztahy, které

tendeutschen auf Vereinbarungen fuße, an denen mehrere Länder beteiligt waren, die heute EU-Mitglieder sind. Präsidentensprecher Ladislav Spaček sagte, die Benesch-Dekrete könnten nicht aus der tschechischen Rechtsordnung entfernt werden, ihre Wirkung sei jedoch „erloschen“.

Auch das **österreichische Parlament** stimmte am 19. Mai 1999 einer Entschließung betreffend der Aufhebung der „Beneschdekrete und der AVNOY-Beschlüsse mit folgendem Wortlaut zu:

„Die Bundesregierung wird ersucht, weiterhin im Verbund mit anderen Mitgliedstaaten und den Institutionen der Europäischen Union auf die Aufhebung von fortbestehenden Gesetzten und Dekreten aus den Jahren 1945 und 1946, die sich auf die Vertreibung einzelner Volksgruppen in der ehemaligen Tschechoslowakei und Jugoslawien beziehen, hinzuwirken“.

Bereits am 13. Oktober 1998 verabschiedete das **US-Repräsentantenhaus die Resolution Nr. 562**. In der Begründung finden wir unter anderem folgende Feststellungen:

Weil totalitäre Regime, einschließlich faschistischer und kommunistischer Diktaturen, unermessliches menschliches Leid und unvorstellbare Verluste verursacht und dabei nicht nur alle erdenklichen Menschenrechte, sondern den menschlichen Geist an sich missbraucht haben;

Weil die Schandtaten des Kommunismus insbesondere auf die organisierte und systematische Zerstörung von Privateigentum gerichtet, einschließlich Grundeigentums, persönlichen Vermögens, Geschäfts- und Finanzvermögens im Besitz von Einzelpersonen und Gemeinschaften, waren;

Weil die entschädigungslose Enteignung seitens totalitärer Regime oft darauf angelegt war, Menschen aufgrund ihrer Religion, ihrer ethnischen, nationalen oder sozialen Herkunft oder ihrer Opposition gegenüber diesen Regime zu Opfern zu machen;

Weil zahlreiche Länder in Mittel- und Osteuropa Gesetze erlassen haben, die eine Rückgabe von illegal und unrechtmäßig von totalitären Regimes in Besitz genommen, verstaatlichten, konfiszierten oder auf sonstige Weise enteigneten Gütern vorsehen;

Weil juristische oder administrative Einschränkungen, die vorschreiben, dass Anspruchsteller Bewohner oder Staatsangehörige des Landes sein müssen, von dem sie die Herausgabe von oder die Entschädigung für unrechtmäßig enteigneten Besitz fordern, willkürlich, diskriminierend und völkerrechtswidrig sind.

Darum wurde beschlossen, dass das US-Repräsentantenhaus

Die Bemühungen zahlreicher ehemals totalitärer Staaten, sich mit der komplizierten und schwierigen Frage des Rechtsstatus von widerrechtlich enteigneten Vermögenswerten zu befassen begrüßt;

Staaten die dies bisher noch nicht getan haben, auffordert, widerrechtlich enteigneten Besitz seinen rechtmäßigen Eigentümern zurückzugeben oder, wenn die Rückgabe nicht möglich ist, in Übereinstimmung mit den Grundsätzen der Gerechtigkeit und in einer gerechten allgemeinverständlichen und billigen Weise unverzüglich, gerechte und wirksame Entschädigung zu bezahlen.

vyplynuly z dekretů, *„jsou nesporné, nedotknutelné a neměnitelné“*. Toto usnesení bylo přijato demokratickým parlamentem a připomíná tak formální demokracii první Československé republiky z let 1918 až 1938. Tím byla veškerá usnesení OSN a Evropské komise pro lidská práva od roku 1945, která se týkají genocidia a vyhnání, znevážena. Mezinárodní veřejnost vzala toto usnesení českého parlamentu na vědomí bez protestu.

A. Oberwandling

Zchátralé německé selské stavení

Zchátralé domy v centru Vítkovic

Kroatien, die Tschechische Republik, Lettland, Rumänien, die Slowakei und jegliche andere Staaten, deren Gesetze oder Bestimmungen die Rückgabe von oder die Entschädigung für unrechtmäßig enteignetes Vermögen auf Personen beschränkten, die im Lande wohnen oder Staatsangehörige des Landes sind, von dem die Rückgabe oder Entschädigung verlangt wird, diese Einschränkungen aufzuheben, und frühere totalitäre Staaten auffordert, Gesetze, die eine Rückgabe von oder Entschädigungen für widerrechtlich enteignetes Vermögen vorsehen, zu erlassen und wirksam anzuwenden.

Die Tschechische Regierung ist keiner dieser internationalen Aufforderungen nachgekommen. Im Gegenteil, im April 2002 bestätigte das tschechische Parlament einstimmig die aus den Jahren 1945/46 stammenden Präsidentendekrete. Die dazu maßgebliche Entschließung des tschechischen Parlaments lautete, dass die rechtlichen Eigentumsverhältnisse, die aus den Dekreten hervorgingen: *„unbestreitbar, unantastbar und unveränderbar“* sind. Dieser Beschluss wurde von einem demokratischen Parlament gefasst und erinnert an die Formaldemokratie der ersten Tschechoslowakischen Republik zwischen 1918 und 1938. Damit wurden sämtliche Beschlüsse der UNO und Europäischen Menschenrechtskommission seit 1945, die Völkermord und Vertreibung behandeln, missachtet. Die internationale Öffentlichkeit hat diesen tschechischen Parlamentsbeschluss ohne Widerspruch zur Kenntnis genommen.

A. Oberwandling

V centru Vítkovic 1991

Právní posudek Benešových dekretů

Před vstupem České republiky do Evropské unie (2004) byly vypracovány různé mezinárodně-právní posudky, které se zabývaly otevřenou otázkou ještě stále platných Benešových dekretů. Z více než čtyřicetistránkového znaleckého posudku prof. dr. Dietera Blumenwitze bylo učiněno srhnutí, které zní takto:

1. Benešovy dekrety, na jejichž základě bylo v letech 1945/46 zneprávněno a zabaveno občanství 3,2 milionům Němců, nejsou obsolentní. Zrušeny byly jen ony dekrety, které sloužily bezprostřednímu provedení vyhnání a upravovaly usídlení nových obyvatel. Všechny ostatní majetko-právně relevantní prezidentské dekrety, a ty, jež se týkají státní příslušnosti, jsou nadále obsaženy ve sbírce platných českých zákonů a podle nálezu českého Nejvyššího soudu také základem nového právního uspořádání (nález nejvyššího soudu č. 55/1995 Sb., tzv. „kauza Dreithaler“). Všechny dekrety týkající se statutu vlastnictví a státní příslušnosti nadále platí a musí být uplatňovány, pokud na ně české zákonodárství, správa a právní praxe odkazují. Významným příkladem tohoto „následování“ jsou v roce 1991 vydané restituční zákony. Podle rozhodnutí českého Nejvyššího soudu z 29. června 2000 musí být dekrety z poválečné doby nejen následovány, nýbrž také „prováděny“: Občanskoprávní spory musejí být přerušeny a vyvlastňovací spory podle starého práva uzavřeny.
2. Zkušebním měřítkem předkládaného posudku, který doplňuje moje mezinárodně-právní stanovisko k dekretům z 15. května 2002, jsou Kodaňská kritéria: Přistupující kandidát musí zaprvé zajistit, že je schopen dodržet psané i nepsané společné právo EU (acquis communautaire). Zadruhé musí dbát zásad lidských práv a základních svobod jakož i zachovávání právního státu, to platí zatřetí také s ohledem na ochranu národnostních skupin. V míře, ve které Evropská unie usiluje o cíle politické unie skrze uskutečnění „stále těsnější unie národů Evropy“, jsou EU a její orgány povinny postarat se, aby, začtvrté, přistupující kandidát urovnal své zahraničně-politické problémy, které stojí v cestě budoucí, stále těsnější spolupráci.
3. Právo Evropského společenství neupravuje ani evropské poválečné problémy, ani národní majetkové uspořádání. Úpravou národního majetkového uspořádání však nesmí být ohrožen základní společný pořádek Evropského společenství. Evropské právo zakazuje diskriminaci příslušníků EU z důvodu jejich státní příslušnosti. České restituční zákonodárství umožňuje určitým českým státním příslušníkům nabýt EU-relevantní nemovitost (zemědělský majetek, Benešův dekret č. 12.) způsobem, který jiným občanům unie, jež jsou ve srovnatelné situaci, není umožněn.

Rechtsgutachten zu den Benesch-Dekreten

Vor dem Beitritt der Tschechischen Republik zur Europäischen Union (2004) wurden verschiedene Völkerrechtsgutachten erstellt, die sich mit der offenen Frage der noch gültigen Benesch-Dekrete beschäftigen. Aus einem rund 40seitigen Gutachten von Prof. Dr. Dieter Blumenwitz wurde die Zusammenfassung entnommen, die wie folgt lautet.

1. Die Benesch-Dekrete, auf deren Grundlage 1945/46 3,2 Millionen Deutsche ausgebürgert und entrechtet wurden, sind nicht obsolet. Aufgehoben wurden nur jene Dekrete, die unmittelbar der Durchführung der Vertreibung dienten oder die Ansiedlung der neuen Bevölkerung regelten. Alle staatsangehörigkeits- und eigentumsrechtlichen relevanten Präsidialdekrete sind weiterhin in der Sammlung geltender tschechischer Rechte enthalten und nach tschechischer höchstrichterlicher Rechtssprechung auch Grundlage der neuen Rechtsordnung (Dreithaler-Entscheidung des Verfassungsgerichtes). Alle das Eigentum und den staatsangehörigkeitsrechtlichen Status betreffenden Dekrete gelten fort und müssen angewendet werden, wenn die tschechische Gesetzgebung, Verwaltung oder Rechtssprechung auf sie verweisen. Bedeutsame Beispiele für diese „Nachbefolgung“ sind die 1991 erlassenen Restitutionsgesetze. Nach der Entscheidung des tschechischen Obersten Gerichtshofes vom 29. Juni 2000 müssen die Dekrete der Nachkriegszeit nicht nur nachbefolgt, sondern auch „nachvollzogen“ werden: Zivilverfahren müssen ausgesetzt und Enteignungsverfahren nach altem Recht abgeschlossen werden.
2. Prüfungsmaßstab des vorliegenden Gutachtens, das meine völkerrechtliche Stellungnahme zu den zu den Dekreten vom 15. Mai 2002 ergänzt, sind die Kopenhagener Kriterien: Der Beitrittskandidat muss 1. Gewähr dafür leisten, dass er das geschriebene und ungeschriebene Gemeinschaftsrecht (acquis communautaire) einhalten kann. Er muss 2. die Grundsätze der Menschenrechte und Grundfreiheiten sowie die Rechtsstaatlichkeit achten, dies gilt 3. auch hinsichtlich des Volksgruppenschutzes. In dem Maße, in dem die Europäische Union die Ziele der politischen Union durch Verwirklichung „einer immer engeren Union der Völker Europas“ anstrebt, hat die EU und ihre Organe auch Sorge dafür zu tragen, dass der Beitrittskandidat 4. seine außenpolitischen Probleme, die einer künftig immer engeren Zusammenarbeit im Wege stehen, bereinigt.
3. Das Gemeinschaftsrecht regelt weder die europäischen Nachkriegsprobleme noch die nationale Eigentumsordnung. Durch die Gestaltung der nationalen Eigentumsordnung darf allerdings die Gemeinschaftsordnung nicht gefährdet werden. Das EU-Recht verbietet die Diskriminierung von EU-Angehörigen aus Gründen ihrer Staatsangehörigkeit. Die tschechischen Restitutionsgesetz-

4. Českým tvrzením, že restituce je od r. 1996 uzavřena, nelze diskriminaci vymanit z aplikační oblasti společného práva EU. Četné případy restitucí jsou toho času ještě bez soudního rozhodnutí. Výbor pro lidská práva OSN restituční zákonodárství v minulosti neustále kritizoval a vyzýval Českou republiku, aby doplnila zákonná ujednání a uznala nové lhůty žádostí (dále v bodě 5.). Konfiskace sudetoněmeckého majetku, která při restituci zůstala dodnes nezohledněna, nebyla v žádném případě již „roku 1945 a 1946 zcela dokonána“. Je stejně jako předtím v rozporu s mezinárodním právem a majetková otázka je nadále „otevřená“. Srovnání s vyvlastněním v sovětské okupační zóně (1945-1949 v NDR) je zcestné již jen proto, že zde byly oběti státem, do jehož rukou se majetkové hodnoty dostaly, odškodněny.
5. Lidskoprávní výbor OSN zdůraznil v řadě svých rozhodnutí diskriminaci ze strany českého restitučního zákonodárství (případy Šimůnek, Adam, Des Four Walderode a Broka). Zjištění se zakládají na čl. 26 paktu o lidských právech OSN, který je podle právního nálezu Evropského soudního dvora možné předložit za účelem konkretizace evropských základních práv.
6. Zákon o netrestnosti některých trestných činů, který je v České republice nadále v platnosti, porušuje jak evropská tak celosvětově platná lidská práva. Respekt před obětmi přikazuje nijak neohraničenou povinnost českého státu objasnit zločiny proti lidskosti a stíhat je.
7. Právní následování Benešových dekretů v České republice se negativně projevuje na tamní žijící menšině, na kterou je podle stále platného dekretu č. 5 nutno pohlížet jako na „nespolehlivou“, a tím ve skutečnosti ohroženou národnostní skupinu. Němci, kteří po roce 1945 zůstali v zemi, sice nepřišli o svoji vlast, nicméně o všechen svůj majetek. I oni jsou restitučním zákonodárstvím diskriminováni.

D. Blumenwitz

gebung ermöglicht bestimmten tschechischen Staatsbürgern den Erwerb von EU-rechtlich relevanten Immobilien (landwirtschaftlicher Besitz, Benesch-Dekret Nr. 12) auf eine Weise, wie sie für andere Unionsbürger, der sich in einer vergleichbaren Lage befinden, nicht gegeben ist.

4. Durch die tschechische Behauptung, die Restitution sei seit 1996 abgeschlossen, lässt sich die Diskriminierung nicht dem zeitlichen Anwendungsbereich des Gemeinschaftsrechts entziehen. Zahlreiche Restitutionsfälle sind zur Zeit noch anhängig. Der UN-Menschrechtsausschuß hat in der Vergangenheit immer wieder die Restitutionsgesetzgebung kritisiert, die Tschechische Republik aufgefordert gesetzliche Regelungen zu ergänzen und neue Antragsfristen einräumen (vgl. unter 5). Die Konfiskation des sudetendeutschen Eigentums, die bei der Restitution bislang unberücksichtigt blieb, hat sich keineswegs bereits „1945 und 1946 zur Gänze vollzogen“. Sie ist nach wie vor völkerrechtswidrig und die Vermögensfrage ist „offen“. Der Vergleich mit den SBZ-Enteignungen (1945–1949) geht schon deshalb fehl, weil hier die Opfer durch den Staat, in dessen Hände die Vermögenswerte gelangt sind, entschädigt wurden.
5. Der UN-Menschenrechtsausschuss hat in einer Reihe eindrucksvoller Entscheidungen (Fälle Simunek, Adam, Des Four Walderode und Brok) die Diskriminierung durch die tschechische Restitutionsgesetzgebung verdeutlicht. Die Erkenntnisse beruhen auf Art. 26 des UN-Menschrechtspaktes, der nach der Rechtsprechung des EuGH zur Konkretisierung der europäischen Grundrechte herangezogen werden darf.
6. Das in der Tschechischen Republik fortgeltende Straffreiheitsgesetz verstößt gleichermaßen gegen europäische wie weltweit geltende Menschenrechte. Der Respekt vor den Opfern gebietet die uneingeschränkte Verpflichtung des tschechischen Staates, Verbrechen gegen die Menschlichkeit zu klären und zu ahnden
7. Die Nachbefolgung der Benesch-Dekrete in der Tschechischen Republik wirkt sich negativ auf die dort siedelnde Minderheit aus, die gemäß des fortgeltenden Dekrets Nr. 5 als eine „unzuverlässige“ und damit auch tatsächlich gefährdete Volksgruppe angesehen werden muss. Die 1945 im Lande verbliebenen Deutschen verloren zwar nicht ihre Heimat, jedoch ihr gesamtes Vermögen. Auch sie werden durch die Restitutionsgesetzgebung diskriminiert.

D. Blumenwitz

Sudetoněmecká rada v Mnichově k sudetské otázce: Vyhnáním sudetoněmecká otázka neskončila

Vyhnání Sudetoněmců po skončení druhé světové války nebylo ani pouhým válečným následkem, ani spontáním aktem pomsty českého národa na jejich německých krajanech, vyvolaným utiskujícími opatřeními Třetí říše. Ještě méně se konalo „z pověření mocností“, na které se česká politika ve snaze o ospravedlnění tohoto zločinu ráda odvolává.

Nucené přesídlení německého obyvatelstva bylo vědomě plánované a během válečných let malou skupinou českých emigrantů v Londýně připravované opatření, jehož cílem bylo **vyřešení sudetoněmecké otázky jednou pro vždy**. Tato dlouho plánovaná akce činí zřetelným, že prezident Beneš neudělal se svými dekrety nic jiného, než že odňal sudetoněmecké národnostní skupině podstatu její existence: vyvlastnění majetku a zemědělského vlastnictví, jakož i okamžité nařízení nového osídlení zkonfiskovaného vlastnictví (20. července 1945), tedy ještě před tím, než vítězné mocnosti dle českého výkladu udělily svolení k vyhnání, poté odnětí státního občanství a tím všech spojených práv.

Poté co v desetiletích po roce 1848 selhaly opakované pokusy o vyrovnání, vyústilo nucené začlenění v český národní stát ve formě první ČSR v první oddělení obou skupin obyvatel roku 1938. Československá exilová politika vyvodila z „Mnichova“ a následného nuceného začlenění Čechů do Třetí říše úsudek, že se v případě prohry Německa ve válce navždy vypořádá s touto otázkou vyhnáním německého obyvatelstva. Vyhnání samo bylo kapitulací před historickým problémem. V soukromém životě odpovídá toto rozhodnutí vraždě, která má ukončit dlouho doutnající svár se sousedem, místo aby se spor vyřešil vyrovnáním, třebaže se toto hůře hledá, neboť požadavky kladou obě strany.

Československá politika vycházela za osobního vedení Edvarda Beneše z těchto úvah:

– Německem prohraná válka by nabídla jedinečnou šanci vyřešit sudetský problém násilím,
– souhlas světových mocností a uznání nuceného přesídlení v jednáních o klidu zbraní by násilný akt z hlediska mezinárodně-právního legalizovaly
– a rozptýlení sudetských Němců stejně jako mocensko-politické odstavení Německa pokračováním západo-východního válečného spojenectví ještě minimálně po dobu jedné generace po válce, s Československem jako mostem mezi Východem a Západem, by shromáždění Sudetoněmců zabránilo a problém definitivně pohřbilo.

Jen první bod došel naplnění: Totální vojenská porážka Němců dala československému vedení možnost vytvořit dokonané

Sudetendeutscher Rat in München zur Sudetenfrage: Die Vertreibung hat die Sudetendeutsche Frage nicht erledigt

Die Vertreibung der Sudetendeutschen nach dem Ende des Zweiten Weltkrieges war weder eine bloße Kriegsfolge noch ein spontaner Racheakt des tschechischen Volkes an seinen deutschen Landsleuten, hervorgerufen durch die Unterdrückungsmaßnahmen des Dritten Reiches. Noch weniger ist sie im „Auftrag der Großmächte“, auf den sich die tschechische Politik zur Rechtfertigung dieses Verbrechens so gerne berufen möchte, erfolgt.

Die Zwangsumsiedlung der deutschen Bevölkerung war eine bewusst geplante und während der Kriegsjahre von einer kleinen tschechischen Emigrantengruppe in London vorbereitete Maßnahme, deren Ziel es war, **die sudetendeutsche Frage ein für alle Mal zu lösen.** Diese lang geplante Aktion verdeutlicht, dass Präsident Beneš mit seinen Dekreten nichts anderes tat, als der Sudetendeutschen Volksgruppe die Existenzgrundlage zu entziehen: Enteignung des Vermögens und des landwirtschaftlichen Besitzes, sowie sofortige Anordnung von Neuansiedlung auf dem konfiszierten Besitz (20. Juli 1945), also noch bevor die Siegermächte in Potsdam nach tschechischer Lesart die Erlaubnis zur Vertreibung erteilten, dann Entzug der Staatsbürgerschaft und aller damit verbundenen Rechte.

Nachdem in den Jahrzehnten nach 1848 mehrere Ausgleichsversuche gescheitert waren, führte die Zwangseingliederung in einen tschechischen Nationalstaat in Form der ersten ČSR zur ersten Trennung beider Bevölkerungsgruppen im Jahre 1938. Die tschechoslowakische Exilpolitik zog aus „München“ und der anschließenden Zwangseingliederungen der Tschechen in das Deutsche Reich die Schlussfolgerung, nach einem von Deutschland verlorenen Krieg sich dieser Frage durch Vertreibung der deutschen Bevölkerung für immer zu entledigen. Die Vertreibung selbst war die Kapitulation vor einem geschichtlichen Problem. Im zivilen Leben entspricht diese Entscheidung in etwa einem Mord, der eine lang schwelende Auseinandersetzung mit einem Nachbarn beenden soll, anstatt den Streit durch einen gewiss schwieriger zu findenden, weil beiden Seiten gleich zumutbaren, Ausgleich zu lösen.

Die tschechoslowakische Politik ging unter der persönlichen Führung Edvard Beneš von folgenden Überlegungen aus:

– ein von Deutschland verlorener Krieg würde die einmalige Chance bieten, das Sudetenproblem mit Gewalt zu lösen;
– die Zustimmung der Großmächte und die Anerkennung der Zwangsumsiedlungen in den Waffenstillstandsbedingungen würden den Gewaltakt völkerrechtlich legalisieren
– und die Zerstreuung der Sudetendeutschen sowie die machtpolitische Ausschaltung Deutschlands durch die Fortsetzung des west-östlichen Kriegsbündnisses noch mindestens eine ganze Generation nach Kriegsende, mit der Tschechoslowakei als

skutečnosti a postavit mocnosti před konečné faktum právě se v plném proudu nacházejího vyhnání, které už tak nebylo možné zastavit, protože jeden člen válečné aliance – Sovětský svaz – československé metody podporoval, ačkoli byl původně proti nim. Masakry Třetí říše na evropských Židech, s nimiž se tehdy obeznámila světová veřejnost, omámily citlivost světa vůči současně započatým ohavnostem vůči Němcům v Československu a v ostatních východních částech střední Evropy.

Čeho československá politika nedosáhla, byla legalizace tohoto násilného aktu u spojenců a německé uznání při vyjednáváních o klidu zbraní. Kromě článku XII. Postupimské dohody **nemůže Československo předložit ani jeden jediný písemný souhlas** mocností s plánem vyhnání ani na Západě, ani na Východě. V tajné nótě se jen pokusilo o získání tohoto souhlasu a přijetí tohoto bodu do německých jednání o klidu zbraní. Ani v jednom případě neuspělo, dokonce ani u Sovětského svazu ne. Článek XII. Postupimské dohody však neznamená souhlas s vyhnáním, nýbrž jen vynucené smíření se s *fait accompli*, jak vyplývá z mnoha publikovaných dokumentů. Jen někdejší NDR v Pražské smlouvě roku 1950 uznala jako jediný stát násilné vyhnání Sudetoněmců jako oprávněné. Spolkový sněm se naproti tomu v rámci svého prohlášení o patronaci ve stejném roce proti této dohodě ohradil.

Plán pokračování válečného spojenectví a vyřazení Německa až přes dvě generace však vyšel ještě méně. Spojenectví se rozpadlo krátce po konci války. Německo bylo sice rozděleno, rychle však opět povýšilo do řad evropských mocností. Benešova teorie o mostech nevydržela. Ani ne tři roky po znovuzřízení Československa byla země i s lidmi spolknuta stalinistickým impériem Moskvou. Současně se však ve Spolkové republice Německo, navzdory protestním nótám československé vlády americké okupační správě, nashromáždily vyhnaní sudetští Němci a hlásili se o své požadavky. Jak již mezitím Česko zjistilo, nebyl tento problém vyřešen, **nýbrž se jen odsunul na jinou úroveň.** Jako součást česko-německých vztahů se stále a pořád hlásí ke slovu.

west-östliche Brücke, würde die Sammlung der Sudetendeutschen verhindern und das Problem endgültig begraben.

Nur der erste Punkt erfüllte sich: Die totale militärische Niederlage der Deutschen gab der tschechoslowakischen Führung die Möglichkeit vollendete Tatsachen zu schaffen und die Großmächte vor das unwiderrufliche Faktum bereits in Gang befindlicher Vertreibungen zu stellen, die auch deshalb nicht gestoppt werden konnten, weil ein Teil der Kriegsallianz – die Sowjetunion – die tschechoslowakischen Maßnahmen unterstützte, obwohl sie ursprünglich dagegen war. Die damals der Weltöffentlichkeit bekannt gewordenen Massaker des Dritten Reiches an den europäischen Juden betäubten das Empfinden der Welt gegenüber den gleichzeitig beginnenden Gräueln an den Deutschen in der Tschechoslowakei und im übrigen östlichen Mitteleuropa.

Nicht erreicht hat die tschechoslowakische Politik die Legalisierung dieses Gewaltaktes durch die Großmächte und die deutsche Anerkennung in den Waffenstillstandsbedingungen. Außer dem Artikel XII des Potsdamer Protokolls kann die Tschechoslowakei **keine einzige schriftliche Zustimmung** der Großmächte in West und Ost zur Vertreibungsplanung vorlegen. Sie hat in einer Geheimnote versucht, diese Zustimmung zu erhalten und auch die Aufnahme dieses Punktes in die deutschen Waffenstillstandsbedingungen zu erreichen. In keinem Fall hatte sie damit Erfolg, auch nicht bei der Sowjetunion. Der Artikel XII des Potsdamer Protokolls aber bedeutet keine Zustimmung zu den Vertreibungen, sondern nur die erzwungene Hinnahme eines fait accompli, wie aus vielen publizierten Dokumenten hervorgeht. Nur die ehemalige DDR hat im Prager Abkommen des Jahres 1950 als einziger Staat die gewaltsame Vertreibung der Sudetendeutschen als rechtens anerkannt. Der Bundestag verwahrte sich in seiner Obhutserklärung im selben Jahr gegen dieses Abkommen.

Die Rechnung der Fortdauer des Kriegsbündnisses und die Ausschaltung Deutschlands auf ein bis zwei Generationen ging noch weniger auf. Das Bündnis zerbrach kurz nach Kriegsende. Deutschland wurde zwar geteilt, aber es rückte rasch wieder in die Reihe der europäischen Mächte auf. Die Brückentheorie Beneš' hielt aber nicht stand. Nicht ganz drei Jahre nach der Wiedererrichtung der Tschechoslowakei wurden Land und Leute dem stalinistischen Imperium Moskaus einverleibt. Gleichzeitig aber sammelten sich in der Bundesrepublik Deutschland trotz Protestnoten der tschechoslowakischen Regierung an die amerikanische Besatzungsmacht die vertriebenen Sudetendeutschen und meldeten ihre Forderungen an. Wie Tschechien inzwischen erkannt haben dürfte, war das Problem nicht gelöst, sondern nur **auf eine andere Ebene verschoben** worden. Als Teil der deutsch-tschechischen Beziehungen meldet es sich immer wieder zu Wort.

Chronologický přehled událostí v Sudetech

4. – 1. stol. př. Kr.	Sudety osídlují Keltové (Bójové)
2. stol. před až 6. stol. po Kr.	Markomani a Kvádové (Germáni) v Čechách
6. stol před Kr.	Tiberius s dvěma římskými armádami v Čechách. Tažení proti Marobudovi přerušeno
17 po Kr.	Nerozhodnutý boj mezi Marobudem a Arminem
18 po Kr.	Marobud prchá k Římanům
166–180	Markomanské války
500–550	Velká část Germánů opouští dnešní Sudety; průjezd Langobardů
550–600	Výskyt slovanských kmenů
kolem 600	Avaři podmaňují Čechy
kolem 630	Sámo poráží Avary a Franky
kolem 800	Čechy se stávají součásti Francké říše
kolem 850–900	Velkomoravská říše
854	„Český křest“ v Řezně; Začátek kristianizace Čech německými misionáři
kolem 900	Vpád Maďarů a zničení Velkomoravské říše; Čechy jsou povinny zaplatit Německé říši tributy
950	Boleslav se podřizuje Otovi Velikému
973	Založeno biskupství pražské
1004	Císař Jindřich II. v Praze; Poláci vyhnáni z Čech. Čechy se stávájí říšským knížectvím
1086	Vratislav II. dostává od císaře Jindřicha IV. královskou korunu
12. stol.	Německé kolonizace skrze premonstráty a cisterciány
1176	Výsada knížete Soběslava pro pražské Němce
1198	Král Přemysl Otakar I., Čechy se stávají dědičným královstvím
1253–1278	Přemysl Otakar II. se zmocňuje Rakouska a Štýrska; křížové tažení do Pruska a založení města Königsberg (dnes Kaliningrad)
1276	Přemysl Otakar II. se podvoluje německému králi a vydává Rakousko
1278	Bitva na Moravském poli a Přemysl Otakar II. padl
1310–1437	Čechám vládne rod Lucemburků
1346–1378	Císař Karel IV. – Zlatý věk v Čechách
1348	Založení pražské univerzity (Alma Mater antiquissima Carolina)
1378–1419	Václav (zvaný líný) – mučednická smrt Jana Nepomuckého

Zeittafel der Ereignisse in den Sudetenländern

4.–1. Jh. v. Chr.	Sudetenländer von den Kelten (Bojern) besiedelt.
2. Jh. vor –6. Jh. n. Chr.	Markomannen und Quaden (Germanen) in Böhmen.
6 v. Chr.	Tiberius mit zwei römischen Heeren in Böhmen. Feldzug gegen Marbod abgebrochen.
17 n. Chr.	Unentschiedener Kampf zwischen Marbod und Armin.
18 n. Chr.	Marbod flieht zu den Römern.
166 – 180	Markomannenkriege
500 – 550	Ein Großteil der Germanen verlässt die heutigen Sudetenländer. Durchzug der Langobarden.
550 – 600	Auftreten slawischer Stämme.
um 600	Die Awaren unterwerfen Böhmen.
um 630	Samo besiegt die Awaren und Franken
um 800	Böhmen wird Teil des Frankenreiches
um 850 – 900	Großmährisches Reich
854	„Tschechentaufe“ in Regensburg; Beginn der Christianisierung Böhmens durch dt. Missionare.
um 900	Einbruch der Magyaren und Zerstörung des Großmährischen Reiches. Böhmen dem Deutschen Reich tributpflichtig.
950	Boleslav unterwirft sich Otto dem Großen.
973	Bistum Prag gegründet.
1004	Kaiser Heinrich II. in Prag; Polen aus Böhmen vertrieben. Böhmen wird Reichsfürstentum.
1086	Wladislaw II. erhält von Kaiser Heinrich IV. die Königswürde.
12. Jh.	Deutsche Kolonisation durch Prämonstratenser und Zisterzienser.
1176	Privileg des Herzog Sobieslaw für die Prager Deutschen
1198	König Ottokar I., Böhmen wird Erbkönigtum.
1253 – 1278	Ottokar II. nimmt Österreich und Steiermark in Besitz. Kreuzzug nach Preußen und Gründung von Königsberg
1276	Ottokar unterwirft sich dem deutschen König und gibt Österreich heraus.
1278	Schlacht auf dem Marchfeld und Ottokar fällt.
1310 – 1437	Böhmen unter dem Hause Luxemburg
1346 – 1378	Kaiser Karl IV. – Goldenes Zeitalter Böhmens
1348	Gründung der Universität Prag (Alma Mater antiquissima Carolina)
1378 – 1419	Wenzel (d. Faule) Märtyrertod von Johann Nepomuk.

1409	Čechizace univerzity a odchod německých studentů a profesorů
1415	Magistr Jan Hus upálen v Kostnici jako kacíř
1419–1436	Husitské války, ničivé polní tažení proti Němcům
1438–1439	Sudetské země se poprvé sjednocují s Maďarskem a Rakouskem za vlády Albrechta II. Habsburského
1458–1471	Jiří z Poděbrad
1471–1516	Vladislav IV. Jagelonský, dědičná smlouva s Habsburky
1526	Ludvík II. Jagelonský padl u Moháče. Ferdinand I. se stává králem českým a uherským. Založení rakousko-uhersko-české monarchie – až do r. 1918
1618	Pražská defenestrace, povstání české šlechty; Fridrich Falcký zvolen českým králem (zimní král)
1618–1648	Třicetiletá válka
1620	Vítězství katolického vojska na Bílé hoře; trestní soud s českými (böhmisch) – protestantskými – šlechtici, jak německými tak českými (tschechisch)
1626	„obnovený“ pořádek v zemi znovuobnovuje rovnocenné postavení Němců
1632	Wallenstein (Valdštejn) zavražděn v Chebu
1648	Poslední boje o Prahu a Vestfálský mír
1657–1705	Leopold I. – rozkvět české barokní kultury
1740–1780	Marie Terezie
1740–1748	Války o rakouské dědictví; první a druhá slezská válka; Prusko získává většinu Slezska
1756–1763	Sedmiletá válka; Prusko obhajuje Slezsko
kolem 1790	vysoká úroveň divadelní kultury v Praze
1783	(německé) Stavovské divadlo
1787	Premiéra Mozartova „Dona Giovanniho“
1792–1835	František I. (jako římsko-německý císař – 1806 František II.)
1804 – od 1808	Rakouské císařství Praha a německo-česká (böhmisch) lázeňská města centrem duchovní a politické obnovy (Kleist, Goethe, Beethoven, Svob. pán v. Stein, Humboldt, Scharnhorst aj.)
1815–1866	Sudetské země součástí Německého spolku
1818	Vlastenecké muzeum v Praze; „obrození“ Čechů, „bohemismus“
1848	Společné povstání obou národů proti absolutismu; Slovanský kongres v Praze; Hans Kudlich prosazuje zrušení roboty
1849–1859	„Neoabsolutistická éra“
1860–1897	Sudetoněmecká politika ve znamení liberalismu

1409	Tschechisierung der Universität und Auszug der deutschen Studenten und Professoren.
1415	Magister Jan Hus als Ketzer in Konstanz verbrannt.
1419 – 1436	Hussitenkriege, Vernichtungsfeldzug gegen die Deutschen
1438 – 1439	Sudetenländer unter Albrecht von Österreich erstmals mit Ungarn und Österreich vereint.
1458 – 1471	Georg von Podêbrad
1471 – 1516	Wladislaw IV: Jagello, Erbvertrag mit den Habsburgern.
1526	König Ludwig II. bei Mohács gefallen. Ferdinand I. König von Böhmen und Ungarn. Begründung der österreichisch-ungarischen-böhmischen Monarchie – bis 1918.
1618	Prager Fenstersturz mit Aufstand des böhmischen Adels. Friedrich von der Pfalz zum böhmischen König gewählt. (Winterkönig).
1618 – 1648	Dreißigjähriger Krieg
1620	Sieg des katholischen Heeres am Weißen Berg; Strafgericht über böhmische (protestantische) Adelige sowohl Deutsche wie Tschechen
1626	„Verneuerte“ Landesordnung stellt die Gleichberechtigung der Deutschen wieder her.
1632	Wallenstein in Eger ermordet.
1648	Letzte Kämpfe um Prag und Westfälischer Friede
1657 – 1705	Leopold I. – Blütezeit der böhmischen Barockkultur
1740 – 1780	Maria Theresia
1740 – 1748	Österr. Erbfolgekrieg. Erster und zweiter Schlesischer Krieg. Preußen erhält den Grossteil Schlesiens
1756 – 1763	Siebenjähriger Krieg; Preußen behauptet Schlesien.
um 1790	hohe Theaterkultur in Prag
1783	(deutsches) Ständetheater
1787	Uraufführung von Mozarts „Don Giovanni“
1792 – 1835	Franz I. (als Römisch-deutscher Kaiser – 1806 Franz II)
1804 – seit 1808	Kaisertum Österreich Prag und die deutsch-böhmischen Bäder Mittelpunkt der geistigen und politischen Erneuerung (Kleist, Goethe, Beethoven, Frh. v. Stein, Humboldt, Scharnhorst u. a.)
1815 – 1866	Sudetenländer im Deutschen Bund
1818	Vaterländisches Museum in Prag. „Erwachen“ der Tschechen, „Bohemismus“

1867	Vyrovnání Koruny s Uherskem („dvojitá monarchie“ Rakousko-Uhersko)
1871	Pokus o vyrovnání mezi Korunou a Čechy (Tschechen) selhává
1882	Rozdělení Pražské univerzity
1883	Češi vybojují většinu v českém (böhmisch) Zemském sněmu
1897	Jazykové nařízení hraběte Bareniho vyvolá letitý boj mezi jednotlivými národnostními skupinami
1899	Brněnský program sociálních demokratů Rennera a Seligera řešením národnostní otázky
1905	Moravské vyrovnání
1814–1918	První světová válka. Masaryk a Beneš pracují v zahraničí proti Rakousku
1917	Pokusy císaře Karla I. o ústavní reformu ztroskotávají
1918	Manifest z 16. října a Wilsonova nóta vyvolávají český převrat a vyhlášení „Československé republiky“; fikce o existenci „československého národa“ definitivně končí r. 1992
1918/19	Vojenské obsazení sudetoněmeckých území českou (tschechisch) armádou
4. 3. 1919	Češi střílí na sudetské Němce, kteří neozbrojeni demonstrují za své právo sebeurčení; 54 mrtvých a přes 100 zraněných; odhlasována pozemková reforma výhodná pro Čechy; do roku 1925 vyvlastněno 31% německé půdy;
1920	Odhlasování československé ústavy samozvaným „Národním shromážděním“ bez spoluúčasti Sudetoněmců; ze 300 poslanců bylo sice 72 Němců v parlamentu, avšak bez akceptace – formální demokracie, začátek „degermanizace“ (Masaryk) ve všech oblastech; školská politika s prošpikováváním německých oblastí českými (tschechisch) menšinovými školami; jazykový zákon, redukce německých pracovních míst ve státní správě; během hospodářské krize od roku 1930 bylo z 600 až 700 tisíc nezaměstnaných tři čtvrtiny Němců; krizové oblasti (s 23% podílem obyvatelstva): Orlické hory, Krušné hory, Šumava a několik okresů severní Moravy
1933	Národní strana a DNSAP předcházejí svému zákazu rozpuštěním z vlastní iniciativy; Konrad Henlein zakládá Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu, později přejmenovanou na Sudetoněmeckou stranu (SdP)

1848	Gemeinsame Erhebung beider Völker gegen Absolutismus. Slawenkongress in Prag. Hans Kudlich setzt Aufhebung der Robotpflicht durch.
1849 – 1859	„Neoabsolutistische Ära“
1860 – 1897	Sudetendeutsche Politik im Zeichen des Liberalismus
1867	Ausgleich der Krone mit Ungarn (Doppelmonarchie Österreich-Ungarn)
1871	Ausgleichsversuch zwischen Krone und Tschechen scheitert.
1882	Teilung der Prager Universität
1883	Tschechen erringen die Mehrheit im Böhmischen Landtag.
1897	Sprachenverordnung des Grafen Badeni löst jahrelange Kämpfe zwischen den Volksgruppen aus.
1899	Brünner Programm der Sozialdemokraten (Renner u. Seliger) zur Lösung der nationalen Frage
1905	Mährischer Ausgleich
1814 – 1918	Erster Weltkrieg. Masaryk und Benesch arbeiten im Ausland gegen Österreich
1917	Versuche Kaiser Karls zur Verfassungsreform scheitern
1918	Manifest vom 16. Oktober und Wilson-Note lösen tschechischen Umsturz und Ausrufung der „Tschechoslowakischen Republik“ aus. Fiktion eines “tschechoslowakischen Volkes“ mit endgültigem Ende 1992
1918 / 19	Militärische Besetzung der sudetendeutschen Gebiete durch tschechisches Militär
4. März 1919	Tschechen schießen auf Sudetendeutsche, die unbewaffnet für das Selbstbestimmungsrecht demonstrieren; 54 Tote und über 100 Verletzte. Bodenreform zugunsten der Tschechen wird beschlossen. Bis 1925 31 % deutschen Bodens enteignet
1920	Tschechoslowakische Verfassung, von selbsternannter „Nationalversammlung“ ohne Mitwirkung der Sudetendeutschen beschlossen. Von 300 Abgeordneten zwar 72 Deutsche im Parlament, aber ohne Akzenptanz – Formaldemokratie Beginn der „Entgermanisierung“ (Masaryk) auf allen Gebieten. Schulpolitik mit Durchsetzung der deutschen Gebiete mit (tschechischen) Minderheitenschulen. Sprachgesetz, Reduktion der deutschen Staatsangestellten. Wirtschaftliche Diskriminierung mit höchster Arbeitslosenquote bei den Sudetendeutschen. Während der Wirtschaftskrise ab 1930 von

1935	SdP vybojovává při 4. parlamentních volbách 44 z 66 mandátů všech německých stran
1936/37	Anglie se začíná zajímat o sudetoněmeckou otázku; Henlein a Jaksch opakovaně navštěvují Londýn
1938	Henlein nabízí osmibodový program a jednání o vyrovnání; 21. května dochází k částečné mobilizaci v ČSR; dne 30. května rozhoduje Hitler o rozbití; Září – Runcimannova mise s doporučením odstoupení německých území; dne 21.9. přijímá ČSR britsko-francouzské ultimátum; dne 23.9. vyhlašuje Beneš mobilizaci; dne 29. 9. Mnichovská dohoda; mezi 1. a 10. říjnem předání sudetoněmeckého území německé branné moci
Březen 1939	„Zbytkové Česko“ se na česko-slovenském protikladu rozpadá; Wehrmacht obsazuje Čechy a Moravu; zřízení „Protektorátu“; Von Neurath se stává Říšským protektorem
1945	5. května povstání v Praze; krvavý teror proti Němcům; 9.5. obsazuje Prahu Rudá armáda; do pozdního léta divoké vyhánění (700–800 tisíc); po Postupimské dohodě, v sprnu 1945, pomalý začátek systematického „odsunu“, 3 miliony lidí vyhnány, 241 000 obětí na životech

	6 – 700.000 Arbeitslosen waren drei Viertel Deutsche. Notstandsgebiete (23 % Bevölkerungsanteil); Adlergebirge, Erzgebirge, Böhmerwald und einige Bezirke Nordmährens.
1933	Nationalpartei und DNSAP kommen Verbot mit Selbstauflösung zuvor. Konrad Henlein gründet Sudetendeutsche Heimatfront, später umbenannt auf Sudetendeutsche Partei (SdP).
1935	SdP erringt bei 4. Parlamentswahl 44 von 66 Mandate der deutschen Parteien.
1936 / 37	England beginnt sich für sudetendeutsche Frage zu interessieren. Henlein und Jaksch wiederholt in London
1938	Henlein bietet Achtpunkteprogramm und Ausgleichsverhandlungen. 21. Mai: Teilmobilmachung der ČSR. 30. Mai: Hitler beschließt Zerschlagung. September: Mission Runciman mit Empfehlung der Abtretung der deutschen Gebiete. 21. 9. ČSR nimmt britisch-französisches Ultimatum an. 23. 9.: Beneš verkündet Mobilmachung. 29. 9. Münchner Abkommen. 1. – 10. 10. Übergabe des Sudetengebietes an die deutsche Wehrmacht
1939 März:	„Resttschechei“ zerbricht am tschechisch-slowakischen Gegensatz. Wehrmacht besetzt Böhmen und Mähren. Errichtung des „Protektorates“. V. Neurath wird Reichsprotektor.
1945:	5. Mai Aufstand in Prag; Blutiger Terror gegen Deutsche; 9. 5. Rote Armee besetzt Prag. Bis Spätsommer wilde Austreibungen (700 – 800.000). Nach Potsdamer Protokoll, August 1945, langsamer Beginn des systematischen „Abschubs“, 3 Millionen vertrieben, 241.000 Todesopfer.

Seznam reálií

Aš	Asch
Bílá Voda	Weißwasser
Bílina	Bilin
Boží Dar	Gottesgab
Brdské vrchoviny	Bridy-Bergland
Brno	Brünn
Brodek u Konice	Deutsch Brodek
Bruntál	Freudenthal
České Budějovice	Budweis
Cheb	Eger
Cholina	Köllein
Chomutov	Komotau
Chrudim	Chrudim
Čirá	Lauterbach
Děčín-Podmokly	Tetschen-Bodenbach
Dolní Zálezly	Salesel
Doupov	Duppau
Dubá	Dauba
Duchcov	Dux
Ervěnice	Seestadtl
Frýdlant	Friedland
Hartmanice	Hartmanitz im Böhmerwald
Hodonín	Göding
Holštejn	Holstein
Hora sv. Kateřiny	Katharinaberg im Erzgebirge
Hora Svatého Šebestiána	Sebastiansberg
Hradec Králové	Königgrätz
Hřebečsko	Schönhengst
Hrubý Jeseník	Altvatergebirge
Jablonec nad Nisou	Gablonz
Jáchymov	St. Joachimstal
Jeseníky	Altvatergebirge
Jihlava	Iglau
Jílové u Prahy	Eule
Jindřichův Hradec	Neuhaus
Jizerské hory	Isergebirge
Kadaň	Kaaden
Karlovy Vary	Karlsbad
Kladské kotliny	Glatzer Gebirgskessel
Kraslice	Graslitz
Kravaře v Čechách	Graber
Kravařsko	Kuhländchen
Krkonoše	Riesengebirge
Krnov	Jägerndorf
Kroměříž	Kremsier
Krušné hory	Erzgebirge
Kutná Hora	Kuttenberg
Liberec	Reichenberg
Litoměřice	Leitmeritz
Litovel	Littau
Loket	Elbogen
Moravská Třebová	Mährisch Trübau
Most	Brüx
Náchod	Nachod
Nejdek	Neudek
Německý Brod	Deutsch Brod
Netolice	Netolitz
Nýdek-Rotava	Neudek-Rothau
Olomouc	Olmütz
Orlické hory	Adlergebirge
Přísečnice	Preßnitz
Prostějov	Proßnitz
Pustiměřské Prusy	Deutsch Pruß
řeka Morava	March
Rosice-Oslavany	Rossitz-Oslawan
Slavkovský les	Kaiserwald
Šluknovský výběžek	Böhmisches Niederland
Sokolov	Falkenau
Šternberk	Sternberg
Stříbro	Mies
Šumava	Böhmerwald
Tanvald	Tannwald
Teplice	Teplitz
Teplice-Šanov	Teplitz-Schönau
Turnov	Turnau
Uherské Hradiště	Ungarisch Hradisch
Uničov	Mähr. Neustadt
Ústí nad Labem	Aussig
Varnsdorf	Warnsdorf
Vejprty	Weipert
Vysoké Mýto	Hohenmauth
Žacléř	Schatzlar
Záluží	Maltheuern
Žatec	Saaz
Znojmo	Znaim

Seznam Literatury

Bohmann, Alfred: *Das Sudetendeutschtum in Zahlen*, München 1959; *Menschen und Grenzen*, Bd. 4, Köln 1975

de Zayas, Alfred M.: *Die deutschen Vertriebenen*, Wien 2006; *Die Anglo-Amerikaner und die Vertreibung der Deutschen*, München 1977

Ermarcora, Felix: *Menschenrechte ohne Wenn und Aber*, München 1993; *Die sudetendeutsche Frage, Rechtsgutachten im Auftrag der Bayerischen Staatsregierung*, München 1992

Franzel, Emil: *Sudetendeutsche Geschichte*, Augsburg 1958

Gordon, Helmut: *Die Beneš-Denkschriften*, Berg 1990

Habel, Fritz Peter: *Dokumente zur Sudetenfrage*, 5. Auflage, München 2003; *Eine politische Legende*, München 1996

Hellmessen, Helmut: *Skizzenbuch der Vertreibung*, Maintal, 2004

Nawratil, Heinz: *Vertreibungsverbrechen an Deutschen*, München 1982; *Die deutschen Nachkriegsverluste*, München 1987

Pfitzner, Josef: *Das Tausendjährige Prag*, Prag 1940

Schickel, Alfred: *1939 Deutsches Schicksalsjahr*, Asendorf 1989; *Die Vertreibung der Deutschen*, Asendorf 1985

Wannemacher, Walter: *Das verlorene Nationalvermögen der Sudetendeutschen, Entwurf einer Neuberechnung*, München (bez udání ročníku).

Dokumentace

Berechnung des Volksvermögens der Deutschen in der Tschechoslowakischen Republik, vydavatel: Wirtschaftshilfe GmbH, München 1947

Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa IV; Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus der Tschechoslowakei, Bd. 1 u. 2., vydavatel: Spolkové ministerstvo pro vyhnance, uprchlíky a válečné postižence, 1957

ODSUN, Die Vertreibung der Sudetendeutschen; Sudetendeutsches Archiv, München 2000

Dokumente zur Austreibung der Sudetendeutschen, zpracoval: Turnwald Wilhelm, München 1951

Sudetendeutscher Atlas, vydal: E. Meynen; München 1954

Seznam autorů

Blumenwitz, Dieter; narozen 1939 v Regensburgu, univerzitní profesor, ordinárius pro mezinárodní a státní právo na univerzitě ve Würzburgu, zemřel 2005.

Ermarcora, Felix; nar. 1923 v Klagenfurtu; od r. 1957 univerzitní profesor na univerzitě v Innsbrucku, od r. 1964 státního a správního práva na Vídeňské univerzitě. Poslanec Národní rady za ÖVP v letech 1971–1990; 1974 prezidentem Komise OSN pro lidská práva; Nositel Karlovy ceny Sudetoněmeckého krajanského sdružení, ceny UNESCO za lidská práva a evropské ceny lidských práv Evropské rady, zemřel 1995.

A. Hammerschmidt.

Korn, Ernst; nar. 13. 10. 1927 v obci Úterý na Chebsku, vrchní školní rada.

Ludwig, Peter; nar. 13. 6. 1943, jednatel měsíčníku „Sudetenpost“, Linz.

Mirtes, Hans; nar. 21.1.1940 ve Stříbře na Chebsku, Dr. phil., vrchní školní rada.

Oberndorffer Kurt; nar. ve Šluknově, historik a městský archivář v Mostě (do r. 1945), po válce byl zakládajícím členem a členem předsednictva Collegium Carolinum v Mnichově, zemřel 1980.

Oberwandling, Alfred; nar. 1929 ve Vítkovicích, okres Moravská Ostrava, Dkfm. Dr. Dr.Phil., předseda Sdružení sudetoněmeckého tisku v Rakousku.

Raschhofer, Hermann; nar. 1905 v rakouském Riedu, v letech 1941–1945 univerzitní profesor mezinárodního a říšského práva na Německé univerzitě v Praze, r. 1955 univerzitním profesorem mezinárodního práva na univerzitě ve Würzburgu, 1956 zakládající člen a do r. 1961 zastupující předseda Collegium Carolinum; zemřel 1979.

Schwarz, Ernst; nar. 1895 v Novém boru u České Lípy, 1930 – 1945 univerzitní profesor pro starší německý jazyk a literaturu na Německé univerzitě v Praze, 1955–1963 univerzitní profesor, zakládající člen a člen předsednictva Historické komise sudetských zemí a Collegia Carolina, od r. 1979 čestný člen předsednictva jakož i řádný člen Bavorské akademie věd, zemřel 1983.

Weizsäcker, Wilhelm; nar. 1886 v Praze, 1926–1945 univerzitní profesor právní historie na Německé univerzitě v Praze a v letech 1941–1943 také na Vídeňské univerzitě. Od r. 1950 honorárním profesorem na univerzitě v Heidelbergu a člen Historické komise sudetských zemí a Collegia Carolina; zemřel 1961.

Mnichovská dohoda a osud sudetských Němců

Bylo vyhnání Němců z ČSR na programu již v roce 1919?
Byla Mnichovská dohoda „zradou Západu“, nebo výsledkem české meziválečné politiky?
Je na pozvánce k záboru Sudet Německem podepsán také Edvard Beneš?

Kousek po kousku autoři tohoto neobvyklého knižního vydání analyzují tradiční mýty kolem Mnichovské dohody a s ní údajně spojeného osudu Sudetoněmců. Že vnímání událostí z podzimu roku 1938 v podání naší historiografie má dodnes naprosto určující význam pro chápání moderních českých národních dějin, není třeba zvlášť zdůrazňovat.
A přesto se autoři knihy neobávají pomocí historicky doložených skutečností a dokumentů hledat upřímnou odpověď na shora uvedené „znepokojující“ a mnohdy provokující otázky.

Ostatní ztráty (James Bacque)

Zacházení Sovětů s válečnými zajatci, které přežil pouze každý dvacátý internovaný, je dnes již známou skutečností. Naproti tomu se však zažívá představa, že v amerických a spojeneckých poválečných táborech byly podmínky snesitelné a v souladu s válečnými konvencemi. Desítky tisíc, na které se počet mrtvých této internace odhadoval, se dávají za vinu poválečnému chaosu a nemocem a většině historiků zpravidla nestojí ani za zmínku.

Po důkladných rešerších v archivech a konfrontaci mnoha svědků přichází kanadský novinář James Bacque se senzačním odhalením — nebylo to jen několik ‘málo’ desítek tisíc mrtvých, ale bezmála jeden milión válečných zajatců, jímž se zajetí v amerických a francouzských táborech stalo smrtelným.
Nový a senzační není na Bacqueových odhaleních pouze obrovský počet obětí, nýbrž hlavně skutečnost, že se nejednalo o následek poválečného chaosu a nedostatku v zásobování, ale o záměrnou cílenou politiku USA prováděnou generálem Eisenhowerem.

Bez pověření v Berlíně (Sven Hedin)

Je to asi nejvzrušivější kniha, která byla napsána o Třetí říši a jejích předních mužích. Autor, mezinárodně uznávaný průzkumník Tibetu, se v letech 1935-43 v Berlíně setkával – „bez pověření“ – s elitou tehdejší Říše k osobním rozhovorům. Tato setkání v izolovaném a zavrženém Německu jsou velice významná a představují cenné rozšíření našich znalostí soudobých dějin.

Sven Hedin, neúplatný a ušlechtilý švédský vlastenec, nám umožňuje hluboký pohled do vůdčích kruhů nacionálně socialistické vlády.

Po velkém zemětřesení, které bylo důsledkem druhé světové války, zde nastalo nebezpečí, že se historická pravda nedostane ke svému právu, a že osoby i události budou líčeny tak, jak si vyžádá zájem pozdější doby. Proto se mi zdálo důležité podat bez opisování, přikrášlování, snižování i bez doplňování zprávu o tom, co jsem vlastníma očima a ušima viděl a slyšel – i když šlo třeba jen o malé jednotlivosti ve velkém dramatu. Sven Hedin

Amerika v boji kontinentů (Sven Hedin)

Tato kniha pojednává o politice prezidenta F. D. Roosevelta a zachází daleko za hranice jeho země i kontinentu. Roosevelt a členové americké vlády mnohokrát zdůraznili, že nepřítelem jejich země je Německo. Proto začíná historickým přehledem vztahů mezi Spojenými státy od jejich zřízení jako samostatného státu po válce o nezávislost proti Anglii, a tehdejšími německými státy, z nichž roku 1871 vznikla Říše. Je zřejmé, že se Německo vždy snažilo žít v přátelství s mladou a velkou zemí za Atlantikem, že se však ve Spojených státech po staletí objevovaly i nepřátelské proudy.

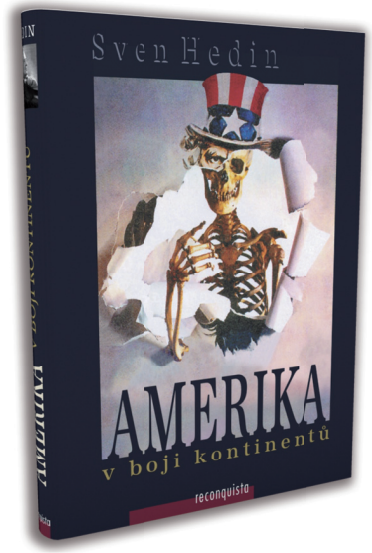

... Knihu jsem již přečetl a zvláště vítám, že se tak výslovně zabývá nabídkami, které jsem již od začátku činil Polákům. Když si dnes na tu dobu vzpomínám, zdá se mi to tak vzdálené a neskutečné, až si sám vyčítám, že jsem ve svých návrzích šel tak daleko. Vždyť v tomto případě lidé, kteří zamýšleli zlo, udělali nakonec dobro. Kdyby byli bývali Poláci k mým snahám o porozumění přístupní, nedošlo by k válce ... (Z osobního dopisu Vůdce)

K dostání v našem e-shopu na www.guidemedia.cz

- **Historie**
- **Kultura**
- **Hospodářství**
- **Právo**
- **Vyhnání (1945/46)**

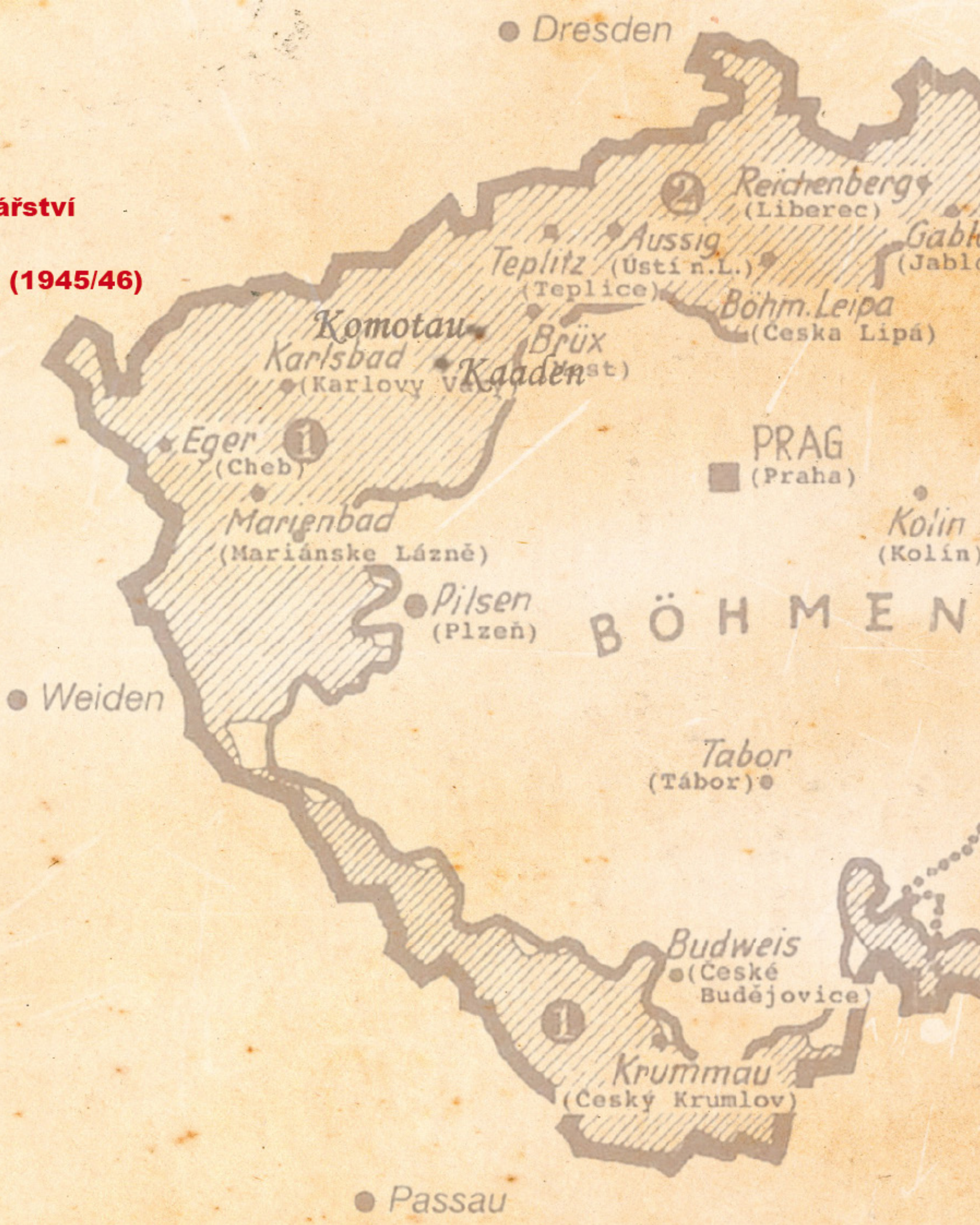

gn guidemedia
ISBN 978-80-905310-3-1